P. OVIDIUS NASO.

VOL. III.

P. OVIDII NASONIS

CARMINA

EDIDIT

ALEXANDER RIESE.

VOL. III:

FASTI. TRISTIA. IBIS. EX PONTO. HALIEUTICA.
FRAGMENTA.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ
LIPSIAE MDCCCLXXIV.

PRAEFATIO.

Tertio volumine primum continentur **Fasti**, quod opus et eiusdem fere generis est cuius sunt Metamorphoses, — nam utrumque serie epylliorum, sed diversa ratione, continuatur — et eiusdem temporis, ita tamen ut Fasti exilii Ovidiani initio (a. p. Chr. n. 7) dimidia tantum ex parte conscripti fuerint, illis autem nil iam defuerit nisi lima ultima. *Sex ego Fastorum scripsi totidemque libellos, cumque suo finem mense volumen habet; idque tuo nuper scriptum sub nomine, Caesar, et tibi sacratum sors mea rupit opus* (Tr. II 549 sqq.). Opus igitur duodecim sive *sex totidemque* librorum aggressus sex tantum volumina confecit; reliqua aut omnino non inceperat aut — quod veri similius puto — ita modo, ut in publicum dari non potuerint. Quamquam ad hos quidem libros provocat III 58 de Decembri, III 200 et V 147 de Augusto mense loquens; cf. V 724. Nonnulla Tomis novavit, inprimis quae de exilio suo IV 78 sqq. inseruit, cf. I 540; huc fortasse etiam tetrasyllabus pentametri exitus V 582 et VI 660 pertinet, qualis antea semel tantum in Heroidibus, sed post in Tristibus decies, bis in Ibide, vicies semel in epistulis ex Ponto adhibitus legitur.

His libris, res ad sidera ad historiam ad sacra pertinentes per singulos anni dies complexis, causas earum in fabulis Graecis Italisque inventas ad Callimachi fortasse *Αἰτίων* imitationem Naso enarrat, quibus in rebus permultum eis utilitatis ad Italas praecipue fabulas cognoscendas inest. Sunt eae ab Ovidio — adiuvante fortasse Hygino amico vel Pompeio Macro amico (Pont. II 10) bibliothecis ordinandis praefecto (Suet. Caes. 56) — *annalibus erutae priscis* (I 7); et sane antiquitatis Italicae studia a Varrone Nigidioque post priores excitata, a Verrio Flacco deinde ipsoque Hygino sustentata magno tunc in honore erant, cui non minimum apud plerosque incrementum Vergilii Aeneis addidit. Simili ac Naso consilio libri sui quinti Propertius nonnulla composuit. Ex Varrone ni fallor verborum rerumque *ἔτυμα* (e. c. I 319 sqq.) sumere potuit; eiusdem Rerum divinarum libros in multis usurpasse videtur; in reliquis proclive lubricumque est de auctoribus eius iudicium proferre, nisi quod addere libet in rebus Romanis velut in Fabiorum expeditione et in Tulliae facinore enarrandis (II 195 sqq. VI 587 sqq.) memorabilem cum Livio in sermone quoque adeoque in singulis verbis similitudinem intercedere (Liv. I 48. II 49). In re astronomica Clodium Tuscum auctorem secutus esse creditur, cuius opere Ioannes Lydus usus est. Omnino vero censere noli, nimis profunda vel recondita poetam nostrum scrutatum esse: velut quod quidam ex VI 59 efficere sibi visi sunt, fastos Aricinos ab eo perlectos esse, ibi potius e Varrone vel quisquis primarius eius fons erat, hausit. Ceterum eodem fere ingenii splendore eademque variandi felicitate, qua Metamorphoses insignes sunt,[1] hic quoque Ovidius utitur; nisi quod et metrum elegiacum argumento eius non ubique satis aptum, sed ad leviores et iocosas maxime partes ac-

1 Ad has ut videtur III 724 IV 418 spectant.

commodatum erat, ad quas haud invitus animi causa deflectit: et ipsae res hic illic a vivida dicendi ratione satis alienae sunt. Quamquam in talibus quoque rebus subitis ingenii luminibus delectare probe scit.

Germanico Caesari poetae poeta Fastos dedicavit, cf. I 3, 25, 63 all. Quod enim Caesarem Augustum passim in eis adloquitur (II 15. 59 sqq. 127. VI 763),[2] id si recte intellegimus nihil nisi formula quaedam est, sive poeticam sive rhetoricam dicere mavis, qua eadem ad Musas quoque et deos omnes et famam livoremque et Romam urbem aliaque se convertere solet. Quod autem in Tristium versu supra adlato Caesari Augusto se Fastos dedicasse scripsit, dicam de ea re quod Ovidio penitus cognito sentio. Fingit hoc, inquam, poeta, neque tamen, quia nondum in publicum editum erat carmen (et demum post mortem eius Fasti editi esse videntur), mendacii coargui poterat:[3] neque ullus dubito, quin, si ipse Fastos in lucem edidisset, illi eos inscripturus et ad eum singulos locos conformaturus fuisset, a quo plurimum se ex eo commodi capturum esse speravisset. Illis autem qui credunt, Fastos primum Augusto inscriptos, sed in exilio ad Germanicum translatos esse, ideo assentiri non possum, quia ab eo, qui omnibus modis Augusto blandiri studebat, prorsus alienum fuisse necesse est, donum publice imperatori promissum deinde ab eo retrahere; post Augusti mortem autem ab a. 14 ad mortem suam a. 17 p. Ch. poeta et ingenio iam invalido erat et si titulum gratiae quaerendae causa mutare voluit, a Tiberio, non a Germanico gratia quaerenda fuit.

Iam ad carmina in exilio ab Ovidio scripta pervenimus.

1. Tristium libri quinque, quorum primus in itinere, reliqui Tomis usque ad annum 11 vel 12 p. Chr. (cf. V 10 1) scripti sunt. Horum optimus est secundus sive ea epistula, qua Augusto se purgare mitioremque sibi poenam adipisci studet. Reliqui epistulis ad uxorem amicosque missis, nomine eorum celato ne principis ira eis noceat, constant, haeque saepius quam par est easdem sententias recoquunt: errorem, non facinus, se commisisse; quare relegatum, non exulem, esse; at inter Getas infestos vivere esse miserrimum; exorarent igitur principem, ut mitius Romaeque propius sibi exilium tribuat. Blanditias addere solet et in amicos et in Augustum eiusque familiam compositas, quos ut deum caelestemque domum adoratur. In his epistulis scribendi genere ab ea artis perfectione qua antea excelluit satis recedente et ut ita dicam humi repente usus est; quippe qui — id quod aperte profitetur — nullam iam laudem gloriamque versibus nancisci cupiit, sed tantum vetere consuetudine ductus atque ut tempus tereret, simulque ut amicos ad auxilium sibi ferendum admoneret, versus fecit. Ita externis calamitatibus fractus animus poeticus sensim delabitur, verbositasque iuvenalis in Heroidibus quondam Nasoni propria nunc revertitur, sed faciem illa induta senilem.

2. Ibis liber exilii initio scriptus (v. 1), Callimachi (v. 55) cognominem librum imitans, inimicum non nominatum (qualis Callimacho fuisse dicitur Apollonius Rhodius) Africanum (v. 220. 449) Romae degentem (v. 15 sq.) pesti pernicieique devovens nisi ab inimicitia sua recedat, — iambos quoque ei minatur poeta qui, si Medeam tragoediam excipias, praeter hendecasyllabos for-

---

2 Num huc pertinet III 116, an *tuas* ad Martem, non ad Augustum spectat? — IV 859 sq. de Caesare ad Romam dictum *saepe etiam plures nominis huius habe* aperte ad Germanicum spectat, ut fallantur qui primo tantum libro huius ducis memoriam inesse putant. — Incertum est ad utrum pertineant IV 19—22.

3 Sic quod in epp. ex Ponto IV 14, 44 scripsit: *extat adhuc nemo saucius ore meo,* id cum eo quaeso conferas quod iam pridem Ibin ediderat! vel cuius *dolo* (Tr. V 12, 65) carmina igni destinata e flammis surripiebantur, cum nullum sibi amicum, nullum, qui vel Latine loqui posset, Tomis fuisse saepissime queratur?

tasse frg. XVI extantes nullos umquam nisi dactylicos versus adhibuit — violentus, molestis doctrinae ambagibus refertus. Qui liber cum ex fabulis atque ex historia nec non ex poetarum vitis res plurimas in hisque nonnulla aliunde incognita contineat, enarratione accurata dignus est (quam aliquando, si copia suppeditabit, praestare in animo habeo). Non puto, hunc librum a poeta destinatum fuisse qui epistulis ex Ponto quintus accederet: nam et nonnullis iam annis ante illos scriptus est et tam accurate elaboratus, ut ab illis levissime effusis toto caelo distet. Apparet ni fallor ex Ibide, librorum copiam poetae exulanti non defuisse — ne credas ipsi Trist. III 14, 37. V 12, 53 hoc querenti — (neque ulla ratio est quae credere vetet eum permulta sua Roma secum abstulisse); solus igitur maestus animi status eum Fastos ad finem perducere prohibuit. Pleraque autem, quae quidem non e priorum ipsius operum studiis ei praesto erant, ex Hygini et Pompei Trogi aequalium operibus eum hausisse credo: id quod nunc non accuratius tractabo. — Alia in inimicos carmina vide Tr. III 11, IV 9, V 8. P IV 3. — Extat commentarius in Ibin saeculi fere sexti, mendax, pretii admodum parvi, carminibus exornatus ad Ausonii epigrammatum normam compositis sed ad poetas Ovidio aequales relatis.

3. Ex Ponto epistularum libri quattuor, intra annos 12 et 16 p. Ch. scripti, Tristibus admodum similes nihilque fere novi praebentes, nisi quod et amici ad quos epistulae scribuntur hic nominantur, quodque sermo magis etiam quam illic (quod ipse profitetur) neglectus est et degeneravit, sententiae nusquam ad altiorem poeseos impetum assurgunt, versuum quoque cultura minuitur, si quidem pentametri vocibus trisyllabis exeunt sex, tetrasyllabis viginti unus, pentasyllabis quattuor.

4. Halieuticon volumen, quod '*supremis suis temporibus incohavit*' poeta teste Plinio HN XXXII 152, non perfecit ut opinor; in quo rem non multae dulcedinis duro et subobscuro sermone tractavit.

De fragmentis nihil habeo quod addam, nisi hoc, Epigrammatum librum, ad quem frg. 3, 4, 7, 15, 16 pertinuisse puto, ex Martialis imitatione optime cognosci posse.

In re critica factitanda eandem fere viam atque in Metamorphosibus ingressus sum. Ut enim in illis codex Marcianus et, si cum aliis compares, ab interpolationibus liberrimus est nec tamen omnino integer nec prorsus ea labe carens, utque corruptelis quoque suis veri inveniendi ansam hic illic (velut X 192)[4] praebet — nam Parisinorum librorum carmina amatoria continentium ritu integros novimus nullos, —, ita Fastorum codex Reginensis, Tristium Laurentianus, Epistularum Hamburgensis primum quisque locum occupat. Eam igitur rationem adhibui, ut codicem quoque loco optimum, non autem temere electos, sequerer, ubicumque et ratio et res et sermo id permisit; eaedem autem res ubi non permiserunt, ibi rationem 'centum codicibus potiorem' habui emendationemque vel ex recentiorum codicum (ς) lectionibus non saepe bonis vel virorum doctorum aliorum meisve inventis quaesivi. Qua in re si quid re ipsa se commendabat, id tum maxime recipiendum duxi, si singulis optimi libri litterarum apicibus quam proxime accederet: qui cum melius mihi quam prioribus editoribus cogniti sint, coniecturas hac quidem re ni fallor praestantiores saepius ponere potui. Quare nec eclecticam quam dicunt N. Heinsii nec libri optimi rigide tenacem O. Kornii rationem ingressus mediam viam tenere studui.

Fastorum codicum Reginensis 1709 sive Petaviani saec. X (*R*) et Vaticani 3262 sive Ursiniani saec. XI

4 ubi in praef. legendum 'qetum *M*, *correxi*. grauatum ς'.

(*V*) scripturas ab Henrico Keilio diligentissime enotatas habui. *R* desinit V 24, unde *V* unicus dux est. In apparatu critico *R* accuratissime excussi, omissis tantum orthographicis medii aevi quisquiliis; *V* ubicunque e re esse videbatur addidi. *R* quantopere libros *V* ς praestet, cognosces ex varii generis locis I 28, 71, 106, 174, 208, 592, 626, 688; II 420, 487, 594; III 164, 180, 418, 423, 613, 684, 726, 837, 860 aliis. Qui quam accurate scriptus sit, docemur ex III 223 ubi *tum*, sed eadem manu in mg. additum *tunc;* docemur praecipue pristina scriptura *voltus volgus volnus* ibi servata, quam in hoc carmine antiquas scilicet historias referente retinere ausus sum, non idem ausus in talibus *avŏs* III 228, *rivŏs* III 273, *soluont* IV 333. Contra *V* audacius interpolatus est, e. c. I 626 (*amissum* V, *exertum* R, *exemptum* recte). At nec *R* interpolationibus prorsus caret (cf. I 83, 245, 351; IV 47 all.), eaeque hic illic, praecipue in finibus versuum, etiam utrumque librum occupaverunt (II 634 *Lares* recte, '*cibos*' *RV*). Scilicet archetypus horum vel etiam omnium librorum lectu passim difficilis erat, litteris vel erasis vel evanidis (I 243 *tunc ardua* R pro *incaedua;* II 727 *sollicitos* VR recte, *difficilis* ς; II 782 *deus* V recte, *mens* R all.), suntque in quibus iam satis antiquo aevo vera lectio deperdita est, id quod IV 209 Lactantii testimonio nisi adfirmare possumus. In Merkelii libris BCD nihil, quod genuina bonitate nostris RV praestet, deprehendi. Variarum lectionum ab ipso Nasone profectarum nullum inveni vestigium. — Marmoris Maffeani fastos Merkelii exemplum secutus in margine addidi.

Tristium libri optimi Marciani Florentini 223 in Laurentianam bibliothecam translati, saeculi (teste catalogo) XII, qui liber fol. 1—55 r. Metamorphoses, deinde post Nucem et 'de medicamine faciei feminee' fol. 56 r. — 70 v. Tristia continet, a pluribus collationes habui. Primum enim Hermannus Usener librum II (sed deerant ei v. 74—225) cum III 1 ab A. Wilmannsio eundemque librum secundum ab A. Kiesslingio accurate conlatos officiose mecum communicavit, deinde Keilius III 1—6 excusserat, et quae restabant H. Duetschkius a me rogatus contulit. Qui quamquam nescio num prorsus ubique accurate ea in re versatus sit, numque ubique manus recentiores parvi illas pretii a prima manu diligenter discreverit, tamen impedire nolui ne tandem eius libri cognoscendi facultas nostratibus praeberetur. Nam quamquam interpolationibus non vacat [5] (non tamen pro certo scimus num hae omnes a prima manu venerint), tamen vel si cum 'Palatino primo' Heinsii comparas, optimus est; et interpolationes eius non paucae ex innocenti ut ita dicam genere sunt, quo pro vero verbo aliud non procul in vicino versu extans ponitur, velut IV 10, 17 *tenero* pro *viridi* cf. v. 15; 23 *totus* cf. ib.; 26 *conabar* cf. 24; 57 *scripsi* cf. 61; V 4, 15 *apertos* cf. 9; 11, 6 *indoluisse* cf. 3; III 6, 30 all. Neque tamen Ovidius ipse a verbis mox repetendis abhorrebat. Melius quam reliqui *L* e. c. III 3, 47 servat. Sunt loci, quibus ei primo obtutu praestare Palatinus videtur, e. c. III 1, 40 ubi *fores* Pal. *comas* L, sed videtur tantum: nam hoc ipso loco Pal. ingeniose interpolatus est. Sic V 7, 21 *in his* L, uno pede deficiente: quod priscum vitium tollebat Pal. *in his Naso* scribendo, sed Nasoniani nominis exitum more non Nasoniano producendo. Scribendum *in his populis* vel simile quid. Similiter V 3, 37 *gnava* (*nava*) verum est; *laeta* habet Pal., *vana* (sed superscriptum, incertum qua manu, *leta*) *L*. Item interpolatus est Pal. et nonnunquam gravius, I 2, 90. III 1, 40. IV 3, 15; 47. 4, 7 all. — Ut brevis sim: ducem primarium secutus sum librum *L;*

5 e. c. I 4, 17. 5, 62 (?). II 66; 91; 355. III 6, 9. IV 1, 21. 2, 48. 3, 55. 8, 21. 9, 25. V 5, 43; 55; 59. 7, 12. 12, 53. — Recentiorum interpolationes cf. e. c. in V 1, 18. — Codex archetypus hic illic (e. c. I 11, 31) et maxime in finibus versuum (V 1, 69) evanida scriptura fuisse videtur.

qui ubi certam interpolationis suspicionem movebat, ad Palatinum potissimum recurri, sed eam quam supra exposui rationem secutus sum. -- Huius ut et Ibidis librorum (e quibus *A*, Vindobonensis saec. XII vel XIII, optimus esse videtur) lectiones ex Merkeliana anni 1837 editione, epistularum ex Ponto (in quibus *A*, Hamburgensem s. XII, eoque deficiente *β*, Bavaricum s. XII, ratione quam dixi sequor) ex Ottonis Kornii ed. Lipsiae a. 1868 edita sumpsi.

Sequitur adnotatio critica in qua quibus lectionibus nihil addidi, eae in Fastis ex *R* (Reginensi), in Tristibus ex *L* (Laurentiano) promptae sunt, quos libros ut dixi plene exhibeo, omissis tantum orthographicis nonnullis medii aevi mendis.[6]

Fasti

R = Reginensis. V = Ursinianus. r v = manus secunda in RV. In libri R collatione nil nisi qualia sunt nimfa febus archadia frigia frixus menbrum humerus, e i *pro* ae y *posita, omittam, semelque monere sufficiat* im *ubique ante* p m *scriptum, non* in, *e. c.* im medio, im puero. *r saepius quam par erat attuli, quia non ubique Keilius disertis verbis adnotavit, ab utra manu correctiones factae sint; quare ne quid ex R m. pr. tacerem, iusto plus dare malui quam minus. Passim obliquis litteris r scripsi.*

I.

P. OUIDII FASTORUM LIBER PRIMUS.

3 uoltu (*sic et* uolgus *et* uolnus *fere ubique, cf. p. VIII*) 6 huic *in ras.* 15 annue (*sic ubique*) 17 uiris (-es *r*) 18 uultu *R*? 23 se: *an* te? 25 scilicet, *corr.* 26 Aspicito & felix (Auxiliante f. *V*): *cf.* IV 830. 29 sydera, *sic saepius* 32 quo 45 *dierum add. r.* 48 iure (*ł lege supr. lin.*) ||||||||lucebit (licebit *Vr*) 49 toto *VR*, *corr. Kreussler.* prestare, *corr. r* 51 nam 53 septis 54 nono, *corr. Kreussler.* 56 iuͦui 58 ait͂ (i *eras.*) 61 herentia 64 nunciat 65 primum 67 ades·dulcibus (l *eras.*) 68 terra 73 *sq.: repugnat v.* 165. 80 festa(?) 83 iuuenci *V*] securi *R*, *plurimi: an recte?* 85 arte - con sp. 85 *sq. transponendos puto; fortasse post* 282? 90 nomen 97 obstupui *V* 99 clauam *sed corr.* 103 thaos, *corr.* 106 aqua (aquae *A sub ras. pr. m. Heinsio quidem iudice*) 108 habiit 109 proprior 113 q͞m 114 idem 122 perpetuas (per tutas *teste Heinsio; sic v*) 126 Et 127 ceriale *R*, cereale *V: sic ubique* 128 lib^l^rum, *corr. r* 131 ęterna uoluit (*uouit*) 132 diuerso (*ex* -sa?) - uides, *corr.* 135 frontis *sic* 137 u͞rt 141 uergentia *V*, *recte?* 144 bna 147 territus egi] tri |||||||||||| 148 sum] su - pauca *corruptum, cf.* 161; *fort.* larga? tarda? 157 *h*irundo 158 figit (fig͞it *r*) 159 patietur (e *eras.*) 160 h*aec* anno 163 pprima, *corr.* 164 febus 167 comi≋si nacentia, s *supra* c 168 ab a.] ut auspicio *in ras.* 169 ob idem *v*] ibidem 170 Ne 171 quamuis, m *eras.* 174 inquid 177 quem *V* qui *erasum R* 179 primum *sed corr. — post* 180 *lacunam statuo hoc sensu: Primo igitur anni quoque die —* 183 feci≋ 185 uo͗lt - caric≋ 186 cado *sic* 189 stipi' 191 o *supr. lin.* 196 quoniam 199 martygenam 201 augusta 203 capitalia 206 fenum 208 lamina *V* 211 *prius* et *om.* 212 petent, *corr.* 216 plus sunt 217 dit, *corr. r in* dat 219 *sq. add. m. sec. in mg.* 224 ipsa (ista *V*) 226 aque 228 adloquor *sic* - deam, *corr. r.* 240 diei, *corr.* 241 cului, *corr.* 242 arenosi 243 Nic ub roma (*i* n͞c *supr.*) (Nic ub *in ras.*) - inc.] tunc ardua, *recte V* 245 Ara mea est colli quem *R*, *recte V.* uulgus *V* uolgus *R.* quem cultrix *edd.*, *pauci codd.* 249 figurat,

---

6 In Metamorphoseon adnotatione inde a libro XII quibus nihil addidi ea ex Marciano, in l. XV ex Hamburgensi sumpta esse addendum est.

corr. r? 251 *r*·^{se}*e*·bat 255 resoluo, *corr. r* 256 eliceente, *corr. r* 257 stat, *corr. r* 260 retulit - *t*ati 263 i≡nde 264 et *V*] p - cliuos (-uus *r*) 265 contigerat *R V* 266 inuidiosa *sic R V* 268 noui≡ 270 &iaculatus 272 latio, *corr. m. sec.* - humor 282 nomine clusus (numine ϛ clausus *r*); *hic v.* 85 *sq. inserendos puto.* 283 *sic R V* 286 renus, h *add. r* 287 Iam nefas aeternos (m *eras.*). fac *r V*ϛ 288 praestat, *corr.* 289 dicere, *corr. r* 290 *hac* 291 febo nimfaque - natus, *corr. r* '*esculapius*' *r*. 293 utrimque *corr. r* 296 et ista ϛ, *recte?* 298 dom≡us 299 illos ϛ (illas *V*ϛ) - iocisque 300 humatis *corr. r* 302 officiumq; 308 Imaque, *corr. Merkel.* summaque *V*ϛ, *recte?* 313 quaeruntur 314 praecipue o. i. subibit 315 nisi sit ibi 317 dictos 322 roga*t* - agat 323; 26; 25; 24 *R*ϛ, *recte V.* 325 agonalia (o *eras.*) 331 *post* 326 *Kreusslerus.* 329; 330; 327; 328 *ego.* 329 Fas etiam *R V* 328 pectoris, *corr.* 331 Nam *Kreusslerus* pirus antiquis (-uus *r*) 332 est *om.* 338 Fas 339 lacrimatus *corr. r* - myrras (mirras *V*) 341 eufrates 342 nibiri 347 Hic - percussit 350 merito 351 latentia sulcis 352 setigere 357 hic 360 bache, *corr. r* 361 sua 365 genitrix *sic ubique* 365 soluta dolore (*corr. r*) 371 que *add. r* 373 suam 381 p&scit oui*s prato* (*r in ras.*); *recte V* 383 teti - cō 387 quȩ - '*triplicis pro*': *r in ras.* 389 sabeos 395 lici (lycei *r*) 396 locis - erit (erat *r*) 397 pane sed (set *r*) 400 rubero auidas 402 gramina 403 uua (uiua *r*) 407 tunica collecta (-cā -tā *r*) 409 uestes (-em *V*) - herbes, *corr.* 417 sola - illa (-ā -ā *r*) *R V* 418 solidatque, *corr. r* 420 uultu *sic* 423 aceruis, *corr. r* 431 uola, *corr.* 441 solatia (443 quae pl. *V*) 448 pinna *sic* 449 tuto, *corr.* 450 suo, *corr.* 452 utitur *R* in calidis *R V* (Idaliis *vel* in Cnidiis *Heins.*) 453 iuuent, *corr. r* 454 inache laute 455 Nocti *V*] positis (-us *r*) 457 delfin 461 tithono ut nuta r., *corr. r* 465 petunt, *corr. r* 466 derigit 469 horta 476 multaque preterea *R V*, *em. Bentley, nisi quod* est *addidi.* 481 factis 484 magni 491 pagasaeus (peg. *r*) 494 uacua 495 errat (horret *V*) 497 f.] & firma 501 tarenti (parenti *V* terenti *v*, *all.*) 505 s. br. r. *erasa* 506 tecta 507 terrae (*ripe r*) 509 petitorem, *corr. r* 511 hospite, *corr.* 512 siluae (nymphae ϛ) 520 mortis erat, *corr.* 523 uincem, *corr.* 524 obruit 526 nunc minor 525 *sq. num interpolati?* 527 pinus 528 ueste 533 recuses 536 nomen 538 medio - sono ϛ, *recte?* 543 eritheidas 545 tegea uaganter (-tur *r*) 546 lata *sic* (laeta *V*) 547 hospes *V* auctor *t* heros *R* heros ϛ actor *Heins.*, *recte, nisi forte genuina vox olim excidit.* 550 feros ϛ ferox *R V*ϛ 553 dura 559 abibat *R V*ϛ abibas *R corr.* 562 uictor *R* ultor *V* 563 perstruxerat 564 Bis iuga (567 percutit *1 ms.*) 568 Iacta*que* - mollis 571 quie 573 quos, *corr.* - tifoea 576 aduersus (-so *r V*ϛ) sedit 585 ut dis *V*] undis *R* 586 sic: *an* nunc? mente, *corr. r* 588 seminaris, *corr. r* 589 omnis: *nonnihil exaggerat poeta.* - uestro (ue *eras.*) 591 cinerosa 593 alitis aura (aler, *corr.*, is aura *V*) 600 Qđ 602 torui 604 que te - nomine *recte, nam Divus appellatur* - (te quoque *V*) 605 super *R* supra *r*ϛ ultra *V*ϛ 611 origine uerbi (originis urbi *r*) 615 dies 617 ȩtas, *corr. r* 618 relicta (*recte Vr*) 619 carpento, *corr.* 625 causas 626 exertum (amissum *V*) 627 non, *corr. r* - tegeȩ//// 632 not//// 636 uenturum (*sic et V; potest genuinum esse*) - erat (-it *r*) 639 prospiciens *ł prospicies* (*V ut r*) 640 Ut te *Kreussler. an* Nam te? 645 passus (sparsos *Vr*) 646 corrigit (*recte V*) 651 kapricorno 652 regentis 654 t.] nullo 655 sidera, *corr.* 658 Nec se mentita est *R V* 660 Musa *in ras.* - factis, *corr.* 661 sacra, *corr.* - tempore certo 665 suspendit, *corr. r* 666 frigida *V* 667 uilice (ll *m. sec.*) 668 terrȩ 674 prebat, *corr.* 675 superis 679 perpe*tuos* (*m. 2 in ras.*) - auctos, *corr. r* 680 gelida*s* 682 *sic* 683 graues *V*, *om. R* - cultus (-tis *r*) cerialia rura (*sic V;* dona *v m. 2*) c. 684 lesura depopolantur, *corr. r* 687 robiginis (rub. *Vr*) 688 usta ϛ ulla *R* aegra *V* 690 luxuriasa, *corr.* 693 foetus 697

bellaque (que *eras.*) 700 rastri (*ri in ras.*) 701 diis - religate, *corr.* 704 alunna 705 q; (q̃ *m.* 2) uenturas (t *ex* d) precedit - kalendas 706 hęc, *corr.* 707 dies 713 desint *R V* (desunt *r*) 714 crit (*eris*) 715 q. a.] arma quibus 717 eneadas 718 timebat (-bit *r*) 720 *sic* 721 perhennes (-et *r*) 722 At.

II.

P. OUIDII NASONIS FASTORV̄ FINIT LIBER PRIMVS INCIPIT LIBER SC̄DS

1–2 *num ad librum I pertinent?* 2 hinc *Heinsius* hic *R V* it ς 3 uelis eligi (elegi *Vr*) 8 et quis 10 dexteraque (e *eras.*) 14 his habilis 15 Et - prosequitur, *corr. r* 17 munera (carmina *sup. scr. r*) 18 oste uacat (hoste *r*) 21 flammine 22 quę, *corr.* 23 certis *recte R V.* certa (casta) *Kochius; sed quid sibi vult illud* 'domibus'? 24 turbida (torr. *V*) cum mice ferra, *corr.* 26 sacerdotem *et* frondo, *corr. r* 27 ipsum (ipse *corr. R* ipsam *r*) - flammina (flammā *corr. R*) tum, *corr. r* 29 que 30 hic 31 dictis, *corr. r* 33 *fort.* corpora pura 35 O. omnemque nefas m. 37 mores (-ris *r*) dedit - nocendis (-tes *corr.*) 39 Auctor idem - foce, *corr.* -ci. 40 aca≡tus 42 fasida *R* iuuit *V* 43 amfiarelades 45 tristiṭịa 46 t. pútalis pósse a. 51 ianus, *corr.* 54 contiusse, *corr.* 57 hospita, *corr.* 58 procubuere 60 sacrata, *corr.* 63 repertor *sic et V* 66 pro *ex* per (prae?) 67 locus celebratus (*corr.*) auerni (asyli *V*) 68 qu≡ 69 tonantem (a *in ras.*) 71 ęther *R V* 73 habiturus 74 equus, *corr.* 75 siderat (t *eras.*) 79 stellas *corr.* 79 delfina (*sic ubique*) 81 fugit, *corr.* - in a *add. r* 83 qui (quo mare *r*) non - ariola, *corr.* 85 hac voce *1 cod.* 87 *sic R V* 88 serua, *corr. r* 89 cornix, *sup. scr.* coruus 93 undas *R V* 95 conscendis, *corr. r* 98 tuti/////, *corr. r* 99 destrictus, *corr.* 101 puppim *V* (pinum *pauci*) 103 m. pauidus *R V* 105 ueniant, *corr.* 106 poscit, *corr.* 107 induebat, *corr.* - distinctam, *corr.* 108 pḷublice (ce *eras.*), *in mg.* pollice 110 tempora: *puto* pectora. 112 aquas 115 cytharam q tens (q; tenens *r*) 117 d. uidebis, *corr. r* 119 mille 120 meonides (s *eras.*) - inēē (habe *sup. scr. r*) 121 pectore *R V* pectine *v* 122 hic, *corr.* his - onus (honor *r*) 123 maioribus, *corr.* 124 tuis (dies *Vr*) 125 elegis - tantam, *corr.* 130 erat 132 deus, *corr. r* 134 transiliende, *corr. r. Aut* 135 *sq. aut* 137 *sq. emendaturus poeta delevisset.* 139 se] te 140 *sic R V.* illa 141 uix 142 principiis, *corr.* 147 si qui boream 148 zefiris 149 aequoreas, *corr.* - undas 150 erunt *R V* 152 hiemis 153 uẹniet *V* 155 interea mardriadas 163 mile - ueneta, *corr.* 167 hęc (hic *r V*) - tegea lauetur (-mur *Vr*) 168 suo, *corr.* sono 170 signa *supr. lin.* 171 tunica 172 //ipsa /ponderis suo, *corr. r* 173 uirginiṭas periure, *corr. r* licaone coetus 174 nec]re, *corr.* ne 177 furat, *corr. r* 179 impelice uultus 182 noper, *corr.* 183 '*archas*' *glossa m. 2* 186 parantis *Bentleius* 189 micunt *et* arctā, *corr. r* 190 arctofilax 191 rogat *V*, *om. R* - tethim (-in *V*) 192 menalian 193 ididus, *corr. r* 195 (uolcentibus *V*) armis *sic R V* 198 manus 201 carmentis porte est dix ut proxima (p. dextra est via pr. *r*) 203 *v. plurimi* ς; *om. R V m. pr. versus non spernendus. post* 203: Porta uacat culpa, sed tamen omen habet *v*, ς; *inepte.* 207 sensibus 209 de gente *R V*ς de rupe *duo codd.* 211 uulnera (?) 212 acipiunt 214 recta parent, *corr.* 219 uelud 228 prosiliens, *corr.* 230 restat, *corr. r* adest *R V* (habent *v*) 231 fulvis *ego* (*cf. Hor. epod.* 6, 5) siluis *r* ς siluas *R*, *om. V* latratibus *R V* Laurentibus *edd.* - *cf. metam.* VIII 344. 232 cereres, *corr. r* 234 alternaṣ dātque 238 consuluisse, *corr.* 239 pueri̦ impubes (-bis *r*) 244 inter - latet (iacet *V*), *corr. Bentl.* 246 tibi - con]tū, *corr.* tō 250 niuis, *corr. r* 257 ydrum 262 faṣtidicum 263 lactans (-ens *supr. scr.*) - in orbe, *corr. r* 264 fontes, *corr.* 266 angus, *corr. r* 267 nodos, *corr.* 270 unda, *corr. r* 273 foloe - stimfalides 275 nemoros iuta, *corr. r* 276 cy.] troezene *R V*, *miro errore.* parasieq; 277 illa nom̄, *corr. r.* aquarum 278 in-

colomes, *corr. r* 279 euuander 280 urbis, *corr.* 282 erat, *sed* erit *r* 283 currant (t *in ras.*) & cur (cur *in ras.*) currere (sic c. *V*) 287 minitros 292 rude *V* hnide *R* 294 aucta, *corr.* 295 hanhelabat 299 duranbant 302 opes *corruptum?* 304 famula, *corr.* 305 tirrintius 306 iugo *V* 309 oderatis 312 haerculee 313 *sic RV.* & molli (l *eras.*) 314 Hesperos (-us *sup. scr.*) - roscidos ibit equos, *corr. r* 315 *sic* 316 riuues 317 uiua, *corr.* 319 muricae 322 possit ς 322 uastas *V* 324 scindebat 325 cupit 326 faretra 328 succubuere toris (t *ex* c) 335 et] ad 336 preferi 338 forte (sorte *r V*ς, *recte ut puto; nam Ovidius antiquas voces non captat*) 341 manu 342 turbitum, *corr.* 345 propriore recunbit 349 cubito ς tirhirtius 351 inclamant - posco, *corr.* 356 lyra, *corr.* 360 tuo 361 cornipedem (m *eras.*) - de more cęsa c. 367 Uestibus 366, 368: *alterum* dabant *mutandum puto* 375 fuit, *corr.* 378 quintilius, *corr.* 380 gessit 382 diem (*locum*) 385 auferri (*afferri*) - anne 390 reddit, *corr. r* hibertis, *corr.* 391 '*nunc*' *add. r* 392 queque tacent, *corr. r* 393 hic - uenercrunt, *corr.* 394 erit (ait *r*) 395 at (ah *r*) - at (ah *r*) 396 istis iste 398 suspicer (-cor *r*) 400 opem (em *in ras.*) 402 orbita, *corr.* 404 subierat *R* desierat *Vr* 408 tulit *RV* dedit *r* 410 cadit *r* 411 quoq; *corr. r* 412 Rumina (*romule r*) n̄c ficus rumina (*romula r*), *recte V* 418 finit, *corr. r* b. c. l. s. 419 affuit (abfuit *r*) 421 lepertis 422 *sq. in mg. additi.* lati, *corr. r* 423 *sq. uncis inclusi; quos nescio quis adscripsit versui* 421. 424 aradia (ch *supr. scr.*) 425 q; despectas 428 sacer, *corr.* (optati *V*) - habebat (*corr.*) ait 432 ille 435 aesquilio 439 notae, *corr. r* 442 dubito, *corr.* 444 omo, *corr. r* 445 magtat (*corr. r*) 453 fuerat (-it *r*) 456 cateris - lata *sic RV* 461 styphona 462 procero (celo *r*) 463 eufraten 464 palestine - aeque, *corr.* 466 his *Heins.*] hos *RV*ς - tesi 467 insinuit 469 Utq̃; si (i *in ras.*) t. n. 471 gemellis 472 cernis s. nomen habet 475 quireno, *corr.* 477 asta cures 479 regno, *corr.* regi 485 altum 487 in sidera c. *V* 490 nouit ς mouit *RV* 492 illum, *corr.* - tura 493 celi, *corr.* 494 effusus - aquas (-is -is *r*) 496 patebat 498 anim' 499 procul e longa 501 motu (*ex* metus *corr.*) saepes (sepes *V*) tr. 502 ịlḷẹ ille 506 lumina 507 *que r* - nodum̈, *corr.* - quiritum 513 fe≡ta 520 refecta *R?* 521 Vịsibus - torrenta 522 uerebant - proferre 523 ipsas (s *eras.*) - tasas, *corr.* 525 loeti 526 temperat, *corr. r* ipsa] illa *Vr* 527 fornacula, *corr.* 528 incit/////, *corr. r* 532 relicta 536 strix, r *eras.* 537 prorectis *V* 538 paruaque (parcaque *Vr*) 547 A tandam (qo *ex* ta *corr.*) 549 impone, *corr. r* 553 *latos* (*in ras.*) 554 inone, *corr. r* 556 p. qua ẹuenit, (*corr.* quae uenit *r*) 557 fieret *R* fient *r* fiunt *V* - cessare 558 spinea *in mg. man. rec.* 559 Haec t. 561 facis 562 sepulchra (ch *ubique*) 563 caelentur 564 que *om.* 565 functi, *corr.* 566 errent 567 qoꝺ de m. supersit 568 qꝺ - pedes *V*] dies 569 hunc, *corr.* 571 im medio 572 illa 573 simul *R* tribus *Vr* 574 occultam̈ 575 tenet *R*ς ligat *V* - cum fuso ς, *recte?* - lucia, *corr.* - rhombo *pauci* 576 uerset, *corr.* 577 adstrixit 578 mente *RV* terret *corr.* - ignea put, *corr.* 581 lingas (*sine* u *etiam* 602, 608) 582 dicet 585 indomito *et* captus *V* 586 parienda, *corr. r* 587 iacebat, *recte?* 591 dei (t sibi *m. pr. in mg.*) - ipsi ς, *recte?* 592 conc.] iungere membra *V* 594 prima *V* 595 Vis 596 flamminea, *corr.* 597 adn. om̄s tyberinides omnes 599 lar 600 erit 601 uiuo, *corr.* 602 ipsa 603 hac tetegit - stagne 604 effulge, *corr.* 605 miseratque nuptas 608 *sic RV* 610 infermae *et* erat, *corr. r* 611 lacus, *corr.* 613 huic - uerbiis 617 cogniti, *corr.* - karistia kari 623 innocuit (t *eras.*) uenient 624 soos, *corr.* 625 degerit, *corr.* 627 tantalides - *et* - uxor 629 prone (-cne *V* -gne *r*) 632 iubet t die (*m. pr.*) 633 gratis (s *eras.*) - honoris *RV* amoris *rv* 634 intinctos - cibos *RV*ς] lares *pauci* 636 uerba (uina *V*) 637 uos *sic RV* 638 in (per *r*) *RV* ter bona

v. *Heins.* 642 nomen *R V* 643 *sic R V* 644 l.] dona 645 hinc - rustico texta (-ca texto *r*) 646 lapis *t tepidis* 647 ac (*supr. lin.* confisaquę) c. 650 puer *supr. lin.* - canistra 651 ignes, *supr. scr.* -nis 653 alibi 658 cantat *et* sanate, *corr. r* 659 fines, *corr.* 662 credida, *corr.* 663 tus - thyaterida *R V* 665 ethyades (o *supr.* e *r*) *R* othyrades *V* congestus, *corr. r* 667 doorum 668 *add. r in mg.* (*habet V*) 669 iuuentus, *corr.* 670 ut m., *corr.* 671 nisi] sine 672 templa *et* erat, *corr. r* 674 quia - manes 676 nec - proposuisse, *corr.* 678 ille tuus *R V* suus *rv* 684 romana(?) 686 nomine 689 coeperat 693 inermen 695 lacerant, *corr.* 696 uerbara, *corr.* 697 iuuem, *corr.* 700 adnuit 701 apellat 703 hortis, *corr.* 704 riua - sonentis 705 t. aquis mandatis (-ta *r*) l. n. 713 fors, *corr.* 715 suo(?), *corr.* 718 superba, *corr.* 719 tacens, *corr.* 720 offensso 721 cingitur 722 longis (longas *Vr* lentas *pauci*) 723 contēpnere p. 724 *interpunxi* 726 ex *corruptum; an* en? 727 *sic R V* 728 patrias, *corr.* 729 Etquid - hecquid, *corr.* 732 *sic R V* 739 nurum (-rus *Nodellius*) 740 more 741 cuius] nebat *pauci, pulchre interpolantes; edd.* 743 exitiū, *corr.* 744 *sic R V* 747 potestis 751 Sin 752 qualibet 754 mens ubit 755 in lacrimis inceptoque (-taque *r*) (intenta *et* remittit *V*) 756 suum *V* 757 pudicę *V* 759 ueni *R*, *om. V* 761 furiatus *V* 764 aderant 765 quod] quā 767 cautus 769 adtannitos, *corr.* 772 Inlectae *R* neglectae *Vς* 774 hic f. - horis 775 fluctu (flatu *V*) 776 uentu, *corr.* - tument 777 Sed 779 stimolis, *corr.* agitat̄ (*i. e.* -tur) 780 metumque (dol. *V*) 782 *sic* (d.] mensq;) *R* 785 acceptę rata 786 parente, *corr.* 787 hostes, *corr.* - *sic R V* 793 auratum *V* 795 fer (*r add. r*) umq; lucreti' - es 799 tremuit, u *eras.* 802 ue&et 803 urguentur 804 externas (s *eras.*) 809 quod deprehensa 813 illa *supr. lin.* 814 natis 815 fidi 818 paret *V* par *R* - quoq; - acta ////////// (*corr.* icta modo. malo *V*) 819 retinet 820 perhennis 822 indi& 824 adeo *V. fort.* udos? ad eos *ς* *Kochius, bene sed non pulchre* 829 ueniant fasto, *corr.* 833 procunbat 834 padentis, *corr.* 835 *sq. num interpolati?* 835 danna (na *in ras.*) 837 animos 838 semianim≡s (*corr.* -is) 841 castrumq; *corr.* 844 dissi≡mulanter, *corr.* 845 ille, *corr.* aversa *Bentl.* 850 refers, *corr.* 852 regis, *corr.* 853–64 *om. V* 853 annueris 854 nec *Koch* et *Rς* - hiemps 855 prome, *add.* c *supr. lin. r* 856 *t*ereus - loetus erat, *corr.* 858 cito. *puto* citis iunctos 859 uere, *corr.* - equirria, *recte* 860 campos (s *eras.*) prospicit ipsa (perspicit ipse *r*) 862 m. erat.

III.

P. OUIDII NASONIS FASTORŪ FINIT LIBER II INCIPIT LIBER TERTIUS

1 hasta *in ras.* 2 adest - casade (i *supr.*) 10 coepit & huic erbi - magna 11 Siluia (*sic R V*) uestales 14 summam, *corr.* 15 humo *sic* - accipit, *corr.* 16 turbatus 20 a *Vr* e *R* 23 illa *V* - nā 26 calis arbor enixa 30 detidit, *corr.* - sacros *deest* - uita 35 mollitur 37 pugnans 38 l≡pata ta (u *supr. ras.*) 41 crecente r. 42 tumidos, *corr.* 43 annus *supr. ras.* 44 duo *V* sua *R* 49 amullius 53 late - necscit 54 tullisse 55 laurentia *R V* 57 laurentalia 58 decenber 61 ministris 63 loeti 64 regrediunt, *recte r V* 65 iura 67 amulius, *altero l supr. scr.* 69 moenia *ex* me≡nia - quanuis 71 quę 74 cred≡r et, *corr.* 76 eris 77 fit patrio *supra rasuram* 81 cecrode, *corr.* minoiam 82 *sic* - hipsipilea 88 eris 90 aput 91 aritinos - constant *V* 92 maenia 93 aequicut (u *supr.*) sacer 94 Auribus - turbo forensis 96 uterque deas 101 uictaribus, *corr.* 102 gratia, *corr.* gretia 103 pugnabant - martem (*corr.*) 105 quis Pl. *Kreussler* 106 polo 107 cinosura 108 elicen graianira, *supr. scr.* carina 109 pcenseat, *corr.* 111 non *R* et in *V* 112 constabant - deo//// 114 ponderae, *corr.* 115 foeno *sic bis* 117 suspensos, *corr.* 119 indocibiles - adhac, *corr.* 123 digitis 126 nobis, *corr.* 127 Im pares 130 legitima quoque 131 totiensibus, *corr. r* 133 annos,

corr. 134 fem*i*(na *sup. lin.*) 135 debites 136 putes, *corr.* 137 flamminibus 140 Antetua *in ras.* sit 141 uelatu, *corr.* 143 arnana, *corr.* 145 c̃e pr. 146 P.] repe≡nte (penn*a* *V*) 147 memoriantur 150 a]in 152 deos, *corr.* 154 aegeria - momente, *corr.* 155 etiam n̄c (tunc *V*) - donet (-ec *r V*) 160 nec 162 noctis 163 ter////ntum, *corr.* 164 quinta (iuncta *V*) 165 ãni *ex* ã 167 Sci licet - monitis, *corr.* 168 certis, *corr.* liceret, *corr.* put& 169 uiribus 172 missalis, *corr.* asta 174 adduocor - fere, *corr.* 176 solum, *corr.* - p////tet, *corr.* 178 *in mg. additus* (*m. 2?*) 179 p̄≡ma 185 capiebat *sic et V* 188 sacer 191 paruisse, *corr.* 193 Compare 194 adque, *corr.* 195 atque 199 parat, t *eras.* (para *V*) 200 festo (o *eras.*) 201 tures - qđ 206 ausa 207 hoc *supr. l.* 209 uttra *vel* utera 211 malitis: ma *supr. ras.* (malimus *V*) 212 nobis 215 steterant *R* stabant *V* 216 daturu≡ 218 cura 223 *sq. spurios puto* 223 ¨tum (*in mg.* ¨tunc *m. pr.*) 225 uires 227 scotoq; *corr.* 228 fers, *corr.* auos 231 *sq. ante* 229 *sq. posui.* sic *scripsi* (*an* iam?) aut *R* an *V. possis et* Atque ita comm. 229 Inde mei primas mensis *scripsi* Inde diem quae prima meas *R V* 230 leue nomen 236 lapsae (uictae *V*); *fort.* tactae? 237 Nudaque 239 toll≡t in aures (tollit *r* -at *V*) 241 fec. - pecoris *m. pr. in mg.* - ora 243 fec. *ex* fac. 247 //Nuribus /illica 248 plublica 249 morer 250 ecce *supr. ras.* 251 *sic R* matrem quoque turba *V* 253 forte, *corr.* 254 capud 260 forant, *corr.* - nammuriumq; 263 aracine 264 Et - religione, *altero* l *supr. lin.* 265 loris (furiis *V*) 267 sacpes *sic* 269 remita, *corr.* 271 manibusq; f. (pedibusque *in mg.*) 271 quique, *corr.* - suos 273 riuos 274 auctibus - bibit 275 menis *sup. ras. r* 277 promptus - quirites (*corr.* -tis) 279 firmuramnia, *corr.* 281 armis *add. supr. ras.* 284 coepidis - *sic* 285 nubilia 286 sic////t, a *additum* 288 Res - torr& habet 290 ora, *corr.* 292 roman*is* 293 adhibetu 294 edidit, *recte?* 296 quę p. uino, *corr.* 300 fronti, *corr.* 301 que *add. r* 306 sopitos, *corr.* 310 satis, *corr.* 311 flumen *ex* fulmen *r!* 313 neque m. - dicere 316 tecta. (iouis *V*) 317 parte, *corr.* 320 ait *ex* erit *r* 323 laquei - dicat 324 qui (qua *r*) trahat a s. 331 *sic* (e pectore *V*) 332 hyrsute 334 fluminis 338 addidit 340 ortis 341 sumes *R V* 342 *ut* 320. 344 ambigendo 345 protulerat, *corr.* 346 pectora, *corr. m. pr.* 348 numen, *corr.* 350 difilisq; *corr.* 351 ad c. credemus 354 dabat, *corr. r* 356 aduenieute 359 aceruo 361 marine 363 aque capud 364 beno 368 aethereo *V* 369 fulgura *V, sed cf.* 289, 311. 377 *sq in mg. r* 377 Adque ancille 378 quemque *v* quaque *Vr* 379 tunc *corr.* tum - in]m 380 colliditatis 382 *eant* 383 nammurius murum (mamm. *Vr*) 384 dificile est ulli d. *R* sculpsit *1 cod., recte ut puto. an* lusit? 385 pede, *corr.* 386 pedes 387 numina, *corr. r* 389 manmurius - groridetur, *corr. r* 392 mammuriumq; 395 *in mg.* pugne (pugnas *V*) - mar *R* maritis *V* 397—400 *in mg. m. 3* (397 h. e. capitis c. distincta d. 399 dimaersa); *recte V* (397 ap. s̃ca 399 demense - m. hortus; *inde verum eliciendum*) 402 proximes, *corr.* - utr̄umque (uterque *V*) 403 rura re, *corr.* 404 tempora lucis *in ras.* 405 arctofilax 407 uindemitorum 409 ampel*on* (*lo: erat* ru *m. pr.*) - satyris 410 hismariis 411 e frondibus *V* e *om. R* fontibus, *corr. r* 415 e terra (oceano *V*), *e correctura versus sequentis ortum.* 416 aequora - aquis, *corr. r* (418 cratera *V*) 419 quos (quo *Merkel*) *R V* quem *2 codd.* 421 a ternis - aeterna, *corr.* 422 uidet 427 mane, *corr. r* 428 inextinctis, *corr. r* 429 nonhis 430 putent, *corr.* 430 utiouis - duos: *fort.* deo. (432 inquid *V*) 433 detinuit 435 Nec 436 ita *suspectum* 438 manum ꞅ 439 a*usos* (*ex* altus?) - gigantes (-tas *V*) 442 ars sit 444 cyrnides *R* cretides *Vr* 445 Hunc - uehegrandia - colone (-nę *V* -ni *r*) 446 *in mg. add. r* 447 ueliouis 448 ioui 449 uariabant 452 comis (iubis *V*) 453 *sq. in mg. m. 2* (sup≡pra - lpso - pinna). penna *V*

457 pannis, *corr.* 458 nitidis, *corr.* 462 regenda, *recte?* (legenda *V*) 463 tauri, *corr.* 469 littora 471 itorum, *corr.* 472 accipite, *corr.* 474 illa habiit 476 nomina 479 in *om. V* perituram ς iuber, *corr. r* 483 nostyos, *corr.* 485 quae] q; 487 theseu 489 hęc (hoc *Vr*) - utor, *corr. r* 490 toties - pater, *corr.* 491 necem 493 Ut (At *V*) 495 grauior, *corr.* 496 suos, *corr.* 498 assuetae ς 499 coeperunt 500 Me iuat (muat *V*) & ledit ille *RV* 502 n̄ris (nobis *Vr*) 503 Ne 507 audierat, *corr.* 508 sequutus 511 Tunc (nc *eras.*) - cuncta, *corr.* 514 Vulcanus 515 dicta tibi facit (tibi *eras.*). *u.* 564–589 *ante* 516 *positi* 517 d.] c̄ deserit *R* cum deserit *V; fort.* decusserit? 521 tam 522 coelius accipiat 524 Non (haut *V*) - tibri 525 pleps - ad 526 patre, *corr.* 527 ponci, *corr.* 529 ibi (sibi *V*) 537 duras *RV* iunctas *v* 538 salcat 539 titubent 541 occurit 543 errant ς 544 *sic RV* 545 mirabilis 546 rogi 547 ignis 552 mauris 553 telissae, *corr.* 557 nudatas (mandatas *1 cod., Bentl.*) 564: *cf.* 516. *post* 563 *in infima pagina quattuor lineae uacuae relictae sunt.* 564 est uisa illa s. s. 567 milites sterilis 573 manus 575 recensebat (*sic et V*) 576 parenda 581 lapido*si* cratidis 582 carmerem 583 erat *in ras.* - affuit 584 fecunda 585 cadunt] madent? *an* crepant? 586 findit 590: *cf.* 516. 591 adsiluit, *corr.* 594 aut, *sed* u *eras.*, *R* aut *V* a *Koch.* sic *ego*] is (diis *V*) 595 humidas - foenissa 598 quacunque, *corr. r* 599 ducitur *sic R V* 600 aucta (austa *r*) 602 populus *corr.* 604 nudo: *expecto* lento *vel tale quid.* 609 Heu f. - ///quos ////terrae /quid //agat 610 facta 612 admonitus - eli≡ssa 617 adfuit 619 corpore digna *R V, recte?* 620 uoluerat t. (uolnerat t. *r*) 624 erit, *corr.* 629 silet *V* 631 era, *corr. r* 633 falsum *i. e. fallens alios Lavinia.* clausum *Koch. possis* caecum. 634 fr.] metus; *fort.* metum? 636 p.] tamen - *cl*≡am 639 adstare 640 squalendi - sanguinolenta (u *supr.* o *r*) 641 Effuge netam dubitam ęstum 643 exilut - illi s. ausa (ausa *et V*) 644 iacet, *corr.* 645 cumque - recinta 646 curritur, *corr.* - damna 647 *sic RV* 650 pedunt 651 inierant 653 //uisa est /loqui 654 perhenne 655 uescentur 657 amnum 658 temin 659 nymphe nalanida (*sic et V m. 1*) 661 quę ł *quā* 663 ples u. est n. etiam nunc tura (tuta *Vr*) 664 m. abit *V* (agit *Bentl.*) 669 *sic* (redimita *V*) 670 cingebat 671 fumentia, *corr.* 674 quid, *corr.* defectas - ferebat, *recte?* 675 ///cantent /mihi //cur 677 erca: erat *Vr* 679 iunxit - secum, *corr.* 683 dii estudio - caeamus 684 hęç (hae *V*) 687 peregrinus, *corr.* 688 *sic RV* 689 gaudet a. *V, pauci* 693 Ludis *RV* - carae, *corr. Bentley* quare *Haupt.* castae *Kreussler.* - diua *Vr* diuina *R* 694 hac *V* a *R* 695 canantur, *corr.* 696 deos (s *eras.*) 698 sicca c. 700 patiere, *corr.* 701 rapuit 705 Et 708 sparsı≡s 711 *recte V* referunt *R* (-ant *r*) 712 erat 714 nati, *corr.* 715 nisi *supr. lin.*] cum *Koch.* 716 spretus *scripsi* paruus *RV* partus acerbus *Koch.* inherbis eras *R* inhermis *r* inermis erat *V* 719 est *om.* 721 tebone, *corr.* 722 ligurge genus 723 subito - torraenaq; (tirr. *r*) 725 exponere *VR* 726 *Uit* - uocat, *corr.* 728 referta, *corr.* 729 gaige, *corr.* 733 numinae, *corr. r* 734 sc̄is *RV* sanctis *et* sacris ς 736 referta 737 Libat - ad h. 738 f. sera (nostra *V*) 739 rhotopen - flumina *RV* ς florida ς 740 aedifera, *corr.* 742 secuntur 743 errentes, *corr.* 745 sathiri 748 et ceteras 751 nexus 753 cabronum (crabonum *V*) 754 prima (summa *V*), *corr. Heins.* 755 asellus (-llo *V* -lli *r*) 762 splendida (candida *V*) 765 şui nosior 766 est] erat *RV* - numera, *corr.* - amans *V* 768 discere 769 nisiadas 770 oppuisse 772 luciferi - tua 775 Sed 776 conmaendant 777 quoque] q; 778 liberioribus 784 honor *sic RV* 787 cironum - possit 789 mitte 793 *sic* (procliuis *V*) 795 derit 797 uolidos, *corr.* 802 uiolent acrium 808 astra (castra *r*) 810 numinaque adiunctis - habes 813 rasa *R* strata *V* 814 expertis 815 ornatae

816 pallida 817 pallide, *corr.* 818 exonorare colos (ino *supr. scr. r*) 819 percutere, *corr.* lanas (telas *Vr*) 824 pticio (Titio *man. rec. in mg.* stychio *V*) dictior (doctior *Vr*) *cf. Iliad. VII 220.* 825 antiqua 827 *in mg.* fibea 829 sensu fraudate (feri sensu fr. *V*) 836 huc 838 amare, *corr.* 841 parenti, *corr.* 842 uortice(?) tum 844 ipsum *V*] signo: *an* sic nos? - prima 845 poena *Bentley* 846 exilio - recepta, *recte V* 849 somna die se - tuba 852 pyrreę (*recte V*) 853 scelente, *corr.* 855 certe, *corr.* quis 856 dulficus 857 corruptos 858 frixi (*sic* 861) 859 Usque 860 compulerant *V* 861 uelanti, *corr.* - uitis 862 artis, *corr.* cunctaque facta 864 attonitas, *corr.* 865 Inque *ex* Inde(?) - nimbos - orbem 873 Frater ut - cum sorte 874 cerulis (-io?) 875 tacitis - ad 878 diuturna 879 edos 880 cannuerint; *addendum* que. - rome, *corr.* 881 adornandus - mittis.

IV.

P. OUIDII NASONIS FASTORUM FINIT LIB· III· INCIPIT LIBER QUARTUS

2 retulit (*sic* 24) 3 certem mora 7 sanctius, *corr.* au s. numquit 8 onus 9 campis (amnis *r*, *recte V*) 12 terris, *corr.* - canam (m *eras.*) (cano *V*) 13 mensem ς, *recte?* 14 montem (mentem *r*) 15 cythara (cytherea *V*) 20 quod tuearis (*recte V*) 21 a te 23 iliados 24 tuos 25 primam *V*, *om. R* 26 nascenti *RV* 27 receptam 29 quero 30 cognatosque 32 Electram *RV* 33 erictonius 34 capim (y *supr. scr.* -um *V*) 37 *sq. interpunxi.* 38 altera *in mg.* 40 teuchros 42 silius 43 hisque 44 epitus (epytor, *corr.* -us, *V*) abba (*corr.* alba) 45 capte rep. (recidiva ς) 46 calpeae, *corr.* - auos 47 hanc - haberet *V* ab illo *R* 49 nepotes 53 amulli 54 de clauso cum n. 55 ende (*corr.*) cadit cadit patrio 57 parentis 59 noue securi (neue *Vr*) 61 grato 63 grecorum n. 64 gretia 65 euuander 69 nereius 70 circe - nominet, *corr.* 73 agnatus halesus 76 genum 77 Senis - amtenora, *corr.* 78 deas 79 erat (-it *r*) solemus (solymus *V*) 81 gelida (-di *V*) 83 tu *scripsi* tam *RV*ς longe (-as *Vr*) sed (et *V*) - subprime 84 ′maesta ′′sacra 85 adit 86 inuideatque 88 fretaque, *corr.* 90 quę 91 temporat 93 terręna 97 huminum, *corr.* 98 com p. cunque (*quenque r*) 99 creat] genus, *sed corr.* 103 disposita 104 saltum, *corr.* - treuit, *corr.* 105 uix - uicit, *corr.* 108 cura solo (sui ς) 109 uigilantum 110 clausus continuisse, *corr.* 112 desertus, *corr. r* 113 *sic.* mote *V* 114 fuerunt 115 secundo, *corr.* 122 hA (h *post add.*) 123 assarici, *corr.* - sc. illud olim 125 Nunc, *corr.* 127 erbe 129 Ut, *corr.* formosa t., *corr.* 130 suo est 131 *sq. num post* 126 *ponendi sunt?* 134 uite 135 dimite (demite *Vr*) 136 *et* 137 *om. VR plurimi; add. v in mg.* 136 delicias *Koch.* uidenda *v* 141 sudantes rurae (rore *r*), *recte V* 143 tempora mirto 145 Dicite 146 gelida (calida *V*) 149 celet hoc tegatque 151 triticum, *corr.* - lacta, *corr.* 152 sumeret ex. 156 forma 158 coemeam (cim. *V* cum. *r*) - consiluistis 159 Veneri *om. R* 160 nomine corda 161 eneades 164 scorpio (-ius *V*) 167 semustam - uigiliata 168 solidum, *corr. m. rec.* 169 humeros (numeros *m. rec.*) 171 Sed 172 marci 173 alcionen - formonsa 174 *sic RV* - taigetemq; 175 Mort. sept. *transpositum r* - sisife 179 in axe: i *et* x *in ras.* 181 inflecto, *corr.* - berecinthia 184 are r., *corr. r* 186 media *et* uia, *corr. r* 187 scena *sic RV* 191 quā scite *RV* docta sibeleia 193 eliconis 197 sors saturno, *transpos.* 199 proles *V* 200 deuora immensam 201 Sepea - fec. neq; 202 fertilitatis, *corr.* 203 magno - uetustus 205 gurture 207 tinnicitibus 208 infonti, *corr.* 209 diptos (*corr.*) manibus (*sic RV*, rudibus *Lactantius*), geleas (*corr. r*) 210 turetes 215 hic 216 iubes 219 at currifera, *recte Vr* - honerata 220 An 221 annuet unda 223 aptis 225 H. seruari s. s. 227 iussit, *corr.* -si *sup. l.* 230 exiit, *corr. r* 234 cursa 235 uerbere, *corr. r* 236 palestinas *RV*, *em. Roeperus philol.*

IV 353. 237 Illa 238 immudo, *corr. r* 241 pareant, *corr.* 247 moneat - quesita (petita *Vr*) 248 an] ad 249 dyndimon 252 poene 253 nomina 254 subsisteratque 256 subtulit, *corr.* 261 sortes 262 queq; parens *V recte?* 263 accersite *V* 264 ydeo 265 firgie 267 *et* 268 *post* 286. conam, *corr.* - adutis 269 petit - nescit 270 quę deos 271 sono (-ni *Vr*) 277 aquas *Vr* meritū *R* fluctus *v* 279 capax - sigeaq; *in marg.* 280 Et tenedum et ueteres & ioues (iouis *r*) opes (tenedum u. epytionis *V* eetionis *v*) 281 pos 282 queque (*sic.* quaque *V*) charisteis. 283 *sq. num ante* 281 *ponendi?* 283 transsit 286 ueneris 288 sonant 289 legis 290 respicit 294 ouius 295 natiq; uiriq; (nurusq; *V*) 297 contentos 301 operis 302 fortes (-is *supr. scr.*) 303 media 306 fui 309 ornatus uariae - capillos 310 offuit *sic* - linge (-ga *sup. scr.*) 314 ausit 315 in] ad *ς recte?* 319 alme, *corr.* 321 si tua danna 326 euentu *scripsi* et scena *RVς; sed quid hic scaena sibi vult?* testificat alloquar 328 in] ad *ς recte?* 330. 332. 333 *in mg. additi* 330 atria *R* ostia *V* 331 in *RV ut Met. XIV 247.* 333 soluont 335 coronarunt *RV* - labo, *corr.* 338 in *RV* anne monor (minor *Vr*) 342 aurea 344 tantem, *corr.* 347 accipit, *corr.* 348 sperstitit 349 subsistet hinc - sit, *recte?* - quero 350 stipite, *corr. r* 353 fractis meant *ex* meam - quedam 354 indicta - qđapes 355 berecinthia 357 megalesia (-ensia *V*) 358 nostra *om.* 359 illo 362 *sic RV* 363 caelenas 365 hunc discite(*corr.*) 369 *sic* 371 aelise 373 metis, *corr. r* 374 lauarit, *corr. r* 376 Nanc 377 erit ac 379 quę cesat, *corr. r* 384 bis quinos *sic* 385 subducimur *RV* 388 ensife≡ronon 390 foeb; tela 391 nomeroq; 395 Panis *sic RV* erit primi (s *sup. l. add.*) 397 uiuaci c. *V* 398 Nec (nuc *r*) 399 Postmodum clam nota, *corr. r* 401 grandes 405 chalybe iam massa placebat 406 Ehă p. (ehu *r* heu heu p. *V*) 407 pacet res, *corr. r* lesa 411 habuerunt - cędas 412 cereris sira (sint *Vr*) 414 ignauem 416 duras 418 recognoscos, *corr.* - erit 419 uastam 420 pusitu, *corr.* 421 et possedit, *corr.* 422 hensa 423 uocaret 425 committata 426 per suprata, *corr.* 427 umbrata, *corr.* 428 uuidu (du *in ras.*) - desientis, *corr. r* 429 Tot fuerant (florent *V*) i., *correxi.* Tot vernant (*et* 430 renidet) *Bentleius* 429 qđ habet 431 semel 432 m. dixit (plenos *V*) florere ferre (ferte *r*) s. 433 inanes 434 sed utilitate 435 c. cuimmine 436 ille 437 caltas 439 iacinthe - amaranthe 440 c. p. m.] rore et meleton (lo *add. r*) amat; *recte V* 441 sunt et: *fort.* sumpti (-tei)? lecti *Bentl.* 442 tenues crocos leliaq; (li. *Vr*) 447 clamat o c. 449 pauditur - nam*que* 454 manus 456 *sic* 457 q.] ut quas 459 remugit - utera (-re *r*) 460 foetus 461 curet (-it *r*) 462 suis (tuis *r*) 467 amenenaq; 468 cranen, *supra scr.* ripas - aci *Rv* ace *Vr* 469 cranen 471 orthiginen - *an* Panthagien? 472 queq; sim. 473 cydopum - sex usta 474 quinque 475 himaeraq; et didymaem *R* agrigentaq; tauromenūq; *RV* 476 sacramq; (-rumq; *r*) melan (*fort.* Mylas) 477 hic camerin annadit thabson et 478 queq; iacet 479 peloriaden lilibyaq; 480 c. prima, *corr. I. Ulitius* 481 loca *V* longa *R* 482 ammissum - itin 483 perqui uites, *corr. r* 484 tiet, *corr. r* 488 equa (ecqua *V*) 490 continuere 491 tifocos 492 hanhellatis 492 te datus, *corr.* 496 facilis *R*] regio *V* 497 quod s. hac 499 et] ad s. - caribdis 500 niferi (scyllei *V*) 501 petens *RV*, *corr. r* - chorintum 503 Huc - geludo 504 nunc que 507 quod (nunc *supr. scr.*) cerialis 508 fuere 509 glandem, *corr.* 510 ligua 511 monte (rupe *V*) capillas (*recte Vr*) 515 Perstitit *RV* - honus 516 cęse 517 animum, *corr.* 519 eris *Koch.* 520 Eu 525 raptum (*corr.*) quęris si f. 526 cesę 527 duc *om.* 529 tibi 532 leue 533 guttasse, *corr. r* 535 ie////nia, *corr.* 536 habet miste - sibi 537 lumen 539 Menalia (Melanira *V*) 540 abiit 546 ponaq; *corr.* 547 alme, *corr. r* 548 trepidi 549 sil. noctis sōni 550 treptolemum 555 amans, *corr. r* 559 erat (?)

566 capax icariamq; (-iumq; *V*) 569 curilegos arabes (-bas *Vr*) 570 meoroe sictaq; 571 Nunę cadit - renum (rhen. *Vr*) rodanumq; 572 thibri - aquas (s *eras.*) 575 inmania, *corr. r* 577 parasides - nosce 579 persefonen, *sic ubique* monstrare 580 elice 585 sic *supr. lin.* 589 errato *in ras.* 590 *interpunxi.* raptar, *corr.* 591 dignata 593 quod, *corr. r* - gige 594 celis 595 inuite 596 emendat 598 nobilis, *corr.* 604 cumiugis 605 sumptus, *corr.* 606 cicius *in mg.* - ////// refert certa 608 corticae 609 Non (Haud *V*) - fuissent, *corr.* 610 re facta 612 tanarie (ten. *r*) recipe 615 animamq; (animumq; *Vr*) 618 coniestas - coepit 619 decet - cerialibus 624 at tria 626 erat, *corr.* 627 scilicet et 630 forila 631 forsa, *corr.* 633 auidum pectus 635 arte 637 Est 638 fomosis, *corr.* 640 pales 647 pastus 648 negabat 649 nullaque die, *recte?* 650 moenalio 651 animo tacitus r. queto, *recte Vr* 652 huc, *corr. r* 655 capit, *corr.* - fortuna 656 *sic R V* 658 digitus 659 Vesper ubi 660 ponere ad. 661 intereain 662 noc 663 peda 664 ad d. - *sic* 666 *sic R V* 667 resoluit 668 i.] uisa 671 foecundior *sic R V* 673 cytharea 674 ammissos 675 cum pr. (tum pr. *V*) 678 huc hycides, *corr.* 679 horta 681 uictis 682 forent (-ant *r*) 685 pelignos 686 obuia s. 688 et meritis - fybus 689 quidem multa mihi, *corr.* 692 rursus - cum *supr. lin.* 693 *in mg.* 695 Hoc - stante 697 At - colligat, *corr.* 699 tedis, *corr.* 701 lasciuus (-uis *r*) 703 conuolle 705 captimam, *corr.* - foeno 709 nam dicere certam; *recte V.* 710 uulpem 711 Atque, *corr.* - cerialibus 714 mennonis 715 pecudis 716 Solebat aegresso 717 sit an *V*] si *R* 721 palia, ri *sup.* a *scr.*; parilia *V* 724 f. p.] sacra meo *R V*; *recte* ϛ. 725 stipulamq; 726 frebua tosta 729 rorades 731 populos 732 erit 733 sangi≡s 737 frixis decorantur 739 puro de *VR*, *recte?* 740 Tectaque 741 Utri maris (-re -res *r*), *recte V* 744 lea (t *add. r*) 745 mutrumq; (-amq; *r*) - que *om.* (relictis *V*) 746 palam 748 tabulis noxia 752 semicaperue *V* 753 flax romulucum 756 fauno 758 uirgula 760 tas sparsos, *corr.* 765 minis, *corr.* multos (s *ras.*) 766 duplo, *corr.* 768 arcus 771 falx (*in mg.* salax) - que *om.* 773 prouèniet 778 uino, *corr.* 779 Dum 781 comitatis (cre *supr.* co *r*) 782 tratias 783 mox est, *corr.* - p̃stat, *corr.* 785 pergat 788 et *ex* ec - diae 789 artumq; 791 exi, *corr.* 792 putat 793 foethonta 795 saxa, *corr.* p. s. ferebant 796 stint., *corr.* 797 stipulas, *corr.* 801 Nunc - est] ex 803 ignēs 804 cęsaturę 807 locum casus (locus *V* causas *in ras. V*) - urbi s (s *eras.*) 813 est *ex* habet *corr.* 815 adit] init *VR*, *recte?* 817 uides, *corr.* 820 pales 821 solidum (-tum *r*) 824 nouos - finditur 829 adh. *in ras.* 835 lacti, *corr.* iacunt 836 nouos exiguus, *corr. r* 837 uocauit (-rat *Vr*) 839 ad m. 840 transiat, *corr. r* 842 et] in *R V* 843 retor *R* retro *V* retror *r* 844 diram 845 decidit, *corr.* - introsus abortas 848 mores t. 849 exaquis, *corr.* 851 supremo 853 uinxit 855 qđ ille (quirites *in mg.*, *V*) 863 palis 865 nomina, *corr.* - caelebrare 866 multa, *em. Heins.* rite *Kreussler* 867 fauerem, *corr.* 869 sisimbria 872 nomine - tenet 874 coepit 881 que *post add.* 883 rutulis - temptat 889 uestrum *Vr:* nostrum *R* - dare *supr. lin.* 892 *deest* 893 regni 894 & latio - feras (-es *V*) 895 cadent, *corr.* - ingens, *corr. in* ignem 897 horridus 899 illa 901 restans *r* apriles *ex* -li. 905 nomen coronam (*in ras.*) 907. 911 rub. *V* 911 cerialibus 912 premat - lene 913 nutritas et undis, *corr.* 914 faucibus 921 capreasque - mensibus, *corr.* 923 Hec, *corr.* 925 utilior 926 obstia (a *ex* ti) 927 sarculus, *corr.* - bibens - uomer ęradunais 928 rurus, *corr.* 930 adstructum, *corr.* 932 adsenti 934 ruit 937 tur, *corr.* 938 fulmen, *corr.* 939 quę (quo *Vr*) 940 siti 942 q. fiat *VR* - habent 943 Tum - thitonia 945 mile 946 scoenia 947 matas, *corr.* 949 cognati ur̃a 950 limina.

V.

INCIPIT LIBER V *a m. sec.*

3 et *om.* - eundom 5 Sicuia, *corr.* '- dator 6 ferat 9 polihimnia 11 ut *ex* in 12 nonas 13 pondera - traxit *fort. corruptum* 14 s. tenet 16 aequi 18 omnib; *corr.* 19 tenebat, *corr.* 21 Nec *R* Et *V* cum (quom) quis *scripsi:* quisquam *R Vϛ* 22 Et thesis 24 letigimis. *Desinit R. Hinc ex V ea enotabo, quae ad lectionem constituendam cuiuscumque sunt momenti.* uulgus, uulnus, uultus *ubique V.* 25 sata est m. 30 cultus (uultus *v ϛ*) 60 suis]senes 64 *versus corruptus* - rite *ego* mite *Vϛ* - erat] habet 77 successit 88 etherium 93 huc, *corr.* 115 cr. & nobilis 120 ubera quo≣ - possit 123 rec.] decoribus, *corr. v* 131 arserat (ara erat) *et* curibus (labribus) *ϛ* 135 *sq. coniunctivos malim* 153 illis, *corr. v* 155 crassorum, *corr. v* 158 et est omni 160 tollit, *corr. v* 162 a canis u. *Vϛ* (a Calabris *edd.*) incanis *puto* 168 *postea insertus* 169 athlans 176 leas (feras *ϛ*) 185 maii 186 alter abit, *corr. v* 207 vere est *pauci*] semper 210 sponte rigantur 227 actyn 250 testificabor 254 tetigit 273 *sq. del. Bentleius* 287 talis: *an* tandem? 288 puplicius, *corr. v* 290 ludi puplica 293 cliui *ϛ* 294 publiciumq; 305 thestiadem 311 collecta 314 *fort.* exigerent? 322 lesa seges (ceres *ϛ*) 325 nec sum] vel tum *puto* nimium *Koch* 329 nuto 335 pinguntur, *corr. v* tota 337 fylira 348 coturnatas *sic* 350 petita fuit 354 contemni *pauci* 355 ut d.] utentur (*ex* aptentur) - cerealib; 366 inter sp., *corr. v* 376 possem, *corr. v* 394 his] hic 400 & gemit 402 uaria, *corr. v* 409 fingebat *cf. heroid.* 19, 134. 414 corpora] timpora 429 *sic* 435 pure 436 ore] ante *Vϛ, an recte?* 463 sum *sic Vϛ cf. met. IX 199; 699.* 466 illa 471 *possis* pietas en qualis 486 et nunc *puto* - aperta uident (At nunc - aperta *non credo*) 493 medio *ϛ* 507 excussit ab aura 510 spumat testo 517 defuderat *Heins.* 525 c. f. c. carę m. prima iuuente, *corr. Bentley* 535 yrieus - oriona 545 mundi 547 subito, *corr.* 560 inuictas - deas, *corr.* 561 perspicit 563 sacro (caro *ϛ*) 571 h. s.] instanti 572 In////// 573 es 579 martis 584 perit 585 ducis belli, *corr. v* 587 Hisque, *corr.* 594 pignera 595 edem (*corr.* deo *v*) - numen, *corr.* - ultum (ultor *v*) 626 fuere senis *Vϛ* (iouis, dei *pauci*) 641 tyberim (*sic* 655) 648 venit *ϛ* 649 praedam *ϛ*] s ultor 650 et - n.] lubet (*i. e.* iubet, *vix recte*) 651 agris 655 ut] in 659 tyberim 664 una (uda *Bentl.*) 670 facta *V* sacra *ϛv* festa *ϛ* 674 nomen, *corr. v* 675 tunica 676 sufitam, *altero* f *supr. lin.* - ferit, *corr. v* 682 preterita - die: *corr. Scaliger* 684 n. uana 686 *sic* 690 fac (face *v*) 691 poscentẽ (-tes *ϛ*) 708 nomen (nomina *v*) fida loco 712 tegit, *recte?* 721 sit, *corr. v* 722 in fantes hec - habet: *corr. v* 725 uulcani 731 amphitrites 733 *sic.* — LIB̄ · VI

VI.

2 lege 30 fuit *num v.* 35 *sq. post* 26 *ponendi?* 60 lauiniumq; nemus, *corr. v* meum *plurimi* 66 *sic* uigoris (*iuventutem decentis*) 67 Nunc 68 parte morabor 86 suadeat illa gerat, *corr. v* 100 *sic* 105 alerni 107 grannen (cranen *v*) 117 ivit] ut 125 dixit 134 pennis, *sic ubique* 140 horrenda, *corr. Ulitius* 147 occurrit 151 grannen 158 bimestre (bimenstre *v*) 165 sumitur 178 Afra *scripsi cl. Plin.* VIII 63 *sq.* 131] ante *Vϛ* 185 malli 192 T.] dextre 211 qui] quo 212 sylla 214 S. p.] semicaper *in ras.* 223 monstrabat *scil. se* 229 detonso crinem 234 ueste - hum; 247 sex] ex 249 fauentibi 257 deniq; ter, *corr. v* 258 *sic* 267 quae] que *V* q̌; & *v* (*cf. v.* 291, 751, *all.*) *recte?* 268 *malim* assimilant *vel tale quid.* 275 conexa 277 syracusia 283 *sic* 300 pars 301 vel quod *pauci*, *recte?* 304 Queфamur uesta, *corr. Heins.* 317 obseruat 318 quas 319 preterea 343 conuocat, *corr. v* 355 malorum 363 aerata, *corr. Heins. sed et Lipsii* cerata (*cereas intellege avorum imagines*) *placet.* 365. 445 pignera 366 cede, *corr. v* 369 curas 372 poterint - cadent 388 *sic* 390 Tradere

sic; possis reddere. 391 cerialia 402 redundantis 403 siccus *1 cod.*, *recte?* 406 crassaq; 410 aduerso 425 smyrneus, *corr.* 433 gener, *corr.* *v* 434 *et* 438 *sic* 456 estque f. *corr.* *L. Mueller.* 461 tibi galliaco, c *supr.* g *scr.* 463 *sq. an post* 466 *ponendi?* 480 seruū, *corr.* 482 petit 489 igitur, *corr.* 495 est *ex* et; *fort.* Qua *et* aquis: huc 498 ex *om.* 499 illesnm 502 uerticibus (uort. *cod. Arundelianus*) densis 505 ino] unā 514 thyades 531 tegea 534 ante, *corr. v* 537 ad (et *v*) 543 N. ades p. 553 cadmea 558 sibi 562 illa 563 p posito *Vς* (quo properas *v*) 567 cretus 571 *iam* (et *m. pr.*): *fort.* res c. e. (*an* etenim constat?) 593 facito 594 i] in 598 in a. 599 H. cruor et c., *recte?* 609 *an* ab illo? 618 uesta (ipsa *v*) 619 $\overset{\text{ū}}{\text{qua}}$ 625 ille *vix sanum* 627 uulc. 631 ornati (obscoeni *v*) 633 ab illo 638 caro ς] primo (*fort.* proprio?) 640 fuere, *corr. v* 648 iudex 649 *sic* 651 quinquatros 652 rava *Bentl.* 654 toga longa 662 *sic. post* 662 *lacunam perspexit Kreusslerus.* 665 ex illo 678 lantque, *corr. v* 682 totaque 685 Callidus *Vς* (Claudius *v ς*) Plautius *cj. Pighius* - $\overset{\text{m}}{\text{senatus}}$ 690 uenire 691 *sic* 696 turba, *em. Koch.* 700 uidi et u. 701 mea non 704 efflatam 709 inuentor, *corr. v* 711 nox - thyone *sic* (dione ς Thyene *nescio quis*) 714 mittit, *corr. v* - *post* 718 *a v sunt inserti* III 401 *sq.* — 719 pallidos, *corr. v* - hyriseos 721 hinc - uulscos 723 tiburte 724 postmodo, *corr.* 733 Hunc 735 stellis - acutis 751 herbas *num sanum?* umbras *Merkel, qui* augur *et* anguis *mutavit.* 755 recessu 757 Cly.] lachesis - teneri 759 exempli, *corr. in* -plo. 760 mouerat *pauci* 765 trasymena 766 mouere, *corr. v* 768: *propter veram codd. Vς lectionem* (quintus - erit) *v.* 763—770 *post* 794 *transposui dierumque notas ordinavi.* 793 sator, *corr. v* 799 adduxerit istuc 804 sua est *sic.* 806 *an* est genus? *Post* 812 *sequitur anthol. lat. c.* 868 (1 $\overset{\text{n}}{\text{nous}}$ 3 kalend//// 4 quaeque] dato), *deinde*

P. OVIDII NASONIS · FASTOR̄ LIB̄ · VI · EXPLICIT.

Tristia.

Lectiones quibus nihil adscripsi, libri Florentini (L) sunt. manum secundam hic illic obliquis litteris distinxi.

I.

1, 2 heu 5 succo 7 carta 9 hornant 12 hirsus - ut uideare *bis* 14 sentiat ille 18 requiret 19 dicas 21 legendum, *correxi* 23 carmina ς 26 minor erit 27 aliquem (si quem *scripsi*) 28 perleget 30 pena leuis (*sic et ς, recte?*) 32 miseros 34 debet 40 tempora: *an* pectora? 41 successum 43 abest, *corr. Francius* 45 hoc q. 47 circum obiice *Schraderus* cui conspice *L* (circumspice ς) circumiice *Heins.* casus] vates *Kochius* 55 *sic* 58 dii (*sic ubique*) 64 *interpunxi.* 66 e] et 67 dic] sic 69 forsitan *saepius c. indicativo* - missum (*sc. Romam*)] mittam *Rothmaler* 75 penne *sic ubique* 79 pheton 83 quiquis agricola - pharea 84 retorsit *Bentl.* 85 cimba(?) 87 cuiconspice 88 ut *Lς* et ς an ς ni *Merkel.* satis sit *sc. si ad altiora non tam tute quam v.* 91 *sqq. optat, penetrare potest.* lego 90 icareas nomine fecit aquas 91 tamen est - utar 93 si auita 95 et *om.* 96 ad illum 97 ipse ς 101 dum] quod. *fort.* quo? 104 et, *supr. scr.* ne. *an* neu? 107 aspices 109 ostendit 110 gerit 112 hi quamquam *scripsi:* hii quoque quod (quoq; q) *L ς* 113 ut tu, *fort.* vel tu 114 telegonasque 116 docebis 117 mutata - nomina. *interpunxi.* 119 mandata r. 120 inultum 121 est *om.* - facta 123 q.] tamen 125 feres 127 a nobis **2**, 3 magne 7 odatur 11 quamuix (*sic saepe*) 12 abesse 13 m. fr.] m. perdo fr. 15 nothus (*ubique*) 16 nec s. 17 ego idem 18 nostraq; uota 20 canturos (*estne pro* capturos?) 21 *sq. post* 24 *positi.* subdeducto 25 ferunt inmagni *L* - turbine ς 27 tam - caput 28 missus] tardus 29 sicco - artho 35 precando 36 nataturas, *corr.* aspiciendus 37 et mea (at pia ς) 41 o bñ est quod 45 hei 46 ethereo

48 baliste 50 *num spurius?* 50 noto - p.] minor 53 que - que cadendum 54 solita 55 aliquid et 56 etopeis (o *supra* p) *L* aequoreis ς 63 quam timui (*fort.* quanti merui) 65 in undas 66 nostra 70 iste 71 *sic* 72 sanum non (nunc *ego* iam ς, *recte?*) 73 *sq. fortasse glossema versuum* 71 *sq.?* 73 uentis feracibus 74 et ς parcat hiems *Baehrens*, *sed. cf. v.* 1. 78 non loca] *puto* iam loca, *cf. ex Pont.* II 10, 21. 79 alexander redeam d. 80 ṣtuas 81 facile est - uentis 84 iam f. 86 facito 90 mei] mori 91 carbasa ς] corpora 92 uidet 95 dapnaverit ille 97 apta - unquam 98 a *om.* 101 quod licet in m. *cf. Ib.* 30 - fuimus (*corr.*) illis 102 satis] sors *Binsfeld, recte?* cura *1 cod.*] iussa. - adiuvi publica vota meis *Bentl.* (*cf.* II 60) 103 duxi - scelera 104 piis 105 Sic - divi] domi (*ex* domini, domni?) 106 minus, *supr. scr.* non - obruet 109 nos 3, 1 tristitia 3 Nec 4 tunc 7 mens nec spatium fuerat 9 comites *sic* (*cf.* IV 10, 101) 11 ustus, *recte?* 14 *sic* 16 mihi de 17 amens 19 nota - oris (h *supr.* o *scr.*) 20 Non *sic* 22 nec t. 29 suscipiens 30 uincta 31 inquam (*supr. scr.* dixi) 33 *sic* 35 funera 36 odii 40 *an* potero? 43 actr̄ta (astrata *pauci*) 48 arthos 55 tetigi] tersi 58 oscula summa ς *recte?* 61 sichia 62 iuxta 63 in aeternum ς 67 amplector 68 est *om.* 74 arrupi - meo est, *recte?* 75 mettius *pauci* priamus *L*ς, *fortasse Hectoris circa Patrocli tumulum ab Achille tracti obscure memores.* 76 equs 81 advelli 87 sicut ς] et sic (sic et ς, *recte?*) 90 scuallidus - hirca 95 discretos 97 *sic* 100 mei n. v. tamen 4, 1 tingitur 6 eximiis - *sic* 9 pulsi, *corr. Rothmaler.* 17 eulus ad auras 19 *sic* 22 metum magnum - aura *pauci, recte?* 5, 4 eloquio 11 *nova manus incipit.* 11 euandus in (euanidus *m. sec.*) 14 Egloria p. 15 et opis ς] si sui: *inde verum investigandum est: fort.*; usūs? 22 ferrunt - horeste 23 euryalis rutilis (-lus rutilos *corr.*) 25 et saluum 29 ulli *om.* 30 cunctus 31 *malim* intellecta. 35 lesis (labsis *m. sec.*) 37 fuso. *v.* 41: causa; *rell. add. m.* 2 42 fugit, *corr.* 44 deminui////q////nunc numinis 48 habet ς] erit 49 mu*lta*q; (ul *m. sec.*) 52 pos/// ///mul (it disi *supra*) ante (si *ante* mul *dispici potest*) 53 heret 58 non 60 iliachas 61 inter, *corr.* totis 62 C. i.] sarmaticosque 66 *sic* 67 itachasue samosue 71 ille, *corr.* 74 at suetus - loqui, *corr.* fui 79 laborum est ς 81 *sq.* tamen *neglegenter positum* (tandem *1 cod.*) 82 aura (u *supra*) 83 est *om.* 6, 1 tamen, *corr.* tantum - Lyde] est idem - delicta, *corr.* 2 nunc - batis 4 minus *bis* 5 sub posita 6 si quis, *vix recte* - esse tui, *sed* omne tui *supr. scr.* 7 nuder ab i. *m. 2* 14 patere, *corr.* 19 probita, *corr.* 33 *sq. post* 22 *transposui* (*librarius a* tuae *v.* 22 *ad* tui 34 *aberravit*) 23 nulli (*corr.* -llo) *a m. 2* 25 se, *corr. m. 2* 26 iugis e. b. *m. 2* 28 si] qui 29 habet 33 habentes 36 in o. m. *m. 2* 7, 1 nostros - in *m. 2* 2 bahcia, *corr.* 5 *sic* 7 effugiemq; 8 religati 9 qua *pauci, recte?* 11 cara, *corr.* 15 *post* 16, 16 *iterum post* 19 *positi.* 17 subripite 24 r.] meis 25 legantem, *corr.* 26 admoniantq; 27 poterant - patienter 29 modiis, *corr.* 30 deffuit 31 laudatis 35 cernes ς 36 ṇọṣṭṛạ, *supr. scr.* uestra 37 *sic* 8, 7 fiant - negabit (negabam ς. *fort.* negavi?) 10 opes, *corr. in* opem 13 solare 15 numen *1 cod., recte?* 16 ne, *supr. scr.* re - pro vili est *puto* - iaceṇt 17 que - proraptum 18 sui 20 pati, *supr. scr.* loqui (*sic* ς) 25 simul 32 ipsa 33 *omissus* 35 equoreas 38 mihi, *corr.* - pede est 39 hoc, *corr. in* hec 41 silices - neue 42 semina *L*ς tegmina *correxi cl. Hor. c.* I 3, 9. 44 trigris 45 haut - nunc *2 codd.* nec *L* non ς 46 egere, *corr.* 48 suis] malis. *corruptus versus.* 9, 2 quiṣ 3 possent 4 me pro d. 5 sospes, *an recte?* felix ς 8 accipiant 13 queritur (ri *supr. lin.*) 14 nube t. 24 qualibet 25 nec que (*om.* enim) 27 argolico - orestes 28 siladen 29 qui - hectoride 31 *sic* 32 indoluisse *corruptum?* 33 fides 35 Est etiam miseris *L*ς, *corr. Kochius* (*nisi quod*

enim *ille*, nam *ego*) 37 est] hoc 40 fata 42 ista comminus 43 seue, *corr.* - seu] vel? 44 erat *sic L* ς 45 aliquid 48 g. a. t.] gaudia sentit auis(!), *sed supr. lin. corr.* 51 conuentura 52 haec 56 adesse 60 tui 61 lusos - carminis istos 65 excussa 66 pede] bene 10, 1 ravae *Hauptius* 6 qualibet arte 7 paritur fl. flerit atq; silencia l. 8 madescit 9 concita ceneris 11 *in mg.* 12 pallidio 13 uastis et 15 hellis 17 *sic* 18 partus 19 serinthia 21 hac c̄tra br. 23 bisthonio - pede ς] mihi. 24 reliquid 26 ter r. - deo *m. 2* 27 quidque - uecta ē 28 sestos 29 cizicon ores (i *supr.*) 33 euincan̄t 35 thynantiosque 36 apta 37 opeson es (*corr.* -is) *L* opeson ς; *graece* Ὀδησός *vel* Ὀδησσός 38 praeterea dictis 39 alchato - ortus 40 *sic* 41 In q. - s hospes at (*corr.* ad) 42 *an* depulit? 43 *sic* 46 adesse 47 simplegades - arces 48 sc. et b. 11, 3 haec 5 superabimus 8 obstup. 14 steropis - sidera - habent (*supr. scr* .erat) 16 *adlantidos urse* (*m. 2*) 17 seris (saevis ς *quod malim*) 22 uotos, *corr.* 28 facient - metos, *corr.* 30 hic tumulum 31 adetherea penne (*supr. scr.* substrata rapine) 36 spe sunt 43 uincant hiemps. —

II.

OUIDII NASOUIS | ////RISTIUM EXPLICIT | ////Ƀ I INCIP̅ · II̅ · *M. in mg.*

1—3 *supplevit m. 2 vel 3.* 3 reppeto 4 penam 5 uellet *sic* 7 notarent 8 Iam demi iussa - mea (*sequor* ς. *et* invisa ς) 9 uitā quoque carmine 11 uitae uigilatorumque laborum *M in ras. a m. rec.* 12 coepimus 14 perniciosa *ex* permitiosa 15 cumes (comis *m. 3*) 16 dita (icta *m. 3*) [*possis* sacra . . ad ista] 19 ut ///// quondam teutrancia (-tia *m. 2*) 21 leniet 23 in ausonia 25 phebo - quod (quo *m. 3*) 27 tua] tunc 30 non quod eo - fugis, *corr.* 31 concipere 32 uere 33 quociens - .mittan̄t 34 iupiter 35 *sic* - extorruit 38 capax mundi 41 moderacius 42 inperii 44 Non c̄e[ssuris (*corr.* -us) quam tibi uictor erat]: *uncis inclusa add. m. 2.* 45 multos *ex* -is 48 traque, u *add. m. 2* 50 gaudia 51 quin hęc. *fort.* quia nec. 55 hunc animam 56 Quę (*versus a m. tertia suppletus*) 58 fuit parsque precantis (turbę *m. 3 supr. scr.*) 59 unus *vix sanum* 60 audiui 61 carmina 63 tenetur, *recte?* (reliqui *m. 3*, ς) 65 pignoris (ł nominis *m. 3*) 66 cara tui (ł multa mei *m. 3*) 67: carm. mai. *a m. 2*, sit - quo *a m. 3* (?) 69 iouis - huic (facta referri *om.*) 70 iuat (*cf. ad Fast. III 500*) 73 quantum (ore tuasque *om.*) 76 Si 77 Ah - crudelior omnibus *sic* 79 c. ne n. q̃ (*corr. Merkel ed. pr.*) ≡ue nerancia (te *supr. ras.*) 80 indicio (iudicio ς) - legit 81 sec - posses amicos (-cus *corr.*) 85 cūq; fortuna, *corr.* - paciente 85 *sq. del. Heins.* 86 ipse - quaedam *Bentley* 87 quaes. *ad* quaque *add. m. 2* 88 et stulto (-tos *m. 3*) 89 mea (suā *m. 3*) - que *add. m. 3* 90 illa, *corr. 3* quod d. 91 *sq. post* 98 *transposui.* 93 foroꝝ (reorum *m. 3*) 94 decem *add. 3* decie≡s 96 sal (fassa *m. 3*) - pars *m. 2 in ras.* - uita fide *add. m. 2* 91 Non quasi prodesset honesti gloria nulla 92 Redditus est (ł redditur et *m. 3*) n. c. a. erit (ł eram *m. 3*) 99 mergit (-gunt *m. 3*) 100 incolomem tociens 101 om̄is 104 agnita 105 aetheon 109 nostra (*sic et* ς) (namque *m. 3*) - quo me. *num v.* 111—122 *spurii sunt?* 111 aevo *mss. corr. Bentleius* 113 ut, *corr. in* at *m. pr.* deuiciis et p. 113 *sq. delevi.* 115 Si - uel astu (nostra d. v. c. parva ς) 124 ematuerit, *corr. m. 3* (*uersum add. m. 2*) 127 cruraque 129 dimente, *corr. 3* 130 opes (opus *m. 3*) 131 dampnasti 133 inuentus uermis 135 imitare 137 quipe re *m. pr.*; leg *ad* illo *m. 2* (non *add. m. 3*) 138 parcaque ς 138 sint, *corr. 3*, tibi (ibi, tibi, data ς. ibi *restitui*) 139 menti *add. m. 3* 140 est *add. 3* 142 candida, *corr. 3* 144 que - seui - iacta ioui (Iovi *recte?* iouis ς) 145 speraulmus, *corr. Heins.* utque, *corr. 3* 146 properante 148 fata *pauci* facta *L* canit 149 aere 152 putes *add. 3* 155 *puto* dent (*cf.* 167 *sq.*) 156 amant

om. 157 quę/////tuta 159 factis animo semperque 160 grate - amǫr (ŧ honor *m. 3*) 161 si (sic *m. 3*) 162 te *ad* fuit *om.* 163 quae si *om.* 164 cui] qui 165 si (sic *m. 3*) 166 senex 167 i sidus *add. 3* iuuenale (-ile ς) 168 Perpetuosque, *corr. 3.* tui (*sic et* ς) 172 in micida, *corr. 3* 174 grandius atque tuis 178 altis, *corr. m. 3* 180 miserū, *corr.* 181 pater] p̃ros (os *m. 3*) 183 petisse 185 micius - propriusque 186 ex *sic et* ς - magna] parua 187 *sic* (deiectus *Bernenses duo*) 188 abēm̦ 190 parasiae gelidę. 191 *sq. post* 200 *transposui.* 192 prohibetur 193 tibi prosint graui orać 195 ēm̦ 196 adstricto 198 bisternas auromateque (basterne *Bernenses*) 199 ure ŧ rore 200 inperii margene. 191 Cɪʒɪges et cholchi - turba Ietaeque *add. m. 3.* M. t.] Neureaque turba *conicio* (Neurique et t. Getarum *iam Schraderus*) 201 suplex 202 dempta ς, *Bentl. recte?* 204 possim *ad* capi *add. m. 2* (cuus: civis *m. 3*) 205 lacio 206 tu ////// (uincla pati *m. 3*, ς) 207 perdiderunt - crimina carmina terram 209 non sunt 210 inualuisse, *corr. m. pr.* 211 quā turpia carmina 214 multa *corruptum?* 215 que s. *ad tuenti add. m. 2* (*t m. 3*) 217 Sic te (In te ς) - tum (dum *m. 3*) 219 inperii 220 inp. 221 urget 222 honos (-us *m. 3*) 223 inēptis 224 *interpunxi.* 225 est *add. m. 3* illiris 226 retica 228 manū 230 obit] agit ς 231 *sqq. non perspicui.* 232 pars 232 labat, *corr.* - imperii *add. 3* 235 nec tibi ς 237 miror 238 euoluise 239 *sic* 240 legasses, *corr.* 241 seuera 243 tam - iussis] de iussi (de *eras.*) 244 eruduntve *Heins.*] -que *mss.* 245 *sic* 246 quatuor - e tr.]////rebus, *corr. m. 3* 247 uitę - insige 248 lora pedes (s *a m. 3*) 249 ni (nisi *m. 3*) - ●anamus 250—55 *add. m. 3 in mg.* 251 hecquid - rigida 252 qua stola≡ - vittaque *om.* 254 quoque *sic L*ς (*i. e. in quem sibi usum artes illas adhibeat*) 256 Adde hi quē dū (?), *corr. m. 3* 259 hyrsucius 260 ilea *corr. ex* alea - n. leg. *m. 3* 261 *sq.* eneadum genitrix 262—302 *ab alia manu scripti.* 263 *sq. del. Bentl.;* 265 *respicit ad* 255—258. 264 certaminis, *corr. m. 3* 265 habebis, *corr.* 267 utere (*corr. 3*) tecti (*an* tecto?) 270 iuuat - sit *add. 3* 272 sibi] ubi 277 quasdam uicio - hoc c. *corruptus versus; cuius est sententia: errat qui libris meis tantum ponderis tribuit, ut inde potissimum mores labem traxerint.* 278 arrogat, *restitui.* abrogat ς *edd.* 279 fateor 280 tollit tuta 281 multi quam 282 marcia cur - sternat 283 lencia 284 sedet (t *in ras.*) ingnoto 285 spaciuntur in hoc - eodem *sic* 286 *add. m. 3.* illa 287 angustior - auret (uitet *m. 3*) 288 *add. m. 2.* in culpam *in ras.* 289 succurrit 290 ferit, *corr. 3* 291 *sic* 292 pellicibus - h. d. d. *add. 2* 293 conspectā 294 herictoniū *add. 3* 295 tua nomina matris (martis *m. 3*) 296 uir (o *add. m. 3*, *ut sit* uiro) vir *Bentley, Haupt.* 297 Insid≡is ędes≡ (*ex* ędes) | sed. c. h. *add. 3.* Sat. *add. 2.* quę *m. 3* ret *m. 2*) 298 *add. m. 2* hęsperioq; (ŧ bosforio *m. 3*).

bosphorio *et* bif^o^orio *Bernenses* 299 in uerē anhcises in lunā latius 300 cererē iason - erat 302 locis *ex* -us 303 a] ad 305 erupit (irrupit *ego* irrumpit ς) 306 hec denti (denpti *m. 3*), *corr. Rothmaler.* 307 uersusque (que *add. 3*) - mollis 308 caste 309 cilii n. m. s. *add. 3* 310 uentis (uentris *m. 3*) stantis 312 pene 313 ñram mia (nrā nimia *m. 3*) 315 Nill - peccassem (*corr. 3*) - fatenda 316 poenitet 317 poti≡us q; condidit 319 tacuit thebeas & uulnera mutua 320 sub duce *m. 3* (& uulnera *m. 1*) 322 plus 323 inpulueris, *corr. 3* 324 una] *an* summa? 326 fata 327 Arguer - iratur, *corr. 3* 328 erant - opes, *corr. 3* 330 ab (in *m. 3*) - cūba 333 iocus - (gigantas ς) 335 Debitis (-us *m. 3*) ingeniū ē - tracta, *corr.* 336 nec - onus 337 delectare 338 nefas *add. m. 3* 339 leue *ad* carm. *m. 3.* (iuuenilia) - ueni *om.* 340 noui 343 hei - qd dici (didici *m. 3*) cur me *sic* 346 sat^i^us - uetit^v^os - *sic* 346 satus (-tis *m. 3*) - uetitos (-tus *m. 3*). sollicitare *an* sollicitasse *incertum L.*

348 noũ - do dicere 350 strixerit aut 353 discant 354 iocata (t iocosa *m. 3*) 355 mendax operũ ẽ et 357 set - uoluntas 358 feres 359 accius ecce atrox operũ ẽ (*ex v.* 355) terrencius ẽet (conviva ς, *cf. Petron.* 33) 364 liricis thesea 365 sapho 366 *tam̃* sapho 368 uersus - (fassus es *m. 3*) 369 menandi, *corr. m. 3* 371 iuias - quidem, *corr.* 373 pius - illi *sic* - briseidos 375 odisse ea ẽ 376 *sic* 377 matrẽq; 378 p̃ssa thoro 379 si *add. 3* - scerimus omeri 381 tragedia 383 Num - oppolyto, *corr. 3* - est *add. 3* - cete 385 ñe 386 Pise deã stygiis (prygiis *m. 3*) - iburnus (*corr. m. 2*) equis (aquis *m. 3*). *v.* 388 *add. m. 3* 389 pelice 390 Ityn] iam *m. 3* (*an* Itym?) 391 r̃ meropẽ 393 inpia - traicos - coturnos 394 crim̃ - des. (diss. *m. 3*) 395 electrame tegentẽ, *corr. 3* - orestem *sic* (electram - horestem *et* oresten *Bernenses*) 396 egisti - tindariosq; 397 Num *scripsi* Nam *L*ς de troice (trtiaci?), *corr. 3 in* quid de tetrice. tetrico ς 398 loco - poene 399 hermonẽ - saturnia (ceneia *Bernenses*) 400 misce (neo *ad* duci *add. m. 3*) 401 danesq; - pa*trem*q; liai 402 qui (*vel* quo) uico ire, *corr. 3* 403 peli (*corr.* pelei) - quisue 404 q.r.] de rate *m. 3* (darete *m. pr.*) 405 Hunc - pyrriq; - hunc 406 *sic* 407 deficiar (-iã *m. 3*) 409 d. *m. 3*] c̃mista *ras.* 411 qui] quod 413 Iu*n*xit - secũ 415 quid - crimina m. 417 sibar*i*tica (*sic et Bern. 478. cf. Martial. XII 95, 2*) 418 concubitos *et* suo, *corr. m. 3* 419 mixta] saxa: *unde verum quaeras.* 420 plica fata, *corr. 3* 421 multa - libet 425 Expl*i*cat - lucrecius ignes (-nis *m. 3*) 426 causarũq; 428 lespia, *corr.* 429 c̃temptus - uulga uita mores 430 adulteri (ñ *add. m. 3*) non, *om.* est. 430—433 titide *ab ead. manu qua v.* 262 *sqq. scripti; sic et* 446–473; 521–527; 575–578. 431 Pars - similesq; (-lisq; *m. 3*) - calui (cilui *m. 3*) 432 facta 433 *sq. post 436 posui, ut 435 cum 431 cohaereat; 437 sq. ante 435 transposuit Heinsius.* 433 referã - qd deniq; (m̃nii *Bern.* 478. memmi *Bern.* 405) 434 adest *sic* (*sic et Bernn.*) 435 canaq; (*corr. 3*) pcanatior 436 leuior nifici, *corr. 3* parsq; 437 corũ - dissimu*la*ta p illos 438 Nemine *ex* -me - nunc] non ς, *olim et ego.* 439 argon - dixit (*corr. 3*) 441 ostensi (-ndi *m. 3*) 442 nomine, *corr.* 443 aristidem sisensa - offuit 444 *sic* 445 obpbrio - lichonia 446 liguã 448 Hic - qđ de neget (de *eras.*) 449 custoden ||||||||| (m tãdẽ *supr. scr. m. 3*) docuisse *L* custodem demum ς, *Bernn.* custodes (*ex Tibull.* I 6, 10) idem (*cf. v.* 537) *Francius.* dominam *I F Gronovius* semet *Hauptius* 450 Sđq; - can*it* arte 451 uelud 454 mensã - nota 455 e sucis *add. m. 3* habeat 457 illa 459 *sic* (*sic et Bernn.*) 460 Cui (cui *Bern.* 405 cur *Bern.* 478) tociens - excret (excrepet *m. 3*) 461 furti *ad* que docet *m. 2 add.* q; *m. 3* feriilua (talis *supr. scr. m. 3*) 462 uiros (s *m. 3*) 463 *sic* 465 popti 466 destructus 468 uirorũ (tantorum *m. 3*) - iuuet, *corr. m. 3* 469 qua *ad* car. *m. 4 add.* 471 alia, *corr. 3* 472 est *L*ς erat *Bentl.* 472 ũros 473 posses 474 figere, *recte? an cum Merula* vincere? - effugiasue canis 475 thessera - rotatu *Schraderus, recte ut puto.* 476 qđ deceat 478 medi*us* - calcius, *corr. 3* - p̃mit, *corr. 3* 479 mare - sequens *sic. versus corruptus.* 481 sed in (t *add. m. 3*) ernis insructa. *fort.* sed est. 483 quin*q*ue 484 perder*e* rẽ 486 mandi - p̃cepit *et* trahi, *corr. 3* 487 fuscandi 489 fingatur, *corr. 3* 491 fumose, *corr. 3* 492 quedã ñ ulli 495 *sic* - unus, *corr. 3* 497 nisi, *corr.* 498 uicti *L* uetiti *vel* uincti ς - habet, *corr. 3* 501 Nullis hoc (nullus hic̃ *m. 3*) 502 adest ς] erit 503 aures *in ras. m. 4* 504 aduescunt, *corr. m. 3* 505 pama fouere 507 *sic* - poena ẽ *L*ς, *corr. Heumannus* 511 *a 3. m. add. in mg.* Nec tu. 512 comes 513 tutus, *corr.* - *sic* 514 scenia 515 imitancia 516 materia 518 cere dedit *add. m. 3* 519 ppuo, *corr.* ppto - salutata 522 artificis 523 *ante* 522 525 uultus 526 faciamus, *corr.* 527 siccaut | d. -cap. *add. 3* 528 aquas, *corr. 3* 531 Inuidiã s. n.

choercuit 533 eneidos 534 tyrioş - toro 541 que edideră (quę dederă *m.3*) 542 inrequietus *Lς*, *corr. Heins.* (*malim tamen* inreprehensus) inrevocatus *Bentleius* 543 iuuenis 544 sripta - ñ nocitura 545 v.v.] sua dicta (*supr. scr.* ueteris *m.3*) 546 merito tempora 549 libellos 553 Et; *rell. add. m. 2* 555 coepti. 557 palisp 558 hic 559 origene 560 *add. m. 2* 561 Apsicies 562 fauore 563 destrixi 565 *m. 2 add:* a stabulis suffusus uellere fugi 566 uenena tulit t̃ra, *corr. m. 3* 567 tot *add. m. 3* 568 ero, *recte?* 569 ullus 570 Augur erat 572 o est *add. 3* 573 fleci 575 ut *add. 3* - ausoniũ, *corr. 3.* —

III.

P; OUIDII NASONIS TRISTIŨ · EXPLICIT LIƀ · SC̃DS · INCIP̃ TERCIUS.

1, 1.2 *add. m. rec.* 1 M *om.* 3 N *om.* 4 carta 5 nec d. 5 nullis *sic* 7 m. l.] mallebat 8 nimiũś 9 portă - uideƀ (uidetur *teste Keilio*) 11 alterna, *corr.* 13 fluus (*corr. in* fuluus) 15 litusas, *corr. m. pr.* 17 uidebuntur (-bantur *supr. scr. m. 2*) 24 in parti, *corr.* 29 ≡este, *corr.* - pallă 30 *sic* 32 sator 37 accepti, t *eras.* donum, *corr. m. 2* 39 opposita *sic* (*cf. Heroid.* 7, 98 *et adn.*) 40 angustas arbore baca (opaca *m. 2*) *L* fores ς 43 qđ - an q̃ 44 ista *supr. lin.* 46 ille, *corr. 2 Post* 46 *coronae causam invenio, lauri desidero: quam puto excidisse.* 47 causa (querna *Kochius*) superpositas, s *eras.* - scripeto, *corr.* - coronę, *corr. Kochius* 50 extremo *a m. 2* - in (*corr.* ab *m. 2*) 52 facimus 54 trepido ς rapido *Lς* 55 cartă - colere, *corr.* 56 pedes *m. 2 supra* deos 57 placere parenti 58 aspicis ire domos 59 grauibus, *corr. m. 2* 61 colũbis 62 Bellides 63 *add. al. man.* cępere: *an* movere? 64 *inde a* turis *add. ead. m.* 66 p.] pat̃ 69 altera: *reliqua add. m. 2.* uicta th. 71 Ne me *teste Keilio* - potuerunt *item* 72 libr tis, *corr. m. 2* 73 redundet 76 et uictus 77 De p̃cor 79 stacioni ĩ p. causa ē 80 *omissus* 2, 1 fastis stygygiă 3 styrps letoia (latoia *m. 2*) 5 n. m. si quid l. ũro 6 uisa 11 ne me 13 sufficit atq; 15 et terris dubius (dubiis *supr. scr.*) 17 r. et op. 20 de ueri 23 Et 24 sub n. 26 infe*l*ix 28 qđ 30 interius; *rell. add. m. 2* 3, 3. 4 *om.* 5 quē *et* animũ, *recte?* 6 sauromates 7 pacior *bis. v.* 8 *a m. 2* 13 iacto, *corr.* 14 adfecto (-us *supr. scr.*) 15 uinces 19 sic] si 25 tu] si 28 sine me non nisi] sine non sine 30 uidendi - 32 cũtumularer 34 precipisset 35 integră h. 38 facta, *corr.* 45 f. q; (q; *eras.*) - hoc *supr. lin. m. 2* 47. 49. Et quid 47 t. t. m. *m. 2* 48 feries (-ens *m. 2*) 49 tendes 52 tunc pr. *Francius* 54 et gr. *ad* mihi *m. 2* 57 furti 58 At q; 60 rogo 61 forte 62 et *ad* senis *m. 2* 66 Si 73 qui *ad* am. *m. 2* 75 amisti 80 aucto*ri* 81 ferialia 86 *om.* 87 sup (remũ *supr. lin. m. 2*) 4, 2 cognita 6 igne *sic Lς* (arce *edd.*) 7 potentis 8 si quis *m. 2* (*supra* plurimum) 9 *sic* 13 monitor *om.* 15 *sq. aut ab hoc loco aliena sunt, aut post 16 distichon excidit, quo contrarium vv. 15 sq. exhibebatur.* 16 recurret (-it *corr.*) 17 canit 18 ut] in - surger*e* 19 misere peior - delapsus (dil. *corr.*) 20 *sic* 21 Qui 22 *Icarus* | immensas *corruptum* 23 hic *supr. lin.* dem. *ad* vol. *m. 2* 26 dabet 27 cumenides - *eius* 29 natus, *corr.* -tas 30 phoethonta 32 p̃positiq; 33 decurrer*e* 34 es *om.* 35 foueam 37 te *ad* gem. *m. 2* 41 Nuc 42 leues 44 exi*g*e, *rell. a m. 2* 45 aduc 46 amas cithicus 48 adstructo 49 bosforos 50 ē noto - loqui 52. 53 *desunt* · 54 Quecquid≡iă nobis 55 adsunt 56 corpora sunt 57 urbs, fora, forma *Rothmaler* 59 Cuius ante-est *om.* 61 uat *ad* amore (*sic*) *m. 2* 62 honus 69 acceps 71 protrait - quis] ē 73 te tamen *ad* remotus *m. 2* 73 *sq. del. Heinsius, an recte?* 74 animo *supr. lin. m. 2* 75 quam ς] qua 77 nobis 78 *ante* 77. 5, 3 nec *Bentl.* ni *Lς* u≡inclis prioribus 4 *uento* 9 usus, *corr.* 15 brahciaq; - presto (maesto ς) 16 singul*t*antis 19 manifesta 20 habitura 23 ago - oris *om.* 25 quantum m. 26 tristicia 31 quo quiq; ////// maior est 39 ducit ema*thi*- portus 41 Neue

//////h. (referam *in ras.*) - flexus, *corr.* - ad miti*tis* 47 finxi *Müller* 47 uelataque l. loquenda est, *corr. Santenus* violentaque ς 50 meos 52 *om.* 53 ut nostram m. *Bentl.* 55 Hoc (hos *scripsi*) - nitidū, *corr.* - prenuncius ortus 56 amisso 6, 4 met tosta 5 tetestatus 7 Quisque ē (ē *supr. lin.*) in (erat in ς) 8 cognita sunt ipsi q. c. ista uiro (*fort.* Ipsi - diu?) 9 isti celebras - ego, *supr. scr.* tibi 13 fruerer*e* 15 *sq. del. Heinsius; ego v.*16. 16 claudens 19 mitissime, *corr. m. 2* 20 pene (-na *supr. scr.*) 26 que]ue 28 mihi 30 ammonitu - pudor 32 decent 36 uela, *corr.* 38 est hic] *fort.* hic sit III 7, 7—IV 1, 11 *in L desunt; ad apparatum Merkelianae ed. a.* 1837 *recognovi.* 7, 12 num *2 codd.* non ς 13 fatis ς facie *pauci* 16 *sq. delendi.* 28 remissa *Muretus* ruina ς 29 *sic Palatinus* ς 30 Devia nec sc. ς, *recte 1 cod.* 41 et ς id ς. *an* haec? 8, 15 potes *Palat.* potest ς potens *edd.* 36 tegenda *puto* 9, 12 colchida v. dari *Pal. et fere* ς (dari *rectissime*) 10, 11 *em. Merkel.* 12 tremente *corruptum* 24 bibunt; sed data frusta meri. *conicio* 47 ut marmora *puto* in marmore *Pal.* ς 51 *sic Pal.* 11, 1 Quisquis es *1 cod.*; *cf. anth. lat.* 410, 1 *R. et v.* 56. Si quis es ς 3 nutr.] et pastus *Pal.*, *recte?* 43 sed *falsum?* 52 princeps *Heins. Bentl.*] praesens ς 54 *sic et* gemente *Pal.* 62 *interpunxi.* 12, 1 *corr. Koch.* 2 *corr. Lachmannus nisi quod* visa *non sanum videtur; fort.* ipsa? 2 tardior *fort. Pal.* 12. 14. 31. (*ubi* incipiunt) 52: *sic Pal.* 15 *sq. om. Pal.* 19 equi *Pal.* 28 *corruptus* 41 Fac *Francius* 42 *fort.* certe. 13, 1. 21 *sic Pal.* 7 male *corruptum* 14, 2. 5. 10. 30 *sic Pal.* 19 *interpunxi* (mutatas formas *plurali ubique numero poeta exhibet*) 22 nomen *corruptum?*

IV.

1, 7. 10 *sic Pal.* 12 *iterum incipit L.* 12 cantantes - p. d. p. tr. *m. 2* 18 am. *ad* erat *m. 2* 19 petentem 21 insidias inter nec militis ensem 23 dice*perit error* (*corr.* dece) 25 *aegra q. o. ante* 29 sacrorum 31 locus gusta*ta* 36 facit 40 casas, *corr.* 41 bacchem 42 Idaeis *sic libri* (*Troica potius quam Cretica regio intellegi potest*): id≡eis *L* - modis *L*ς *recte?* iugis *Pal.* ς 48 aduerso 50 sollicitas 55 auersis 60 ex uni 66 veri] uera 72 nominis, *corr. in* nouimus 73 manus, *corr.* latus 79 utixque 81 sede 82 reperit h. habet 84 rapit, *corr.* perit 86 longa, *recte* (*i. e.* longe remota)? 96 littora 97 norit. 102 rogos 2. Illius triumphi reminiscitur quo cesar germaniam deuicit 3 uellentur 4 turaue 6 t.] pulset 8 parant 9 qui*d* 11 liuia (b *supr.* u) natu 12 dat, *corr.* 14 cernant - ficos, *corr. in* fucos. *v.* 15 plebs, *rell. add. m. 2.* 23 uersus 24 *m. 2* (*alios* - 'sui' *om.*) 26 illa 29 fixit 31 in hostibus 32 pigne 33 inculsit 34 tegit ora comis *m. 2* 40 fuit 47 c. v. veh. *m. 2* 50 undeque 53 carentes 54 cernes *add. m. 2* 56 morito, *corr.* - iuni, *corr.* 58 plus habet 59 patiatur - terrae 60 via] fuga 67 fingendo tandem, *corr.* tantum - remotos (*possis* fingendo - remotis) 68 perspiciendus 71 miserum 72 *add. m. 2* 3, 3 positi, *corr.* 6 uesper, *rell. add. m. 2* 8 dicicitur - remos, *corr.* 9 cultus, *corr.* 11 *sic* (timui *Pal.*) 12 latet - *sic* 13 *sic* - ////eri, *corr. in* tueri (quod scis *Koch.*) 14 daq; 17 minorem, *corr.* da qua 19 *sic* 23 tunc (num *1 cod.*) 25 aestus, *corr. Bentl.* 25 uidentur 26 esse dolens (*corr.* dolent) 27 hinc et 28 doloris, *corr.* laboris 33 sim, *recte?* 34 con. d. f. *m. 2.* 37 uoluntas, *corr.* 41 per te, *corr. Bentl.* 42 *sic* 47 ut euixi nec (*ex* nec *corr.* sine) cr. - dum *vel* ut vixi ς. uti vixi *scripsi* (uti II 458 *all.*). 48 nunc mei s. v. p. suo est 49 tu] tum 51 putes, *corr.* 52 *add m. 2* 55 illud quo te////// (nisi non vis *supr. scr.*) illa referri 59 *quem* 62 dolos (-or *corr.*) hinc 64 Cum (num *pauci*) - nen *ad* viro *m. 2* 66 inficiendus, *corr.* 67 simile (*corr.*) et cathmo 68 perii 69 quam, *corr.* (*fort.* quom - sim) 74 uadat 75 *si* 78 *sic.* vacet *bis Bentl.* 79 cessa

82 *tua t. h.* 83 freta es, *corr. Merkel* 4, 1 numinibus, *corr.* 4 *sic* 5 ///ingenio est (ut *supr. ras.*) 6 que 10 es: *corr. in* ades. 12 tam *m. 2.* 13 pater *m. 2* 13 *sic* 19 duarum, *corr.* 21 tam 22 littora, *ut saepius* 23 quot - iniurgia | tecum *ad* narro (?) *m. 2* 25 nec - amicis 27 primus - tibi, *corr.* 32 *sic* 34 sed sum (*supr. scr.* prius) a. non tua (*supr. scr.* sunt data) d. v. t., *correxi* 35 non data 37 quas (quoq; *m. 2*) 40 a*h* 41 retractandandum - rupem (e *deletum*) 45 per quem *Bentley* 47 uiuant (vivam *Bentley; sed cf.* 9, 13) 48 fuerint 52 quoque, *corr.* - *sic* (locum *ex corr.*) 53 quantaque, *corr.* 55 coibant, *corr.* 56 axinus, e *supr.* i. 57 iactantur (-tentur *sup. scr.*) aequora (moderatis *sup. scr. m. 2*) modera *uentis* 58 placidas - adis (-it *m. 2*) 59 querunt *m. 2* 62 axe] igne 63 ubi dimicat ira, *corr.* 64 pascitur 65 *sq. del. Bentley.* 65 nefandis 68 qualicumque 69 que, *corr.* - pius, *corr. in* prius! 73 euicti - deducunt, *corr.* 76 *sic* 78 glaucas - uicta, *corr.* 83 pene, *corr.* pone 85 mea terra 86 suo (sua est *m. 2*) 5, 1 *sic* 3 animo, (*corr.*) hec fortuna r. 8 patrie, *corr.* 12 cupies *puto* 17 et] hoc 18 *sic optime* 21 caput ueniat (*rell. add. m. 2*) 23 ratum - omne*m* 24 damus, *corr. supr. lin.* 27 aquet, *corr.* - patremque *Heins.* 28 nostro, *corr.* 33 t. t.] leto tibi 6, 7 sui *monitis* 9 exten≡is, *corr.* uva rac. *m. 2* 11 tempus prod. *sed* semen *supr. scr.* 12 s*int* - cauet, *corr.* (*an recte?*) 13 docte terra semouentis aratri, *corr. m. 2* (*quae* terram) 17 potes 19 carae uis (bis *m. 2*) 22 malis 26 en*im* - creuit (crescit *sup. scr.*) 28 *sic* 29 nihilum, *recte?* 31 ful≡a, *corr.* 33 *sq. num post* 31 *sq. delendi?* 38 Que 40 accedunt 41 *sic* 43 malis, *corr.* 44 circumspectus 47 braccataq; 48 *sic* 7, 1 brumam 6 *prima manus* (*cf.* I 5, 11) *denuo incipit fol.* 69 *r.* 7 a *vel* heu *ego*] cur - sensi 12 *sic* 14 separat 15 que *om.* - uinctos 17 *sic* 18 gigem 23 ad te 24 *malim* venisse. 8, 3 frugiles 6 me] cum (*fort.* iam) 9 Et patriam *vel* propriam *puto* 16 iactum, *recte?* 18 nec *et* destituuntur *2 codd.* 19 adeptas *sic* 21 et non s. u. armis est 26 lauare 27 uacuos 35 uidere uidebar 37 Ego 40 meo est 41 a patria 42 extremi t. 43 delphos (*possis et* Delos) 51 cassibus 9, 6 thesifonea 11 istic 15 uincentem 17 sithias 18 sunt 25 nec te tam s. - norunt 26 perpetuum *sic* 31 regressus (*fort.* recessus ς *recte?* receptus ς *cf. met.* I 340.) 10, 1 fuero 6 pari] suo 7 id *om.* - a pr. usque 12 celerata - lib'a 14 qua 17 viridi] tenero, *cf. v.* 15. 19 paruo, *recte?* 20 missa 23 totus - relictis 26 quidquid conabar d. (*cf. v.* 24) 27 ethabentibus 28 sumptaque toga mihi est 30 et: *an* set? 30 placet, *recte?* 31 *sic* 36 opus 38 abitionis 44 quaeque] que: *fortasse* quae noceat (nocens *codd. nonnulli*) 46 *sic* 47 bachus 49 *sic* 50 fert 51 uirgilium tantum uidi 57 iuuenilia (?) scripsi 58 mihi] fuit 59 totum - orbem 64. 67 *sic* 72 nec t., *recte?* 79 flecturus adempto 80 fuit] mee - busta 83 uiolentibus 85 restant 86 fructus 87 uos quoque c. 88 nulla choro 95 physea iunctus 97 exini - a leua 98 quere - ipira 100 est *om.* 102 ipsaque inuita 103 res est 105 mee 111. 113 quamuix (*sic saepius*) - est *om.* 115 Ego 124 nullum 128 lego 130 ut maior. —

V.

V 1, 1 Hunc rogo de 6 stricto 7 iuuenilia (?) scripsi 10 Cumque 11 Cumque 12 suo 16 numquam] non est *Bentl.* (*an* mea ne?) nunquam quod ista scripta legat, *correxi* 18 uident 19 *sic* 20 locuta 23 *sic* 24 carminis esse 25 ex - requirer 27 hoc - hoc 28 ingemuisse *Bentl.* 32 milia 34 est *om.* 36 quis m. 38 ista fati u. 44 ipsa ioco luxuriosa meo (meo l. malo *edd.*) 45 cane 47 quid nostri 55 defensus 58 tamen hanc ς] ĩ *L. fort.* etiam s.? 62 faticare lenia 63 atque *om.* corextuat, *em. Rothmaler* exaestuat *vulgo* 67 nec *sic* 68 suo] fuit 69 si quis te malait3 *L, rell. om.* 71 hec m. - hinc

om. 72 barbariore 74 ero, *recte?* 75 cantatur 76 flamma 2, 1 Et quid 3 que *om.* - malorum 4 inualidusque 6 At 12 accederent 19 d.] labens (laboris ς *recte?*) 24 saporiferum 26 pennis 30 tractas 33. 77 nec 35 nota est (*fort.* floret) 36 fuit *om.* 40 et fracto 43 sacrem quamuix inisus 45 *novum carmen incipit L* 56 nec mea 66 glebaq; 69 cunctus(?) 71 numquam est 73 de me pangea 75 rapidis 78 sed *om.* 3, 1 haec *om.* 5 dum] de 7 erimāndos 9 nollem 10 *sic* 15 uatem (hederae ς) 19 m. evectus in arces 23 et] e 24 quasque - decolor *sic* - aqua 28 fors 31 flumine 37 uana, *supr. scr.* leta 40 pantheos - caret 42 clara c., *recte?* 50 opponat 4, 1 exino - uenit 2 lapsaque *bis* 9 campo l' prato 13 *sq. delet Bentl.* 14 ut non t. c. docenda (dolenda ς) 15 apertos (*num* acerbos?) 18 in] ut 20 adn. potest 21 Iam 28 adesse 37 quamuix (38 indoluisse ς) 38 Non m. 41 si 43 pium, *om.* que 47 referatur 5, 2 *deest.* 9 uiridi 13 adsumus 15 Sit quidquid i. d. 16 *sic* 20 ereptamque uni 25 addicerem 26 corrumpat 29 ara 32 consilium - ethera (?) pene meum ꝉ tuum. aethera *hic quidem pro* aëre *positum vix crediderim.* 33 consilium 38 bachiades 39 ab alto 40 ausoniaque 43 heroibus *L*ς, *em. Salmasius* 44 quis *sic* - ethetion 45 est ς, *om. L* nec non *scripsi*] secum (mores ς) 46 fide 51 hulisses 53 in] ad *recte?* 55 pelie - cur cognita nobis? 56 uiro est 57 illicas 58 habet ꝉ erit 59 mallet - i. fuisset 62 pilos 6, 4 officiumque 11 polidarius 15 pr. t. e. a. n.] priā tacturus priō 24 lota 27 vel] non 36 illo quoq̄ reris 37 multe madida 38 quot m. 44 *sic* 45 timores 7, 2 hyster aditur a. 9 et inter *deest* 10 mihi est 11 thebasque 16 liuida 17 M.] necis 19 nec s. *recte?* 20 Quod 21 populis *addidi*, *om. L.* (Nasō *add. Palatinus pr.*) 22 audit uates 23 et non 28 nec est plausis - est *om.* 32 pyeridesque 35 iactata est *Bentl.* 36 capharea 43 *sq.* locus *usque ad* toto *desunt* 46 seui 49 elapsis - braccis 51 Et p. 52 Hoc - sono est 54 queant 57 Et pudet *puto* - l.] lingua 58 m.] loqui 59 et *om.* 60 l.] loqui 66 submoneo mali 68 *sic* 8. *cum priore cohaeret* 2 sim *om.* 3 Quod t. 5 reddant comitem (*ex* comem *et* mitem *ortum?*) 9 exigat at (*recte?*) penas u. ranusia p. 10 calca cur 11 naufragiumque uiros in aeq. m., *corr. Heinsius* 12 una f. 13 negabat *sic* 14 patitur 16 venit *Heins.*] manet (*cf.* 15) 18 tacitum 25 ad finis, *recte?* 26 qui caret 30 roganda petam 34 putes. 9, 7 *sic* (nosset te ς, *rhythmo duriore*) 8 ferunt 10 hic, *supr. scr.* talis 15 perhorret c. 17 spectaret 23 patiare, *recte? cf. ex P.* II 4, 23. 25 se *om.* - uisa 26 inuictum inuictum 28 tonet 31 uicta 33 claudaris 37 o *om.* 10, 2 *deest* 3 esse procul 7 sollicitum 9 hic omnis *scripsi*] in nobis (in rebus *Merkel*) - notata 12 dura ς longa *L* 13 l.] pontus *L*ς *recte?* 23 qui iam c. 26 auide 28 mista f. gethis 34 bracca 36 notificanda, *an recte?* 37 quia ς qui *L* 38 gethis 41 dici *Heins.*] siquid 42 *fort.* abnuerint *et* adnuerint? - putant (puto *1 cod.*). *num distichon spurium est.* (*sic Bentl.*)? 46 v.] in te 48 *sic* - in gethis g. esse q. (ecce *scripsi*) 11, 2 Coniugis 4 cō iuueni forsitan e. 5 quod cui] quia quod - sim c. doloris 6 indoluisse m. 8 cum] co - ora 13 est *ad* navis] nec misera obruta nauis 16 qui m., *recte?* 17 peccatum 19 que *om.* 21 me] que 26 se *om.* 27 diem p. 12, 1 olectem 3 lectum 4 *deest* 6 forte 9 lusibus 11 corpus mihi 12 arechi q. f. rei 21 rubigine 27 teneram *om.* - remisque 28 carebit a., *recte?* 29 *sq.* fuerim *ad* fueram *desunt.* posse posse u. parum 33 Si qua *Bentl.* 35 scripta m. s. nulla ut aliqua c. 38 amor *om.* 40 atthenas 42 est *om.* 47 tauri iustas 48 partibus 50 Sed f. - omne] esse 53 qui mihi] est qui 54 uerberaque - abest 55 barbarie - necisque 56 omnia barbarici pl. timore (tumore *Bentley*) 13, 2 quicquam 3 trassi 4 tormenti 6 *sic* 9 i. premia 11 spetras (spectas?)

12 neges 13 correpseris 15 nisi hoc p. 19 nec non m. 21 gethico 25 falsae possis 26 carmina 28 s.] seruitio 32 hoc] e 34 *sic.* quo *Kreussler*] ut 14, 1 monumenta 6 *sic* 11 diuitia 12 fert, *recte?* 15 et r. sola es furtuna m. 19 presta 23 Pars ea fortuna n. e. (tibi *om.*) f. r., *em. Withof.* 25 est *om.* 26 optat abest 30 manet 31 petendi 33 *fort.* Temporis innumeri p.? 32—46 *fere evanidi* 34 mir.] transgreditur *alii* 45 ipse m. (*fort.* ipsa, m.) 46 ista suo(?).

Ibis.

Ad Ibin *codex A Merkelii* (*Vindobonensis s.* XII *vel* XIII) *optimus est; hunc sequitur C* (*Francofurtensis s.* XIII, *quem denuo contuli*). *Ex A circiter viginti locos emendavi, paucos ex C* (*ut v.* 285 *ubi* erroli *A* eriloci *C, ego Thessalicum nomen restitui; cf. in C* 168 avidae, 203 tantaeque). *Haec quoque adnotanda putavi:*

11 gelidas - oras *Eutyches* 30 quod *sic mss.* et *ego*] hei *AC. cf. Trist.* I 2, 101. 41 *an* vanescere? 55 Ibim *AC* (95 ibī, 100 ibin, 218 ibim *C*) 109 clarus *sic mss.* (clara *etiam* 110; *sed cf. v.* 223 *sq., all.*) 133 *sic* 140 manes *C: quod si rectum, distichon spurium est.* 141 *sq. spurii?* 158 sontia *Heins.* 172 tenent *A* 209 nec in illa *AC* 217 quaeque est, in fastis cui *et* 218 illa dies Ibin *malim* 227 imbuerant *mss.* 289 utque parum mitis (fidus *C*) sed non impune prometheus *libri, quod me correxisse confido* 290 corpore pasce tuo *AC* fixus alas ς vivus *ego* 291 etracides *A* ecratides *C, corr. Burmann.* (*cf. Herod.* VII 204) 343 *sic vel* dryantide *mss.* 357 pelopeia thyesti *libri* 378 tecta *ACς* versa ς: *utrumque scholiastes tuetur* 416 *corruptus* 444 sparsi *ACς* 505 idem: *an* Idae? 549 directa *A* 570 *sic bene libri* 583 indureris *A* 585 si inmisso *A; fort.* sin misso 590 sic liquidus *pauci* 613 tecti: *an* templi? 620 *sic mss.*

Ex Ponto.

In epistulis ex Ponto haece post Ottonem Kornium adnotanda habeo. (*Optimus codex est Hamburgensis A, qui* III 2, 67 *desinit, quemque β Bavaricus proxime sequitur.*)

I. 1, 24 scrinia: carmina *A alii; recte?* 71 rubigine *mss. edd.* 75 relinquet *A* -ent *alii* 2, *inscr.* Fabio *addidi.* 10 *om. A, habent multi.* 17 per terram et m. *A; fort.* terras et m.? per terras m.? 18 *an* circueuntis? 20 *aut corruptus aut ineptus et cum v.* 19 *interpolatus est.* 23 feti *Kornius; cf.* I 7, 13. 27 *interpunxi. sic et* 42. 88 humum *Heinsius, nescio an recte.* 90 *sic* ς, dabit *A.* 99 vigeat *scripsi* sic sit *Aς; in reliquis Kornio adsentior.* 103 petis *Aς; fort.* satis (*versui* 102 *adhaerens*)? 108 nec a] ne *A.* a *molestum est. possis* Ossaque ne Sc. 113 *an* poterunt? 137 *fortasse* dilecta ut semper. 3, 37 Roma est ς, *recte?* 48 *interpunxi* 55 *sic mss. plerique* 84 que *B* ue *Aς* 85 *sq. spurios non puto utpote optime cum reliquis congruentes; sed* 86 *corruptus est.* 92 medico] nulli *B* 94 *fort.* consuluique boni. 4, 26 *corruptus?* 36 sacra] sa *A* densa *Korn.* 42 amans ς, *recte?* 49 possim *scripsi cum* ς. possem *A edd.* 50 comis *Aς* genis *pauci* 5, *inscr.* Maximus *fortasse nec Cotta nec Fabius est.* 10 *possis* subacta. 21 lixus *A, corr. Merkel.* 22 montes *scripsi cum Burm.* frondes *A* ς *edd.* 53 *sic Aς* 79 calida es-si ne *A, correxi* calida-Syene ς *edd.* 85 vosque *corruptum* 6, 23 qualiacunque modo *A, correxi* qualicumque modo ς, *edd.* 42 arcuit *nonnulli mss., recte?* 7, 52 dabit *A* dedit ς, *recte?* 56 et *ego* sed *Aς* 57 sed *ego* nec *Aς; reliqua sic in A.* 61—66 *non satis apti,* 66 *corruptus.* 8, 20 *sic β, om. A.* contuderit *β*, -at *ego* 27 Scythicas ς, *recte?* 36 omnis *corruptum?* 9, *inscr.* Cottae *addidi.* 17 *sic A.* 46 licet *mss. optime.* liquet *Heinsius, edd.* 10, 21 cibus est *corruptum?* 22 c. ut ante suo *Bentl.* 44 quisque: *num* usque? (*cf.* III 1, 30).

Liber II. 1, 19 Fama *scripsi* fama *edd.* 33 *fort.* Iustitiam. 37 veros ς versos *A edd.* 39 et motis *vel* et multis proelia signis *puto* 40 sua *corruptum* 43 captivis *edd.* captiuos *A*ς 2, 4 si *A*ς 18 animi: damni? 33 *sq. quae uncis inclusi, nescio an genuina, in A desunt; in* ς *versus interpolati sunt.* 35 *sic A* 60 cineres *corruptum?* 62 fac *A*ς 67 incolomi *A* -umis ς 68 qua *A*, *puto* quam 83 *sic* ς. 89 *corruptum puto, fort. et* venit *corruptum.* 95 istae *A* istuc ς 3, *inscr.* Cottae *addidi.* 55 *sic A*ς rarissime *edd.* 82 gratia *corruptum?* 96 precer *Heinsius, recte?* 4, 7 *sic Bentl.* tua est tua *A* 16 regentis *sic optime A*ς (*loquitur de amici cura poetae operam regente*) recentis *edd.* 5, 3 ut ς, *om. A* comprobet *A*ς *edd.* (congruat *Merkel*). *ante* omen *interpunxi.* 11 *fort.* sancti? 24 putas *A* putes ς putem *ego* 32 *corruptus: nam grandem materiam debili suo ingenio infringi poeta dicit.* 48 dictaque *scripsi* (*sic Cicero* sermonem conticescere *dicit*) tectaque *A*, *sic vel* clausaque ς 67 *correxit Rothmalerus nisi quod* gustata *ille cum A.* gestata ς. 6, 23 *sq. genuinos puto.* 24 tuum *puto, cf.* 19. 20. 7, 5 timor *corruptum* tenor *Bentleius* 24 *corr. Rothmalerus, sed* putor *Kornius* nec planis n. c. e. potes *A* 47 multis *corruptum dico* 49 peracta est *β*. 51 *fort.* reorum? 77 recto est ς. *fort.* celso est? 78 cades *A*ς; *restitui.* cadet *edd.* 8, 11 quanta me ridi *A*; quin *scripsi* an tandem redii *Merkelius* quin tandem *Hagenus. an* quin etiam? *sic Tr.* I 3, 19. *P* IV 10, 61. 53 aduentum *A* tacta *Merk.* tota *A* tuta ς 54 uultus *A*ς. 60 uot' *A*: *an* uoltus *eliciendum?* 70 *sic A.* 9, 21 deo est *ego* deos *A* deo *edd.* 41 aut quis] at quis ς, *recte?* 80 inviso loco *de Tomis inepte dicitur in carmine quo Thraciae regem adulatur poeta* (*cf. v.* 4. 9. 78): in iusso *correxi.* 10, 5 eruit *ego; perfecto enim opus est.* eripit *A*ς *edd.* 18 queramur *A*: *num* vehamur? 45 certe *A*. arctoo *Kornius. puto* celso. 11, 17 *interpunxi.* Liber III. 1, 24 loco est ς, *recte?* 33 ipsa *puto.* 45 et] ut *A* 46 quod *A*, *Kornius* 58 bit tibi de *A* battide *β*ς (*cf. Athen.* XIII 598 f.) 60 paucis ς paruis *A* 68 debile *vix sanum* 89 *sic A* 115—118 *Kornius uncis inclusit* 119 procne *A* progne ς 143 omnia *nil amplius A.* Curia cum p. fuerit st. v. ς. *Inde versum refinxi. possis etiam* Atria cum p. 144 rerum *A* patrum ς. 143 *sq. del. Heinsius.* 153 tunc turbata *ego* disturbata *Merkel* sunt (s̃ *A*) turbata *A*ς 2, *inscr.* Maximo *addidi* 16 mei *aut corruptum aut male positum* 19 nimis c. *Heins.* 22 *interpunxi.* 23 sientque *A* scierintque *Merkel.* 63 aethera *1 cod.* aequora *vulgo* 67: *desinit A.* 74 ambiat *codd. edd.* ambiit *scripsi* 3, 13 quo non *malim* 20 tractatam *mss.* tractantum *edd.* 39 est *β*, *om.* ς *edd.* 40 id quoque *cum tantum in gradatione ad minus quae dicitur, et quidem ad minuendam rei gravitatem, locum habere videatur,* idque et *vel simile scribendum.* 49 et *β*ς ut *1 cod., edd.* 55 an sit *β*ς absit ς, *quod recepi cl. A. am. I* 31. 62 nepos ς tuus *β*; *hinc verum eliciendum est.* 81 cur *fort. corruptum* 101 in istos *Heins.* 4, 14 quod mihi *β*, *recte?* 43 *sq. genuinos puto.* 65 hoc *β* haec ς 84 Aenēidos *num Ovidianum est?* (*cf. L. Muelleri de re metr. p.* 247) 89 uotorum *β*ς, *em. Heinsius* 106 verae *puto* 109 *an* poscant? 5, 9 lingua: *expectes* animo *vel* mente. 13 c. sua totiens nihil e. d. p. *β*ς 24 in: *malim* ad. 29 loquendo *β*ς, *fort. recte, cf. v.* 50. 38 *interpunxi* 41 queror ut interdum *β* 6, 33 in nos *vix sanum* 7, 6 *fort.* non patefacta? 13 hoc *β* haec ς 21 *signa interrogandi posui, et colon quod ante* si qua *fuerat postposui.* non iacet *Kochius.* 8, *inscr.* Cottae *addidi.* 21 libellos: *vocem desidero qua et pharetra et carmen designari possit.* 9, 21 dolorem *scripsi* laborem *mss. edd.* 23 *sq. versus satis contorti.* 25 que *addidi* 26 cum quis *scripsi* cursus *β*ς si quis *1 cod.* 32 colligere *Bentley, recte?* 33 in scriptis *1 cod.* e scr. *β*ς 41 scripsimus *β* 44 eras *β Bentl.* 47 quam quis *β*ς quamvis *ego*

cum quis *Bentl.* — *aptius puto* fixerit. Liber IV. 1, 21 *sq. delet Merkel.* 31 aenea *β* aerea *ς*, *Haupt.* 2, 9 falerna *sic βς* -no *edd.* 42 tacitum: *fort.* tractum? 3, 29 recedet *mss.* -dit *βς* -dat *edd.* 33 est] et *β Korn.* et quavis *Merk. Korn.* 38 tamen] *fort.* etiam. 47 latuit *ς* 4, 12 sola *scripsi* solus *β*, *Korn.* fulua *ς* 40 *interpunxi* 5, 5 aemum *βς* Haemon *edd.* 6, 12 fuero *β*, *Korn.* 34 singula *vix sanum* 35 *an* inermis? 7, 17 ingens *corruptum* 8, 11 paene est *edd.* est *om. β* 16 *fort.* saeva fuit? 59 gigantes *sic βς* 85 ullo *2 codd.* illo *βς* 86 distat *β*, *recte?* 9, 8 *sic βς* iusto *Merk.* 18 iuberer *βς*, *em. Heins.* 23 *potius* respicerem. 25 *sq. delet Bentl. recte ut puto.* 35 sic *Merkel* hic *mss.* 40 foret *β m. pr. unde verum eliciendum.* 46 credet *β Korn.* 57 est *addidi cum βς.* 71 *an* vacabis? 73 iactate *βς Korn.* 79 tresmen *β m. pr.* Troesmin *L. Renierus* 91 *sic βς* 93 longe *corruptum* 119 laetus *β* 126 illi *β m. pr. Korn.* 10, 6 et teritur *βς Korn. cf. Tr.* I 4, 10. III 4, 57. *v.* 8 *interpunxi.* 23 piacchen *β; nomen Geticum noli mutare.* 27 Achaei *piratae in ora Caucasi habitantes, cf. Strabo* XI 12 *p.* 495 *all.* 39 praestantia *β* 42 polo *Meynke, recte?* 43 *sic β* 53 dyraspes *β. nomen obscurum.* 67 tempus curasque *Politianus*, *nescio an recte* 12, 13 ut dicatur *β*, *sed corr.* producatur *edd.* 37 lapso *edd.* lasso *βς*, *restitui.* 41 colendo *fragm. cod. saec. VI vel VII teste Kornio p. VIII* (*qui quidem in adnot. tacet*) tuendo *rell.* 14, 19 cur ego *1 ms.*, *recte?* 20 tela *vix sanum* (*an* vela?) 31 *sic β* 36 n.] docta *β* 15, 2 requirat *βς*, *an recte* (*ut sit* extet *v.* 1)? 21 et] ut *edd. vett.* 34 locum: rem *vel* argumentum *desidero.* 39 illo *β* ullo *ς Bentl.* 42 minus *corruptum* 16, 5 *sic βς* 15 quique: *alius igitur Sabinus atque ille de quo v.* 13*sq.* Chrysen *Roeperus* trisemem *β* Troezena *quidam ap. Micyllum.* 24 *sic ς.* 27 ecatcida *β; num inde verum eliciendum?* 30 *sic βς* 31 uarus *β*, uarius *β ex corr. Varus ignotus est; de L. Vario, utpote qui multo prius vixerit, non cogitandum.* 33 *sic β.* Passer *poeta, quem restitui, aeque ignotus est ac Numa, Prisci, Marius, Turranius, Proculus, Fontanus alii.* antiquas: *puto* intactas (*a Vergilii temporibus a nullo poeta cantatas*) *vel* ac vacuas *vel* ac virides. herbas] *an* umbras? *De voculae* que *positione cf. Tr.* IV 5, 30. *ex P.* III 6, 48. *Ib.* 574 *all.* 44 *sic β m. pr.* — *Librum aliquem quintum addere poetae consilium fuisse puto, ut hoc carmen Horatiani III 30 simile similiter paenultimum librum clauderet. Quinque libris Tristia quoque constant.* —

Halieutica.

In his versibus Hauptium plerumque et Merkelium sequor.

16 mitis: *an* intus? 17 lita *et* 18 uber: *correxi.* 65 *possis* et rapido *vel* et cauto. 66 *an* hinc? 73 conpiscat *mss.* compescit *ego, cl. Titinii v.* 29 *R.* 88 *fortasse* torrentes . . undas 115 intutus *scripsi* imitis *mss.* infamis *vulgo.* —

Dabam Francofurti ad Moenum
mense Ianuario anni
MDCCCLXXIV.

FASTORUM

LIBER PRIMUS.

Tempora cum causis Latium digesta per annum
  lapsaque sub terras ortaque signa canam.
excipe pacato, Caesar Germanice, voltu
  hoc opus et timidae dirige navis iter,
officioque, levem non aversatus honorem,
  huic tibi devoto numine dexter ades.
sacra recognosces annalibus eruta priscis,
  et quo sit merito quaeque notata dies.
invenies illic et festa domestica vobis:
  saepe tibi pater est, saepe legendus avus.
quaeque ferunt illi pictos signantia fastos,
  tu quoque cum Druso praemia fratre feres.
Caesaris arma canant alii: nos Caesaris aras,
  et quoscumque sacris addidit ille dies.
adnue conanti per laudes ire tuorum,
  deque meo pavidos excute corde metus.
da mihi te placidum: dederis in carmina viris.
  ingenium voltu statque caditque tuo.
pagina iudicium docti subitura movetur
  principis, ut Clario missa legenda deo.
quae sit enim culti facundia, sensimus, oris,
  civica pro trepidis cum tulit arma reis.
scimus et, ad nostras cum se tulit impetus artes,
  ingenii currant flumina quanta tui.
si licet et fas est, vates rege vatis habenas,
  auspice te felix totus ut annus eat.

Tempora digereret cum conditor urbis, in anno
  constituit menses quinque bis esse suo.
scilicet arma magis quam sidera, Romule, noras,
  curaque finitimos vincere maior erat.
est tamen et ratio, Caesar, quae moverit illum,
  erroremque suum quo tueatur, habet.

quod satis est, utero matris dum prodeat infans,
hoc anno statuit temporis esse satis.
per totidem menses a funere coniugis uxor
sustinet in vidua tristia signa domo.
haec igitur vidit trabeati cura Quirini,
cum rudibus populis annua iura daret.
Martis erat primus mensis, Venerisque secundus:
haec generis princeps, ipsius ille pater.
tertius a senibus, iuvenum de nomine quartus,
quae sequitur, numero turba notata fuit.
at Numa nec Ianum nec avitas praeterit umbras,
mensibus antiquis praeposuitque duos. —
ne tamen ignores variorum iura dierum:
non habet officii Lucifer omnis idem.
ille nefastus erit, per quem tria verba silentur:
fastus erit, per quem lege licebit agi.
nec toti perstare die sua iura putaris:
qui iam fastus erit, mane nefastus erat.
nam simul exta deo data sunt, licet omnia fari,
verbaque honoratus libera praetor habet.
est quoque, quo populum ius est includere saeptis;
est quoque, qui nonus semper ab orbe redit.
vindicat Ausonias Iunonis cura Kalendas:
Idibus alba Iovi grandior agna cadit:
Nonarum tutela deo caret. omnibus istis —
ne fallare cave — proximus ater erit.
omen ab eventu est: illis nam Roma diebus
damna sub averso tristia Marte tulit.
haec mihi dicta semel, totis haerentia fastis,
ne seriem rerum scindere cogar, erunt.

Ecce tibi faustum, Germanice, nuntiat annum *1. A·K·*
inque meo primus carmine Ianus adest. *IAN·F*
Iane biceps, anni tacite labentis origo,
solus de superis qui tua terga vides,
dexter ades ducibus, quorum secura labore
otia terra ferax, otia pontus habet:
dexter ades patribusque tuis populoque Quirini
et resera nutu candida templa tuo.
prospera lux oritur: linguis animisque favete!
nunc dicenda bona sunt bona verba die.
lite vacent aures, insanaque protinus absint
iurgia; differ opus, livida turba, tuum!
cernis, odoratis ut luceat ignibus aether,

et sonet accensis spica Cilissa focis?
flamma nitore suo templorum verberat aurum
et tremulum summa spargit in aede iubar.
vestibus intactis Tarpeias itur in arces,
et populus festo concolor ipse suo est.
iamque novi praeeunt fasces, nova purpura fulget,
et nova conspicuum pondera sentit ebur.
colla rudes operum praebent ferienda iuvenci,
quos aluit campis herba Falisca suis.
Iuppiter arce sua totum cum spectet in orbem,
nil nisi Romanum, quod tueatur, habet.
salve, laeta dies, meliorque revertere semper,
a populo rerum digna potente coli! —
quem tamen esse deum te dicam, Iane biformis?
nam tibi par nullum Graecia numen habet.
ede simul causam: cur de caelestibus unus,
sitque quod a tergo, sitque quod ante, vides?
haec ego cum sumptis agitarem mente tabellis,
lucidior visa est, quam fuit ante, domus.
tunc sacer ancipiti mirandus imagine Ianus
bina repens oculis obtulit ora meis.
extimui sensique metu riguisse capillos,
et gelidum subito frigore pectus erat.
ille tenens baculum dextra clavemque sinistra
edidit hos nobis ore priore sonos:
'disce metu posito, vates operose dierum,
quod petis, et voces percipe mente meas.
me Chaos antiqui — nam sum res prisca — vocabant:
aspice, quam longi temporis acta canam.
lucidus hic aër et, quae tria corpora restant,
ignis, aquae, tellus, unus acervus erat.
ut semel haec rerum secessit lite suarum
inque novas abiit massa soluta domos:
flamma petit altum, propior locus aëra cepit,
sederunt medio terra fretumque solo.
tunc ego, qui fueram globus et sine imagine moles,
in faciem redii dignaque membra deo.
nunc quoque (confusae quondam nota parva figurae)
ante quod est in me postque, videtur idem. —
accipe, quaesitae quae causa sit altera formae,
hanc simul ut noris officiumque meum.
quicquid ubique vides, caelum, mare, nubila, terras:
omnia sunt nostra clausa patentque manu.
me penes est unum vasti custodia mundi,

et ius vertendi cardinis omne meum est.
cum libuit Pacem placidis emittere tectis,
libera per tutas ambulat illa vias:
sanguine letifero totus miscebitur orbis,
ni teneant rigidae condita Bella serae.
praesideo foribus caeli cum mitibus Horis;
it, redit officio Iuppiter ipse meo.
inde vocor Ianus. — cui cum Cereale sacerdos
imponit libum farraque mixta sale,
nomina ridebis: modo namque Patulcius idem
et modo sacrifico Clusius ore vocor.
scilicet alterno voluit rudis illa vetustas
nomine diversas significare vices. —
vis mea narrata est. causam nunc disce figurae:
iam tamen hanc aliqua tu quoque parte vides.
omnis habet geminas, hinc atque hinc, ianua frontis,
e quibus haec populum spectat, at illa Larem.
utque sedens primi vester prope limina tecti
ianitor egressus introitusque videt,
sic ego perspicio caelestis ianitor aulae
Eoas partes Hesperiasque simul.
ora vides Hecates in tres vertentia partes,
servet ut in ternas compita secta vias.
et mihi, ne flexu cervicis tempora perdam,
cernere non moto corpore bina licet.' —
dixerat; et voltu, si plura requirere vellem,
difficilem mihi se non fore pactus erat.
sumpsi animum gratesque deo non territus egi
verbaque sum spectans pauca locutus humum:
'dic, age, frigoribus quare novus incipit annus,
qui melius per ver incipiendus erat?
omnia tunc florent, tunc est nova temporis aetas,
et nova de gravido palmite gemma tumet,
et modo formatis operitur frondibus arbor,
prodit et in summum seminis herba solum,
et tepidum volucres concentibus aëra mulcent,
ludit et in pratis luxuriatque pecus;
tum blandi soles, ignotaque prodit hirundo
et luteum celsa sub trabe figit opus;
tum patitur cultus ager et renovatur aratro:
haec anni novitas iure vocanda fuit.'
quaesieram multis: non multis ille moratus
contulit in versus sic sua verba duos:
'bruma novi prima est veterisque novissima solis:

principium capiunt Phoebus et annus idem.' —
post ea mirabar, cur non sine litibus esset
prima dies. 'causam percipe!' Ianus ait.
'tempora commisi nascentia rebus agendis,
totus ab auspicio ne foret annus iners.
quisque suas artes ob idem delibat agendo,
nec plus quam solitum testificatur opus.' —
mox ego 'cur, quamvis aliorum numina placem,
Iane, tibi primum tura merumque fero?'
'ut possis aditum per me, qui limina servo,
ad quoscumque voles' inquit 'habere deos.' —
'at cur laeta tuis dicuntur verba Kalendis,
et damus alternas accipimusque preces?'
tum deus incumbens baculo, quem dextra gerebat,
'omina principiis' inquit 'inesse solent.
ad primam vocem timidas advertitis aures,
et visam primum consulit augur avem. . . . .
templa patent auresque deum, nec lingua caducas
concipit ulla preces, dictaque pondus habent.' —
desierat Ianus. nec longa silentia feci,
sed tetigi verbis ultima verba meis:
'quid volt palma sibi rugosaque carica' dixi
'et data sub niveo condita mella cado?'
'omen' ait 'causa est, ut res sapor ille sequatur,
et peragat coeptum dulcis ut annus iter.'
'dulcia cur dentur, video: stipis adice causam,
pars mihi de festo ne labet ulla tuo.'
risit et 'o quam te fallunt tua saecula,' dixit
'qui stipe mel sumpta dulcius esse putas!
vix ego Saturno quemquam regnante videbam,
cuius non animo dulcia lucra forent.
tempore crevit amor, qui nunc est summus, habendi:
vix ultra, quo iam progrediatur, habet.
pluris opes nunc sunt, quam prisci temporis annis,
dum populus pauper, dum nova Roma fuit,
dum casa Martigenam capiebat parva Quirinum,
et dabat exiguum fluminis ulva torum.
Iuppiter angusta vix totus stabat in aede,
inque Iovis dextra fictile fulmen erat.
frondibus ornabant quae nunc Capitolia gemmis,
pascebatque suas ipse senator oves.
nec pudor, in stipula placidam cepisse quietem
et faenum capiti supposuisse, fuit.
iura dabat populis posito modo praetor aratro,

et levis argenti lammina crimen erat.
at postquam Fortuna loci caput extulit huius,
et tetigit summo vertice Roma deos,
creverunt et opes et opum furiosa cupido,
et, cum possideant plurima, plura petunt.
quaerere, ut absumant, absumpta requirere certant,
atque ipsae vitiis sunt alimenta vices.
sic quibus intumuit suffusa venter ab unda,
quo plus sunt potae, plus sitiuntur aquae.
in pretio pretium nunc est; dat census honores,
census amicitias: pauper ubique iacet.
tu tamen auspicium si sit stipis utile, quaeris,
curque iuvent vestras aera vetusta manus?
aera dabant olim: melius nunc omen in auro est,
victaque concessit prisca moneta novae.
nos quoque templa iuvant, quamvis antiqua probemus,
aurea: maiestas convenit ista deo.
laudamus veteres, sed nostris utimur annis:
mos tamen est aeque dignus uterque coli.' —
finierat monitus. placidis ita rursus, ut ante,
clavigerum verbis adloquor ipse deum:
'multa quidem didici. sed cur navalis in aere
altera signata est, altera forma biceps?'
'noscere me duplici posses ut imagine,' dixit
'ni vetus ipsa dies extenuasset opus.
causa ratis superest: Tuscum rate venit in amnem
ante pererrato falcifer orbe deus.
hac ego Saturnum memini tellure receptum:
caelitibus regnis a Iove pulsus erat.
inde diu genti mansit Saturnia nomen:
dicta quoque est Latium terra, latente deo.
at bona posteritas puppem formavit in aere,
hospitis adventum testificata dei.
ipse solum colui, cuius placidissima laevum
radit harenosi Thybridis unda latus.
hic, ubi nunc Roma est, incaedua silva virebat,
tantaque res paucis pascua bubus erat.
arx mea collis erat, quem volgus nomine nostro
nuncupat, haec aetas Ianiculumque vocat.
tunc ego regnabam, patiens cum terra deorum
esset, et humanis numina mixta locis.
nondum Iustitiam facinus mortale fugarat:
ultima de superis illa reliquit humum.
proque metu populum sine vi pudor ipse regebat:

nullus erat iustis reddere iura labor.
nil mihi cum bello; pacem postesque tuebar:'
et clavem ostendens 'haec' ait 'arma gero.' —
presserat ora deus. tunc sic ego nostra resolvi,
voce mea voces eliciente dei:
'cum tot sint Iani, cur stas sacratus in uno,
hic ubi iuncta foris templa duobus habes?'
ille manu mulcens propexam ad pectora barbam
protinus Oebalii rettulit arma Tati,
utque levis custos, armillis capta, Sabinos
ad summae tacitos duxerit arcis iter.
'inde, velut nunc est, per quem descenditis,' inquit
'arduus in valles et fora clivus erat.
et iam contigerant portam, Saturnia cuius
dempserat oppositas invidiosa seras,
cum tanto veritus committere numine pugnam
ipse meae movi callidus artis opus,
oraque, qua pollens ope sum, fontana reclusi,
sumque repentinas eiaculatus aquas.
ante tamen madidis subieci sulphura venis,
clauderet ut Tatio fervidus umor iter.
cuius ut utilitas pulsis percepta Sabinis,
quae fuerat, tuto reddita forma loco est.
ara mihi posita est parvo coniuncta sacello:
haec adolet flammis cum strue farra suis.' —
'at cur pace lates motisque recluderis armis?'
nec mora, quaesiti reddita causa mihi est:
'ut populo reditus pateant ad bella profecto,
tota patet dempta ianua nostra sera.
pace fores obdo, ne qua discedere possit:
Caesareoque diu numine clausus ero.'
dixit, et attollens oculos diversa videntes
aspexit, toto quicquid in orbe fuit.
pax erat. et, vestri, Germanice, causa triumphi,
tradiderat famulas iam tibi Rhenus aquas.
Iane, fac aeternos pacem pacisque ministros,
neve suum, praesta, deserat auctor opus. —
quod tamen ex ipsis licuit mihi discere fastis,
sacravere patres hac duo templa die.
accepit Phoebo nymphaque Coronide natum
Insula, dividua quam premit amnis aqua.
Iuppiter in parte est: cepit locus unus utrumque,
iunctaque sunt magno templa nepotis avo.

Quis vetat et stellas, ut quaeque oriturque caditque, *2. BF*
dicere? promissi pars sit et ipsa mei. *3. CC* *4. DC*
felices animae, quibus haec cognoscere primis
inque domus superas scandere cura fuit!
credibile est illas pariter vitiisque locisque
altius humanis exeruisse caput.
non Venus et vinum sublimia pectora fregit
officiumve fori militiaeve labor;
nec levis ambitio perfusaque gloria fuco
magnarumque fames sollicitavit opum.
admovere oculis distantia sidera nostris
aetheraque ingenio supposuere suo.
sic petitur caelum: non ut ferat Ossan Olympus,
ipsaque Peliacus sidera tangat apex.
nos quoque sub ducibus caelum metabimur illis,
ponemusque suos ad vaga signa dies. —
ergo ubi nox aderit venturis tertia Nonis,
sparsaque caelesti rore madebit humus,
octipedis frustra quaerentur bracchia Cancri:
praeceps occiduas ille subivit aquas.
institerint Nonae: missi tibi nubibus atris
signa dabunt imbres, exoriente Lyra.

Quattuor adde dies ductos ex ordine Nonis: *5. E NON·F*
Ianus Agonali luce piandus erit. *6. FF 7. GC* *8. HC*
nominis esse potest succinctus causa minister, *9. A AGON*
hostia caelitibus quo feriente cadit,
qui calido strictos tincturus sanguine cultros
semper, agatne, rogat, nec nisi iussus agit.
pars, quia non veniant pecudes, sed agantur, ab actu
nomen Agonalem credit habere diem.
pars putat hoc festum priscis Agnalia dictum,
una sit ut proprio littera dempta loco,
pars etiam, fieri solitis aetate priorum
nomina de ludis Graeca tulisse diem.
an, quia praevisos in aqua timet hostia cultros,
a pecoris lux est ipsa notata metu?
et pecus antiquus dicebat 'agonia' sermo.
veraque iudicio est ultima causa meo.
utque ea non certa est, ita rex placare sacrorum
numina lanigerae coniuge debet ovis.
victima, quae cecidit dextra victrice, vocatur:
hostibus a domitis hostia nomen habet.
ante, deos homini quod conciliare valeret,

far erat et puri lucida mica salis.
nondum pertulerat lacrimatas cortice murras
acta per aequoreas hospita navis aquas,
tura nec Euphrates, nec miserat India costum,
nec fuerant rubri cognita fila croci.
ara dabat fumos herbis contenta Sabinis
et non exiguo laurus adusta sono.
si quis erat, factis prati de flore coronis
qui posset violas addere, dives erat.
hic, qui nunc aperit percussi viscera tauri,
in sacris nullum culter habebat opus. —
prima Ceres avidae gavisa est sanguine porcae,
ulta suas merita caede nocentis opes.
nam sata vere novo teneris lactentia sucis
eruta saetigerae comperit ore suis.
sus dederat poenas. exemplo territus huius
palmite debueras abstinuisse, caper.
quem spectans aliquis dentes in vite prementem
talia non tacito dicta dolore dedit:
'rode, caper, vitem! tamen hinc, cum stabis ad aram,
in tua quod spargi cornua possit, erit.'
verba fides sequitur: noxae tibi deditus hostis
spargitur adfuso cornua, Bacche, mero.
culpa sui nocuit; nocuit quoque culpa capellae:
quid bos, quid placidae commeruistis oves?
flebat Aristaeus, quod apes cum stirpe necatas
viderat inceptos destituisse favos.
caerula quem genetrix aegre solata dolentem
addidit haec dictis ultima verba suis:
'siste, puer, lacrimas! Proteus tua damna levabit,
quoque modo repares quae periere, dabit.
decipiat ne te versis tamen ille figuris,
impediant geminas vincula firma manus.'
pervenit ad vatem iuvenis, resolutaque somno
alligat aequorei bracchia capta senis.
ille sua faciem transformis adulterat arte:
mox domitus vinclis in sua membra redit
oraque caerulea tollens rorantia barba
'qua' dixit 'repares arte, requiris, apes?
obrue mactati corpus tellure iuvenci:
quod petis a nobis, obrutus ille dabit.'
iussa facit pastor. fervent examina putri
de bove: mille animas una necata dedit.
poscit ovem fatum. verbenas improba carpsit,

quas pia dis ruris ferre solebat anus. —
quid tuti superest, animam cum ponat in aris
lanigerumque pecus ruricolaeque boves?
placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum,
ne detur celeri victima tarda deo.
quae semel est triplici pro virgine caesa Dianae,
nunc quoque pro nulla virgine cerva cadit.
exta canum vidi Triviae libare Sapaeos,
et quicumque tuas accolit, Haeme, nives.
caeditur et rigido custodi ruris asellus.
causa pudenda quidem, sed tamen apta deo.
festa corymbiferi celebrabas, Graecia, Bacchi,
tertia quae solito tempore bruma refert.
di quoque cultores in idem venere Lyaei,
et quicumque iocis non alienus erat:
Panes, et in Venerem Satyrorum prona iuventus,
quaeque colunt amnes solaque rura deae.
venerat et senior pando Silenus asello,
quique ruber pavidas inguine terret aves.
dulcia qui dignum nemus in convivia nacti
gramine vestitis accubuere toris.
vina dabat Liber: tulerat sibi quisque coronam:
miscendas large rivus agebat aquas.
Naides effusis aliae sine pectinis usu,
pars aderant positis arte manuque comis.
illa super suras tunicam collecta ministrat,
altera dissuto pectus aperta sinu.
exerit haec umerum, vestem trahit illa per herbas,
impediunt teneros vincula nulla pedes.
hinc aliae Satyris incendia mitia praebent,
pars tibi, qui pinu tempora nexa geris.
te quoque, inextinctae Silene libidinis, urunt:
nequitia est, quae te non sinit esse senem.
at ruber, hortorum decus et tutela, Priapus
omnibus ex illis Lotide captus erat.
hanc cupit, hanc optat, sola suspirat in illa,
signaque dat nutu sollicitatque notis.
fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam;
inrisum voltu despicit illa suo.
nox erat, et vino somnum faciente iacebant
corpora diversis victa sopore locis.
Lotis in herbosa sub acernis ultima ramis,
sicut erat lusu fessa, quievit humo.
surgit amans, animamque tenens vestigia furtim

suspenso digitis fert taciturna gradu.
ut tetigit niveae secreta cubilia nymphae,
ipsa sui flatus ne sonet aura, cavet.
et iam finitima corpus librabat in herba:
illa tamen multi plena soporis erat.
gaudet et, a pedibus tracto velamine, vota
ad sua felici coeperat ire via.
ecce rudens rauco Sileni vector asellus
intempestivos edidit ore sonos.
territa consurgit nymphe manibusque Priapum
reicit et fugiens concitat omne nemus.
at deus, obscena nimium quoque parte paratus,
omnibus ad lunae lumina risus erat.
morte dedit poenas auctor clamoris. et haec est
Hellespontiaco victima grata deo. —
intactae fueratis aves, solacia ruris,
adsuetum silvis innocuumque genus,
quae facitis nidos et plumis ova fovetis,
et facili dulces editis ore modos.
sed nil ista iuvant, quia linguae crimen habetis,
dique putant mentes vos aperire suas.
nec tamen hoc falsum. nam, dis ut proxima quaeque,
nunc pinna veras, nunc datis ore notas.
tuta diu volucrum proles tum denique caesa est,
iuveruntque deos indicis exta sui.
ergo saepe suo coniunx abducta marito
uritur Idaliis alba columba focis.
nec defensa iuvant Capitolia, quominus anser
det iecur in lances, Inachi lauta, tuas.
nocte deae Nocti cristatus caeditur ales,
quod tepidum vigili provocet ore diem. —
interea Delphin clarum super aequora sidus
tollitur et patriis exerit ora vadis.

Postera lux hiemem medio discrimine signat, *10. B EN*
aequaque praeteritae, quae superabit, erit.

Proxima prospiciet Tithono Aurora relicto *11. C CAR·NP*
Arcadiae sacrum pontificale deae. *12. DC*
te quoque lux eadem, Turni soror, aede recepit,
hic ubi Virginea Campus obitur aqua.
unde petam causas horum moremque sacrorum?
diriget in medio quis mea vela freto?
ipsa mone, quae nomen habes a carmine ductum,

propositoque fave, ne tuus erret honor.
orta prior luna — de se si creditur ipsi —
a magno tellus Arcade nomen habet.
hic fuit Euander, qui, quamquam clarus utroque,
nobilior sacrae sanguine matris erat.
quae simul aetherios animo conceperat ignes,
ore dabat pleno carmina vera dei.
dixerat haec nato motus instare sibique.
multam est praeterito tempore nacta fidem.
nam iuvenis nimium vera cum matre fugatus
deserit Arcadiam Parrhasiumque Larem.
cui genetrix flenti 'fortuna viriliter' inquit, —
'siste, precor, lacrimas! — ista ferenda tibi est.
sic erat in fatis. nec te tua culpa fugavit,
sed deus; offenso pulsus es urbe deo.
non meriti poenam pateris, sed numinis iram.
est aliquid, magnis crimen abesse malis.
conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra
pectora pro facto spemque metumque suo.
nec tamen ut primus maere mala talia passus:
obruit ingentes ista procella viros.
passus idem est, Tyriis qui quondam pulsus ab oris
Cadmus in Aonia constitit exul humo;
passus idem Tydeus et idem Pagasaeus Iason,
et quos praeterea longa referre mora est.
omne solum forti patria est, ut piscibus aequor,
ut volucri, vacuo quicquid in orbe patet.
nec fera tempestas toto tamen horret in anno:
et tibi (crede mihi!) tempora veris erunt.'
vocibus Euander firmata mente parentis
nave secat fluctus Hesperiamque tenet.
iamque ratem doctae monitu Carmentis in amnem
egerat et Tuscis obvius ibat aquis:
fluminis illa latus, cui sunt vada iuncta Tarenti,
aspicit et sparsas per loca sola casas.
utque erat, immissis puppem stetit ante capillis
continuitque manum torva regentis iter,
et procul in dextram tendens sua bracchia ripam
pinea non sano ter pede texta ferit;
neve daret saltum properans insistere terrae,
vix est Euandri vixque retenta manu.
'di'que 'petitorum' dixit, 'salvete, locorum,
tuque novos caelo terra datura deos
fluminaque et fontes, quibus utitur hospita tellus,

et nemorum nymphae Naiadumque chori!
este bonis avibus visi natoque mihique,
ripaque felici tacta sit ista pede!
fallor, an hi fient ingentia moenia colles,
iuraque ab hac terra cetera terra petet?
montibus his olim totus promittitur orbis.
quis tantum fati credat habere locum?
et iam Dardaniae tangent haec litora pinus.
hic quoque causa novi femina Martis erit.
care nepos, Palla, funesta quid induis arma?
indue! non humili vindice caesus eris.
victa tamen vinces eversaque, Troia, resurges:
obruet hostiles ista ruina domos.
urite, victrices, Neptunia Pergama, flammae!
num minus hic toto est altior orbe cinis?
iam pius Aeneas sacra et, sacra altera, patrem
adferet: Iliacos accipe, Vesta, deos.
tempus erit, cum vos orbemque tuebitur idem,
et fient ipso sacra colente deo;
et penes Augustos patriae tutela manebit.
hanc fas imperii frena tenere domum.
inde nepos natusque dei, licet ipse recuset,
pondera caelesti mente paterna feret.
utque ego perpetuis olim sacrabor in aris,
sic Augusta novum Iulia numen erit.'
talibus ut dictis nostros descendit in annos,
substitit in medios praescia lingua sonos.
puppibus egressus Latia stetit exul in herba.
felix, exilium cui locus ille fuit!
nec mora longa fuit. stabant nova tecta, neque alter
montibus Ausoniis Arcade maior erat.
ecce boves illuc Erytheïdas applicat heros
emensus longi claviger orbis iter.
dumque huic hospitium domus est Tegeaea, vagantur
incustoditae lata per arva boves.
mane erat: excussus somno Tirynthius actor
de numero tauros sentit abesse duos.
nulla videt quaerens taciti vestigia furti.
traxerat aversos Cacus in antra ferox,
Cacus, Aventinae timor atque infamia silvae,
non leve finitimis hospitibusque malum.
dira viro facies, vires pro corpore, corpus
grande — pater monstri Mulciber huius erat —,
proque domo longis spelunca recessibus ingens,

abdita, vix ipsis invenienda feris.
ora super postes adfixaque bracchia pendent,
squalidaque humanis ossibus albet humus.
servata male parte boum Iove natus abibat:
mugitum rauco furta dedere sono.
'accipio revocamen' ait, vocemque secutus
impia per silvas ultor ad antra venit.
ille aditum fracti praestruxerat obice montis:
vix iuga movissent quinque bis illud opus.
nititur hic umeris, — caelum quoque sederat illis —
et vastum motu conlabefactat onus.
quod simul eversum est, fragor aethera terruit ipsum,
ictaque subsedit pondere molis humus:
prima movet Cacus collata proelia dextra
remque ferox saxis stipitibusque gerit.
quis ubi nil agitur, patrias male fortis ad artes
confugit et flammas ore sonante vomit.
quas quotiens proflat, spirare Typhoëa credas
et rapidum Aetnaeo fulgur ab igne iaci.
occupat Alcides, adductaque clava trinodis
ter quater adverso sedit in ore viri.
ille cadit mixtosque vomit cum sanguine fumos
et lato moriens pectore plangit humum.
immolat ex illis taurum tibi, Iuppiter, unum
Victor et Euandrum ruricolasque vocat
constituitque sibi, quae Maxima dicitur, aram,
hic ubi pars urbis de bove nomen habet.
nec tacet Euandri mater, prope tempus adesse,
Hercule quo tellus sit satis usa suo.
at felix vates, ut dis gratissima vixit,
possidet hunc Iani sic dea mense diem.

Idibus in magni castus Iovis aede sacerdos *13. E EID·NP*
semimaris flammis viscera libat ovis. *14. F ENDIES· VITIOS·EX· S·C·*
redditaque est omnis populo provincia nostro,
et tuus Augusto nomine dictus avus.
perlege dispositas generosa per atria ceras:
contigerunt nulli nomina tanta viro.
Africa victorem de se vocat, alter Isauras,
aut Cretum domitas testificatur opes,
hunc Numidae faciunt, illum Messana superbum,
ille Numantina traxit ab urbe notam;
et mortem et nomen Druso Germania fecit
(me miserum, virtus quam brevis illa fuit!):

si petat a victis, tot sumat nomina Caesar,
  quot numero gentes maximus orbis habet.
ex uno quidam celebres aut torquis adempti
  aut corvi titulos auxiliaris habent;
Magne, tuum nomen rerum est mensura tuarum:
  sed qui te vicit, nomine maior erat;
nec gradus est supra Fabios cognominis ullus:
  illa domus meritis Maxima dicta suis.
sed tamen humanis celebrantur honoribus omnes:
  hic socium summo cum Iove nomen habet.
sancta vocant 'augusta' patres; 'augusta' vocantur
  templa sacerdotum rite dicata manu.
huius et augurium dependet origine verbi,
  et quodcumque sua Iuppiter auget ope.
augeat imperium nostri ducis, augeat annos,
  protegat et vestras querna corona fores:
auspicibusque deis tanti cognominis heres
  omine suscipiat, quo pater, orbis onus.

Respiciet Titan actas ubi tertius Idus, *15. G CAR*
  fient Parrhasiae sacra relata deae.
nam prius Ausonias matres carpenta vehebant
  (haec quoque ab Euandri dicta parente reor);
mox honor eripitur, matronaque destinat omnis
  ingratos nulla prole novare viros.
neve daret partus, ictu temeraria caeco
  visceribus crescens excutiebat onus.
corripuisse patres ausas immitia nuptas,
  ius tamen exemptum restituisse ferunt.
binaque nunc pariter Tegeaeae sacra parenti
  pro pueris fieri virginibusque iubent.
scortea non illi fas est inferre sacello,
  ne violent puros exanimata focos.
si quis amas veteres ritus, adsiste precanti:
  nomina percipies non tibi nota prius.
Porrima placatur Postvertaque, sive sorores
  sive fugae comites, Maenali diva, tuae.
altera, quod porro fuerat, cecinisse putatur:
  altera, versurum postmodo quicquid erat.

Candida te niveo posuit lux proxima templo, *16. HC*
  qua fert sublimes alta Moneta gradus:
nunc bene prospicies Latiam, Concordia, turbam;
  nunc te sacratae constituere manus.

Furius antiquam, populi superator Etrusci,
voverat, et voti solverat ille fidem:
causa, quod a patribus sumptis secesserat armis
volgus, et ipsa suas Roma timebat opes.
causa recens melior: passos Germania crines
porrigit auspiciis, dux venerande, tuis.
inde triumphatae libasti munera gentis
templaque fecisti, quam colis ipse, deae.
haec tua constituit genetrix et rebus et ara,
sola toro magni digna reperta Iovis.

haec ubi transierint, Capricorno, Phoebe, relicto *17. AC*
per iuvenis curres signa gerentis aquam. — *18. BC* *19. CC*
septimus hinc oriens cum se demiserit undis, *20. DC*
fulgebit toto iam Lyra nulla polo. — *21. EC*
sidere ab hoc ignis venienti nocte, Leonis *22. FC*
qui micat in medio pectore, mersus erit. *23. GC*

Ter quater evolvi signantes tempora fastos, *24. HC* *25. AC*
nec Sementina est ulla reperta dies: *26. BC*
cum mihi — sensit enim — 'lux haec indicitur,' inquit
Musa: 'quid a fastis non stata sacra petis?'
utque dies incerta sacro, sic tempora certa,
seminibus iactis est ubi fetus ager.
state, coronati, plenum ad praesaepe, iuvenci:
cum tepido vestrum vere redibit opus.
rusticus emeritum palo suspendat aratrum:
omne reformidat frigore volnus humus.
vilice, da requiem terrae, semente peracta:
da requiem, terram qui coluere, viris.
pagus agat festum: pagum lustrate, coloni,
et date paganis annua liba focis.
placentur frugum matres, Tellusque Ceresque,
farre suo gravidae visceribusque suis.
officium commune Ceres et Terra tuentur:
haec praebet causam frugibus, illa locum.
consortes operis, per quas correcta vetustas
quernaque glans victa est utiliore cibo:
frugibus immensis avidos satiate colonos,
ut capiant cultus praemia digna sui.
vos date perpetuos teneris sementibus auctus,
nec nova per gelidas herba sit usta nives.
cum serimus, caelum ventis aperite serenis:
cum latet, aetheria spargite semen aqua.

neve graves cultis Cerealia rura, cavete,
  agmine laesuro depopulentur aves.
vos quoque, formicae, subiectis parcite granis:
  post messem praedae copia maior erit.
interea crescat, scabrae robiginis expers,
  nec vitio caeli palleat usta seges,
et neque deficiat macie neque pinguior aequo
  divitiis pereat luxuriosa suis.
et careant loliis oculos vitiantibus agri,
  nec sterilis culto surgat avena solo.
triticeos fetus passuraque farra bis ignem
  hordeaque ingenti fenore reddat ager.
haec ego pro vobis: haec vos optate, coloni,
  efficiatque ratas utraque diva preces.
bella diu tenuere viros; erat aptior ensis
  vomere, cedebat taurus arator equo,
sarcula cessabant, versique in pila ligones,
  factaque de rastri pondere cassis erat.
gratia dis domuique tuae: religata catenis
  iampridem vestro sub pede Bella iacent.
sub iuga bos veniat, sub terras semen aratas.
  pax Cererem nutrit, pacis alumna Ceres.

At quae venturas praecedit sexta Kalendas, *27. CC 28. DC 29. EF*
  hac sunt Ledaeis templa dicata deis.
fratribus illa deis fratres de gente deorum
  circa Iuturnae composuere lacus.

Ipsum nos carmen deduxit Pacis ad aram. *30. FNP 31. GC*
  haec erit a mensis fine secunda dies.
frondibus Actiacis comptos redimita capillos,
  Pax, ades et toto mitis in orbe mane!
dum desint hostes, desit quoque causa triumphi:
  tu ducibus bello gloria maior eris.
sola gerat miles, quibus arma coerceat, arma,
  canteturque fera nil nisi pompa tuba.
horreat Aeneadas et primus et ultimus orbis:
  si qua parum Romam terra timebat, amet.
tura, sacerdotes, Pacalibus addite flammis,
  albaque perfusa victima fronte cadat.
utque domus, quae praestat eam, cum pace perennet,
  ad pia propensos vota rogate deos. —
sed iam prima mei pars est exacta laboris,
  cumque suo finem mense libellus habet.

LIBER SECUNDUS.

Ianus habet finem. cum carmine crescit et annus:
alter ut hinc mensis, sic liber alter eat.
nunc primum velis, elegi, maioribus itis:
exiguum, memini, nuper eratis opus.
ipse ego vos habui faciles in amore ministros,
cum lusit numeris prima iuventa suis.
idem sacra cano signataque tempora fastis:
ecquis ad haec illinc crederet esse viam?
haec mea militia est: ferimus, quae possumus, arma,
dextraque non omni munere nostra vacat.
si mihi non valido torquentur pila lacerto,
nec bellatoris terga premuntur equi,
nec galea tegimur nec acuto cingimur ense, —
his habilis telis quilibet esse potest —
at tua prosequimur studioso pectore, Caesar,
nomina, per titulos ingredimurque tuos.
ergo ades et placido paulum mea munera voltu
respice, pacando si quid ab hoste vacas.

'Februa' Romani dixere piamina patres.
nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.
pontifices ab rege petunt et flamine lanas,
quis veterum lingua 'februa' nomen erat.
quaeque capit lictor domibus purgamina certis,
torrida cum mica farra, vocantur idem.
nomen idem ramo, qui caesus ab arbore pura
casta sacerdotum tempora fronde tegit.
ipse ego flaminicam poscentem 'februa' vidi:
februa poscenti pinea virga data est.
denique quodcumque est, quo corpora nostra piantur,
hoc apud intonsos nomen habebat avos.
mensis ab his dictus, secta quia pelle Luperci
omne solum lustrant idque piamen habent:
aut quia placatis sunt tempora pura sepulcris,
tunc cum ferales praeteriere dies.
omne nefas omnemque mali purgamina causam
credebant nostri tollere posse senes.
Graecia principium moris dedit; illa nocentis
impia lustratos ponere facta putat.
Actoriden Peleus, ipsum quoque Pelea Phoci
caede per Haemonias solvit Acastus aquas.

vectam frenatis per inane draconibus Aegeus
credulus inmerita Phasida fovit ope.
Amphiareïades Naupactoo Acheloo
'solve nefas' dixit: solvit et ille nefas . . .
a, nimium faciles, qui tristia crimina caedis
fluminea tolli posse putatis aqua!
sed tamen — antiqui ne nescius ordinis erres —
primus, ut est, Iani mensis et ante fuit.
qui sequitur Ianum, veteris fuit ultimus anni:
tu quoque sacrorum, Termine, finis eras.
primus enim Iani mensis, quia ianua prima est:
qui sacer est imis Manibus, imus erat.
postmodo creduntur spatio distantia longo
tempora bis quini continuasse viri.

Principio mensis Phrygiae contermina Matri *1. H·K·FEB·N·*
Sospita delubris dicitur aucta novis.
'nunc ubi sunt, illis quae sunt sacrata Kalendis
templa deae?' longa procubuere die.
cetera ne simili caderent labefacta ruina,
cavit sacrati provida cura ducis,
sub quo delubris sentitur nulla senectus:
nec satis est homines, obligat ille deos.
templorum positor, templorum sancte repostor,
sit superis, opto, mutua cura tui.
dent tibi caelestes, quos tu caelestibus, annos,
proque tua maneant in statione domo. —
tunc quoque vicini lucus celebratur Helerni,
qua petit aequoreas advena Thybris aquas.
ad penetrale Numae Capitolinumque Tonantem
inque Iovis summa caeditur arce bidens.
saepe graves pluvias adopertus nubibus auster
concitat, aut posita sub nive terra latet.

Proximus Hesperias Titan abiturus in undas *2. AN 3. BN*
gemmea purpureis cum iuga demet equis,
illa nocte aliquis tollens ad sidera voltum
dicet 'ubi est hodie quae Lyra fulsit heri?'
dumque Lyram quaeret, medii quoque terga Leonis
in liquidas subito mersa notabit aquas.

Quem modo caelatum stellis Delphina videbas, *4. CN*
is fugiet visus nocte sequente tuos:
seu fuit occultis felix in amoribus index,

Lesbida cum domino seu tulit ille lyram.
quod mare non novit, quae nescit Ariona tellus?
carmine currentes ille tenebat aquas.
saepe sequens agnam lupus est a voce retentus,
saepe avidum fugiens restitit agna lupum:
saepe canes leporesque umbra iacuere sub una,
et stetit in saxo proxima cerva leae:
et sine lite loquax cum Palladis alite cornix
sedit, et accipitri iuncta columba fuit.
Cynthia saepe tuis fertur, vocalis Arion,
tamquam fraternis obstipuisse modis.
nomen Arionium Siculas impleverat urbes,
captaque erat lyricis Ausonis ora sonis.
inde domum repetens puppem conscendit Arion
atque ita quaesitas arte ferebat opes.
forsitan, infelix, ventos undasque timebas?
at tibi nave tua tutius aequor erat.
namque gubernator destricto constitit ense
ceteraque armata conscia turba manu.
quid tibi cum gladio? dubiam rege, navita, puppem:
non haec sunt digitis arma tenenda tuis.
ille metu vacuus 'mortem non deprecor' inquit,
'sed liceat sumpta pauca referre lyra.'
dant veniam ridentque moram. capit ille coronam,
quae possit crines, Phoebe, decere tuos;
induerat Tyrio bis tinctam murice pallam;
reddidit icta suos pollice chorda sonos,
flebilibus numeris veluti canentia dura
traiectus pinna tempora cantat olor.
protinus in medias ornatus desilit undas.
spargitur impulsa caerula puppis aqua.
inde — fide maius — tergo delphina recurvo
se memorant oneri supposuisse novo.
ille sedens citharamque tenet, pretiumque vehendi,
cantat et aequoreas carmine mulcet aquas.
di pia facta vident. astris delphina recepit
Iuppiter et stellas iussit habere novem.

Nunc mihi mille sonos, quoque est memoratus Achilles,
vellem, Maeonide, pectus inesse tuum, *5. D NON*
dum canimus sacras alterno pectine Nonas.
maximus hic fastis accumulatur honos.
deficit ingenium, maioraque viribus urgent:
haec mihi praecipuo est ore canenda dies.

quid volui demens elegis imponere tantum
ponderis? heroi res erat ista pedis.
sancte pater patriae, tibi plebs, tibi curia nomen
hoc dedit; hoc dedimus nos tibi nomen, eques.
res tamen ante dedit. sero quoque vera tulisti
nomina: iam pridem tu pater orbis eras.
hoc tu per terras, quod in aethere Iuppiter alto,
nomen habes: hominum tu pater, ille deum.
Romule, concedes. facit hic tua magna tuendo
moenia: tu dederas transilienda Remo.
te Tatius parvique Cures Caeninaque sensit:
hoc duce Romanum est solis utrumque latus.
tu breve nescio quid victae telluris habebas:
quodcumque est alto sub Iove, Caesar habet.
tu rapis, hic castas duce se iubet esse maritas.
tu recipis luco, reppulit ille nefas.
vis tibi grata fuit: florent sub Caesare leges.
tu domini nomen, principis ille tenet.
te Remus incusat: veniam dedit hostibus ille.
caelestem fecit te pater, ille patrem. —
iam puer Idaeus media tenus eminet alvo
et liquidas mixto nectare fundit aquas.
en etiam, si quis borean horrere solebat,
gaudeat; a zephyris mollior aura venit.

Quintus ab aequoreis nitidum iubar extulit undis *6. EN 7. FN*
Lucifer, et primi tempora veris eunt *8. GN 9. HN*
(ne fallare tamen: restant tibi frigora, restant!) *10. AN*
magnaque discedens signa reliquit hiems.

Tertia nox veniat: Custodem protinus Ursae *11. BN 12. CN*
aspicies geminos excruisse pedes.
inter Hamadryadas iaculatricemque Dianam
Callisto sacri pars fuit una chori.
illa deae tangens arcus 'quos tangimus arcus,
este meae testes virginitatis' ait.
Cynthia laudavit 'promissa'que 'foedera serva,
et comitum princeps tu mihi' dixit 'eris.'
foedera servasset, si non formosa fuisset.
cavit mortales: de Iove crimen habet.
mille feras Phoebe silvis venata redibat,
aut plus aut medium sole tenente diem.
ut tetigit lucum (densa niger ilice lucus;
in medio gelidae fons erat altus aquae),

'hac' ait 'in silva, virgo Tegeaea, lavemur!'
erubuit falso virginis illa sono.
dixerat et nymphis. nymphae velamina ponunt:
hanc pudet, et tardae dat mala signa morae.
exuerat tunicas: uteri manifesta tumore
proditur indicio ponderis ipsa sui.
cui dea 'virgineos, periura Lycaoni, coetus
desere, nec castas pollue' dixit 'aquas!'
luna novum decies implerat cornibus orbem:
quae fuerat virgo credita, mater erat.
laesa furit Iuno, formam mutatque puellae.
quid facis? invito est pectore passa Iovem.
utque ferae vidit turpes in paelice voltus,
'huius in amplexus Iuppiter' inquit 'eat.'
ursa per incultos errabat squalida montes,
quae fuerat summo nuper amata Iovi.
iam tria lustra puer furto conceptus agebat,
cum mater nato est obvia facta suo.
illa quidem, tamquam cognosceret, adstitit amens
et gemuit. gemitus verba parentis erant!
hanc puer ignarus iaculo fixisset acuto,
ni foret in superas raptus uterque domos.
signa propinqua micant. prior est, quam dicimus Arcton;
Arctophylax formam terga sequentis habet.
saevit adhuc canamque rogat Saturnia Tethyn,
Maenaliam tactis ne lavet Arcton aquis.

Idibus agrestis fumant altaria Fauni, *13. D EID·NP*
hic ubi discretas Insula rumpit aquas.
haec fuit illa dies, in qua Veientibus armis
ter centum Fabii, ter cecidere duo.
una domus vires et onus susceperat urbis:
sumunt gentiles arma professa manus:
egreditur castris miles generosus ab isdem,
e quis dux fieri quilibet aptus erat.
Carmentis portae dextro est via proxima Iano.
ire per hanc noli, quisquis es: omen habet.
illa fama refert Fabios exisse trecentos
. . . .
ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem, —
turbidus hibernis ille fluebat aquis —
castra loco ponunt; destrictis ensibus ipsi
Tyrrhenum valido Marte per agmen eunt:
non aliter, quam cum Libyca de gente leones

invadunt sparsos lata per arva greges.
diffugiunt hostes inhonestaque volnera tergo
accipiunt: Tusco sanguine terra rubet.
sic iterum, sic saepe cadunt. ubi vincere aperte
non datur, insidias armaque tecta parant.
campus erat: campi claudebant ultima colles
silvaque montanas occulere apta feras.
in medio paucos armentaque rara relinquunt,
cetera virgultis abdita turba latet.
ecce velut torrens undis pluvialibus auctus
aut nive, quae zephyro victa tepente fluit,
per sata perque vias fertur, nec, ut ante solebat,
riparum clausas margine finit aquas:
sic Fabii vallem latis discursibus implent,
quodque vident, sternunt: nec metus alter inest.
quo ruitis, generosa domus? male creditis hosti!
simplex nobilitas, perfida tela cave!
fraude perit virtus. in apertos undique campos
prosiliunt hostes et latus omne tenent.
quid faciant pauci contra tot milia fortes?
quidve, quod in misero tempore restet, adest?
sicut aper longe fulvis latrantibus actus
fulmineo celeres dissipat ore canes,
mox tamen ipse perit: sic non moriuntur inulti
volneraque alterna dantque feruntque manu.
una dies Fabios ad bellum miserat omnes:
ad bellum missos perdidit una dies.
ut tamen Herculeae superessent semina gentis,
credibile est ipsos consuluisse deos.
nam puer impubes et adhuc non utilis armis
unus de Fabia gente relictus erat:
scilicet ut posses olim tu, Maxime, nasci,
cui res cunctando restituenda foret.

Continuata loco tria sidera, Corvus et Anguis, *14. EN*
et medius Crater inter utrumque nitet.
Idibus illa latent, oriuntur nocte sequenti.
quae sibi cur tria sint consociata, canam.
forte Iovi Phoebus festum sollemne parabat —
non faciet longas fabula nostra moras —:
'i, mea' dixit 'avis, ne quid pia sacra moretur,
et tenuem vivis fontibus adfer aquam.'
corvus inauratum pedibus cratera recurvis
tollit et aërium pervolat altus iter.

stabat adhuc duris ficus densissima pomis;
temptat eam rostro: non erat apta legi.
inmemor imperii sedisse sub arbore fertur,
dum fierent tarda dulcia poma mora.
iamque satur nigris longum rapit unguibus hydrum
ad dominumque redit fictaque verba refert:
'hic mihi causa morae, vivarum obsessor aquarum:
hic tenuit fontes officiumque meum.'
'addis' ait 'culpae mendacia' Phoebus 'et audes
fatidicum verbis fallere velle deum?
at tibi, dum lactans haerebit in arbore ficus,
de nullo gelidae fonte bibentur aquae.'
dixit. et, antiqui monimenta perennia facti,
Anguis Avis Crater sidera iuncta micant.

Tertia post Idus nudos Aurora Lupercos *15. F LVPER·NP*
aspicit, et Fauni sacra bicornis eunt.
dicite, Pierides, sacrorum quae sit origo,
attigerint Latias unde petita domos?
Pana deum pecoris veteres coluisse feruntur
Arcades: Arcadiis plurimus ille iugis.
testis erit Pholoë, testes Stymphalides undae,
quique citis Ladon in mare currit aquis,
cinctaque pinetis nemoris iuga Nonacrini
altaque Cyllene Parrhasiaeque nives.
Pan erat armenti, Pan illic numen equarum:
munus ob incolumes ille ferebat oves.
transtulit Euander silvestria numina secum.
hic, ubi nunc urbs est, tum locus urbis erat.
inde deum colimus devectaque sacra Pelasgis.
flamen ad haec prisco more Dialis erat. —
cur igitur currant, et cur — sic currere mos est —
nuda ferant posita corpora veste, rogas?
ipse deus velox discurrere gaudet in altis
montibus, et subitas concipit ipse fugas.
ipse deus nudus nudos iubet ire ministros.
nec satis ad cursus commoda vestis erat.
ante Iovem genitum terras habuisse feruntur
Arcades, et luna gens prior illa fuit.
vita feris similis, nullos agitata per usus:
artis adhuc expers et rude volgus erat.
pro domibus frondes norant, pro frugibus herbas:
nectar erat palmis hausta duabus aqua.
nullus anhelabat sub adunco vomere taurus;

nulla sub imperio terra colentis erat;
nullus adhuc erat usus equi: se quisque ferebat.
ibat ovis lana corpus amicta sua.
sub Iove durabant et corpora nuda gerebant
docta graves imbres et tolerare notos.
nunc quoque detecti referunt monimenta vetusti
moris et antiquas testificantur opes. —
sed cur praecipue fugiat velamina Faunus,
traditur antiqui fabula plena ioci.
forte comes dominae iuvenis Tirynthius ibat:
vidit ab excelso Faunus utrumque loco.
vidit et incaluit 'montana'que 'numina,' dixit
'nil mihi vobiscum est: hic meus ardor erit.'
ibat ordoratis umeros perfusa capillis
Maeonis, aurato conspicienda sinu.
aurea pellebant tepidos umbracula soles,
quae tamen Herculeae sustinuere manus.
iam Bacchi nemus et Tmoli vineta tenebat,
Hesperos et fusco roscidus ibat equo.
antra subit tofis laqueata et pumice vivo;
garrulus in primo limine rivus erat.
dumque parant epulas potandaque vina ministri,
cultibus Alciden instruit illa suis.
dat tenuis tunicas Gaetulo murice tinctas,
dat teretem zonam, qua modo cincta fuit.
ventre minor zona est. tunicarum vincla relaxat,
ut posset magnas exeruisse manus.
fregerat armillas non illa ad bracchia factas,
scindebant magni vincula parva pedes.
ipsa capit clavamque gravem spoliumque leonis
conditaque in pharetra tela minora sua.
sic epulis functi, sic dant sua corpora somno
et positis iuxta secubuere toris.
causa: repertori vitis quia sacra parabant,
quae facerent pure, cum foret orta dies.
noctis erat medium. quid non amor improbus audet?
roscida per tenebras Faunus ad antra vênit.
utque videt comites somno vinoque solutos,
spem capit in dominis esse soporis idem.
intrat et huc illuc temerarius errat adulter
et praefert cautas subsequiturque manus.
venerat ad strati captata cubilia lecti
et felix prima forte futurus erat.
ut tetigit fulvi saetis hirsuta leonis

vellera, pertimuit sustinuitque manum,
attonitusque metu rediit, ut saepe viator
turbatum viso rettulit angue pedem.
inde tori, qui iunctus erat, velamina tangit
mollia, mendaci decipiturque nota.
ascendit spondaque sibi propiore recumbit,
et tumidum cornu durius inguen erat.
interea tunicas ora subducit ab ima:
horrebant densis aspera crura pilis.
cetera temptantem subito Tirynthius heros
reppulit: e summo decidit ille toro.
fit sonus; inclamat comites et lumina poscit
Maeonis. inlatis ignibus acta patent.
ille gemit, lecto graviter deiectus ab alto,
membraque de dura vix sua tollit humo.
ridet et Alcides, et qui videre iacentem,
ridet amatorem Lyda puella suum.
veste deus lusus fallentes lumina vestes
non amat et nudos ad sua sacra vocat. —
adde peregrinis causas, mea Musa, Latinas,
inque suo noster pulvere currat equus.
cornipedi Fauno caesa de more capella
venit ad exiguas turba vocata dapes.
dumque sacerdotes veribus transuta salignis
exta parant, medias sole tenente vias,
Romulus et frater pastoralisque iuventus
solibus et campo corpora nuda dabant.
caestibus et iaculis et misso pondere saxi
bracchia per lusus experienda dabant:
pastor ab excelso 'per devia rura iuvencos,
Romule, praedones, et Reme!' dixit 'agunt.'
longum erat armari: diversis exit uterque
partibus. occursu praeda recepta Remi.
ut rediit, veribus stridentia detrahit exta
atque ait 'haec certe non nisi victor edet.'
dicta facit, Fabiique simul. venit inritus illuc
Romulus et mensas ossaque nuda videt.
risit et indoluit, Fabios potuisse Remumque
vincere, Quintilios non potuisse suos.
fama manet facti: posito velamine currunt,
et memorem famam, quod bene cessit, habet. —
forsitan et quaeras, cur sit locus ille Lupercal,
quaeve diem tali nomine causa notet?
Silvia Vestalis caelestia semina partu

ediderat, patruo regna tenente suo.
is iubet auferri parvos et in amne necari.
quid facis? ex istis Romulus alter erit!
iussa recusantes peragunt lacrimosa ministri, —
flent tamen — et geminos in loca iussa ferunt.
Albula, quem Tiberim mersus Tiberinus in undis
reddidit, hibernis forte tumebat aquis.
hic, ubi nunc fora sunt, lintres errare videres,
quaque iacent valles, Maxime Circe, tuae.
huc ubi venerunt, — neque enim procedere possunt
longius — ex illis unus et alter ait:
'at quam sunt similes! at quam formosus uterque!
plus tamen ex illis iste vigoris habet.
si genus arguitur voltu, nisi fallit imago,
nescio quem vobis suspicer esse deum . . . .
at si quis vestrae deus esset originis auctor,
in tam praecipiti tempore ferret opem.
ferret opem certe, si non ope mater egeret,
quae facta est uno mater et orba die.
nata simul, moritura simul, simul ite sub undas
corpora!' desierat, deposuitque sinu.
vagierunt ambo pariter — sensisse putares —;
hi redeunt udis in sua tecta genis.
sustinet impositos summa cavus alveus unda.
heu quantum fati parva tabella tulit!
alveus in limo silvis adpulsus opacis
paulatim fluvio deficiente sedet.
arbor erat. remanent vestigia: quaeque vocatur
Rumina nunc ficus, Romula ficus erat.
venit ad expositos — mirum! — lupa feta gemellos.
quis credat pueris non nocuisse feram?
non nocuisse parum est: prodest quoque. quos lupa nutrit,
perdere cognatae sustinuere manus!
constitit et cauda teneris blanditur alumnis
et fingit lingua corpora bina sua.
Marte satos scires: timor afuit. ubera ducunt
nec sibi promissi lactis aluntur ope.
illa loco nomen fecit, locus ipse Lupercis.
magna dati nutrix praemia lactis habet. —
[quid vetat Arcadio dictos a monte Lupercos?
Faunus in Arcadia templa Lycaeus habet.]
nupta, quid expectas? non tu pollentibus herbis
nec prece nec magico carmine mater eris.
excipe fecundae patienter verbera dextrae:

iam socer optatum nomen habebit avi.
nam fuit illa dies, dura cum sorte maritae
reddebant uteri pignora rara sui.
'quid mihi' clamabat 'prodest rapuisse Sabinas,'
Romulus — hoc illo sceptra tenente fuit —,
'si mea non vires, sed bellum iniuria fecit?
utilius fuerat non habuisse nurus.'
monte sub Esquilio multis incaeduus annis
Iunonis magnae nomine lucus erat.
huc ubi venerunt, pariter nuptaeque virique
suppliciter posito procubuere genu:
cum subito motae tremuere cacumina silvae,
et dea per lucos mira locuta suos.
'Italidas matres' inquit 'sacer hircus inito.'
obstipuit dubio territa turba sono.
augur erat (nomen longis intercidit annis);
nuper ab Etrusca venerat exul humo.
ille caprum mactat: iussae sua terga puellae
pellibus exsectis percutienda dabant.
luna resumebat decimo nova cornua motu:
virque pater subito, nuptaque mater erat.
gratia Lucinae! dedit haec tibi nomina lucus,
aut quia principium tu, dea, lucis habes.
parce, precor, gravidis, facilis Lucina, puellis,
maturumque utero molliter aufer onus. —
orta dies fuerit: tu desine credere ventis.
perdidit illius temporis aura fidem.
flamina non constant. et sex reserata diebus
carceris Aeolii ianua lata patet. —
iam levis obliqua subsedit Aquarius urna:
proximus aetherios excipe, Piscis, equos.
te memorant fratremque tuum — nam iuncta micatis
signa — duos tergo sustinuisse deos.
terribilem quondam fugiens Typhona Dione,
tunc cum pro caelo Iuppiter arma tulit,
venit ad Euphraten comitata Cupidine parvo
inque Palaestinae margine sedit aquae.
populus et cannae riparum summa tenebant,
spemque dabant salices, his quoque posse tegi.
dum latet, insonuit vento nemus. illa timore
pallet et hostiles credit adesse manus,
utque sinu tenuit natum, 'succurrite, nymphae,
et dis auxilium ferte duobus!' ait.
nec mora: prosiluit. pisces subiere gemelli:

pro quo nunc cerni sidera munus habent.
inde nefas ducunt genus hoc imponere mensis
nec violant timidi piscibus ora Syri.

Proxima lux vacua est, at tertia dicta Quirino. *16. G EN.*
qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit: *17. H QVIR·NP*
sive, quod hasta 'curis' priscis est dicta Sabinis,
bellicus a telo venit in astra deus:
sive suo regi nomen posuere Quirites:
seu quia Romanis iunxerat ille Cures.
nam pater armipotens, postquam nova moenia vidit
multaque Romulea bella peracta manu,
'Iuppiter,' inquit 'habet Romana potentia vires:
sanguinis officio non eget illa mei.
redde patri natum. quamvis intercidit alter,
pro se proque Remo, qui mihi restat, erit.
"unus erit, quem tu tolles in caerula caeli"
tu mihi dixisti. sint rata dicta Iovis.'
Iuppiter adnuerat. nutu tremefactus uterque
est polus, et caeli pondera novit Atlas.
est locus, antiqui Capreae dixere paludem:
forte tuis illic, Romule, iura dabas.
sol fugit, et removent subeuntia nubila caelum,
et gravis effusis decidit imber aquis.
hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus aether.
fit fuga. rex patriis astra petebat equis.
luctus erat, falsaeque patres in crimine caedis;
haesissetque animis forsitan illa fides:
sed Proculus Longa veniebat Iulius Alba,
lunaque fulgebat, nec facis usus erat,
cum subito motu saepes tremuere sinistrae.
rettulit ille gradus, horrueruntque comae.
pulcher et humano maior trabeaque decorus
Romulus in media visus adesse via
et dixisse simul 'prohibe lugere Quirites,
nec violent lacrimis numina nostra suis.
tura ferant placentque novum pia turba Quirinum
et patrias artes militiamque colant.'
iussit, et in tenues oculis evanuit auras.
convocat hic populos iussaque verba refert.
templa deo fiunt, collis quoque dictus ab illo est,
et referunt certi sacra paterna dies. —
lux quoque cur eadem Stultorum festa vocetur,
accipe. parva quidem causa, sed apta subest.

non habuit doctos tellus antiqua colonos:
lassabant agiles aspera bella viros.
plus erat in gladio quam curvo laudis aratro:
neglectus domino pauca ferebat ager.
farra tamen veteres iaciebant, farra metebant,
primitias Cereri farra resecta dabant.
usibus admoniti flammis torrenda dederunt
multaque peccato damna tulere suo.
nam modo verrebant nigras pro farre favillas,
nunc ipsas ignes corripuere casas.
facta dea est Fornax. laeti Fornace coloni
orant, ut fruges temperet illa suas.
curio legitimis nunc Fornacalia verbis
maximus indicit, nec stata sacra facit:
inque foro, multa circum pendente tabella,
signatur certa curia quaeque nota.
stultaque pars populi, quae sit sua curia, nescit,
sed facit extrema sacra relata die.

Est honor et tumulis, animas placare paternas *18. AC*
parvaque in extructas munera ferre pyras. *19. BC*
parva petunt Manes, pietas pro divite grata est *20. CC* *21. D*
munere: non avidos Styx habet ima deos. *FERAL·F*
tegula porrectis satis est velata coronis,
et sparsae fruges, parvaque mica salis,
inque mero mollita Ceres, violaeque solutae:
haec habeat media testa relicta via.
nec maiora veto: sed et his placabilis umbra est.
adde preces positis et sua verba focis.
hunc morem Aeneas, pietatis idoneus auctor,
attulit in terras, iuste Latine, tuas.
ille patris Genio sollemnia dona ferebat.
hinc populi ritus edidicere pios.
at quondam, dum longa gerunt pugnacibus armis
bella, parentales deseruere dies.
non impune fuit. nam dicitur omine ab isto
Roma suburbanis incaluisse rogis.
vix equidem credo: bustis exisse feruntur
et tacitae questi tempore noctis avi;
perque vias urbis Latiosque ululasse per agros
deformes animas, volgus inane, ferunt.
post ea praeteriti tumulis redduntur honores,
prodigiisque venit funeribusque modus.
dum tamen haec fiunt, viduae cessate puellae:

expectet puros pinea taeda dies.
nec tibi, quae cupidae matura videbere matri,
comat virgineas hasta recurva comas.
conde tuas, Hymenaee, faces et ab ignibus atris
aufer! habent alias maesta sepulcra faces.
di quoque templorum foribus celentur opertis,
ture vacent arae, stentque sine igne foci.
nunc animae tenues et corpora functa sepulcris
errant, nunc posito pascitur umbra cibo.
nec tamen haec ultra, quam tot de mense supersint
Luciferi, quot habent carmina nostra pedes.
hanc, quia iusta ferunt, dixere Feralia lucem.
ultima placandis Manibus illa dies.
ecce anus in mediis residens annosa puellis
sacra facit Tacitae (vix tamen ipsa tacet)
et digitis tria tura tribus sub limine ponit,
qua brevis occultum mus sibi fecit iter.
tunc cantata tenet cum fusco licia plumbo
et septem nigras versat in ore fabas.
quodque pice adstrinxit, quod acu traiecit aëna,
obsutum maenae torret in igne caput.
vina quoque instillat. vini quodcumque relictum est,
aut ipsa, aut comites (plus tamen ipsa), bibit.
'hostiles linguas inimicaque vinximus ora'
dicit discedens ebriaque exit anus.
protinus a nobis, quae sit dea Muta, requires.
disce, per antiquos quae mihi nota senes.
Iuppiter, inmodico Iuturnae victus amore,
multa tulit tanto non patienda deo.
illa modo in silvis inter coryleta latebat,
nunc in cognatas desiliebat aquas.
convocat hic nymphas, Latium quaecumque tenebant,
et iacit in medio talia verba choro:
'invidet ipsa sibi vitatque, quod expedit illi,
vestra soror, summo concubuisse deo.
consulite ambobus! nam quae mea magna voluptas,
utilitas vestrae magna sororis erit.
vos illi in prima fugienti obsistite ripa,
ne sua fluminea corpora mergat aqua.'
dixerat. adnuerant nymphae Tiberinides omnes,
quaeque colunt thalamos, Ilia diva, tuos.
forte fuit Nais, Lara nomine: prima sed illi
dicta bis antiquum syllaba nomen erat,
ex vitio positum. saepe illi dixerat Almo

'nata, tene linguam,' nec tamen illa tenet.
quae simul ac tetigit Iuturnae stagna sororis,
'effuge' ait 'ripas!' dicta refertque Iovis.
illa etiam Iunonem adiit, miserataque nuptam,
'Naida Iuturnam vir tuus' inquit 'amat.'
Iuppiter intumuit, quaque est non usa modeste,
eripit huic linguam Mercuriumque vocat.
'duc hanc ad Manes: locus ille silentibus aptus.
nympha, sed infernae nympha paludis, erit.'
iussa Iovis fiunt: accepit lucus euntes.
dicitur illa duci tunc placuisse deo.
vim parat hic, voltu pro verbis illa precatur,
et frustra muto nititur ore loqui.
fitque gravis geminosque parit, qui compita servant
et vigilant nostra semper in urbe, Lares.

Proxima cognati dixere Caristia cari, *22. EC*
et venit ad socios turba propinqua deos.
scilicet a tumulis et, qui periere, propinquis
protinus ad vivos ora referre iuvat
postque tot amissos, quicquid de sanguine restat,
aspicere et generis dinumerare gradus.
innocui veniant. procul hinc, procul impius esto
frater, et in partus mater acerba suos,
cui pater est vivax, qui matris digerit annos,
quae premit invisam socrus iniqua nurum.
Tantalidae fratres absint et Iasonis uxor,
et quae ruricolis semina tosta dedit,
et soror et Progne Tereusque duabus iniquus,
et quicumque suas per scelus auget opes.
dis generis date tura, boni. Concordia fertur
illa praecipue mitis adesse die.
et libate dapes, ut, grati pignus honoris,
nutriat incinctos missa patella Lares.
iamque ubi suadebit placidos nox umida somnos,
larga precaturi sumite vina manu
et 'bene vos, bene te, patriae pater, optime Caesar!'
dicite suffuso ter sacra verba mero.

Nox ubi transierit, solito celebretur honore, *23. F TER·NP*
separat indicio qui deus arva suo.
Termine, sive lapis, sive es defossus in agro
stipes, ab antiquis tu quoque numen habes.
te duo diversa domini de parte coronant

binaque serta tibi binaque liba ferunt.
ara fit: huc ignem curto fert rustica testu
sumptum de tepidis ipsa colona focis.
ligna senex minuit, concisaque construit arte
et solida ramos figere pugnat humo.
tum sicco primas inritat cortice flammas:
stat puer et manibus lata canistra tenet.
inde ubi ter fruges medios immisit in ignis,
porrigit incisos filia parva favos.
vina tenent alii. libantur singula flammis.
spectant, et linguis candida turba favet.
spargitur et caeso communis Terminus agno,
nec queritur, lactans cum sibi porca datur.
conveniunt celebrantque dapes vicinia simplex,
et cantant laudes, Termine sancte, tuas:
'tu populos urbesque et regna ingentia finis:
omnis erit sine te litigiosus ager.
nulla tibi ambitio est, nullo corrumperis auro;
legitima servas credita rura fide.
si tu signasses olim Thyreatida terram,
corpora non leto missa trecenta forent,
nec foret Othryades congestis lectus in armis.
o quantum patriae sanguinis ille dedit!
quid, nova cum fierent Capitolia? nempe deorum
cuncta Iovi cessit turba locumque dedit:
Terminus, ut veteres memorant, inventus in aede
restitit et magno cum Iove templa tenet.
nunc quoque, se supra ne quid nisi sidera cernat,
exiguum templi tecta foramen habent.
Termine, post illud levitas tibi libera non est:
qua positus fueris in statione, mane,
nec tu vicino quicquam concede roganti,
ne videare hominem praeposuisse Iovi:
et seu vomeribus seu tu pulsabere rastris,
clamato "tuus est hic ager, ille tuus!"' —
est via, quae populum Laurentes ducit in agros,
quondam Dardanio regna petita duci.
illa lanigeri pecoris tibi, Termine, fibris
sacra videt fieri sextus ab urbe lapis.
gentibus est aliis tellus data limite certo:
Romanae spatium est urbis et orbis idem.

Nunc mihi dicenda est regis fuga. traxit ab illa *24. G REGIF·N*
sextus ab extremo nomina mense dies.

ultima Tarquinius Romanae gentis habebat
regna, vir iniustus, fortis ad arma tamen.
ceperat hic alias, alias everterat urbes,
et Gabios turpi fecerat arte suos.
namque trium minimus, proles manifesta Superbi,
in medios hostes nocte silente venit.
nudarant gladios: 'occidite' dixit 'inermem!
hoc cupiant fratres Tarquiniusque pater,
qui mea crudeli laceravit verbere terga.'
dicere ut hoc posset, verbera passus erat.
luna fuit. spectant iuvenem gladiosque recondunt
tergaque, deducta veste, notata vident.
flent quoque, et ut secum tueatur bella, precantur.
callidus ignaris adnuit ille viris.
iamque potens, misso genitorem appellat amico,
perdendi Gabios quod sibi monstret iter.
hortus odoratis suberat cultissimus herbis,
sectus humum rivo lene sonantis aquae.
illic Tarquinius mandata latentia nati
accipit, et virga lilia summa metit.
nuntius ut rediit decussaque lilia dixit,
filius 'agnosco iussa parentis' ait.
nec mora: principibus caesis ex urbe Gabina,
traduntur ducibus moenia nuda suis.
ecce, nefas visu, mediis altaribus anguis
exit et extinctis ignibus exta rapit.
consulitur Phoebus. sors est ita reddita: 'matri
qui dederit princeps oscula, victor erit.'
oscula quisque suae matri properata tulerunt,
non intellecto credula turba deo.
Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset
tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.
ille iacens pronus matri dedit oscula Terrae,
creditus offenso procubuisse pede.
cingitur interea Romanis Ardea signis,
et patitur longas obsidione moras.
dum vacat, et metuunt hostes committere pugnam,
luditur in castris, otia miles agit:
Tarquinius iuvenis socios dapibusque meroque
accipit. ex illis rege creatus ait:
'dum nos sollicitos pigro tenet Ardea bello,
nec sinit ad patrios arma referre deos,
ecquid in officio torus est socialis? et ecquid
coniugibus nostris mutua cura sumus?'

quisque suam laudat. studiis certamina crescunt,
  et fervet multo linguaque corque mero.
surgit, cui dederat clarum Collatia nomen:
  'non opus est verbis, credite rebus!' ait.
'nox superest: tollamur equis urbemque petamus!'
  dicta placent, frenis impediuntur equi.
pertulerant dominos. regalia protinus illi
  tecta petunt: custos in fore nullus erat.
ecce nurus regis fusis per colla coronis
  inveniunt posito pervigilare mero.
inde cito passu petitur Lucretia. cuius
  ante torum calathi lanaque mollis erat.
lumen ad exiguum famulae data pensa trahebant,
  inter quas tenui sic ait illa sono:
'mittenda est domino — nunc, nunc properate, puellae! —
  quamprimum nostra facta lacerna manu.
quid tamen auditis? nam plura audire potestis:
  quantum de bello dicitur esse super?
postmodo victa cades: melioribus, Ardea, restas,
  improba, quae nostros cogis abesse viros!
sint tantum reduces! sed enim temerarius ille
  est meus et stricto quolibet ense ruit.
mens abit, et morior, quotiens pugnantis imago
  me subit, et gelidum pectora frigus habet.'
desinit in lacrimas intentaque fila remisit,
  in gremio voltum deposuitque suo.
hoc ipsum decuit: lacrimae decuere pudicam,
  et facies animo dignaque parque fuit.
'pone metum, veni!' coniunx ait. illa revixit
  deque viri collo dulce pependit onus.
interea iuvenis furiales regius ignis
  concipit et caeco raptus amore furit.
forma placet niveusque color flavique capilli,
  quique aderat nulla factus ab arte decor:
verba placent et vox, et quod corrumpere non est:
  quoque minor spes est, hoc magis ille cupit.
iam dederat cantus lucis praenuntius ales,
  cum referunt iuvenes in sua castra pedem.
carpitur attonitos absentis imagine sensus
  ille; recordanti plura magisque placent:
sic sedit, sic culta fuit, sic stamina nevit,
  neglectae collo sic iacuere comae,
hos habuit voltus, haec illi verba fuerunt,
  hic color, haec facies, hic decor oris erat.

ut solet a magno fluctus languescere flatu,
  sed tamen a vento, qui fuit, unda tumet:
sic, quamvis aberat placitae praesentia formae,
  quem dederat praesens forma, manebat amor.
ardet et iniusti stimulis agitatur amoris.
  comparat indigno vimque dolumque toro.
exitus in dubio est. 'audebimus ultima!' dixit:
  'viderit! audentes forsque deusque iuvat.
cepimus audendo Gabios quoque.' talia fatus
  ense latus cinxit tergaque pressit equi.
accipit aerata iuvenem Collatia porta,
  condere iam voltus sole parante suos.
hostis ut hospes init penetralia Collatini:
  comiter excipitur. sanguine iunctus erat.
quantum animis erroris inest! parat inscia rerum
  infelix epulas hostibus illa suis.
functus erat dapibus. poscunt sua tempora somnum.
  nox erat, et tota lumina nulla domo.
surgit et aurata vagina liberat ensem
  et venit in thalamos, nupta pudica, tuos.
utque torum pressit, 'ferrum, Lucretia, mecum est!
  natus' ait 'regis Tarquiniusque loquor.'
illa nihil: neque enim vocem viresque loquendi
  aut aliquid toto pectore mentis habet.
sed tremit, ut quondam stabulis deprensa relictis
  parva sub infesto cum iacet agna lupo.
quid faciat? pugnet? vincetur femina pugnans.
  clamet? at in dextra, qui vetet, ensis erat.
effugiat? positis urgentur pectora palmis,
  tunc primum externa pectora tacta manu.
instat amans hostis precibus pretioque minisque:
  nec prece nec pretio nec movet ille minis.
'nil agis! eripiam' dixit 'per crimina vitam:
  falsus adulterii testis adulter ero.
interimam famulum, cum quo deprensa fereris.'
  succubuit famae victa puella metu.
quid, victor, gaudes? haec te victoria perdet.
  heu quanto regnis nox stetit una tuis!
iamque erat orta dies. passis sedet illa capillis,
  ut solet ad nati mater itura rogum,
grandaevumque patrem fido cum coniuge castris
  evocat: et posita venit uterque mora.
utque vident habitum, quae luctus causa, requirunt,
  cui paret exequias, quove sit icta malo?

illa diu reticet pudibundaque celat amictu
  ora: fluunt lacrimae more perennis aquae.
hinc pater, hinc coniunx lacrimas solantur et orant,
  indicet, et caeco flentque paventque metu.
ter conata loqui ter destitit: ausaque quarto,
  non oculos ideo sustulit illa suos.
'hoc quoque Tarquinio debebimus? eloquar,' inquit,
  'eloquar infelix dedecus ipsa meum?'
quaeque potest, narrat. restabant ultima: flevit,
  et matronales erubuere genae.
dant veniam facto genitor coniunxque coactae.
  'quam' dixit 'veniam vos datis, ipsa nego.'
nec mora: celato fixit sua pectora ferro
  et cadit in patrios sanguinulenta pedes.
tunc quoque, iam moriens, ne non procumbat honeste,
  respicit; haec etiam cura cadentis erat.
ecce super corpus, communia damna gementes,
  obliti decoris, virque paterque iacent:
Brutus adest tandemque animo sua nomina fallit
  fixaque semianimi corpore tela rapit,
stillantemque tenens generoso sanguine cultrum
  edidit impavidos ore minante sonos:
'per tibi ego hunc iuro fortem castumque cruorem,
  perque tuos Manes, qui mihi numen erunt,
Tarquinium profuga poenas cum stirpe daturum.
  iam satis est virtus dissimulata diu.'
illa iacens ad verba oculos sine lumine movit,
  visaque concussa dicta probare coma.
fertur in exequias animi matrona virilis
  et secum lacrimas invidiamque trahit.
volnus inane patet. Brutus clamore Quirites
  concitat et regis facta nefanda refert.
Tarquinius cum prole fugit. capit annua consul
  iura. dies regnis illa suprema fuit.

Fallimur, an veris praenuntia venit hirundo *25. H C*
  nec metuit, ne qua versa recurrat hiems? *26. A FN*
saepe tamen, Progne, nimium properasse quereris,
  virque tuo Tereus frigore laetus erit.

Iamque duae restant noctes de mense secundo, *27. B EQ·NP*
  Marsque citos iunctis curribus urget equos: *28. C C*
ex vero positum permansit Equiria nomen,
  quae deus in Campo prospicit ipse suo.

iure venis, Gradive: locum tua tempora poscunt,
signatusque tuo nomine mensis adest.
venimus in portum, libro cum mense peracto:
naviget hinc alia iam mihi linter aqua.

LIBER TERTIUS.

Bellice, depositis clipeo paulisper et hasta,
Mars, ades et nitidas casside solve comas.
forsitan ipse roges, quid sit cum Marte poetae?
a te, qui canitur, nomina mensis habet.
ipse vides manibus peragi fera bella Minervae:
num minus ingenuis artibus illa vacat?
Palladis exemplo ponendae tempora sume
cuspidis: invenies et, quod inermis agas.
tunc quoque inermis eras, cum te Romana sacerdos
cepit, ut huic urbi semina digna dares.
Silvia Vestalis — quid enim vetat inde moveri? —
sacra lavaturas mane petebat aquas.
ventum erat ad molli declivem tramite ripam:
ponitur e summa fictilis urna coma.
fessa resedit humo ventosque accepit aperto
pectore, turbatas restituitque comas.
dum sedet, umbrosae salices volucresque canorae
fecerunt somnos et leve murmur aquae.
blanda quies furtim victis obrepsit ocellis,
et cadit a mento languida facta manus.
Mars videt hanc, visamque cupit, potiturque cupita,
et sua divina furta fefellit ope.
somnus abit: iacet ipsa gravis. iam scilicet intra
viscera Romanae conditor urbis erat.
languida consurgit nec scit, cur languida surgat,
et peragit talis arbore nixa sonos:
'utile sit faustumque, precor, quod imagine somni
vidimus. an somno clarius illud erat?
ignibus Iliacis aderam, cum lapsa capillis
decidit ante sacros lanea vitta focos.
inde duae pariter — visu mirabile — palmae
surgunt. ex illis altera maior erat
et gravibus ramis totum protexerat orbem
contigeratque sua sidera summa coma.
ecce meus ferrum patruus molitur in illas:
terreor admonitu, corque timore micat.

Martia, picus, avis gemino pro stipite pugnant
  et lupa. tuta per hos utraque palma fuit.'
dixerat, et plenam non firmis viribus urnam
  sustulit. implerat, dum sua visa refert.
interea crescente Remo, crescente Quirino,
  caelesti tumidus pondere venter erat.
quo minus emeritis exiret cursibus annus,
  restabant nitido iam duo signa deo.
Silvia fit mater: Vestae simulacra feruntur
  virgineas oculis opposuisse manus.
ara deae certe tremuit, pariente ministra,
  et subiit cineres territa flamma suos.
hoc ubi cognovit contemptor Amulius aequi, —
  nam raptas fratri victor habebat opes —
amne iubet mergi geminos. scelus unda refugit:
  in sicca pueri destituuntur humo.
lacte quis infantes nescit crevisse ferino
  et picum expositis saepe tulisse cibos?
non ego te, tantae nutrix Larentia gentis,
  nec taceam vestras, Faustule pauper, opes.
vester honos veniet, cum Larentalia dicam:
  acceptus Geniis illa December habet.
Martia ter senos proles adoleverat annos,
  et suberat flavae iam nova barba comae.
omnibus agricolis armentorumque magistris
  Iliadae fratres iura petita dabant.
saepe domum veniunt praedonum sanguine laeti
  et redigunt actos in sua rura boves.
ut genus audierunt, animos pater editus auget,
  et pudet in paucis nomen habere casis:
Romuleoque cadit traiectus Amulius ense,
  regnaque longaevo restituuntur avo.
moenia conduntur: quae quamvis parva fuerunt,
  non tamen expediit transsiluisse Remo. —
iam, modo qua fuerant silvae pecorumque recessus,
  urbs erat, aeternae cum pater urbis ait:
'arbiter armorum, de cuius sanguine natus
  credor, — et ut credar, pignora multa dabo —
a te principium Romano dicimus anno:
  primus de patrio nomine mensis erit.'
vox rata fit, patrioque vocat de nomine mensem.
  dicitur haec pietas grata fuisse deo.
et tamen ante omnes Martem coluere priores.
  hoc dederat studiis bellica turba suis.

Pallada Cecropidae, Minoia Creta Dianam,
Volcanum tellus Hypsipylea colit,
Iunonem Sparte Pelopeïadesque Mycenae,
pinigerum Fauni Maenalis ora caput:
Mars Latio venerandus erat, quia praesidet armis;
arma ferae genti remque decusque dabant.
quodsi forte vacas, peregrinos inspice fastos:
mensis in his etiam nomine Martis erit.
tertius Albanis, quintus fuit ille Faliscis:
sextus apud populos, Hernica terra, tuos.
inter Aricinos Albanaque tempora constat
factaque Telegoni moenia celsa manu.
quintum Laurentes, bis quintum Aequiculus acer,
a tribus hunc primum turba Curensis habet.
et tibi cum proavis, miles Paeligne, Sabinis
convenit: huic genti quartus utrique deus.
Romulus, hoc omnes ut vinceret ordine saltem,
sanguinis auctori tempora prima dedit. —
nec totidem veteres, quot nunc, habuere Kalendas:
ille minor geminis mensibus annus erat.
nondum tradiderat victas victoribus artes
Graecia, facundum, sed male forte genus.
qui bene pugnabat, Romanam noverat artem:
mittere qui poterat pila, disertus erat.
quis tunc aut Hyadas aut Pleiadas Atlanteas
senserat, aut geminos esse sub axe polos?
esse duas Arctos, quarum Cynosura petatur
Sidoniis, Helicen Graia carina notet?
signaque quae longo frater percenseat anno,
ire per haec uno mense sororis equos?
libera currebant non observata per annum
sidera: constabat sed tamen esse deos.
non illi caelo labentia signa tenebant,
sed sua: quae magnum perdere crimen erat.
illa quidem faeno: sed erat reverentia faeno,
quantam nunc aquilas cernis habere tuas.
pertica suspensos portabat longa maniplos,
unde maniplaris nomina miles habet.
ergo animi indociles et adhuc ratione carentes
mensibus egerunt lustra minora decem.
annus erat, decimum cum luna receperat orbem.
hic numerus magno tunc in honore fuit;
seu quia tot digiti, per quos numerare solemus,
seu quia bis quino femina mense parit,

seu quod adusque decem numero crescente venitur:
  principium spatiis sumitur inde novis.
inde patres centum denos secrevit in orbes
  Romulus, hastatos instituitque decem;
et totidem princeps, totidem pilanus habebat
  corpora, legitimo quique merebat equo.
quin etiam partes totidem Titiensibus ille,
  quosque vocant Ramnes, Luceribusque dedit.
adsuetos igitur numeros servavit in anno.
  hoc luget spatio femina maesta virum. —
neu dubites, primae fuerint quin ante Kalendae
  Martis, ad haec animum signa referre potes.
laurea, flaminibus quae toto perstitit anno,
  tollitur, et frondes sunt in honore novae.
ianua tunc regis posita viret arbore Phoebi:
  ante tuas fit idem, curia prisca, fores.
Vesta quoque ut folio niteat velata recenti,
  cedit ab Iliacis laurea cana focis.
adde, quod arcana fieri novus ignis in aede
  dicitur, et vires flamma refecta capit.
nec mihi parva fides, annos hinc isse priores,
  Anna quod hoc coepta est mense Perenna coli.
hinc etiam veteres initi memorantur honores
  ad spatium belli, perfide Poene, tui.
denique quintus ab hoc fuerat Quintilis, et inde
  incipit, a numero nomina quisquis habet.
primus, oliviferis Romam deductus ab arvis,
  Pompilius menses sensit abesse duos:
sive hoc a Samio doctus, qui posse renasci
  nos putat, Egeria sive monente sua.
sed tamen errabant etiamnunc tempora, donec
  Caesaris in multis haec quoque cura fuit.
non haec ille deus tantaeque propaginis auctor
  credidit officiis esse minora suis,
promissumque sibi voluit praenoscere caelum
  nec deus ignotas hospes inire domos.
ille moras solis, quibus in sua signa rediret,
  traditur exactis disposuisse notis.
is decies senos tercentum et quinque diebus
  iunxit et e pleno tempora quarta die.
hic anni modus est. in lustrum accedere debet,
  quae consummatur partibus, una dies.

'Si licet occultos monitus audire deorum 1. D·K·MAR·NP
vatibus, ut certe fama licere putat,
cum sis officiis, Gradive, virilibus aptus,
dic mihi, matronae cur tua festa colant.'
sic ego; sic posita dixit mihi casside Mavors
(sed tamen in dextra missilis hasta fuit):
'nunc primum studiis pacis, deus utilis armis,
advocor et gressus in nova castra fero.
nec piget incepti. iuvat hac quoque parte morari,
hoc solam ne se posse Minerva putet.
disce, Latinorum vates operose dierum,
quod petis, et memori pectore dicta nota.
parva fuit, si prima velis elementa referre,
Roma; sed in parva spes tamen huius erat.
moenia iam stabant, populis angusta futuris,
credita sed turbae tunc nimis ampla suae.
quae fuerit nostri, si quaeris, regia nati:
aspice de canna straminibusque domum.
in stipula placidi capiebat munera somni,
et tamen ex illo venit in astra toro.
iamque loco maius nomen Romanus habebat:
nec coniunx illi, nec socer ullus erat.
spernebant generos inopes vicinia dives:
et male credebar sanguinis auctor ego.
in stabulis habitasse et oves pavisse nocebat
iugeraque inculti pauca tenere soli.
cum pare quaeque suo coeunt volucresque feraeque,
atque aliquam, de qua procreet, anguis habet;
extremis dantur conubia gentibus: at quae
Romano vellet nubere, nulla fuit.
indolui, patriamque dedi tibi, Romule, mentem.
"tolle preces:" dixi "quod petis, arma dabunt."
festa parat Conso — Consus tibi cetera dicet,
illo facta die dum sua sacra canes —:
intumuere Cures et quos dolor attigit idem.
tum primum generis intulit arma socer.
iamque fere raptae matrum quoque nomen habebant,
tractaque erant longa bella propinqua mora:
conveniunt nuptae dictam Iunonis in aedem,
quas inter mea sic est nurus orsa loqui:
"o pariter raptae, — quoniam hoc commune tenemus —
non ultra lente possumus esse piae.
stant acies. sed utra di sint pro parte rogandi,
eligite: hinc coniunx, hinc pater arma tenet.

quaerendum est, viduae fieri malitis an orbae.
consilium vobis forte piumque dabo."
consilium dederat. parent crinesque resolvunt
maestaque funerea corpora veste tegunt.
iam stabant acies ferro mortique paratae,
iam lituus pugnae signa daturus erat:
cum raptae veniunt inter patresque virosque
inque sinu natos, pignora cara, tenent.
ut medium campi scissis tetigere capillis,
in terram posito procubuere genu:
et quasi sentirent, blando clamore nepotes
tendebant ad avos bracchia parva suos.
[qui poterat, clamabat avum, tunc denique visum,
et qui vix poterat, posse coactus erat]
tela viris animique cadunt; gladiisque remotis
dant soceri generis accipiuntque manus,
laudatasque tenent natas, scutoque nepotem
fert avus. hic scuti dulcior usus erat.
inde mei primas mensis celebrare Kalendas
Oebaliae matres non leve munus habent.
sic quia committi strictis mucronibus ausae
finierant lacrimis Martia bella suis,
vel quod erat de me feliciter Ilia mater,
rite colunt matres sacra diemque meum.
quid, quod hiems adoperta gelu tunc denique cedit,
et pereunt victae sole tepente nives,
arboribus redeunt detonsae frigore frondes,
uvidaque in tenero palmite gemma tumet;
quaeque diu latuit, nunc se qua tollat in auras,
fertilis occultas invenit herba vias?
nunc fecundus ager, pecoris nunc hora creandi,
nunc avis in ramo tecta Laremque parat.
tempora iure colunt Latiae fecunda parentes,
quarum militiam votaque partus habet.
adde quod, excubias ubi rex Romanus agebat,
qui nunc Esquilias nomina collis habet,
illic a nuribus Iunoni templa Latinis
hac sunt, si memini, publica facta die.
quid moror et variis onero tua pectora causis?
eminet ante oculos, quod petis, ecce tuos.
mater amat nuptas: matrum me turba frequentat.
haec nos praecipue tam pia causa decet.'
ferte deae flores! gaudet florentibus herbis
haec dea: de tenero cingite flore caput!

dicite 'tu nobis lucem, Lucina, dedisti'!
dicite 'tu voto parturientis ades'!
si qua tamen gravida est, resoluto crine precetur,
ut solvat partus molliter illa suos. —
quis mihi nunc dicet, quare caelestia Martis
arma ferant Salii Mamuriumque canant?
nympha, mone, nemori stagnoque operata Dianae,
nympha, Numae coniunx, ad tua facta veni.
vallis Aricinae silva praecinctus opaca
est lacus, antiqua relligione sacer.
hic latet Hippolytus furiis direptus equorum:
unde nemus nullis illud aditur equis.
licia dependent longas velantia saepes,
et posita est meritae multa tabella deae.
saepe potens voti, frontem redimita coronis,
femina lucentes portat ab urbe faces.
regna tenent fortes manibus pedibusque fugaces,
et perit exemplo postmodo quisque suo.
defluit incerto lapidosus murmure rivus:
saepe, sed exiguis haustibus, inde bibi.
Egeria est, quae praebet aquas, dea grata Camenis.
illa Numae coniunx consiliumque fuit.
principio nimium promptos ad bella Quiritis
molliri placuit iure deumque metu.
inde datae leges, ne firmior omnia posset:
coeptaque sunt pure tradita sacra coli.
exuitur feritas, armisque potentius aequum est,
et cum cive pudet conseruisse manus.
atque aliquis, modo trux, visa iam vertitur ara,
vinaque dat tepidis farraque salsa focis.
ecce deum genitor rutilas per nubila flammas
spargit et effusis aethera siccat aquis.
non alias missi cecidere frequentius ignes:
rex pavet, et volgi pectora terror habet.
cui dea 'ne nimium terrere! piabile fulmen
est,' ait 'et saevi flectitur ira Iovis.
sed poterunt ritum Picus Faunusque piandi
tradere, Romani numen utrumque soli.
nec sine vi tradent: adhibeto vincula captis.'
atque ita, qua possint, erudit, arte capi.
lucus Aventino suberat niger ilicis umbra,
quo posses viso dicere 'numen inest!'
in medio gramen muscoque adoperta virenti
manabat saxo vena perennis aquae.

inde fere soli Faunus Picusque bibebant.
huc venit et fonti rex Numa mactat ovem
plenaque odorati disponit pocula Bacchi,
cumque suis antro conditus ipse latet.
ad solitos veniunt silvestria numina fontes
et relevant multo pectora sicca mero.
vina quies sequitur. gelido Numa prodit ab antro,
vinclaque sopitas addit in arta manus.
somnus ut abscessit, pugnando vincula temptant
rumpere: pugnantes fortius illa tenent.
tunc Numa: 'di nemorum, factis ignoscite nostris,
si scelus ingenio scitis abesse meo,
quoque modo possit fulmen, monstrate, piari.'
sic Numa; sic quatiens cornua Faunus ait:
'magna petis, nec quae monitu tibi discere nostro
fas sit. habent finis numina nostra suos.
di sumus agrestes, et qui dominemur in altis
montibus: arbitrium est in sua tela Iovi.
hunc tu non poteris per te deducere caelo:
at poteris nostra forsitan usus ope.'
dixerat haec Faunus; par est sententia Pici.
'deme tamen nobis vincula,' Picus ait:
'Iuppiter huc veniet, valida perductus ab arte.
nubila promissi Styx mihi testis erit.'
emissi laqueis quid agant, quae carmina dicant
quaque trahant superis sedibus arte Iovem,
scire nefas homini. nobis concessa canentur,
quaeque pio dici vatis ab ore licet.
eliciunt caelo te, Iuppiter! unde minores
nunc quoque te celebrant Eliciumque vocant.
constat Aventinae tremuisse cacumina silvae,
terraque subsedit pondere pressa Iovis.
corda micant regis, totoque e corpore sanguis
fugit, et hirsutae deriguere comae.
ut rediit animus, 'da certa piamina' dixit
'fulminis, altorum rexque paterque deum,
si tua contigimus manibus donaria puris:
hoc quoque, quod petitur, si pia lingua rogat.'
adnuit oranti: sed verum ambage remota
abdidit et dubio terruit ore virum.
'caede caput' dixit. cui rex 'parebimus' inquit:
'caedenda est hortis eruta cepa meis.'
addidit hic 'hominis:' 'summos' ait ille 'capillos.'
postulat hic animam: cui Numa 'piscis' ait.

risit et 'his' inquit 'facito mea tela procures,
  o vir conloquio non abigende deum.
sed tibi, protulerit cum totum crastinus orbem
  Cynthius, imperii pignora certa dabo.'
dixit, et ingenti tonitru super aethera motum
  fertur, adorantem destituitque Numam.
ille redit laetus memoratque Quiritibus acta.
  tarda venit dictis difficilisque fides.
'at certe credemur,' ait 'si verba sequetur
  exitus: en audi crastina, quisquis ades.
protulerit terris cum totum Cynthius orbem,
  Iuppiter imperii pignora certa dabit.'
discedunt dubii, promissaque tarda videntur,
  dependetque fides a veniente die.
mollis erat tellus rorata mane pruina:
  ante sui populus limina regis adest.
prodit, et in solio medius consedit acerno:
  innumeri circa stantque silentque viri.
ortus erat summo tantummodo margine Phoebus:
  sollicitae mentes speque metuque pavent.
constitit atque caput niveo velatus amictu
  iam bene dis notas sustulit ille manus
atque ita 'tempus adest promissi muneris' inquit:
  'pollicitam dictis, Iuppiter, adde fidem.'
dum loquitur, totum iam sol emoverat orbem,
  et gravis aetherio venit ab axe fragor.
ter tonuit sine nube deus, tria fulmina misit.
  credite dicenti: mira, sed acta, loquor.
a media caelum regione dehiscere coepit:
  summisere oculos cum duce turba suo.
ecce levi scutum versatum leniter aura
  decidit. a populo clamor ad astra venit.
tollit humo munus caesa prius ille iuvenca,
  quae dederat nulli colla premenda iugo,
atque ancile vocat, quod ab omni parte recisum est,
  quaque notes oculis, angulus omnis abest.
tunc, memor imperii sortem consistere in illo,
  consilium multae calliditatis init.
plura iubet fieri simili caelata figura,
  error ut ante oculos insidiantis eat.
Mamurius, morum fabraene exactior artis,
  difficile est, illud, dicere, clausit opus.
cui Numa munificus 'facti pete praemia' dixit:
  'si mea nota fides, inrita nulla petes.'

iam dederat Saliis a saltu nomina dicta
armaque et ad certos verba canenda modos.
tum sic Mamurius: 'merces mihi gloria detur,
nominaque extremo carmine nostra sonent.'
inde sacerdotes operi promissa vetusto
praemia persolvunt, Mamuriumque vocant. —
nubere si qua voles, quamvis properabitis ambo,
differ: habent parvae commoda magna morae.
arma movent pugnas: pugna est aliena maritis;
condita cum fuerint, aptius omen erit. —
his etiam coniunx apicati sancta Dialis
lucibus inpexas debet habere comas.

Tertia nox dimensa suos ubi moverit ignes, *2. EF 3. FC*
conditus e geminis Piscibus alter erit. *4. GC*
nam duo sunt; austris hic est, aquilonibus ille
proximus. a vento nomen uterque tenet.

Cum croceis rorare genis Tithonia coniunx *5. HC*
coeperit et quintae tempora lucis aget,
sive est Arctophylax, sive est piger ille Bootes,
mergetur visus effugietque tuos.
at non effugiet Vindemitor. hoc quoque causam
unde trahat sidus, parva docere mora est.
Ampelon intonsum satyro nymphaque creatum
fertur in Ismariis Bacchus amasse iugis.
tradidit huic vitem pendentem frondibus ulmi,
quae nunc de pueri nomine nomen habet.
dum legit in ramo pictas temerarius uvas,
decidit: amissum Liber in astra tulit.

Sextus ubi Oceano clivosum scandit Olympum *6. ANP HOC·*
Phoebus et alatis aethera carpit equis, *DIE·CAESAR· PONTIF·MAXIM·*
quisquis ades castaeque colis penetralia Vestae, *FACT·EST*
gratare, Iliacis turaque pone focis.
Caesaris innumeris — quem maluit ille mereri —
accessit titulis pontificalis honor.
ignibus aeternis aeterni numina praesunt
Caesaris: imperii pignora iuncta vides.
di veteris Troiae, dignissima praeda ferenti,
qua gravis Aeneas tutus ab hoste fuit:
ortus ab Aenea tangit cognata sacerdos
numina: cognatum, Vesta, tuere caput!
quos sancta fovet ille manu, bene vivitis, ignes.
vivite inextincti, flammaque duxque, precor.

Una nota est Marti Nonis, sacrata quod illis *7. B NON·F*
templa putant lucos Vediovis ante duos.
Romulus ut saxo lucum circumdedit alto,
'quilibet huc' dixit 'confuge; tutus eris.'
o quam de tenui Romanus origine crevit!
turba vetus quam non invidiosa fuit!
ne tamen ignaro novitas tibi nominis obstet,
disce, quis iste deus, curve vocetur ita.
Iuppiter est iuvenis: iuvenalis aspice voltus:
aspice deinde, manu fulmina nulla tenet.
fulmina post ausos caelum adfectare Gigantes
sumpta Iovi: primo tempore inermis erat.
ignibus Ossa novis et Pelion altius Ossa
arsit et in solida fixus Olympus humo.
stat quoque capra simul. nymphae pavisse feruntur
Cretides; infanti lac dedit illa Iovi.
nunc vocor ad nomen. vegrandia farra coloni,
quae male creverunt, vescaque parva vocant.
vis ea si verbi est, cur non ego Vediovis aedem
aedem non magni suspicer esse Iovis?
iamque, ubi caeruleum variabunt sidera caelum,
suspice: Gorgonei colla videbis equi.
creditur hic caesae gravida cervice Medusae
sanguine respersis prosiluisse iubis.
huic supra nubes et subter sidera lapso
caelum pro terra, pro pede pinna fuit.
iamque indignanti nova frena receperat ore,
cum levis Aonias ungula fodit aquas.
nunc fruitur caelo, quod pinnis ante petebat,
et nitidus stellis quinque decemque micat.

Protinus aspicies venienti nocte Coronam
Gnosida. Theseo crimine facta dea est.
iam bene periuro mutarat coniuge Bacchum,
quae dedit ingrato fila legenda viro.
sorte tori gaudens 'quid flebam rustica?' dixit:
'utiliter nobis perfidus ille fuit.'
interea Liber depexos crinibus Indos
vicit, et Eoo dives ab orbe redit.
inter captivas facie praestante puellas
grata nimis Baccho filia regis erat.
flebat amans coniunx spatiataque litore curvo
edidit incultis talia verba comis:
'en iterum, fluctus, similis audite querelas!

en iterum lacrimas accipe, harena, meas!
dicebam, memini, "periure et perfide Theseu!"
illc abiit: eadem crimina Bacchus habet.
nunc quoque "nulla viro" clamabo "femina credat!"
nomine mutato causa relata mea est.
o utinam mea sors, qua primum coeperat, isset,
iamque ego praesenti tempore nulla forem!
quid me desertis morituram, Liber, harenis
servabas? potui dedoluisse semel.
Bacche levis, leviorque tuis, quae tempora cingunt,
frondibus, in lacrimas cognite Bacche meas,
ausus es ante oculos adducta paelice nostros
tam bene compositum sollicitare torum?
heu ubi pacta fides? ubi, quae iurare solebas?
me miseram, quotiens haec ego verba loquar?
Thesea culpabas fallacemque ipse vocabas:
iudicio peccas turpius ipse tuo.
ne sciat hoc quisquam, tacitisque doloribus urar,
ne totiens falli digna fuisse puter!
praecipue cupiam celari Thesea, ne te
consortem culpae gaudeat esse suae.
at, puto, praeposita est fuscae mihi candida paelex?
eveniat nostris hostibus ille color!
quid tamen hoc refert? vitio tibi gratior ipso est.
quid facis? amplexus inquinat illa tuos.
Bacche, fidem praesta, nec praefer amoribus ullam
coniugis: adsuevi semper amare virum.
ceperunt matrem formosi cornua tauri,
me tua: at hic laudi est, ille pudendus amor.
ne noceat, quod amo! neque enim tibi, Bacche, nocebat,
quod flammas nobis fassus es ipse tuas.
nec, quod nos uris, mirum facis: ortus in igne
diceris et patria raptus ab igne manu.
illa ego sum, cui tu solitus promittere caelum:
ei mihi, pro caelo qualia dona fero!'
dixerat. audibat iamdudum verba querentis
Liber, ut a tergo forte secutus erat.
occupat amplexu lacrimasque per oscula siccat
et 'pariter caeli summa petamus' ait.
'tu mihi iuncta toro mihi iuncta vocabula sumes:
nam tibi mutatae Libera nomen erit.
sintque tuae tecum faciam monimenta coronae,
Volcanus Veneri quam dedit illa tibi.'

dicta facit gemmasque novem transformat in ignes:
aurea per stellas nunc micat illa novem.

Sex ubi sustulerit, totidem demerserit orbes, *8. C F 9. D C*
purpureum rapido qui vehit axe diem, *10. E C 11. F C*
altera gramineo spectabis Equiria campo, *12. G C 13. H EN*
quem Tiberis curvis in latus urget aquis. *14. A EQ·NP*
qui tamen eiecta si forte tenebitur unda,
Caelius accipiet pulverulentus equos.

Idibus est Annae festum geniale Perennae, *15. B EID·NP*
haud procul a ripis, advena Thybri, tuis.
plebs venit ac virides passim disiecta per herbas
potat, et accumbit cum pare quisque sua.
sub Iove pars durat; pauci tentoria ponunt;
sunt quibus e ramis frondea facta casa est;
pars ubi pro rigidis calamos statuere columnis,
desuper extentas imposuere togas.
sole tamen vinoque calent, annosque precantur,
quot sumant cyathos, ad numerumque bibunt.
invenies illic, qui Nestoris ebibat annos,
quae sit per calices facta Sibylla suos.
illic et cantant, quicquid didicere theatris,
et iactant faciles ad sua verba manus
et ducunt posito iunctas cratere choreas,
cultaque diffusis saltat amica comis.
cum redeunt, titubant et sunt spectacula volgi,
et fortunatos obvia turba vocat.
occurri nuper. visa est mihi digna relatu
pompa: senem potum pota trahebat anus.
quae tamen haec dea sit, quoniam rumoribus errat,
fabula proposito nulla tegenda meo.
arserat Aeneae Dido miserabilis igne,
arserat exstructis in sua fata rogis;
compositusque cinis, tumulique in marmore carmen
hoc breve, quod moriens ipsa reliquit, erat:
'praebuit Aeneas et causam mortis et ensem.
ipsa sua Dido concidit usa manu.'
protinus invadunt Numidae sine vindice regnum,
et potitur capta Maurus Iarba domo
seque memor spretum, 'thalamis tamen' inquit 'Elissae
en ego, quem totiens reppulit illa, fruor.'
diffugiunt Tyrii, quo quemque agit error, ut olim
amisso dubiae rege vagantur apes.

tertia nudandas acceperat area messes,
  inque cavos ierant tertia musta lacus:
pellitur Anna domo lacrimansque sororia linquit
  moenia. germanae iusta dat ante suae.
mixta bibunt molles lacrimis unguenta favillae,
  vertice libatas accipiuntque comas.
terque 'vale!' dixit, cineres ter ad ora relatos
  pressit; et est illis visa subesse soror.
nancta ratem comitesque fugae pede labitur aequo,
  moenia respiciens, dulce sororis opus.
fertilis est Melite sterili vicina Cosyrae
  insula, quam Libyci verberat unda freti.
hanc petit, hospitio regis confisa vetusto.
  hospes opum dives rex ibi Battus erat.
qui postquam didicit casus utriusque sororis,
  'haec' inquit 'tellus quantulacumque tua est.'
et tamen hospitii servasset ad ultima munus!
  sed timuit magnas Pygmalionis opes.
signa recensuerat bis sol sua: tertius ibat
  annus, et exilio terra paranda nova est.
frater adest belloque petit. rex arma perosus
  'nos sumus inbelles, tu fuge sospes!' ait.
iussa fugit ventoque ratem committit et undis:
  asperior quovis aequore frater erat.
est prope piscosos lapidosi Crathidis amnes
  parvus ager: Cameren incola turba vocat.
illuc cursus erat; nec longius afuit inde,
  quam quantum novies mittere funda potest.
vela cadunt primo, et dubia librantur ab aura.
  'findite remigio' navita dixit 'aquas!'
dumque parant torto subducere carbasa lino,
  percutitur rapido puppis adunca noto
inque patens aequor, frustra pugnante magistro,
  fertur, et ex oculis visa refugit humus.
adsiliunt fluctus, imoque a gurgite pontus
  vertitur, et canas alveus haurit aquas.
vincitur ars vento, nec iam moderator habenis
  utitur. a votis sic quoque poscit opem.
iactatur tumidas exul Phoenissa per undas,
  umidaque opposita lumina veste tegit.
tunc primum Dido felix est dicta sorori,
  et quaecumque aliquam corpore pressit humum.
ducitur ad Laurens ingenti flamine litus
  puppis et expositis omnibus hausta perit.

iam pius Aeneas regno nataque Latini
  auctus erat populos miscueratque duos.
litore dotali solo comitatus Achate
  secretum nudo dum pede carpit iter,
aspicit errantem, nec credere sustinet Annam
  esse. 'quid in Latios illa veniret agros?'
dum secum Aeneas, 'Anna est!' exclamat Achates.
  ad nomen voltus sustulit illa suos.
quo fugiat? quid agat? quos terrae quaerat hiatus?
  ante oculos miserae fata sororis erant.
sensit et adloquitur trepidam Cythereïus heros
  (flet tamen admonitu motus, Elissa, tui):
'Anna, per hanc iuro, quam quondam audire solebas
  tellurem fato prosperiore dari,
perque deos comites, hac nuper sede locatos,
  saepe meas illos increpuisse moras.
nec timui de morte tamen; metus afuit iste.
  ei mihi! credibili fortior illa fuit.
ne refer — aspexi non illo pectore digna
  volnera, Tartareas ausus adire domos.
at tu, seu ratio te nostris appulit oris,
  sive deus: regni commoda carpe mei.
multa tibi memores, nil non debemus Elissae.
  nomine grata tuo, grata sororis, eris.'
talia dicenti — neque enim spes altera restat —
  credidit, errores exposuitque suos.
utque domum intravit Tyrios induta paratus,
  incipit Aeneas (cetera turba tacet):
'hanc tibi cur tradam, pia causa, Lavinia coniunx,
  est mihi: consumpsi naufragus huius opes.
orta Tyro est, regnum Libyca possedit in ora:
  quam precor ut carae more sororis ames.'
omnia promittit falsumque Lavinia volnus
  mente premit tacita dissimulatque fremens.
donaque cum videat praeter sua lumina ferri
  multa palam, mitti clam quoque multa putat.
non habet exactum, quid agat. furialiter odit
  et parat insidias et cupit ulta mori.
nox erat. ante torum visa est astare sororis
  squalenti Dido sanguinulenta coma
et 'fuge, ne dubita, maestum fuge' dicere 'tectum!'
  sub verbum querulas impulit aura fores
exilit, et velox humili super arva fenestra
  se iacit: audacem fecerat ipse timor.

quaque metu rapitur, tunica velata recincta
currit, ut auditis territa damma lupis.
corniger hanc tumidis rapuisse Numicius undis
creditur et stagnis occuluisse suis.
Sidonis interea magno clamore per agros
quaeritur: apparent signa notaeque pedum.
ventum erat ad ripas: inerant vestigia ripis.
sustinuit tacitas conscius amnis aquas.
ipsa loqui visa est 'placidi sum nympha Numici:
amne perenne latens Anna Perenna vocor.'
protinus erratis laeti vescuntur in agris
et celebrant largo remque diemque mero. —
sunt quibus haec Luna est, quia mensibus impleat annum;
pars Themin, Inachiam pars putat esse bovem.
invenies, qui te nymphen Atlantida dicant,
teque Iovi primos, Anna, dedisse cibos.
haec quoque, quam referam, nostras pervenit ad aures
fama, nec a veri dissidet illa fide.
plebs vetus et nullis etiamtunc tuta tribunis
fugit et in Sacri vertice montis erat.
iam quoque, quem secum tulerant, defecerat illos
victus et humanis usibus apta Ceres.
orta suburbanis quaedam fuit Anna Bovillis,
pauper, sed multae sedulitatis, anus.
illa, levi mitra canos incincta capillos,
fingebat tremula rustica liba manu:
atque ita per populum fumantia mane solebat
dividere: haec populo copia grata fuit.
pace domi facta signum posuere perenne,
quod sibi defectis illa tulisset opem. —
nunc mihi, cur cantent, superest, obscena puellae,
dicere. nam coeunt certaque probra canunt.
nuper erat dea facta. venit Gradivus ad Annam
et cum seducta talia verba facit:
'mense meo coleris, iunxi mea tempora tecum:
pendet ab officio spes mihi magna tuo.
armifer armiferae correptus amore Minervae
uror, et hoc longo tempore volnus alo.
effice, di studio similes coeamus in unum.
conveniunt partes haec tibi, comis anus.'
dixerat. illa deum promisso ludit inani
et stultam dubia spem trahit usque mora.
saepius instanti 'mandata peregimus' inquit:
'evicta est; precibus vix dedit illa manus!'

credit amans thalamosque parat. deducitur illuc
  Anna tegens voltus, ut nova nupta, suos.
oscula sumpturus subito Mars aspicit Annam.
  nunc pudor elusum, nunc subit ira deum.
ridet amatorem ravae nova diva Minervae:
  nec res hac Veneri gratior ulla fuit.
inde ioci veteres obscenaque dicta canuntur,
  et iuvat hanc magno verba dedisse deo. —
praeteriturus eram gladios in principe fixos,
  cum sic a castis Vesta locuta focis:
'ne dubita meminisse! meus fuit ille sacerdos.
  sacrilegae telis me petiere manus.
ipsa virum rapui simulacraque nuda reliqui:
  quae cecidit ferro, Caesaris umbra fuit.'
ille quidem caelo positus Iovis atria vidit
  et tenet in magno templa dicata foro.
at quicumque nefas ausi, prohibente deorum
  numine, polluerant pontificale caput,
morte iacent merita. testes estote, Philippi,
  et quorum sparsis ossibus albet humus.
hoc opus, haec pietas, haec prima elementa fuerunt
  Caesaris, ulcisci iusta per arma patrem.

Postera cum teneras Aurora refecerit herbas, *16. CF*
  Scorpios a prima parte videndus erit.

Tertia post Idus lux est celeberrima Baccho. *17. D LIB·NP*
  Bacche, fave vati, dum tua festa cano.
nec referam Semelen (ad quam nisi fulmina secum
  Iuppiter adferret, spretus inermis erat)
nec, puer ut posses maturo tempore nasci,
  expletum patrio corpore matris opus.
Sithonas et Scythicos longum est narrare triumphos
  et domitas gentes, turifer Inde, tuas.
tu quoque, Thebanae mala praeda, tacebere, matris,
  inque tuum furiis acte, Lycurge, genu.
ecce libet subitos pisces Tyrrhenaque monstra
  dicere — sed non est carminis huius opus.
carminis huius opus, causas exponere, quare
  vilis anus populos ad sua liba vocet.
ante tuos ortus arae sine honore fuerunt,
  Liber, et in gelidis herba reperta focis.
te memorant Gange totoque oriente subacto
  primitias magno seposuisse Iovi.

cinnama tu primus captivaque tura dedisti
deque triumphato viscera tosta bove.
nomine ab auctoris ducunt libamina nomen
libaque, quod sacris pars datur inde focis.
liba deo fiunt, sucis quia dulcibus idem
gaudet, et a Baccho mella reperta ferunt.
ibat harenoso Satyris comitatus ab Hebro, —
non habet ingratos fabula nostra iocos —
iamque erat ad Rhodopen Pangaeaque florida ventum:
aeriferae comitum concrepuere manus.
ecce novae coeunt volucres tinnitibus actae,
quosque movent sonitus aera, sequuntur apes.
colligit errantes et in arbore claudit inani
Liber, et inventi praemia mellis habet.
ut Satyri levisque senex tetigere saporem,
quaerebant flavos per nemus omne favos.
audit in exesa stridorem examinis ulmo,
aspicit et ceras dissimulatque senex;
utque piger pandi tergo residebat aselli,
applicat hunc ulmo corticibusque cavis.
constitit ipse super ramoso stipite nixus
atque avide trunco condita mella petit:
milia crabronum coeunt et vertice nudo
spicula defigunt oraque sima notant.
ille cadit praeceps et calce feritur aselli
inclamatque suos auxiliumque rogat.
concurrunt Satyri turgentiaque ora parentis
rident; percusso claudicat ille genu.
ridet et ipse deus limumque inducere monstrat.
hic paret monitis et linit ora luto;
melle pater fruitur: liboque infusa calenti
iure repertori candida mella damus.
femina cur presset, non est rationis opertae:
femineos thyrso concitat ille choros.
cur anus hoc faciat, quaeris? vinosior aetas
haec est et gravidae munera vitis amat.
cur hedera cincta est? hedera est gratissima Baccho.
hoc quoque cur ita sit, dicere nulla mora est.
Nysiadas nymphas puerum quaerente noverca
hanc frondem cunis opposuisse ferunt.
restat, ut inveniam, quare toga libera detur
Lucifero pueris, candide Bacche, tuo.
sive quod ipse puer semper iuvenisque videris,
et media est aetas inter utrumque tibi:

seu quia tu pater es, patres sua pignora, natos,
   commendant curae numinibusque tuis:
sive, quod es Liber, vestis quoque libera per te
   sumitur et vitae liberioris iter.
an quia, cum colerent prisci studiosius agros,
   et faceret patrio rure senator opus,
et caperet fasces a curvo consul aratro,
   nec crimen duras esset habere manus,
rusticus ad ludos populus veniebat in urbem?
   sed dis, non studiis ille dabatur honor.
luce sua ludos uvae commentor habebat,
   quos cum taedifera nunc habet ille dea.
ergo ut tironem celebrare frequentia posset,
   visa dies dandae non aliena togae.
mite caput, pater, huc placataque cornua vertas
   et des ingenio vela secunda meo!
itur ad Argeos — qui sint, sua pagina dicet —
   hac, si commemini, praeteritaque die.
stella Lycaoniam vergit declivis ad Arcton
   Miluus: haec illa nocte videnda venit.
quid dederit volucri, si vis cognoscere, caelum:
   Saturnus regnis a Iove pulsus erat;
concitat iratus validos Titanas in arma,
   quaeque fuit fatis debita, temptat opem.
matre satus Terra, monstrum mirabile, taurus
   parte sui serpens posteriore fuit.
hunc triplici muro lucis incluserat atris
   Parcarum monitu Styx violenta trium.
viscera qui tauri flammis adolenda dedisset,
   sors erat, aeternos vincere posse deos.
immolat hunc Briareus facta ex adamante securi,
   et iamiam flammis exta daturus erat.
Iuppiter alitibus rapere imperat: attulit illi
   miluus et meritis venit in astra suis.

Una dies media est, et fiunt sacra Minervae, *18. EC*
   nominaque a iunctis quinque diebus habent. *19. F* *QVIN·N*
sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro. *20. GC*
   causa, quod est illa nata Minerva die. *21. HC*
altera tresque super rasa celebrantur harena. *22. AN*
   ensibus exsertis bellica laeta dea est.
Pallada nunc pueri teneraeque orate puellae:
   qui bene placarit Pallada, doctus erit.
Pallade placata lanam mollire puellae

discant et plenas exonerare colos.
illa etiam stantis radio percurrere telas
erudit et rarum pectine denset opus.
hanc cole, qui maculas laesis de vestibus aufers:
hanc cole, velleribus quisquis aëna paras.
nec quisquam invita faciet bene vincula plantae
Pallade, sit Tychio doctior ille licet.
et licet antiquo manibus conlatus Epeo
sit prior, irata Pallade mancus erit.
vos quoque, Phoebea morbos qui pellitis arte,
munera de vestris pauca referte deae.
nec vos, turba fere censu fraudata, magistri,
spernite: discipulos attrahit illa novos.
quique moves caelum, tabulamque coloribus uris,
quique facis docta mollia saxa manu:
mille dea est operum. certe dea carminis illa est.
si mereor, studiis adsit amica meis! —
Caelius ex alto qua mons descendit in aequum,
hic ubi non plana est, sed prope plana via,
parva licet videas Captae delubra Minervae,
quae dea natali coepit habere suo.
nominis in dubio causa est. capitale vocamus
ingenium sollers; ingeniosa dea est.
an quia de capitis fertur sine matre paterni
vertice cum clipeo prosiluisse suo?
an quia perdomitis ad nos captiva Faliscis
venit? et hoc ipsum littera prisca docet.
an quod habet legem, capitis quae pendere poenas
ex illo iubeat furta reperta loco?
a quacumque trahis ratione vocabula, Pallas,
pro ducibus nostris aegida semper habe!

Summa dies e quinque tubas lustrare canoras *23. B TVBIL·NP*
admonet, et forti sacrificare deae.
nunc potes ad solem sublato dicere voltu:
'hic here Phrixeae vellera pressit ovis.'
seminibus tostis sceleratae fraude novercae
sustulerat nullas, ut solet, herba comas.
mittitur ad tripodas, certa qui sorte reportet,
quam sterili terrae Delphicus edat opem.
hic quoque corruptus cum semine nuntiat Helles
et iuvenis Phrixi funera sorte peti.
utque recusantem cives et tempus et Ino
compulerunt regem iussa nefanda pati,

et soror et Phrixus, velati tempora vittis,
stant simul ante aras iunctaque fata gemunt.
aspicit hos, ut forte pependerat aethere, mater,
et ferit attonita pectora nuda manu:
inque draconigenam nimbis comitantibus urbem
desilit et natos eripit inde suos.
utque fugam capiant, aries nitidissimus auro
traditur: ille vehit per freta longa duos.
dicitur infirma cornu tenuisse sinistra
femina, cum de se nomina fecit aquae.
paene simul periit, dum volt succurrere lapsae,
frater; et extentas porrigit usque manus.
flebat, ut amissa gemini consorte pericli,
caeruleo iunctam nescius esse deo.
litoribus tactis Aries fit sidus: at huius
pervenit in Colchas aurea lana domos.

Tres ubi Luciferos veniens praemiserit Eos, *24. C Q·REX·C·F*
tempora nocturnis aequa diurna feres. *25. D C 26. E C*

Inde quater pastor saturos ubi clauserit haedos, *27. F NP HOC·DIE·CAESAR·ALEXAND. RECEPIT*
canuerint herbae rore recente quater:
Ianus adorandus cumque hoc Concordia mitis *28. G C 29. H C*
et Romana Salus araque Pacis erit. *30. A C*

Luna regit mensis. huius quoque tempora mensis *31. C C*
finit Aventino Luna colenda iugo.

LIBER QUARTUS.

'Alma, fave,' dixi 'geminorum mater Amorum!'
ad vatem voltus rettulit illa suos.
'quid tibi' ait 'mecum? certe maiora canebas.
num vetus in molli pectore volnus habes?'
'scis, dea,' respondi 'de volnere.' risit, et aether
protinus ex illa parte serenus erat.
'saucius an sanus, numquid tua signa reliqui?
tu mihi propositum, tu mihi semper opus.
quae decuit, primis sine crimine lusimus annis:
nunc teritur nostris area maior equis.
tempora cum causis, annalibus eruta priscis,
lapsaque sub terras ortaque signa cano.

venimus ad quartum, quo tu celeberrima mense.
et vatem et mensem scis, Venus, esse tuos.'
mota Cytheriaca leviter mea tempora myrto
contigit et 'coeptum perfice' dixit 'opus.'
sensimus, et causae subito patuere dierum.
dum licet et spirant flamina, navis eat!
si qua tamen pars te de fastis tangere debet,
Caesar, in Aprili, quo tenearis, habes.
hic ad te magna descendit imagine mensis
et fit adoptiva nobilitate tuus.
hoc pater Iliades, cum longum scriberet annum,
vidit, et auctores rettulit ipse suos.
utque fero Marti primam dedit ordine sortem,
quod sibi nascendi proxima causa fuit:
sic Venerem gradibus multis in gente repertam
alterius voluit mensis habere locum;
principiumque sui generis revolutaque quaerens
saecula cognatos venit adusque deos.
Dardanon Electra nesciret Atlantide natum
scilicet, Electram concubuisse Iovi?
huius Erichthonius; Tros est generatus ab illo;
Assaracon creat hic, Assaracusque Capyn.
proximus Anchises, cum quo commune parentis
non dedignata est nomen habere Venus.
hinc satus Aeneas. pietas spectata: per ignes
sacra patremque umeris, altera sacra, tulit.
venimus ad felix aliquando nomen Iuli,
unde domus Teucros Iulia tangit avos.
Postumus hinc: qui quod silvis fuit ortus in altis,
Silvius in Latia gente vocatus erat.
isque, Latine, tibi pater est. subit Alba Latinum:
proximus est titulis Epytus, Alba, tuis.
ille dedit Capyi repetita vocabula Troiae
et tuus est idem, Calpete, factus avus.
cumque patris regnum post hunc Tiberinus haberet,
dicitur in Tuscae gurgite mersus aquae.
iam tamen Agrippan natum Remulumque nepotem
viderat. in Remulum fulmina missa ferunt.
venit Aventinus post hos, locus unde vocatur,
mons quoque. post illum tradita regna Procae.
quem sequitur duri Numitor germanus Amuli.
Ilia cum Lauso de Numitore sati.
ense cadit patruo Lausus. placet Ilia Marti,
teque parit, gemino iuncte Quirine Remo.

ille suos semper Venerem Martemque parentes
  dixit et emeruit vocis habere fidem.
neve secuturi possent nescire nepotes,
  tempora dis generis continuata dedit. —
sed Veneris mensem Graio sermone notatum
  auguror: a spumis est dea dicta maris.
nec tibi sit mirum Graeco rem nomine dici:
  Itala nam tellus Graecia maior erat.
venerat Euander plena cum classe suorum;
  venerat Alcides: Graius uterque genus.
hospes Aventinis armentum pavit in herbis
  claviger, et tanto est Albula pota deo.
dux quoque Neritius: testes Laestrygones extant
  et quod adhuc Circes nomina litus habet.
et iam Telegoni, iam moenia Tiburis udi
  stabant, Argolicae quod posuere manus.
venerat Atridae fatis agitatus Halaesus,
  a quo se dictam terra Falisca putat.
adice Troianae suasorem Antenora pacis
  et generum Oeniden, Apule Daune, tuum.
serus ab Iliacis et post Antenora flammis
  attulit Aeneas in loca nostra deos.
huius erat Solymus Phrygia comes unus ab Ida,
  a quo Sulmonis moenia nomen habent,
Sulmonis gelidi, — patriae, Germanice, nostrae!
  me miserum, Scythico quam procul illa solo est!
ergo age — tu longas sed supprime, Musa, querelas:
  non tibi sunt maesta sacra canenda lyra! —
quo non līvor abit? sunt qui tibi mensis honorem
  eripuisse velint invideantque, Venus.
nam, quia ver aperit tunc omnia, densaque cedit
  frigoris asperitas, fetaque terra patet,
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum:
  quem Venus iniecta vindicat alma manu.
illa quidem totum dignissima temperat orbem,
  illa tenet nullo regna minora deo,
iuraque dat caelo, terrae, natalibus undis,
  perque suos initus continet omne genus.
illa deos omnes — longum est numerare — creavit,
  illa satis causas arboribusque dedit,
illa rudes animos hominum contraxit in unum
  et docuit iungi cum pare quemque sua.
quid genus omne creat volucrum nisi blanda voluptas?
  nec coeant pecudes, si levis absit amor.

cum mare trux aries cornu decertat: at idem
  frontem dilectae laedere parcit ovis.
deposita sequitur taurus feritate iuvencam,
  quem toti saltus, quem nemus omne tremit.
vis eadem, lato quodcumque sub aequore vivit,
  servat et innumeris piscibus implet aquas.
prima feros habitus homini detraxit, ab illa
  venerunt cultus mundaque cura sui.
primus amans carmen vigilatum nocte negata
  dicitur ad clausas concinuisse fores,
eloquiumque fuit duram exorare puellam,
  proque sua causa quisque disertus erat.
mille per hanc artes notae; studioque placendi,
  quae latuere prius, multa reperta ferunt.
hanc quisquam titulo mensis spoliare secundi
  audeat? a nobis sit furor iste procul.
quid quod ubique potens templisque frequentibus aucta,
  urbe tamen nostra ius dea maius habet?
pro Troia, Romane, tua Venus arma ferebat,
  cum gemuit teneram cuspide laesa manum:
caelestesque duas Troiano iudice vicit
  (a, nolim victas hoc meminisse deas!):
Assaracique nurus dicta est, ut scilicet olim
  magnus Iuleos Caesar haberet avos.
nec Veneri tempus, quam ver, erat aptius ullum:
  vere nitent terrae, vere remissus ager.
nunc herbae rupta tellure cacumina tollunt;
  nunc tumido gemmas cortice palmes agit.
et formosa Venus formoso tempore digna est,
  utque solet, Marti continuata suo.
vere monet curvas materna per aequora puppes
  ire nec hibernas iam timuisse minas.

1. CK·
A[PRIL·NP]

Rite deam colitis, Latiae matresque nurusque,
  et vos, quis vittae longaque vestis abest.
aurea marmoreo redimicula demite collo,
  demite divitias: tota lavanda dea est.
aurea siccato redimicula reddite collo:
  nunc alii flores, nunc nova danda rosa est.
vos quoque sub viridi myrto iubet ipsa lavari:
  causaque, cur iubeat, — discite! — certa subest.
litore siccabat rorantes nuda capillos:
  viderunt Satyri, turba proterva, deam.
sensit et opposita texit sua corpora myrto.

tuta fuit facto, vosque referre iubet.
discite nunc, quare Fortunae tura Virili
detis eo, calida qui locus umet aqua.
accipit ille locus posito velamine cunctas
et vitium nudi corporis omne videt.
ut tegat hoc celetque viros, Fortuna Virilis
praestat, et hoc parvo ture rogata facit.
nec pigeat tritum niveo cum lacte papaver
sumere et expressis mella liquata favis.
cum primum cupido Venus est deducta marito,
hoc bibit: ex illo tempore nupta fuit.
supplicibus verbis illam placate: sub illa
et forma et mores et bona fama manet.
Roma pudicitia proavorum tempore lapsa est:
Cymaeam, veteres, consuluistis anum.
templa iubet fieri Veneri; quibus ordine factis
inde Venus verso nomina corde tenet.
semper ad Aeneadas placido, pulcherrima, voltu
respice totque tuas, diva, tuere nurus. —
dum loquor, elatae metuendus acumine caudae
Scorpios in viridis praecipitatur aquas.

Nox ubi transierit, caelumque rubescere primo *2. D[F]*
coeperit, et tactae rore querentur aves,
semiustamque facem vigilata nocte viator
ponet, et ad solitum rusticus ibit opus:
Pleiades incipient umeros relevare paternos,
quae septem dici, sex tamen esse solent:
seu quod in amplexum sex hinc venere deorum —
nam Steropen Marti concubuisse ferunt:
Neptuno Alcyonen et te, formosa Celaeno:
Maian et Electram Taygetenque Iovi:
septima mortali Merope tibi, Sisyphe, nupsit:
paenitet, et facti sola pudore latet —,
sive quod Electra Troiae spectare ruinas
non tulit, ante oculos opposuitque manum.

Ter, sine, perpetuo caelum versetur in axe, *3. EC*
ter iungat Titan terque resolvat equos: *4. FC LVDI· MATR·MAG*
protinus inflexo Berecyntia tibia cornu
flabit, et Idaeae festa parentis erunt.
ibunt semimares et inania tympana tundent,
aeraque tinnitus aere repulsa dabunt.
ipsa sedens molli comitum cervice feretur

urbis per medias exululata vias.
scaena sonat, ludique vocant. spectate, Quirites,
et fora Marte suo litigiosa vacent.
quaerere multa libet: sed me sonus aeris acuti
terret et horrendo lotos adunca sono.
'da, dea, quem sciter.' doctas Cybeleïa neptes
vidit et has curae iussit adesse meae.
'pandite, mandati memores, Heliconis alumnae,
gaudeat assiduo cur dea Magna sono.'
sic ego. sic Erato (mensis Cythereïus illi
cessit, quod teneri nomen Amoris habet):
'reddita Saturno sors haec erat "optime regum,
a nato sceptris excutiere tuis."
ille suam metuens, ut quaeque erat edita, prolem
devorat, inmersam visceribusque tenet.
saepe Rhea questa est, totiens fecunda nec umquam
mater, et indoluit fertilitate sua.
Iuppiter ortus erat — pro magna teste vetustas
creditur: acceptam parce movere fidem —:
veste latens saxum caelesti gutture sedit.
sic genitor fatis decipiendus erat.
ardua iamdudum resonat tinnitibus Ide,
tutus ut infanti vagiat ore puer.
pars clipeos rudibus, galeas pars tundit inanes:
hoc Curetes habent, hoc Corybantes opus.
res latuit patrem: priscique imitamina facti,
aera deae comites raucaque terga movent.
cymbala pro galeis, pro scutis tympana pulsant;
tibia dat Phrygios, ut dedit ante, modos.'
desierat. coepi: 'cur huic, genus acre, leones
praebent insolitas ad iuga curva iubas?'
desieram. coepit: 'feritas mollita per illam
creditur; id curru testificata suo est.'
'at cur turrifera caput est onerata corona?
an primis turres urbibus illa dedit?'
adnuit. 'unde venit' dixi 'sua membra secandi
impetus?' ut tacui, Pieris orsa loqui:
'Phryx puer in silvis, facie spectabilis, Attis
turrigeram casto vinxit amore deam.
hunc sibi servari voluit, sua templa tueri,
et dixit "semper fac puer esse velis."
ille fidem iussis dedit et "si mentiar," inquit
"ultima, qua fallam, sit Venus illa mihi."
fallit et in nympha Sagaritide desinit esse,

quod fuit: hinc poenas exigit ira deae.
Naida volneribus succidit in arbore factis.
illa perit: fatum Naidos arbor erat.
hic furit et credens thalami procumbere tectum
effugit et cursu Dindyma summa petit,
et modo "tolle faces!," "remove" modo "verbera!" clamat;
saepe palam Stygias iurat adesse deas.
ille etiam saxo corpus laniavit acuto,
longaque in immundo pulvere tracta coma est.
voxque fuit "merui! meritas do sanguine poenas.
a, pereant partes, quae nocuere mihi!"
"a, pereant" dicebat adhuc: onus inguinis aufert,
nullaque sunt subito signa relicta viri.
venit in exemplum furor hic, mollesque ministri
caedunt iactatis vilia membra comis.'
talibus Aoniae facunda voce Camenae
reddita quaesiti causa furoris erat. —
'hoc quoque, dux operis, moneas, precor, unde petita
venerit; an nostra semper in urbe fuit?'
'Dindymon et Cybelen et amoenam fontibus Iden
semper et Iliacas Mater amavit opes.
cum Troiam Aeneas Italos portaret in agros,
est dea sacriferas paene secuta rates.
sed nondum fatis Latio sua numina posci
senserat, adsuetis substiteratque locis.
post, ut Roma potens opibus iam saecula quinque
vidit et edomito sustulit orbe caput,
carminis Euboici fatalia verba sacerdos
inspicit. inspectum tale fuisse ferunt:
"mater abest: matrem iubeo, Romane, requiras.
cum veniet, casta est accipienda manu."
obscurae sortis patres ambagibus errant,
quaeve parens absit quove petenda loco.
consulitur Paean "divum"que "arcessite Matrem"
inquit: "in Idaeo est invenienda iugo."
mittuntur proceres. Phrygiae tunc sceptra tenebat
Attalus: Ausoniis rem negat ille viris —
mira canam —, longo tremuit cum murmure tellus,
et sic est adytis diva locuta suis:
"ipsa peti volui. ne sit mora: mitte volentem.
dignus Roma locus, quo deus omnis eat."
ille soni terrore pavens "proficiscere" dixit:
"nostra eris: in Phrygios Roma refertur avos."
protinus innumerae caedunt pineta secures

illa, quibus fugiens Phryx pius usus erat.
mille manus coeunt, et picta coloribus ustis
caelestum Matrem concava puppis habet.
illa sui per aquas fertur tutissima nati
longaque Phrixeae stagna sororis adit,
Rhoeteumque rapax Sigeaque litora transit
et Tenedum et veteres Eetionis opes.
Cyclades excipiunt, Lesbo post terga relicta,
quaeque Carysteis frangitur unda vadis.
transit et Icarium, lapsas ubi perdidit alas
Icarus et vastae nomina fecit aquae.
tunc laeva Creten, dextra Pelopeïdas undas
deserit et, Veneris sacra, Cythera petit.
hinc mare Trinacrium, candens ubi tinguere ferrum
Brontes et Steropes Acmonidesque solent,
aequoraque Afra legit, Sardoaque regna sinistris
respicit a remis, Ausoniamque tenet.
ostia contigerat, qua se Tiberinus in altum
dividit et campo liberiore natat.
omnis eques mixtaque gravis cum plebe senatus
obvius ad Tusci fluminis ora venit.
procedunt pariter matres nataeque nurusque
quaeque colunt sanctos virginitate focos.
sedula fune viri contento bracchia lassant:
vix subit adversas hospita navis aquas.
sicca diu fuerat tellus; sitis usserat herbas:
sedit limoso pressa carina vado.
quisquis adest operi, plus quam pro parte laborat,
adiuvat et fortis voce sonante manus.
illa velut medio stabilis sedet insula ponto.
attoniti monstro stantque paventque viri.
Claudia Quinta genus Clauso referebat ab alto,
nec facies impar nobilitate fuit:
casta quidem, sed non et credita: rumor iniquus
laeserat, et falsi criminis acta rea est.
cultus et ornatis varie prodisse capillis
offuit, ad rigidos promptaque lingua senes.
conscia mens recti famae mendacia risit:
sed nos in vitium credula turba sumus.
haec ubi castarum processit ab agmine matrum
et manibus puram fluminis hausit aquam,
ter caput inrorat, ter tollit in aethera palmas, —
quicumque aspiciunt, mente carere putant —
summissoque genu voltus in imagine divae

figit et hos edit crine iacente sonos:
"supplicis, alma, tuae, genetrix fecunda deorum,
accipe sub certa condicione preces.
casta negor. si tu damnas, meruisse fatebor:
morte luam poenas iudice victa dea.
sed si crimen abest, tu nostrae pignora vitae
re dabis et castas casta sequere manus."
dixit, et exiguo funem conamine traxit.
mira, sed eventu testificata loquar:
mota dea est sequiturque ducem laudatque sequendo.
index laetitiae fertur in astra sonus.
fluminis ad flexum veniunt, — Tiberina priores
atria dixerunt — unde sinister abit.
nox aderat: querno religant in stipite funem
dantque levi somno corpora functa cibo.
lux aderat: querno solvunt a stipite funem;
ante tamen posito tura dedere foco.
ante coronatam puppem sine labe iuvencam
mactarunt operum coniugiique rudem.
est locus, in Tiberim qua lubricus influit Almo
et nomen magno perdit in amne minor.
illic purpurea canus cum veste sacerdos
Almonis dominam sacraque lavit aquis.
exululant comites, furiosaque tibia flatur,
et feriunt molles taurea terga manus.
Claudia praecedit laeto celeberrima voltu,
credita vix tandem teste pudica dea.
ipsa sedens plaustro porta est invecta Capena:
sparguntur iunctae flore recente boves.
Nasica accepit. templi non perstitit auctor:
Augustus nunc est; ante Metellus erat.'
substitit hic Erato. mora fit, si cetera quaeram.
'dic,' inquam 'parva cur stipe quaerat opes?'
'contulit aes populus, de quo delubra Metellus
fecit' ait. 'dandae mos stipis inde manet.'
cur vicibus factis ineant convivia, quaero,
tunc magis, indictas concelebrentque dapes.
'quod bene mutarit sedem Berecyntia,' dixit
'captant mutatis sedibus omen idem.'
institeram, quare primi Megalensia ludi
urbe forent nostra: cum dea — sensit enim —
'illa deos' inquit 'peperit. cessere parenti,
principiumque dati Mater honoris habet.'
'cur igitur Gallos, qui se excidere, vocamus,

cum tanto a Phrygia Gallica distet humus?'
'inter' ait 'viridem Cybelen altasque Celaenas
amnis it insana, nomine Gallus, aqua.
qui bibit inde, furit. procul hinc discedite, quis est
cura bonae mentis: qui bibit inde, furit.'
'non pudet herbosum' dixi 'posuisse moretum
in dominae mensis. an sua causa subest?'
'lacte mero veteres usi narrantur et herbis,
sponte sua si quas terra ferebat' ait.
'candidus elisae miscetur caseus herbae,
cognoscat priscos ut dea prisca cibos.'

Postera cum caelo motis Pallantias astris *5. G NON* LVDI
fulserit, et niveos Luna levarit equos,
qui dicet 'quondam sacrata est colle Quirini
hac Fortuna die Publica,' verus erit.

Tertia lux (memini) ludis erat, ac mihi quidam *6. H NP* LVDI
spectanti senior continuusque loco *7. A N* LVDI
'haec' ait 'illa dies, Libycis qua Caesar in oris *8. B N* LVDI *9. C N* LVDI
perfida magnanimi contudit arma Iubae.
dux mihi Caesar erat, sub quo meruisse tribunus
glorior; officio praefuit ille meo.
hanc ego militia sedem, tu pace parasti,
inter bis quinos usus honore viros.'
plura locuturi subito seducimur imbre:
pendula caelestis Libra movebat aquas.
ante tamen, quam summa dies spectacula sistat,
ensifer Orion aequore mersus erit.

Proxima victricem cum Romam inspexerit Eos, *10. D N* LVD·IN·CIR
et dederit Phoebo stella fugata locum,
Circus erit pompa celeber numeroque deorum,
primaque ventosis palma petetur equis.

Hinc Cereris ludi. non est opus indice causa: *11. E N 12. F N* LVDI·CERERI
sponte deae munus promeritumque patet.
panis erat primis virides mortalibus herbae,
quas tellus nullo sollicitante dabat.
et modo carpebant vivax e caespite gramen,
nunc epulae tenera fronde cacumen erant.
postmodo glans nata est. bene erat iam glande reperta,
duraque magnificas quercus habebat opes.
prima Ceres, homine ad meliora alimenta vocato,
mutavit glandes utiliore cibo.

illa iugo tauros collum praebere coegit:
tunc primum soles eruta vidit humus.
aes erat in pretio: chalybeïa massa latebat.
eheu! perpetuo debuit illa tegi.
pace Ceres laeta est. et vos orate, coloni,
perpetuam pacem pacificumque ducem.
farra deae micaeque licet salientis honorem
detis et in veteres turea grana focos;
et, si tura aberunt, unctas accendite taedas:
parva bonae Cereri, sint modo casta, placent.
a bove succincti cultros removete ministri!
bos aret: ignavam sacrificate suem.
apta iugo cervix non est ferienda securi:
vivat et in dura saepe laboret humo. —
exigit ipse locus, raptus ut virginis edam.
plura recognosces; pauca docendus eris.
terra tribus scopulis vastum procurrit in aequor
Trinacris, a positu nomen adepta loci,
grata domus Cereri. multas ea possidet urbes,
in quibus est culto fertilis Henna solo.
frigida caelestum matres Arethusa vocarat:
venerat ad sacras et dea flava dapes.
filia, consuetis ut erat comitata puellis,
errabat nudo per sua prata pede.
valle sub umbrosa locus est aspergine multa
uvidus ex alto desilientis aquae.
fulgebant illic, quot habet natura, colores,
pictaque dissimili flore nitebat humus.
quam simul aspexit, 'comites, accedite!' dixit
'et mecum plenos flore referte sinus!'
praeda puellares animos prolectat inanis,
et non sentitur sedulitate labor.
haec implet lento calathos e vimine nexos,
haec gremium, laxos degravat illa sinus.
illa legit calthas; huic sunt violaria curae;
illa papavereas subsecat ungue comas;
has, hyacinthe, tenes; illas, amarante, moraris;
pars thyma, pars casiam, pars meliloton amat.
plurima lecta rosa est; sunt et sine nomine flores;
ipsa crocos tenues liliaque alba legit.
carpendi studio paulatim longius itur,
et dominam casu nulla secuta comes.
hanc videt et visam patruus velociter aufert
regnaque caeruleis in sua portat equis.

illa quidem clamabat 'io, carissima mater,
auferor!' ipsa suos absciderat que sinus.
panditur interea Diti via: namque diurnum
lumen inadsueti vix patiuntur equi.
at chorus aequalis, cumulatae flore ministrae,
'Persephone,' clamant 'ad tua dona veni!'
ut clamata silet, montes ululatibus implent
et feriunt maestae pectora nuda manu.
attonita est plangore Ceres, — modo venerat Hennam —
nec mora, 'me miseram! filia,' dixit 'ubi es?'
mentis inops rapitur, quales audire solemus
Threïcias fusis Maenadas ire comis.
ut vitulo mugit sua mater ab ubere rapto,
et quaerit fetus per nemus omne suos:
sic dea. nec retinet gemitus, et concita cursu
fertur, et e campis incipit, Henna, tuis.
inde puellaris nacta est vestigia plantae
et pressam noto pondere vidit humum.
forsitan illa dies erroris summa fuisset,
si non turbassent signa reperta sues.
iamque Leontinos Amenanaque flumina cursu
praeterit et ripas, herbifer Aci, tuas;
praeterit et Cyanen et fontes lenis Anapi
et te, verticibus non adeunde Gela.
liquerat Ortygien Megareaque Pantagienque,
quaque Symaetheas accipit aequor aquas,
antraque Cyclopum positis exusta caminis,
quique locus curvae nomina falcis habet,
Himeraque et Didymen Acragantaque Tauromenumque
sacrarumque Mylan pascua laeta boum.
hinc Camerinan adit Thapsonque et Heloria Tempe,
quaque patet zephyro semper apertus Eryx.
iamque Peloriadem Lilybaeaque, iamque Pachynon
lustrarat, terrae cornua trina suae.
quacumque ingreditur, miseris loca cuncta querelis
implet, ut amissum cum gemit ales Ityn.
perque vices modo 'Persephone!', modo 'filia!' clamat:
clamat, et alternis nomen utrumque ciet.
sed neque Persephone Cererem nec filia matrem
audit, et alternis nomen utrumque perit.
unaque, pastorem vidisset an arva colentem,
vox erat 'hac gressus ecqua puella tulit?'
iam color unus inest rebus, tenebrisque teguntur
omnia; iam vigiles conticuere canes.

alta iacet vasti super ora Typhoëos Aetne,
cuius anhelatis ignibus ardet humus.
illic accendit geminas pro lampade pinus —
hinc Cereris sacris nunc quoque taeda datur.
est specus exesi structura pumicis asper,
non homini facilis, non adeunda ferae:
quo simul ac venit, frenatos curribus angues
iungit et aequoreas sicca pererrat aquas.
effugit et Syrtes et te, Zanclaea Charybdis,
et vos, Nisaei, naufraga monstra, canes,
Hadriacumque patens late, bimaremque Corinthum.
sic venit ad portus, Attica terra, tuos.
hic primum sedit gelido maestissima saxo.
illud Cecropidae nunc quoque 'triste' vocant.
sub Iove duravit multis inmota diebus
et lunae patiens et pluvialis aquae.
fors sua cuique loco est. quo nunc Cerealis Eleusin,
dicitur hoc Celei rura fuisse senis.
ille domum glandes excussaque mora rubetis
portat et arsuris arida ligna focis.
filia parva duas redigebat monte capellas,
et tener in cunis filius aeger erat.
'mater!' ait virgo — mota est dea nomine matris —
'quid facis in solis incomitata locis?'
restitit et senior, quamvis onus urget, et orat,
tecta suae subeat quantulacumque casae.
illa negat. simularat anum, mitraque capillos
presserat. instanti talia dicta refert:
'sospes eas semperque parens! mihi filia rapta est.
heu, melior quanto sors tua sorte mea est!'
dixit, et, ut lacrimae (neque enim lacrimare deorum est)
decidit in tepidos lucida gutta sinus.
flent pariter molles animis virgoque senexque;
e quibus haec iusti verba fuere senis:
'sic tibi, quam raptam quereris, sit filia sospes:
surge nec exiguae despice tecta casae!'
cui dea 'duc!' inquit. 'scisti, qua cogere posses.'
seque levat saxo subsequiturque senem.
dux comiti narrat, quam sit sibi filius aeger,
nec capiat somnos invigiletque malis.
illa soporiferum, parvos initura Penates,
colligit agresti lene papaver humo.
dum legit, oblito fertur gustasse palato
longamque imprudens exsoluisse famem.

quae quia principio posuit ieiunia noctis,
  tempus habent mystae sidera visa cibi.
limen ut intravit, luctus videt omnia plena.
  iam spes in puero nulla salutis erat.
matre salutata — mater Metanira vocatur —
  iungere dignata est os puerile suo.
pallor abit, subitasque vident in corpore vires.
  tantus caelesti venit ab ore vigor.
tota domus laeta est (hoc est, materque paterque
  nataque: tres illi tota fuere domus).
mox epulas ponunt, liquefacta coagula lacte
  pomaque et in ceris aurea mella suis.
abstinet alma Ceres, somnique papavera causas
  dat tibi cum tepido lacte bibenda, puer.
noctis erat medium placidique silentia somni:
  Triptolemum gremio sustulit illa suo
terque manu permulsit eum; tria carmina dixit,
  carmina mortali non referenda sono,
inque foco corpus pueri vivente favilla
  obruit, humanum purget ut ignis onus.
excutitur somno stulte pia mater, et amens
  'quid facis?' exclamat membraque ab igne rapit.
cui dea 'dum non es,' dixit 'scelerata fuisti:
  inrita materno sunt mea dona metu.
iste quidem mortalis erit: sed primus arabit
  et seret et culta praemia tollet humo.'
dixit, et egrediens nubem trahit inque dracones
  transit et alifero tollitur axe Ceres.
Sunion expositum Piraeaque tuta recessu
  linquit, et in dextrum quae iacet ora latus.
hinc init Aegaeum, quo Cycladas aspicit omnes,
  Ioniumque rapax Icariumque legit
perque urbes Asiae longum petit Hellespontum
  diversumque locis alta pererrat iter.
nam modo turilegos Arabas, modo despicit Indos;
  hinc Libys, hinc Meroë siccaque terra subest;
nunc adit Hesperios, Rhenum, Rhodanumque Padumque
  teque future parens, Thybri, potentis aquae.
quo feror? inmensum est erratas dicere terras:
  praeteritus Cereri nullus in orbe locus.
errat et in caelo, liquidique immunia ponti
  adloquitur gelido proxima signa polo.
'Parrhasides stellae, — namque omnia nosse potestis,
  aequoreas numquam cum subeatis aquas —

Persephonen natam miserae monstrate parenti!'
dixerat. huic Helice talia verba refert:
'crimine nox vacua est. Solem de virgine rapta
consule, qui late facta diurna videt.
Sol aditus 'quam quaeris,' ait 'ne vana labores,
nupta Iovis fratri tertia regna tenet.'
questa diu secum sic est adfata Tonantem,
maximaque in voltu signa dolentis erant:
'si memor es, de quo mihi sit Proserpina nata,
dimidium curae debet habere tuae.
orbe pererrato sola est iniuria facti
cognita commissi: praemia raptor habet.
at neque Persephone digna est praedone marito,
nec gener hoc nobis more parandus erat.
quid gravius victore Gyge captiva tulissem,
quam nunc te caeli sceptra tenente tuli?
verum impune ferat; nos haec patiemur inultae:
reddat et emendet facta priora novis.'
Iuppiter hanc lenit factumque excusat amore,
'nec gener est nobis ille pudendus' ait.
'non ego nobilior. posita est mihi regia caelo:
possidet alter aquas, alter inane chaos.
sed si forte tibi non est mutabile pectus,
statque semel iuncti rumpere vincla tori:
hoc quoque temptemus; siquidem ieiuna remansit;
si minus, inferni coniugis uxor erit.'
Tartara iussus adit sumptis Caducifer alis
speque redit citius visaque certa refert.
'rapta tribus' dixit 'solvit ieiunia granis,
Punica quae lento cortice poma tegunt.'
haud secus indoluit, quam si modo rapta fuisset,
maesta parens; longa vixque refecta mora est
atque ita 'nec nobis caelum est habitabile' dixit:
'Taenaria recipi me quoque valle iube.'
et factura fuit, pactus nisi Iuppiter esset,
bis tribus ut caelo mensibus illa foret.
tum demum voltumque Ceres animumque recepit,
imposuitque suae spicea serta comae:
largaque provenit cessatis messis in arvis,
et vix congestas area cepit opes.
alba decent Cererem: vestis Cerealibus albas
sumite; nunc pulli velleris usus abest.

Occupat Aprilis Idus cognomine Victor *13. G EID·*
Iuppiter: hac illi sunt data templa die. *NP LVDI*
hac quoque, ni fallor, populo dignissima nostro
atria Libertas coepit habere sua.

Luce secutura tutos pete, navita, portus: *14. H N LVDI*
ventus ab occasu grandine mixtus erit.
sit licet et fuerit: tamen hac Mutinensia Caesar
grandine militia perculit arma sua.

Tertia post Veneris cum lux surrexerit Idus, *15. A FORD·*
pontifices, forda sacra litate bove. *NP LVDI*
forda ferens bos est fecundaque, dicta ferendo:
hinc etiam fetus nomen habere putant.
nunc gravidum pecus est, gravidae nunc semine terrae.
Telluri plenae victima plena datur.
pars cadit arce Iovis; ter denas curia vaccas
accipit et largo sparsa cruore madet.
ast ubi visceribus vitulos rapuere ministri
sectaque fumosis exta dedere focis,
igne cremat vitulos, quae natu maxima, Virgo,
luce Palis populos purget ut ille cinis.
rege Numa, fructu non respondente labori,
inrita decepti vota colentis erant.
nam modo siccus erat gelidis aquilonibus annus,
nunc ager assidua luxuriabat aqua.
saepe Ceres primis dominum fallebat in herbis,
et levis obsesso stabat avena solo,
et pecus ante diem partus edebat acerbos,
agnaque nascendo saepe necabat ovem.
silva vetus nullaque diu violata securi
stabat, Maenalio sacra relicta deo,
ille dabat tacitis animo responsa quieto
noctibus. hic geminas rex Numa mactat oves.
prima cadit Fauno, leni cadit altera Somno:
sternitur in duro vellus utrumque solo.
bis caput intonsum fontana spargitur unda,
bis sua faginea tempora fronde tegit.
usus abest Veneris; nec fas animalia mensis
ponere; nec digitis anulus ullus inest.
veste rudi tectus supra nova vellera corpus
ponit, adorato per sua verba deo.
interea placidam redimita papavere frontem
Nox venit et secum somnia nigra trahit.

Faunus adest, oviumque premens pede vellera duro
edidit a dextro talia verba toro:
'morte boum tibi, rex, Tellus placanda duarum:
det sacris animas una iuvenca duas.'
excutitur terrore quies: Numa visa revolvit
et secum ambages caecaque iussa refert.
expedit errantem nemori gratissima coniunx
et dixit 'gravidae posceris exta bovis.'
exta bovis gravidae dantur. fecundior annus
provenit, et fructum terra pecusque ferunt.
hanc quondam Cytherea diem properantius ire
iussit et admissos praecipitavit equos,
ut titulum imperii quam primum luce sequenti
Augusto iuveni prospera bella darent.

Sed iam praeteritas quartus tibi Lucifer Idus *16. B N LVDI*
respicit. hac Hyades Dorida nocte tenent. *17. C N LVDI*

Tertia post Hyadas cum lux erit orta remotas, *18. D N LVDI*
carcere partitos Circus habebit equos. *19. E CER· N LVD·IN·CIR*
cur igitur missae vinctis ardentia taedis
terga ferant volpes, causa docenda mihi est.
frigida Carseolis nec olivis apta ferendis
terra, sed ad segetes ingeniosus ager.
hac ego Paelignos, natalia rura, petebam,
parva, sed assiduis uvida semper aquis.
hospitis antiqui solitas intravimus aedes.
dempserat emeritis iam iuga Phoebus equis.
is mihi multa quidem, sed et haec narrare solebat,
unde meum praesens instrueretur opus:
'hoc' ait 'in campo' — campumque ostendit — 'habebat
rus breve cum duro parca colona viro.
ille suam peragebat humum, sive usus aratri
seu curvae falcis sive bidentis erat.
haec modo verrebat stantem tibicine villam,
nunc matris plumis ova fovenda dabat;
aut virides malvas aut fungos colligit albos,
aut humilem grato calfacit igne focum.
et tamen assiduis exercet bracchia telis
adversusque minas frigoris arma parat.
filius huius erat primo lascivus in aevo,
addideratque annos ad duo lustra duos.
is capit extremi volpem convalle salicti:
abstulerat multas illa cohortis aves.

captivam stipula faenoque involvit et ignes
admovet: urentes effugit illa manus.
qua fugit, incendit vestitos messibus agros:
damnosis vires ignibus aura dabat.
factum abiit; monimenta manent. nam vivere captam
nunc quoque lex volpem Carseolana vetat.'
utque luat poenas gens haec, Cerealibus ardet;
quoque modo segetes perdidit, ipsa perit.

Proxima cum veniet terras visura patentes *20. FN*
Memnonis in roseis lutea mater equis,
de duce lanigeri pecoris, qui prodidit Hellen,
Sol abit. egresso victima maior adest.
vacca sit an taurus, non est cognoscere promptum:
pars prior apparet, posteriora latent.
seu tamen est Taurus, sive est hoc femina signum,
Iunone invita munus amoris habet.

Nox abiit, oriturque Aurora. Parilia poscor. *21. G PAR·NP*
non poscor frustra, si favet alma Pales.
alma Pales, faveas pastoria sacra canenti,
prosequor officio si tua festa pio.
certe ego de vitulo cinerem stipulasque fabalis
saepe tuli plena, februa casta, manu.
certe ego transilui positas ter in ordine flammas,
udaque roratas laurea misit aquas.
mota dea est operique favet. navalibus exi,
puppis! habent ventos iam mea vela suos.
i, pete virginea, populus, suffimen ab ara:
Vesta dabit: Vestae munere purus eris.
sanguis equi suffimen erit, vitulique favilla;
tertia res, durae culmen inane fabae.
pastor, oves saturas ad prima crepuscula lustra:
unda prius spargat, virgaque verrat, humum.
frondibus et fixis decorentur ovilia ramis,
et tegat ornatas longa corona fores.
caerulei fiant vivo de sulphure fumi,
tactaque fumanti sulphure balet ovis.
ure mares oleas taedamque herbasque Sabinas,
et crepet in mediis laurus adusta focis.
libaque de milio milii fiscella sequetur:
rustica praecipue est hoc dea laeta cibo.
adde dapes mulctramque suas, dapibusque resectis
silvicolam tepido lacte precare Palem.

'consule' dic 'pecori pariter pecorisque magistris:
effugiat stabulis noxa repulsa meis.
sive sacro pavi sedive sub arbore sacra,
pabulaque e bustis inscia carpsit ovis:
si nemus intravi vetitum, nostrisve fugatae
sunt oculis nymphae semicaperque deus:
si mea falx ramo lucum spoliavit opaco,
unde data est aegrae fiscina frondis ovi:
da veniam culpae. nec, dum degrandinat, obsit,
agresti fano supposuisse pecus.
nec noceat turbasse lacus. ignoscite, nymphae,
mota quod obscuras ungula fecit aquas.
tu, dea, pro nobis fontes fontanaque placa
numina, tu sparsos per nemus omne deos.
nec Dryadas nec nos videamus labra Dianae
nec Faunum, medio cum premit arva die.
pelle procul morbos; valeant hominesque gregesque,
et valeant vigiles, provida turba, canes.
neve minus multos redigam, quam mane fuerunt,
neve gemam referens vellera rapta lupo.
absit iniqua fames, herbae frondesque supersint,
quaeque lavent artus, quaeque bibantur, aquae.
ubera plena premam, referat mihi caseus aera,
dentque viam liquido vimina rara sero.
sitque salax aries, conceptaque semina coniunx
reddat, et in stabulo multa sit agna meo.
lanaque proveniat nullas laesura puellas,
mollis et ad teneras quamlibet apta manus.
quae precor, eveniant: et nos faciamus ad annum
pastorum dominae grandia liba Pali.'
his dea placanda est; haec tu conversus ad ortus
dic quater et vivo perlue rore manus.
tum licet adposita, veluti cratere, camella
lac niveum potes purpureamque sapam:
moxque per ardentes stipulae crepitantis acervos
traicias celeri strenua membra pede.
expositus mos est: moris mihi restat origo.
turba facit dubium coeptaque nostra tenet.
omnia purgat edax ignis vitiumque metallis
excoquit: idcirco cum duce purgat ovis?
an, quia cunctarum contraria semina rerum
sunt duo discordes, ignis et unda, dei,
iunxerunt elementa patres aptumque putarunt
ignibus et sparsa tangere corpus aqua?

an, quod in his vitae causa est, haec perdidit exul,
his nova fit coniunx, haec duo magna putant?
vix equidem credo. sunt qui Phaëthonta referri
credant et nimias Deucalionis aquas.
pars quoque, cum saxis pastores saxa feribant,
scintillam subito prosiluisse ferunt:
prima quidem periit, stipulis excepta secunda est.
hoc argumentum flamma Parilis habet?
an magis hunc morem pietas Aeneïa fecit,
innocuum victo cui dedit ignis iter?
num tamen est vero propius, cum condita Roma est,
transferri iussos in nova tecta Lares
mutantesque domum tectis agrestibus ignem
et cessaturae supposuisse casae;
per flammas saluisse pecus, saluisse colonos?
quod fit natali nunc quoque, Roma, tuo.
ipse locus causas vati facit. Urbis origo
venit: ades factis, magne Quirine, tuis!
iam luerat poenas frater Numitoris, et omne
pastorum gemino sub duce volgus erat.
contrahere agrestes et moenia ponere utrique
convenit: ambigitur, moenia ponat uter.
'nil opus est' dixit 'certamine' Romulus 'ullo:
magna fides avium est. experiamur aves.'
res placet. alter adit nemorosi saxa Palati,
alter Aventinum mane cacumen init.
sex Remus, hic volucres bis sex videt ordine. pacto
statur, et arbitrium Romulus urbis habet.
apta dies legitur, qua moenia signet aratro.
sacra Palis suberant: inde movetur opus.
fossa fit ad solidum; fruges iaciuntur in ima
et de vicino terra petita solo.
fossa repletur humo, plenaeque imponitur ara,
et novus accenso fungitur igne focus.
inde premens stivam designat moenia sulco:
alba iugum niveo cum bove vacca tulit.
vox fuit haec regis: 'condenti, Iuppiter, urbem,
et genitor Mavors Vestaque mater, ades!
quosque pium est adhibere deos, advertite cuncti!
auspicibus vobis hoc mihi surgat opus.
longa sit huic aetas dominaeque potentia terrae,
sitque sub hac oriens occiduusque dies.'
ille precabatur. tonitru dedit omina laevo
Iuppiter, et laevo fulmina missa polo.

augurio laeti iaciunt fundamina cives,
  et novus exiguo tempore murus erat.
hoc Celer urget opus, quem Romulus ipse vocarat,
  'sint'que, 'Celer, curae' dixerat 'ista tuae.
neve quis aut muros aut factam vomere fossam
  transeat, audentem talia dede neci.'
quod Remus ignorans humiles contemnere muros
  coepit et 'his populus' dicere 'tutus erit?'
nec mora, transiluit. rutro Celer occupat ausum.
  ille premit duram sanguinulentus humum.
haec ubi rex didicit, lacrimas introrsus obortas
  devorat et clausum pectore volnus habet.
flere palam non volt exemplaque fortia servat
  'sic'que 'meos muros transeat hostis' ait.
dat tamen exequias: nec iam suspendere fletum
  sustinet, et pietas dissimulata patet.
osculaque applicuit posito suprema feretro
  atque ait 'invito frater adempte, vale!'
arsurosque artus unxit. fecere, quod ille,
  Faustulus et maestas Acca soluta comas.
tum iuvenem nondum facti flevere Quirites.
  ultima plorato subdita flamma rogo est.
urbs oritur — quis tunc hoc ulli credere posset? —
  victorem terris impositura pedem.
cuncta regas, et sis magno sub Caesare semper:
  saepe etiam pluris nominis huius habe:
et quotiens steteris domito sublimis in orbe,
  omnia sint umeris inferiora tuis.

Dicta Pales nobis. idem Vinalia dicam. *22. HN*
  una tamen media est inter utramque dies. *23. A VIN. NP*
numina, volgares, Veneris celebrate, puellae!
  culta professarum quaestibus apta Venus.
poscite ture dato formam populique favorem,
  poscite blanditias dignaque verba ioco.
cumque sua dominae date grata sisymbria myrto
  tectaque composita iuncea vincla rosa.
templa frequentari Collinae proxima portae
  nunc decet: a Siculo nomina colle tenent.
utque Syracusas Arethusidas abstulit armis
  Claudius et bello te quoque cepit, Eryx,
carmine vivacis Venus est translata Sibyllae,
  inque suae stirpis maluit urbe coli.
cur igitur Veneris festum Vinalia dicant,

quaeritis, et qaure sit Iovis ista dies?
Turnus an Aeneas Latiae gener esset Amatae,
bellum erat: Etruscas Turnus adoptat opes.
clarus erat sumptisque ferox Mezentius armis,
et vel equo magnus, vel pede maior erat.
quem Rutuli Turnusque suis asciscere temptant
partibus. haec contra dux ita Tuscus ait:
'stat mihi non parvo virtus mea. volnera testor
armaque, quae sparsi sanguine saepe meo.
qui petis auxilium, non grandia divide mecum
praemia, de lacubus proxima musta tuis.
nulla mora est operae. vestrum est dare, vincere nostrum.
quam velit Aeneas ista negata mihi!'
adnuerant Rutuli. Mezentius induit arma,
induit Aeneas adloquiturque Iovem:
'hostica Tyrrheno vota est vindemia regi:
Iuppiter, e Latio palmite musta feres!'
vota valent meliora; cadit Mezentius ingens
atque indignanti pectore plangit humum.
venerat Autumnus calcatis sordidus uvis:
redduntur merito debita vina Iovi.
dicta dies hinc est Vinalia: Iuppiter illam
vindicat et festis gaudet inesse suis.

Sex ubi, quae restant, luces Aprilis habebit, *24. BC*
in medio cursu tempora veris erunt, *25. C ROB·NP*
et frustra pecudem quaeres Athamantidos Helles,
signaque dant imbres, exoriturque Canis.
hac mihi Nomento Romam cum luce redirem,
obstitit in media candida turba via.
flamen in antiquae lucum Robiginis ibat,
exta canis flammis, exta daturus ovis.
protinus accessi, ritus ne nescius essem.
edidit haec flamen verba, Quirine, tuus:
'aspera Robigo, parcas Cerealibus herbis,
et tremat in summa leve cacumen humo.
tu sata sideribus caeli nutrita secundi
crescere, dum fiant falcibus apta, sinas.
vis tua non levis est. quae tu frumenta notasti,
maestus in amissis illa colonus habet.
nec venti tantum Cereri nocuere nec imbres,
nec sic marmoreo pallet adusta gelu,
quantum, si culmos Titan incalfacit udos:
tunc locus est irae, diva timenda, tuae.

parce, precor, scabrasque manus a messibus aufer,
neve noce cultis: posse nocere sat est.
nec teneras segetes, sed durum amplectere ferrum;
quodque potest alios perdere, perde prior.
utilius gladios et tela nocentia carpes.
nil opus est illis: otia mundus agit.
sarcula nunc durusque bidens et vomer aduncus,
ruris opes, niteant; inquinet arma situs;
conatusque aliquis vagina ducere ferrum,
astrictum longa sentiat esse mora.
at tu ne viola Cererem, semperque colonus
absenti possit solvere vota tibi!'
dixerat. a dextra villis mantele solutis
cumque meri patera turis acerra fuit.
tura focis vinumque dedit fibrasque bidentis,
turpiaque obscenae (vidimus) exta canis.
tum mihi 'cur detur sacris nova victima, quaeris?' —
quaesieram — 'causam percipe' flamen ait.
'est Canis, Icarium dicunt: quo sidere moto
tosta sitit tellus, praecipiturque seges.
pro cane sidereo canis hic imponitur arae,
et quare pereat, nil nisi nomen habet.'

Cum Phrygis Assaraci Tithonia fratre relicto *26. DF*
sustulit inmenso ter iubar orbe suum, *27. EC*
mille venit variis florum dea nexa coronis: *28. F NP* LVD·FLOR
scaena ioci morem liberioris habet. *29. GC* LVDI
exit et in Maias sacrum Florale Kalendas. *30. HC* LVDI
tunc repetam; nunc me grandius urget opus.
aufer, Vesta, diem: cognati Vesta recepta est
limine. sic iusti constituere patres.
Phoebus habet partem; Vestae pars altera cessit;
quod superest illis, tertius Ipse tenet.
state, Palatinae laurus, praetextaque quercu
stet domus: aeternos tres habet una deos.

LIBER QUINTUS.

Quaeritis, unde putem Maio data nomina mensi?
non satis est liquido cognita causa mihi.
ut stat et incertus, qua sit sibi, nescit, eundum,
cum videt ex omni parte viator iter:
sic, quia posse datur diversas reddere causas,
qua ferar, ignoro, copiaque ipsa nocet.

'dicite, quae fontes Aganippidos Hippocrenes,
grata Medusaei signa tenetis equi!'
dissensere deae. quarum Polyhymnia coepit
prima — silent aliae dictaque mente notant —:
'post chaos, ut primum data sunt tria corpora mundo,
inque novas species omne recessit opus,
pondere terra suo subsedit et aequora traxit:
at caelum levitas in loca summa tulit.
Sol quoque cum stellis nulla gravitate retentus
et vos, Lunares, exiluistis, equi.
sed neque Terra diu Caelo, nec cetera Phoebo
sidera cedebant: par erat omnis honos.
saepe aliquis solio, quod tu, Saturne, tenebas,
ausus de media plebe sedere deus,
et, latus Oceano cum quis deus advena iunxit,
Tethys extremo saepe recepta loco est:
donec Honor placidoque decens Reverentia voltu
corpora legitimis inposuere toris.
hinc sata Maiestas, quae mundum temperat omnem;
quaque die partu est edita, magna fuit.
nec mora: consedit medio sublimis Olympo
aurea, purpureo conspicienda sinu.
consedere simul Pudor et Metus. omne videres
numen ad hanc cultus composuisse suos.
protinus intravit mentes suspectus honorum:
fit pretium dignis, nec sibi quisque placet.
hic status in caelo multos permansit in annos,
dum senior fatis excidit arce deus.
terra feros partus, inmania monstra, Gigantas
edidit ausuros in Iovis ire domum.
mille manus illis dedit et pro cruribus angues
atque ait "in magnos arma movete deos!"
extruere hi montes ad sidera summa parabant
et magnum bello sollicitare Iovem.
fulmina de caeli iaculatus Iuppiter arce
vertit in auctores pondera vasta suos.
his bene Maiestas armis defensa deorum
restat et ex illo tempore culta manet.
assidet inde Iovi, Iovis est fidissima custos,
et praestat sine vi sceptra timenda Iovi.
venit et in terras: coluerunt Romulus illam
et Numa; mox alii, tempore quisque suo.
illa patres in honore pio matresque tuetur,
illa comes pueris virginibusque venit;

illa datos fasces commendat eburque curule,
  illa coronatis alta triumphat equis.'
finierat voces Polyhymnia. dicta probarunt
  Clioque et curvae scita Thalia lyrae.
excipit Uranie — fecere silentia cunctae,
  et vox audiri nulla nisi illa potest —:
'magna fuit quondam capitis reverentia cani,
  inque suo pretio ruga senilis erat.
Martis opus iuvenes animosaque bella gerebant
  et pro dis aderant in statione suis:
viribus illa minor nec habendis utilis armis
  consilio patriae saepe ferebat opem.
nec nisi post annos patuit tunc curia seros,
  nomen et aetatis rite senatus erat.
iura dabat populo senior; finitaque certis
  legibus est aetas, unde petatur honor.
et medius iuvenum, non indignantibus ipsis,
  ibat, et interior, si comes unus erat.
verba quis auderet coram sene digna rubore
  dicere? censuram longa senecta dabat.
Romulus hoc vidit selectaque pectora patres
  dixit: ad hos urbis summa relata novae.
hinc sua maiores tribuisse vocabula Maio
  tangor et aetati consuluisse suae.
et Numitor dixisse potest "da, Romule, mensem
  hunc senibus" nec avum sustinuisse nepos.
nec leve propositi pignus successor honoris
  Iunius, a iuvenum nomine dictus, habet.'
tunc sic, neglectos hedera redimita capillos,
  prima sui coepit Calliopea chori:
'duxerat Oceanus quondam Titanida Tethyn,
  qui terram liquidis, qua patet, ambit aquis.
hinc sata Pleïone cum caelifero Atlante
  iungitur, ut fama est, Pleïadasque parit.
quarum Maia suas forma superasse sorores
  traditur et summo concubuisse Iovi.
haec enixa iugo cupressiferae Cyllenes,
  aetherium volucri qui pede carpit iter.
Arcades hunc Ladonque rapax et Maenalus ingens
  rite colunt, luna credita terra prior.
exul ab Arcadia Latios Euander in agros
  venerat, impositos attuleratque deos.
hic ubi nunc Roma est, orbis caput, arbor et herbae
  et paucae pecudes et casa rara fuit.

quo postquam ventum est, "consistite!" praescia mater
"nam locus imperii rus erit istud" ait.
et matri et vati paret Nonacrius heros
inque peregrina constitit hospes humo.
sacraque multa quidem, sed Fauni prima bicornis
has docuit gentes alipedisque dei.
semicaper, coleris cinctutis, Faune, Lupercis,
cum lustrant celebres vellera secta vias.
at tu materno donasti nomine mensem,
inventor curvae, furibus apte, fidis.
nec pietas haec prima tua est: septena putaris,
Pleïadum numerum, fila dedisse lyrae.'
haec quoque desierat: laudata est voce sororum.
quid faciam? turbae pars habet omnis idem.
gratia Pieridum nobis aequaliter adsit,
nullaque laudetur plusve minusve mihi.

Ab Iove surgat opus. prima mihi nocte videnda *1.* [*A·K·MAI·*
stella est in cunas officiosa Iovis. *NP LVDI*]
nascitur Oleniae signum pluviale Capellae:
illa dati caelum praemia lactis habet.
Nais Amalthea, Cretaea nobilis Ida,
dicitur in silvis occuluisse Iovem.
huic fuit haedorum mater formosa duorum,
inter Dictaeos conspicienda greges,
cornibus aëriis atque in sua terga recurvis,
ubere, quod nutrix posset habere Iovis.
lac dabat illa deo; sed fregit in arbore cornu
truncaque dimidia parte decoris erat.
sustulit hoc nymphe cinxitque recentibus herbis
et plenum pomis ad Iovis ora tulit.
ille ubi res caeli tenuit solioque paterno
sedit, et invicto nil Iove maius erat,
sidera nutricem, nutricis fertile cornu
fecit: quod dominae nunc quoque nomen habet. —
Praestitibus Maiae Laribus videre Kalendae
aram constitui parvaque signa deum.
voverat illa quidem Curius: sed longa vetustas
destruit, et saxo longa senecta nocet.
causa tamen positi fuerat cognominis illis,
quod praestant oculis omnia tuta suis.
stant quoque pro nobis et praesunt moenibus urbis
et sunt praesentes auxiliumque ferunt.
at canis ante pedes saxo fabricatus eodem

stabat. quae standi cum Lare causa fuit?
servat uterque domum: domino quoque fidus uterque.
compita grata deo, compita grata cani.
exagitant et Lar et turba Diania fures.
pervigilantque Lares, pervigilantque canes.
bina gemellorum quaerebam signa deorum,
viribus annosae facta caduca morae:
mille Lares Geniumque ducis, qui tradidit illos,
urbs habet, et vici numina trina colunt.
quo feror? Augustus mensis mihi carminis huius
ius habet. interea Diva canenda Bona est.
est moles nativa loco. res nomina fecit:
appellant Saxum: pars bona montis ea est.
huic Remus institerat frustra, quo tempore fratri
prima, Palatinae, signa dedistis, aves.
templa patres illic oculos exosa virilis
leniter acclini constituere iugo.
dedicat haec veteris Clausorum nominis heres,
virgineo nullum corpore passa virum.
Livia restituit, ne non imitata maritum
esset et ex omni parte secuta virum.

Postera cum roseam pulsis Hyperionis astris 2. [*BF* LVDI]
in matutinis lampada tollet equis,
frigidus argestes summas mulcebit aristas,
candidaque a canis vela dabuntur aquis.
at simul inducent obscura crepuscula noctem,
pars Hyadum toto de grege nulla latet.
ora micant Tauri septem radiantia flammis,
navita quas Hyadas Graius ab imbre vocat.
pars Bacchum nutrisse putat; pars credidit esse
Tethyos has neptes Oceanique senis.
nondum stabat Atlas umeros oneratus Olympo,
cum satus est forma conspiciendus Hyas.
hunc stirps Oceani maturis nixibus Aethra
edidit, et nymphas: sed prior ortus Hyas.
dum nova lanugo est, pavidos formidine cervos
terret, et est illi praeda benigna lepus.
at postquam virtus annis adolevit, in apros
audet et hirsutas comminus ire feras.
dumque petit latebras fetae catulosque leaenae,
ipse fuit Libycae praeda cruenta leae.
mater Hyan et Hyan maestae flevere sorores
cervicemque polo suppositurus Atlas.

victus uterque parens tamen est pietate sororum:
  illa dedit caelum, nomina fecit Hyas. —
'mater, ades, florum, ludis celebranda iocosis!
  distuleram partes mense priore tuas.
incipis Aprili, transis in tempora Mai.
  alter te fugiens, cum venit, alter habet.
cum tua sint cedantque tibi confinia mensum,
  convenit in laudes ille vel ille tuas.
Circus in hunc exit clamataque palma theatris:
  hoc quoque cum Circi munere carmen eat.
ipsa doce, quae sis. hominum sententia fallax:
  optima tu proprii nominis auctor eris.'
sic ego. sic nostris respondit diva rogatis —
  dum loquitur, vernas efflat ab ore rosas —:
'Chloris eram, quae Flora vocor. corrupta Latino
  nominis est nostri littera Graeca sono.
Chloris eram, nymphe campi felicis, ubi audis
  rem fortunatis ante fuisse viris.
quae fuerit mihi forma, grave est narrare modestae:
  sed generum matri repperit illa deum.
ver erat, errabam: Zephyrus conspexit, abibam.
  insequitur, fugio. fortior ille fuit.
et dederat fratri Boreas ius omne rapinae,
  ausus Erechthea praemia ferre domo.
vim tamen emendat dando mihi nomina nuptae,
  inque meo non est ulla querela toro.
vere fruor semper: vere est nitidissimus annus,
  arbor habet frondes, pabula semper humus.
est mihi fecundus dotalibus hortus in agris:
  aura fovet, liquidae fonte rigatur aquae.
hunc meus implevit generoso flore maritus
  atque ait "arbitrium tu, dea, floris habe."
saepe ego digestos volui numerare colores
  nec potui: numero copia maior erat.
roscida cum primum foliis excussa pruina est,
  et variae radiis intepuere comae,
conveniunt pictis incinctae vestibus Horae
  inque leves calathos munera nostra legunt.
protinus accedunt Charites nectuntque coronas
  sertaque caelestes implicitura comas.
prima per immensas sparsi nova semina gentes:
  unius tellus ante coloris erat.
prima Therapnaeo feci de sanguine florem,
  et manet in folio scripta querela suo.

tu quoque nomen habes cultos, Narcisse, per hortos,
infelix, quod non alter et alter eras!
quid Crocon aut Attin referam Cinyraque creatum,
de quorum per me volnere surgit honor?
Mars quoque, si nescis, per nostras editus artes:
Iuppiter hoc ut adhuc nesciat, usque precor.
sancta Iovem Iuno, nata sine matre Minerva,
officio doluit non eguisse suo.
ibat, ut Oceano quereretur facta mariti:
restitit ad nostras fessa labore fores.
quam simul aspexi, "quid te, Saturnia" dixi
"attulit?" exponit, quem petat, illa, locum;
addidit et causam. verbis solabar amicis.
"non" inquit "verbis cura levanda mea est.
si pater est factus neglecto coniugis usu
Iuppiter, et solus nomen utrumque tenet,
cur ego desperem fieri sine coniuge mater,
et parere intacto, dummodo casta, viro?
omnia temptabo latis medicamina terris,
et freta Tartareos excutiamque sinus."
vox erat in cursu: voltum dubitantis habebam:
"nescio quid, nymphe, posse videris" ait.
ter volui promittere opem, ter lingua retenta est:
ira Iovis magni causa timoris erat.
"fer, precor, auxilium!" dixit "celabitur auctor";
et Stygiae numen testificatur aquae.
"quod petis, Oleniis" inquam "mihi missus ab arvis
flos dabit — est hortis unicus ille meis.
qui dabat, '"hoc'" dixit '"sterilem quoque tange iuvencam:
mater erit.'" tetigi; nec mora: mater erat."
protinus haerentem decerpsi pollice florem:
tangitur, et tacto concipit illa sinu.
iamque gravis Thracen et laeva Propontidos intrat
fitque potens voti, Marsque creatus erat.
qui memor accepti per me natalis "habeto
tu quoque Romulea" dixit "in urbe locum."
forsitan in teneris tantum mea regna coronis
esse putes? tangit numen et arva meum.
si bene floruerint segetes, erit area dives:
si bene floruerit vinea, Bacchus erit:
si bene floruerint oleae, nitidissimus annus:
pomaque proventum temporis huius habent.
flore semel laeso pereunt viciaeque fabaeque,
et pereunt lentes, advena Nile, tuae.

vina quoque in magnis operose condita cellis
  florent, et nebulae dolia summa tegunt.
mella meum munus: volucres ego mella daturas
  ad violam et cytisos et thyma cana voco.' —
[nos quoque idem facimus tunc, cum iuvenalibus annis
  luxuriant animi, corporaque ipsa vigent.]
talia dicenten tacitus mirabar. at illa
  'ius tibi discendi, si qua requiris' ait.
'dic, dea,' respondi 'ludorum quae sit origo.'
  vix bene desieram, rettulit illa mihi:
'cetera luxuriae nondum instrumenta vigebant:
  aut pecus aut latam dives habebat humum.
hinc etiam locuples, hinc ipsa pecunia dicta est.
  sed iam de vetito quisque parabat opes.
venerat in morem, populi depascere saltus,
  idque diu licuit, poenaque nulla fuit.
vindice servabat nullo sua publica volgus:
  iamque in privato pascere inertis erat.
plebis ad aediles perducta licentia talis
  Publicios: animus defuit ante viris.
rem populus recipit. multam subiere nocentes.
  vindicibus laudi publica cura fuit.
multa data est ex parte mihi, magnoque favore
  victores ludos instituere novos.
parte locant clivum, qui tunc erat ardua rupes:
  utile nunc iter est, Publiciumque vocant.' —
annua credideram spectacula facta. negavit,
  addidit et dictis altera verba suis:
'nos quoque tangit honor. festis gaudemus et aris,
  turbaque caelestes ambitiosa sumus.
saepe deos aliquis peccando fecit iniquos,
  et pro delictis hostia blanda fuit.
saepe Iovem vidi, cum iam sua mittere vellet
  fulmina, ture dato sustinuisse manum.
at si neglegimur, magnis iniuria poenis
  solvitur, et iustum praeterit ira modum.
respice Thestiaden: flammis absentibus arsit;
  causa est, quod Phoebes ara sine igne fuit.
respice Tantaliden: eadem dea vela tenebat.
  virgo est, et spretos bis tamen ulta focos.
Hippolyte infelix, velles coluisse Dionen,
  cum consternatis diripereris equis.
longa referre mora est correcta oblivia damnis.
  me quoque Romani praeteriere patres.

quid facerem, per quod fierem manifesta doloris?
exigerem nostrae qualia damna notae?
excidit officium tristi mihi. nulla tuebar
rura, nec in pretio fertilis hortus erat,
lilia deciderant, violas arere videres,
filaque punicei languida facta croci.
saepe mihi Zephyrus "dotes corrumpere noli
ipsa tuas" dixit: dos mihi vilis erat.
florebant oleae: venti nocuere protervi.
florebant segetes: grandine laesa seges.
in spe vitis erat: caelum nigrescit ab austris,
et subita frondes decutiuntur aqua.
nec volui fieri nec sum crudelis in ira:
cura repellendi sed mihi nulla fuit.
convenere patres, et, si bene floreat annus,
numinibus nostris annua festa vovent.
adnuimus voto. consul cum consule ludos
Postumio Laenas persoluere mihi.'
quaerere conabar, quare lascivia maior
his foret in ludis liberiorque iocus;
sed mihi succurrit, numen non esse severum,
aptaque deliciis munera ferre deam.
tempora sutilibus cinguntur pota coronis,
et latet iniecta splendida mensa rosa.
ebrius incinctis philyra conviva capillis
saltat et imprudens utitur arte meri;
ebrius ad durum formosae limen amicae
cantat, habent unctae mollia serta comae.
nulla coronata peraguntur seria fronte,
nec liquidae vinctis flore bibuntur aquae.
donec eras mixtus nullis, Acheloe, racemis,
gratia sumendae non erat ulla rosae.
Bacchus amat flores: Baccho placuisse coronam
ex Ariadnaeo sidere nosse potes.
scaena levis decet hanc: non est, mihi credite, non est
illa coturnatas inter habenda deas.
turba quidem cur hos celebret meretricia ludos,
non ex difficili causa petita subest.
non est de tetricis, non est de magna professis:
volt sua plebeio sacra patere choro.
et monet aetatis specie, dum floreat, uti:
contemnunt spinam, cum cecidere rosae. —
cur tamen, ut dantur vestes Cerealibus albae,
sic haec est cultu versicolore decens?

an quia maturis albescit messis aristis,
  et color et species floribus omnis inest?
adnuit, et motis flores cecidere capillis,
  accidere in mensas ut rosa missa solet.
lumina restabant, quorum me causa latebat;
  cum sic errores abstulit illa meos:
'vel quia purpureis collucent floribus agri,
  lumina sunt nostros visa decere dies:
vel quia nec flos est hebeti nec flamma colore,
  atque oculos in se splendor uterque trahit:
vel quia deliciis nocturna licentia nostris
  convenit. a vero tertia causa venit.'
'est breve praeterea, de quo mihi quaerere restat,
  si liceat' dixi. dixit et illa 'licet!'
'cur tibi pro Libycis clauduntur rete leaenis
  imbelles capreae sollicitusque lepus?'
non sibi, respondit, silvas cessisse, sed hortos
  arvaque pugnaci non adeunda ferae.
omnia finierat: tenues secessit in auras.
  mansit odor — posses scire fuisse deam!
floreat ut toto carmen Nasonis in aevo,
  sparge, precor, donis pectora nostra tuis.

Nocte minus quarta promet sua sidera Chiron *3.* [*CC*
  semivir et flavi corpore mixtus equi. *LVD·IN·CIR*]
Pelion Haemoniae mons est obversus in austros:
  summa virent pinu, cetera quercus habet.
Phillyrides tenuit. saxo stant antra vetusto,
  quae iustum memorant incoluisse senem.
ille manus olim missuras Hectora leto
  creditur in lyricis detinuisse modis.
venerat Alcides exhausta parte laborum,
  iussaque restabant ultima paene viro.
stare simul casu Troiae duo fata videres:
  hinc puer Aeacides, hinc Iove natus erat.
excipit hospitio iuvenem Philyreïus heros,
  et causam adventus hic rogat, ille docet.
perspicit interea clavam spoliumque leonis
  'vir'que ait 'his armis, armaque digna viro!'
nec se, quin horrens auderent tangere saetis
  vellus, Achilleae continuere manus.
dumque senex tractat squalentia tela venenis,
  excidit et laevo fixa sagitta pede est.
ingemuit Chiron traxitque e corpore ferrum;

et gemit Alcides Haemoniusque puer.
ipse tamen lectas Pagasaeis collibus herbas
temperat et vana volnera mulcet ope:
virus edax superabat opem, penitusque recepta
ossibus et toto corpore pestis erat.
sanguine Centauri Lernaeae sanguis Echidnae
mixtus ad auxilium tempora nulla dabat.
stabat, ut ante patrem, lacrimis perfusus Achilles:
sic flendus Peleus, si moreretur, erat.
saepe manus aegras manibus fingebat amicis —
morum, quos fecit, praemia doctor habet —;
oscula saepe dedit; dixit quoque saepe iacenti:
'vive, precor, nec me, care, relinque, pater!'
nona dies aderat, cum tu, iustissime Chiron,
bis septem stellis corpora cinctus eras.

Hunc Lyra curva sequi cuperet; sed idonea nondum *4.[D C]*
est via: nox aptum tertia tempus erit. *5. E C*

Scorpius in caelo, cum cras lucescere Nonas *6. F C*
dicimus, a media parte notatus erit.

Hinc ubi protulerit formosa ter Hesperus ora, *7. G NON. N*
ter dederint Phoebo sidera victa locum, *8. H F*
ritus erit veteris, nocturna Lemuria, sacri. *9. A LEM. N*
inferias tacitis Manibus illa dabunt.
annus erat brevior; nec adhuc pia februa norant,
nec tu dux mensum, Iane biformis, eras:
iam tamen extincto cineri sua dona ferebant,
compositique nepos busta piabat avi.
mensis erat Maius, maiorum nomine dictus,
qui partem prisci nunc quoque moris habet.
nox ubi iam media est, somnosque silentia praebent,
et canis et variae conticuistis aves,
ille memor veteris ritus timidusque deorum
surgit (habent gemini vincula nulla pedes)
signaque dat digitis medio cum pollice iunctis,
occurrat tacito ne levis umbra sibi.
cumque manus puras fontana perluit unda,
vertitur et nigras accipit ore fabas
aversusque iacit. sed dum iacit, 'haec ego mitto,
his' inquit 'redimo meque meosque fabis!'
hoc novies dicit, nec respicit. umbra putatur
colligere et nullo terga vidente sequi.

rursus aquam tangit Temesaeaque concrepat aera
et rogat, ut tectis exeat umbra suis.
cum dixit novies 'Manes exite paterni,'
respicit et pure sacra peracta putat. —
dicta sit unde dies, quae nominis extet origo,
me fugit — ex aliquo est invenienda deo.
'Pliade nate, mone, virga venerande potenti!
saepe tibi est Stygii regia visa Iovis.'
venit adoratus caducifer: 'accipe causam
nominis.' ex ipso est cognita causa deo.
Romulus ut tumulo fraternas condidit umbras,
et male veloci iusta soluta Remo,
Faustulus infelix et passis Acca capillis
spargebant lacrimis ossa perusta suis.
inde domum redeunt sub prima crepuscula maesti;
utque erat, in duro procubuere toro.
umbra cruenta Remi visa est assistere lecto
atque haec exiguo murmure verba loqui:
'en ego dimidium vestri parsque altera voti,
cernite, sim qualis; qui modo qualis eram!
qui modo, si volucres habuissem regna iubentes,
in populo potui maximus esse meo:
nunc sum elapsa rogi flammis et inanis imago:
haec est ex illo forma relicta Remo!
heu ubi Mars pater est? si vos modo vera locuti,
uberaque expositis ille ferina dedit.
quem lupa servavit, manus hunc temeraria civis
perdidit. o quanto mitior illa fuit!
saeve Celer, crudelem animam per volnera reddas,
utque ego sub terras sanguinulentus eas!
noluit hoc frater; pietas aequalis in illo est:
quod potuit, lacrimas Manibus ille dedit.
hunc vos per lacrimas, per vestra alimenta rogate,
ut celebrem nostro signet honore diem.'
mandantem amplecti cupiunt et bracchia tendunt:
lubrica prensantes effugit umbra manus.
ut secum fugiens somnos abduxit imago,
ad regem voces fratris uterque ferunt.
Romulus obsequitur lucemque Remuria dicit
illam, qua positis iusta feruntur avis.
aspera mutata est in lenem tempore longo
littera, quae toto nomine prima fuit.
mox etiam Lemures animas dixere silentum.
hic sensus verbi, vis ea vocis erat.

fana tamen veteres illis clausere diebus,
ut nunc ferali tempore operta vides.
nec viduae taedis eadem nec virginis apta
tempora: quae nupsit, non diuturna fuit.
hac quoque de causa, si te proverbia tangunt,
mense malas Maio nubere volgus ait. —
sed tamen haec tria sunt sub eodem tempore festa,
inter se nulla continuata die.

Quorum si mediis Boeotum Oriona quaeres, *10. B C*
falsus eris. signi causa canenda mihi. *11. C LEM. N*
Iuppiter et, lato qui regnat in aequore, frater
carpebant socias Mercuriusque vias.
tempus erat, quo versa iugo referuntur aratra,
et pronus saturae lac bibit agnus ovis.
forte senex Hyrieus, angusti cultor agelli,
hos videt, exiguam stabat ut ante casam,
atque ita 'longa via est, nec tempora longa supersunt,'
dixit 'et hospitibus ianua nostra patet.'
addidit et voltum verbis iterumque rogavit.
parent promissis dissimulantque deos.
tecta senis subeunt nigro deformia fumo:
ignis in hesterno stipite parvus erat.
ipse genu nixus flammas exsuscitat aura
et promit quassas comminuitque faces.
stant calices. minor inde fabas, holus alter habebat,
et spumant testu pressus uterque suo.
dumque mora est, tremula dat vina rubentia dextra:
accipit aequoreus pocula prima deus.
quae simul exhausit, 'da nunc bibat ordine' dixit
'Iuppiter.' audito palluit ille Iove.
ut rediit animus, cultorem pauperis agri
immolat et magno torret in igne bovem.
quaeque puer quondam primis diffuderat annis,
promit fumoso condita vina cado.
nec mora: flumineam lino celantibus ulvam,
sic quoque non altis, incubuere toris.
nunc dape, nunc posito mensae nituere Lyaeo:
terra rubens crater, pocula fagus erant.
verba fuere Iovis: 'si quid fert impetus, opta:
omne feres.' placidi verba fuere senis:
'cara fuit coniunx, primae mihi flore iuventae
cognita. nunc ubi sit, quaeritis? urna tegit.
huic ego iuratus, vobis in verba vocatis,

"coniugio" dixi "sola fruere meo."
et dixi et servo. sed enim diversa voluntas
est mihi: nec coniunx, sed pater esse volo.'
adnuerant omnes. omnes ad terga iuvenci
constiterant. pudor est ulteriora loqui.
tum superiniecta texere madentia terra:
iamque decem menses: et puer ortus erat.
hunc Hyrieus, quia sic genitus, vocat Uriona.
perdidit antiquum littera prima sonum.
creverat immensum: comitem sibi Delia sumpsit;
ille deae custos, ille satelles erat.
verba movent iram non circumspecta deorum.
'quam nequeam' dixit 'vincere, nulla fera est.'
Scorpion immisit Tellus. fuit impetus illi
curva gemelliparae spicula ferre deae.
obstitit Orion. Latona nitentibus astris
addidit et 'meriti praemia' dixit 'habe!'

12. D NP
LVD·MART·
IN·CIRC

Sed quid et Orion et cetera sidera mundo
cedere festinant, noxque coartat iter?
quid solito citius liquido iubar aequore tollit
candida, Lucifero praeveniente, dies?
fallor, an arma sonant? non fallimur, arma sonabant:
Mars venit et veniens bellica signa dedit.
Ultor ad ipse suos caelo descendit honores
templaque in Augusto conspicienda foro.
et deus est ingens et opus: debebat in urbe
non aliter nati Mars habitare sui.
digna Giganteis haec sunt delubra tropaeis;
hinc fera Gradivum bella movere decet,
seu quis ab Eoo nos impius orbe lacesset,
seu quis ab occiduo sole domandus erit.
prospicit armipotens operis fastigia summi
et probat invictos summa tenere deos:
prospicit in foribus diversae tela figurae,
armaque terrarum milite victa suo.
hinc videt Aenean oneratum pondere sacro
et tot Iuleae nobilitatis avos:
hinc videt Iliaden umeris ducis arma ferentem,
claraque dispositis acta subesse viris.
spectat et Augusto praetextum nomine templum:
et visum, lecto Caesare, maius opus.
voverat hoc iuvenis tunc, cum pia sustulit arma.
a tantis Princeps incipiendus erat.

ille manus tendens, hinc stanti milite iusto,
hinc coniuratis, talia dicta dedit:
'si mihi bellandi pater est Vestaeque sacerdos
auctor et ulcisci numen utrumque paro:
Mars, ades et satia scelerato sanguine ferrum,
stetque favor causa pro meliore tuus!
templa feres et, me victore, vocaberis Ultor.'
voverat: et fuso laetus ab hoste redit.
nec satis est meruisse semel cognomina Marti:
persequitur Parthi signa retenta manu.
gens fuit et campis et equis et tuta sagittis,
et circumfusis invia fluminibus.
addiderant animos Crassorum funera genti,
cum periit miles signaque duxque simul.
signa, decus belli, Parthus Romana tenebat,
Romanaeque aquilae signifer hostis erat!
isque pudor mansisset adhuc, nisi fortibus armis
Caesaris Ausoniae protegerentur opes.
ille notas veteres et longi dedecus aevi
sustulit. agnorunt signa recepta suos.
quid tibi nunc solitae mitti post terga sagittae,
quid loca, quid rapidi profuit usus equi?
Parthe, refers aquilas, victos quoque porrigis arcus:
pignora iam nostri nulla pudoris habes.
rite deo templumque datum nomenque bis ulto,
et meritus voti debita solvit honor.
sollemnes ludos Circo celebrate, Quirites!
non visa est fortem scaena decere deum.

Pliadas aspicies omnes totumque sororum *13. E LEM. N*
agmen, ubi ante Idus nox erit una super.
tum mihi non dubiis auctoribus incipit aestas,
et tepidi finem tempora veris habent.

Idibus ora prior stellantia tollere Taurum *14. FC*
indicat. huic signo fabula nota subest.
praebuit ut taurus Tyriae sua terga puellae
Iuppiter et falsa cornua fronte tulit.
illa iubam dextra, laeva retinebat amictus,
et timor ipse novi causa decoris erat.
aura sinus implet, flavos movet aura capillos.
Sidoni, sic fueras aspicienda Iovi!
saepe puellares subduxit ab aequore plantas,
et metuit tactus assilientis aquae:

saepe deus prudens tergum demisit in undas,
haereat ut collo fortius illa suo.
litoribus tactis stabat sine cornibus ullis
Iuppiter, inque deum de bove versus erat.
taurus init caelum; te, Sidoni, Iuppiter implet,
parsque tuum terrae tertia nomen habet.
hoc alii signum Phariam dixere iuvencam,
quae bos ex homine est, ex bove facta dea. —
tum quoque priscorum virgo simulacra virorum
mittere roboreo scirpea ponte solet.
corpora post decies senos qui credidit annos
missa neci, sceleris crimine damnat avos.
fama vetus, tunc cum Saturnia terra vocata est,
talia fatidici dicta fuisse senis:
'falcifero libata seni duo corpora gentis
mittite, quae Tuscis excipiantur aquis':
donec in haec venit Tirynthius arva, quotannis
tristia Leucadio sacra peracta modo:
illum stramineos in aquam misisse Quirites:
Herculis exemplo corpora falsa iaci.
pars putat, ut ferrent iuvenes suffragia soli,
pontibus infirmos praecipitasse senes.
Thybri, doce verum. tua ripa vetustior urbe est:
principium ritus tu bene nosse potes.
Thybris harundiferum medio caput extulit alveo
raucaque dimovit talibus ora sonis:
'haec loca desertas vidi sine moenibus herbas;
pascebat sparsas utraque ripa boves.
et quem nunc gentes Tiberim noruntque timentque,
tunc etiam pecori despiciendus eram.
Arcadis Euandri nomen tibi saepe refertur:
ille meas remis advena torsit aquas.
venit et Alcides, turba comitatus Achiva.
Albula, si memini, tunc mihi nomen erat.
excipit hospitio iuvenem Pallantius heros,
et tandem Caco debita poena fuit.
victor abit secumque boves, Erytheïda praedam,
abstrahit. at comites longius ire negant.
magnaque pars horum desertis venerat Argis:
montibus his ponunt spemque Laremque suum.
saepe tamen patriae dulci tanguntur amore,
atque aliquis moriens hoc breve mandat opus:
"mittite me in Tiberim, Tiberinis vectus ut undis
litus ad Inachium pulvis inanis eam."

displicet heredi mandati cura sepulcri:
mortuus Ausonia conditur hospes humo,
scirpea pro domino Tiberi iactatur imago,
ut repetat Graias per freta longa domos.'
hactenus. ut subiit vivo rorantia saxo
antra, leves cursum sustinuistis aquae.

Clare nepos Atlantis, ades, quem montibus olim *15. G*
edidit Arcadiis Pleïas una Iovi: *EID·NP* *16. HF*
pacis et armorum superis imisque deorum *17. AC*
arbiter, alato qui pede carpis iter: *18. BC*
laete lyrae pulsu, nitida quoque laete palaestra, *19. CC*
quo didicit culte lingua docente loqui!
templa tibi posuere patres spectantia Circum
Idibus: ex illo est haec tibi sacra dies.
te, quicumque suas profitetur vendere merces,
ture dato, tribuas ut sibi lucra, rogant.
est aqua Mercurii portae vicina Capenae:
si iuvat expertis credere, numen habet.
huc venit incinctus tunicam mercator, et urna
purus suffita, quam ferat, haurit aquam.
uda fit hinc laurus: lauro sparguntur ab uda
omnia, quae dominos sunt habitura novos.
spargit et ipse suos lauro rorante capillos
et peragit solita fallere voce preces:
'ablue praeteriti periuria temporis,' inquit
'ablue praeteritae perfida verba die!
sive ego te feci testem falsove citavi
non audituri numina magna Iovis,
sive deum prudens alium divamve fefelli,
abstulerint celeres improba verba noti.
et pateant veniente die periuria nobis,
nec curent superi, si qua locutus ero.
da modo lucra mihi, da facto gaudia lucro,
et fac, ut emptori verba dedisse iuvet.'
talia Mercurius poscentem ridet ab alto,
se memor Ortygias surripuisse boves.

At mihi pande, precor, tanto meliora petenti, *20. DC*
in Geminos ex quo tempore Phoebus eat.
'cum totidem de mense dies superesse videbis,
quot sunt Herculei facta laboris' ait.
'dic' ego respondi 'causam mihi sideris huius.'
causam facundo reddidit ore deus:

'abstulerant raptas Phoeben Phoebesque sororem
  Tyndaridae fratres, hic eques, ille pugil.
bella parant repetuntque suas et frater et Idas,
  Leucippo fieri pactus uterque gener.
his amor, ut repetant, illis, ut reddere nolint,
  suadet: et ex causa pugnat uterque pari.
effugere Oebalidae cursu potuere sequentes:
  sed visum celeri vincere turpe fuga.
liber ab arboribus locus est, apta area pugnae:
  constiterant illo — nomen Aphidna — loco.
pectora traiectus Lynceo Castor ab ense
  non expectato volnere pressit humum.
ultor adest Pollux et Lyncea perforat hasta,
  qua cervix umeros continuata premit.
ibat in hunc Idas vixque est Iovis igne repulsus:
  tela tamen dextrae fulmine rapta negant.
iamque tibi, Pollux, caelum sublime patebat,
  cum "mea" dixisti "percipe verba, pater!
quod mihi das uni caelum, partire duobus:
  dimidium toto munere maius erit."
dixit et alterna fratrem statione redemit.
  utile sollicitae sidus utrumque rati.'

Ad Ianum redeat, qui quaerit, Agonia quid sint: *21. E*
  quae tamen in fastis hoc quoque tempus habent. *AGON·NP*

Nocte sequente diem canis Erigoneïus exit: *22. FN*
  est alio signi reddita causa loco.

Proxima Volcani lux est: Tubilustria dicunt. *23. G TVB·NP*
  lustrantur purae, quas facit ille, tubae.

Quattuor inde notis locus est, quibus ordine lectis *24. H·Q·*
  vel mos sacrorum vel fuga regis inest. *R·C·F*

Nec te praetereo, populi Fortuna potentis *25. AC*
  Publica, cui templum luce sequente datum est. *26. BC*
hanc ubi dives aquis acceperit Amphitrite, *27. CC*
  grata Iovi fulvae rostra videbis avis. *28. DC*
auferet ex oculis veniens Aurora Booten, *29. EC* *30. FC*
  continuaque die sidus Hyantis erit. *31. GC*

LIBER SEXTUS.

Hic quoque mensis habet dubias in nomine causas:
quae placeant, positis omnibus ipse leges.
facta canam. sed erunt, qui me finxisse loquantur
nullaque mortali numina visa putent.
est deus in nobis; agitante calescimus illo:
impetus hic sacrae semina mentis habet.
fas mihi praecipue voltus vidisse deorum,
vel quia sum vates, vel quia sacra cano.
est nemus arboribus densum, secretus ab omni
voce locus, si non obstreperetur aquis.
hic ego quaerebam, coepti quae mensis origo
esset, et in cura nominis huius eram.
ecce deas vidi, — non quas praeceptor arandi
viderat, Ascraeas cum sequeretur oves;
nec quas Priamides in aquosae vallibus Idae
contulit: ex illis sed tamen una fuit.
ex illis fuit una, sui germana mariti:
haec erat, agnovi, quae stat in arce Iovis.
horrueram tacitoque animum pallore fatebar.
tum dea, quos fecit, sustulit ipsa metus.
namque ait 'o vates, Romani conditor anni,
ause per exiguos magna referre modos,
ius tibi fecisti numen caeleste videndi,
cum placuit numeris condere festa tuis.
ne tamen ignores volgique errore traharis:
Iunius a nostro nomine nomen habet.
est aliquid nupsisse Iovi, Iovis esse sororem:
fratre magis, dubito, glorier anne viro.
si genus aspicitur: Saturnum prima parentem
feci, Saturni sors ego prima fui.
a patre dicta meo quondam Saturnia Roma est:
haec illi a caelo proxima terra fuit.
si torus in pretio est: dicor matrona Tonantis,
iunctaque Tarpeio sunt mea templa Iovi.
an potuit Maio paelex dare nomina mensi,
hic honor in nobis invidiosus erit?
cur igitur regina vocor princepsque dearum?
aurea cur dextrae sceptra dedere meae?
an facient mensem luces, Lucinaque ab illis
dicar et a nullo nomina mense traham?
tum me paeniteat posuisse fideliter iras

in genus Electrae Dardaniamque domum.
causa duplex irae: rapto Ganymede dolebam;
forma quoque Idaeo iudice victa mea est.
paeniteat, quod non foveo Carthaginis arces,
cum mea sint illo currus et arma loco:
paeniteat Sparten Argosque measque Mycenas
et veterem Latio supposuisse Samon:
adde senem Tatium Iunonicolasque Faliscos,
quos ego Romanis succubuisse tuli.
sed neque paeniteat, nec gens mihi carior ulla est:
hic colar, hic teneam cum Iove templa meo.
ipse mihi Mavors "commendo moenia" dixit
"haec tibi. tu pollens urbe nepotis eris."
dicta fides sequitur. centum celebramur in aris:
nec levior quovis est mihi mensis honor.
nec tamen hunc nobis tantummodo praestat honorem
Roma: suburbani dant mihi munus idem.
inspice, quos habeat nemoralis Aricia fastos
et populus Laurens Lanuviumque meum:
est illic mensis Iunonius. inspice Tibur
et Praenestinae moenia sacra deae:
Iunonale leges tempus. nec Romulus illas
condidit; at nostri Roma nepotis erat.'
finierat Iuno. respeximus. Herculis uxor
stabat, et in voltu signa vigoris erant.
'non ego, si toto mater me cedere caelo
iusserit, invita matre morabor' ait.
'nunc quoque non luctor de nomine temporis huius:
blandior et partes paene rogantis ago,
remque mei iuris malim tenuisse precando,
et faveas causae forsitan ipse meae.
aurea possedit socio Capitolia templo
mater et, ut debet, cum Iove summa tenet.
at decus omne mihi contingit origine mensis;
unicus est, de quo sollicitamur, honor.
quid grave, si titulum mensis, Romane, dedisti
Herculis uxori, posteritasque memor?
haec quoque terra aliquid debet mihi nomine magni
coniugis: huc captas appulit ille boves.
hic male defensus flammis et dote paterna
Cacus Aventinam sanguine tinxit humum.
ad propiora vocor. populum digessit ab annis
Romulus, in partes distribuitque duas.
haec dare consilium, pugnare paratior illa est:

haec aetas bellum suadet, at illa gerit.
sic statuit mensesque nota secrevit eadem.
Iunius est iuvenum: qui fuit ante, senum.'
dixit. et in litem studio certaminis issent,
atque ira pietas dissimulata foret: —
venit Apollinea longas Concordia lauro
nexa comas, placidi numen opusque ducis.
haec ubi narravit Tatium fortemque Quirinum
binaque cum populis regna coisse suis,
et Lare communi soceros generosque receptos,
'his nomen iunctis Iunius' inquit 'habet.'
dicta triplex causa est. at vos ignoscite, divae:
res est arbitrio non dirimenda meo.
ite pares a me. perierunt iudice formae
Pergama: plus laedunt, quam iuvat una, duae.

Prima dies tibi, Carna, datur. dea cardinis haec est. *1.* [*H*·
numine clausa aperit, claudit aperta suo. *K·IVN*·]
unde datas habeat vires, obscurior aevo *N*
fama; sed e nostro carmine certus eris.
adiacet antiquus Tiberino lucus Helerni:
pontifices illuc nunc quoque sacra ferunt.
inde sata est nymphe — Cranaen dixere priores —
nequiquam multis saepe petita procis.
rura sequi iaculisque feras agitare solebat
nodosasque cava tendere valle plagas.
non habuit pharetram: Phoebi tamen esse sororem
credebant. nec erat, Phoebe, pudenda tibi.
huic aliquis iuvenum dixisset amantia verba,
reddebat tales protinus illa sonos:
'haec loca lucis habent nimis et cum luce pudoris:
si secreta magis ducis in antra, sequor.'
credulus ante ivit. frutices haec nacta resistit
et latet et nullo est invenienda modo.
viderat hanc Ianus, visaeque cupidine captus
ad duram verbis mollibus usus erat.
nympha iubet quaeri de more remotius antrum,
utque comes sequitur destituitque ducem.
stulta! videt Ianus, quae post sua terga gerantur:
nil agis, et latebras respicit ille tuas:
nil agis. en! dixi: nam te sub rupe latentem
occupat amplexu, speque potitus ait:
'ius pro concubitu nostro tibi cardinis esto.
hoc pretium positae virginitatis habe.'

sic fatus spinam, qua tristes pellere posset
  a foribus noxas, — haec erat alba — dedit.
sunt avidae volucres, non quae Phineïa mensis
  guttura fraudabant, sed genus inde trahunt:
grande caput, stantes oculi, rostra apta rapinis,
  canities pinnis, unguibus hamus inest.
nocte volant puerosque petunt nutricis egentes,
  et vitiant cunis corpora rapta suis.
carpere dicuntur lactentia viscera rostris
  et plenum poto sanguine guttur habent.
est illis strigibus nomen: sed nominis huius
  causa, quod horrendum stridere nocte solent.
sive igitur nascuntur aves, seu carmine fiunt,
  naeniaque in volucres Marsa figurat anus:
in thalamos venere Procae. Proca natus in illis
  praeda recens avium quinque diebus erat,
pectoraque exsorbent avidis infantia linguis;
  at puer infelix vagit opemque petit.
territa voce sui nutrix accurrit alumni
  et rigido sectas invenit ungue genas.
quid faceret? color oris erat, qui frondibus olim
  esse solet seris, quas nova laesit hiems.
pervenit ad Cranaen et rem docet. illa 'timorem
  pone! tuus sospes' dixit 'alumnus erit.'
venerat ad cunas: flebant materque paterque.
  'sistite vos lacrimas, ipsa medebor' ait.
protinus arbutea postes ter in ordine tangit
  fronde, ter arbutea limina fronde notat;
spargit aquis aditus — et aquae medicamen habebant —
  extaque de porca cruda bimenstre tenet.
atque ita 'noctis aves, extis puerilibus' inquit
  'parcite: pro parvo victima parva cadit.
cor pro corde, precor, pro fibris sumite fibras.
  hanc animam vobis pro meliore damus.'
sic ubi libavit, prosecta sub aethere ponit,
  quique adsint sacris, respicere illa vetat.
virgaque Ianalis de spina ponitur alba,
  qua lumen thalamis parva fenestra dabat.
post illud nec aves cunas violasse feruntur,
  et rediit puero, qui fuit ante, color. —
pinguia cur illis gustentur larda Kalendis,
  mixtaque cum calido sit faba farre, rogas?
prisca dea est aliturque cibis, quibus ante solebat,
  nec petit ascitas luxuriosa dapes.

piscis adhuc illi populo sine fraude natabat,
ostreaque in conchis tuta fuere suis:
nec Latium norat, quam praebet Ionia dives,
nec quae Pygmaeo sanguine gaudet, avem:
et praeter pinnas nihil in pavone placebat,
nec tellus captas miserat Afra feras.
sus erat in pretio; caesa sue festa colebant.
terra fabas tantum duraque farra dabat.
quae duo mixta simul sextis quicumque Kalendis
ederit, huic laedi viscera posse negant. —
arce quoque in summa Iunoni templa Monetae
ex voto memorant facta, Camille, tuo.
ante domus Manli fuerat, qui Gallica quondam
a Capitolino reppulit arma Iove.
quam bene, di magni! pugna cecidisset in illa,
defensor solii, Iuppiter alte, tui!
vixit, ut occideret damnatus crimine regni:
hunc illi titulum longa senecta dabat. —
lux eadem Marti festa est, quem prospicit extra
appositum Tectae porta Capena viae. —
te quoque, Tempestas, meritam delubra fatemur,
cum paene est Corsis obruta classis aquis. —
haec hominum monimenta patent. si quaeritis astra:
tunc oritur magni praepes adunca Iovis.

Postera lux Hyadas, Taurinae cornua frontis, *2. [AF]*
evocat, et multa terra madescit aqua.

Mane ubi bis fuerit, Phoebusque iteraverit ortus, *3. BC*
factaque erit posito rore bis uda seges,
hac sacrata die Tusco Bellona duello
dicitur; et Latio prospera semper adest.
Appius est auctor, Pyrrho qui pace negata
multum animo vidit, lumine captus erat.
prospicit a templo summum brevis area Circum.
est ibi non parvae parva columna notae.
hinc solet hasta manu, belli praenuntia, mitti,
in regem et gentes cum placet arma capi.

Altera pars Circi Custode sub Hercule tuta est: *4. CC*
quod deus Euboico carmine munus habet.
muneris est tempus, qui Nonas Lucifer ante est.
si titulum quaeris: Sulla probavit opus.

Quaerebam, Nonas Sanco Fidione referrem *5. D NON*
  an tibi, Semo pater. tum mihi Sancus ait:
'cuicumque ex istis dederis, ego munus habebo.
  nomina terna fero. sic voluere Cures.'
hunc igitur veteres donarunt aede Sabini
  inque Quirinali constituere iugo.

Est mihi — sitque, precor, nostris diuturnior annis — *6. EN*
  filia, qua felix sospite semper ero.
hanc ego cum vellem genero dare, tempora taedis
  apta requirebam, quaeque cavenda forent.
tum mihi post sacras monstratur Iunius Idus
  utilis et nuptis, utilis esse viris;
primaque pars huius thalamis aliena reperta est.
  nam mihi sic coniunx sancta Dialis ait:
'donec ab Iliaca placidus purgamina Vesta
  detulerit flavis in mare Thybris aquis,
non mihi detonsos crines depectere buxo,
  non ungues ferro subsecuisse licet,
non tetigisse virum, quamvis Iovis ille sacerdos,
  quamvis perpetua sit mihi lege datus.
tu quoque ne propera: melius tua filia nubet,
  ignea cum pura Vesta nitebit humo.'

Tertia post Nonas removere Lycaona Phoebe *7. FN*
  fertur, et a tergo non habet Ursa metum.
tunc ego me memini ludos in gramine Campi
  aspicere et dici, lubrice Thybri, tuos.
festa dies illis, qui lina madentia ducunt
  quique tegunt parvis aera recurva cibis.

Mens quoque numen habet. Mentis delubra videmus *8. GN MENTI· IN· CAPIT*
  vota metu belli, perfide Poene, tui.
Poene, rebellaras, et leto consulis omnes
  attoniti Mauras pertimuere manus.
spem metus expulerat, cum Menti vota senatus
  suscipit: et melior protinus illa venit.
aspicit instantes mediis sex lucibus Idus
  illa dies, qua sunt vota soluta deae.

Vesta, fave! tibi nunc operata resolvimus ora, *9. H VEST FER·VESTAE*
  ad tua si nobis sacra venire licet.
in prece totus eram. caelestia numina sensi,
  laetaque purpurea luce refulsit humus.
non equidem vidi — valeant mendacia vatum —

te, dea; nec fueras aspicienda viro.
sed quae nescieram quorumque errore tenebar,
cognita sunt, nullo praecipiente, mihi.
dena quater memorant habuisse Parilia Romam,
cum flammae custos aede recepta dea est:
regis opus placidi, quo non metuentius ullum
numinis ingenium terra Sabina tulit.
quae nunc aere vides, stipula tum tecta videres,
et paries lento vimine textus erat.
hic locus exiguus, qui sustinet atria Vestae,
tunc erat intonsi regia magna Numae.
forma tamen templi, quae nunc manet, ante fuisse
dicitur. et formae causa probanda subest.
Vesta eadem, quae Terra: subest vigil ignis utrique.
significant sedem terra focusque suam.
terra pilae similis, nullo fulcimine nixa:
aëre subiecto tam grave pendet onus.
ipsa volubilitas libratum sustinet orbem:
quique premat partes, angulus omnis abest.
cumque sit in media rerum regione locata
et tangat nullum plusve minusve latus,
ni convexa foret, parti vicinior esset,
nec medium terram mundus haberet onus.
arte Syracosia suspensus in aëre clauso
stat globus, immensi parva figura poli:
et quantum a summis, tantum secessit ab imis
terra. quod ut fiat, forma rotunda facit.
par facies templi: nullus procurrit in illo
angulus. a pluvio vindicat imbre tholus.
cur sit virginibus, quaeris, dea culta ministris?
inveniam causas hac quoque parte suas.
ex Ope Iunonem memorant Cereremque creatas
semine Saturni; tertia Vesta fuit.
utraque nupserunt, ambae peperisse feruntur:
de tribus impatiens restitit una viri.
quid mirum, virgo si virgine laeta ministra
admittit castas ad sua sacra manus?
nec tu aliud Vestam, quam vivam intellege flammam:
nataque de flamma corpora nulla vides.
iure igitur virgo est, quae semina nulla remittit
nec capit: et comites virginitatis habet.
esse diu stultus Vestae simulacra putavi:
mox didici curvo nulla subesse tholo.
ignis inextinctus templo celatur in illo.

effigiem nullam Vesta nec ignis habet.
stat vi terra sua: vi stando Vesta vocatur;
causaque par Grai nominis esse potest.
at focus a flammis et quod fovet omnia, dictus:
qui tamen in primis aedibus ante fuit.
hinc quoque vestibulum dici reor. inde precando
praefamur Vestam, quae loca prima tenet.
ante focos olim scamnis considere longis
mos erat, et mensae credere adesse deos.
nunc quoque, cum fiunt antiquae sacra Vacunae,
ante Vacunales stantque sedentque focos.
venit in hos annos aliquid de more vetusto:
fert missos Vestae pura patella cibos.
ecce coronatis panis dependet asellis,
et velant scabras florida serta molas.
sola prius furnis torrebant farra coloni —
et Fornacali sunt sua sacra deae —:
suppositum cineri panem focus ipse parabat,
strataque erat tepido tegula quassa solo.
inde focum servat pistor dominamque focorum,
et quae pumiceas versat asella molas.
praeteream referamne tuum, rubicunde Priape,
dedecus? est multi fabula parva ioci.
turrigera frontem Cybele redimita corona
convocat aeternos ad sua festa deos.
convocat et satyros et, rustica numina, nymphas;
Silenus, quamvis nemo vocarat, adest.
nec licet, et longum est, epulas narrare deorum.
in multo nox est pervigilata mero.
hi temere errabant in opacae vallibus Idae:
pars iacet et molli gramine membra levat:
hi ludunt: hos somnus habet: pars bracchia nectit
et viridem celeri ter pede pulsat humum.
Vesta iacet placidamque capit secura quietem,
sicut erat, positum caespite fulta caput.
at ruber hortorum custos nymphasque deasque
captat et errantes fertque refertque pedes.
aspicit et Vestam. dubium, nymphamne putarit
an scierit Vestam: scisse sed ipse negat.
spem capit obscenam furtimque accedere temptat
et fert suspensos corde micante gradus.
forte senex, quo vectus erat, Silenus asellum
liquerat ad ripas lene sonantis aquae.
ibat, ut inciperet longi deus Hellesponti,

intempestivo cum rudit ille sono.
territa voce gravi surgit dea. convolat omnis
turba: per infestas effugit ille manus.
Lampsacus hoc animal solita est mactare Priapo:
apta asini flammis indicis exta damus.
quem tu, diva, memor de pane monilibus ornas.
cessat opus, vacuae conticuere molae. —
nomine, quam pretio, celebratior arce Tonantis,
dicam, Pistoris quid velit ara Iovis.
cincta premebantur trucibus Capitolia Gallis:
fecerat obsidio iam diuturna famem.
Iuppiter, ad solium superis regale vocatis,
'incipe!' ait Marti. protinus ille refert:
'scilicet ignotum est, quae sit fortuna meorum,
et dolor hic animi voce querentis eget!
si tamen, ut referam breviter mala iuncta pudori,
exigis: Alpino Roma sub hoste iacet.
haec est, cui fuerat promissa potentia rerum,
Iuppiter? hanc terris impositurus eras?
iamque suburbanos Etruscaque contudit arma;
spes erat in cursu: nunc Lare pulsa suo est!
vidimus ornatos reserata per atria picta
veste triumphales occubuisse senes:
vidimus Iliacae transferri pignora Vestae
sede. putant aliquos scilicet esse deos:
at si respicerent, qua vos habitatis in arce,
totque domos vestras obsidione premi,
nil opis in cura scirent superesse deorum,
et data sollicita tura perire manu.
atque utinam pugnae pateat locus! arma capessant
et, si non poterunt exsuperare, cadant.
nunc inopes victus ignavaque fata timentes
monte suo clausos barbara turba premit.'
tunc Venus et lituo pulcher trabeaque Quirinus
Vestaque pro Latio multa locuta suo est.
'publica' respondit 'cura est pro moenibus istis,'
Iuppiter 'et poenas Gallia victa dabit.
tu modo, quae desunt fruges, superesse putentur,
effice, nec sedes desere, Vesta, tuas.
quodcumque est solidae Cereris, cava machina frangat,
mollitamque manu duret in igne focus.'
iusserat. et fratris virgo Saturnia iussis
adnuit, et mediae tempora noctis erant.
iam ducibus somnum dederat labor. increpat illos

Iuppiter et sacro, quid velit, ore docet:
'surgite et in medios de summis arcibus hostes
mittite, quam minime mittere vultis, opem!'
somnus abit, quaeruntque novis ambagibus acti,
tradere quam nolint et iubeantur, opem.
esse Ceres visa est. iaciunt Cerealia dona:
iacta super galeas scutaque longa sonant.
posse fame vinci spes excidit. hoste repulso
candida Pistori ponitur ara Iovi. —
forte revertebar festis Vestalibus illa,
qua Nova Romano nunc via iuncta foro est.
huc pede matronam vidi descendere nudo:
obstipui, tacitus sustinuique gradum.
sensit anus vicina loci, iussumque sedere
alloquitur quatiens voce tremente caput:
'hoc, ubi nunc fora sunt, udae tenuere paludes;
amne redundatis fossa madebat aquis.
Curtius ille lacus, siccas qui sustinet aras,
nunc solida est tellus, sed lacus ante fuit.
qua Velabra solent in Circum ducere pompas,
nil praeter salices cassaque canna fuit.
saepe suburbanas rediens conviva per undas
cantat et ad nautas ebria verba iacit.
nondum conveniens diversis iste figuris
nomen ab averso ceperat amne deus.
hic quoque lucus erat iuncis et harundine densus,
et pede velato non adeunda palus.
stagna recesserunt et aquas sua ripa coercet,
siccaque nunc tellus: mos tamen ille manet.'
reddiderat causam. 'valeas, anus optima!' dixi:
'quod superest aevi, molle sit omne, tui.' —
cetera iam pridem didici puerilibus annis,
non tamen idcirco praetereunda mihi.
moenia Dardanides nuper nova fecerat Ilus;
Ilus adhuc Asiae dives habebat opes:
creditur armiferae signum caeleste Minervae
urbis in Iliacae desiluisse iuga.
cura videre fuit: vidi templumque locumque.
hoc superest illi: Pallada Roma tenet.
consulitur Smintheus, lucoque obscurus opaco
hos non mentito reddidit ore sonos:
'aetheriam servate deam: servabitis urbem.
imperium secum transferet illa loci.'
servat et inclusam summa tenet Ilus in arce,

curaque ad heredem Laomedonta redit.
sub Priamo servata parum. sic ipsa volebat,
ex quo iudicio forma revicta sua est.
seu genus Adrasti seu furtis aptus Ulixes
seu pius Aeneas (eripuisse ferunt),
auctor in incerto: res est Romana. tuetur
Vesta, quod assiduo lumine cuncta videt.
heu quantum timuere patres, quo tempore Vesta
arsit, et est tectis obruta paene suis!
flagrabant sancti sceleratis ignibus ignes,
mixtaque erat flammae flamma profana piae.
attonitae flebant demisso crine ministrae:
abstulerat vires corporis ipse timor.
provolat in medium et magna 'succurrite!' voce
'non est auxilium flere' Metellus ait.
'pignora virgineis fatalia tollite palmis!
non ea sunt voto, sed rapienda manu!
me miserum! dubitatis?' ait. dubitare videbat
et pavidas posito procubuisse genu.
haurit aquas, tollensque manus 'ignoscite,' dixit
'sacra! vir intrabo non adeunda viro.
si scelus est, in me commissi poena redundet:
sit capitis damno Roma soluta mei.'
dixit et irrupit. factum dea rapta probavit
pontificisque sui munere tuta fuit. —
nunc bene lucetis, sacrae, sub Caesare, flammae:
ignis in Iliacis nunc erit usque focis.
nullaque dicetur vittas temerasse sacerdos
hoc duce, nec viva defodietur humo.
sic incesta perit; quia quam violavit, in illam
conditur, et Tellus Vestaque numen idem est. —
tum sibi Callaico Brutus cognomen ab hoste
fecit et Hispanam sanguine tinxit humum.
scilicet interdum miscentur tristia laetis,
nec populum toto pectore festa iuvant.
Crassus ad Euphraten aquilas natumque suosque
perdidit, et leto est ultimus ipse datus.
'Parthe, quid exultas?' dixit dea 'signa remittes:
quique necem Crassi vindicet, ultor erit.'

At simul auritis violae demuntur asellis *10. AN*
et Cereris fruges aspera saxa terunt,
navita puppe sedens 'Delphina videbimus,' inquit
'umida cum pulso nox erit orta die.'

Iam, Phryx, a nupta quereris, Tithone, relinqui, *11. B*
  et vigil Eois Lucifer exit aquis: *MATR·N*
ite, bonae matres, — vestrum Matralia festum —
  flavaque Thebanae reddite liba deae.
pontibus et magno iuncta est celeberrima Circo
  area, quae posito de bove nomen habet.
hac ibi luce ferunt Matutae sacra parenti
  sceptriferas Servi templa dedisse manus.
quae dea sit, quare famulas a limine templi
  arceat (arcet enim) libaque tosta petat?
Bacche, racemiferos hedera redimite capillos,
  si domus illa tua est, dirige vatis opus.
arserat obsequio Semele Iovis. accipit Ino
  te, puer, et summa sedula nutrit ope.
intumuit Iuno, rapta quod paelice natum
  educet. at sanguis ille sororis erat.
hinc agitur Furiis Athamas et imagine falsa,
  tuque cadis patria, parve Learche, manu.
maesta Learcheas mater tumulaverat umbras
  et dederat miseris omnia iusta rogis.
haec quoque, funestos ut erat laniata capillos,
  prosilit et cunis te, Melicerta, rapit.
est spatio contracta brevi, freta bina repellit
  unaque pulsatur terra duabus aquis.
huc venit insanis natum complexa lacertis
  et secum ex celso mittit in alta iugo.
excipit inlaesos Panope centumque sorores,
  et placido lapsu per sua regna ferunt.
nondum Leucothea, nondum puer ille Palaemon
  vorticibus densi Thybridis ora tenent.
lucus erat: dubium, Semelae Stimulaene vocetur;
  Maenadas Ausonias incoluisse ferunt.
quaerit ab his Ino, quae gens foret. Arcadas esse
  audit, et Euandrum sceptra tenere loci.
dissimulata deam Latias Saturnia bacchas
  instimulat fictis insidiosa sonis:
'o nimium faciles, o toto pectore captae!
  non venit haec nostris hospes amica choris.
fraude petit sacrique parat cognoscere ritum.
  quo possit poenas pendere, pignus habet.'
vix bene desierat: complent ululatibus auras
  Thyiades, effusis per sua colla comis,
iniciuntque manus puerumque revellere pugnant.
  quos ignorat adhuc, invocat illa deos:

'dique virique loci, miserae succurrite matri!'
clamor Aventini saxa propinqua ferit.
appulerat ripae vaccas Oetaeus Hiberas:
audit, et ad vocem concitus urget iter.
Herculis adventu, quae vim modo ferre parabant,
turpia femineae terga dedere fugae.
'quid petis hinc,' — cognorat enim — 'matertera Bacchi?
an numen, quod me, te quoque vexat?' ait.
illa docet partim, partim praesentia nati
continet, et furiis in scelus isse pudet.
rumor, ut est velox, agitatis pervolat alis,
estque frequens, Ino, nomen in ore tuum.
hospita Carmentis fidos intrasse Penates
diceris et longam deposuisse famem.
liba sua properata manu Tegeaea sacerdos
traditur in subito cocta dedisse foco.
nunc quoque liba iuvant festis Matralibus illam:
rustica sedulitas gratior arte fuit.
'nunc,' ait 'o vates, venientia fata resigna,
qua licet. hospitiis hoc, precor, adde meis.'
parva mora est: caelum vates ac numina sumit
fitque sui toto pectore plena dei.
vix illam subito posses cognoscere: tanto
sanctior et tanto, quam modo, maior erat.
'laeta canam. gaude, defuncta laboribus Ino!'
dixit 'et huic populo prospera semper ades!
numen eris pelagi: natum quoque pontus habebit.
in vestris aliud sumite nomen aquis.
Leucothea Grais, Matuta vocabere nostris:
in portus nato ius erit omne tuo.
quem nos Portunum, sua lingua Palaemona dicet.
ite, precor, nostris aequus uterque locis!'
adnuerat. promissa fides. posuere labores;
nomina mutarunt: hic deus, illa dea est. —
cur vetet ancillas accedere, quaeritis? odit;
principiumque odii, si sinat illa, canam.
una ministrarum solita est, Cadmeï, tuarum
saepe sub amplexus coniugis ire tui.
improbus hanc Athamas furtim dilexit: ab illa
comperit agricolis semina tosta dari.
ipsa quidem fecisse negat, sed fama recepit.
hoc est, cur odio sit tibi serva manus. —
non tamen hanc pro stirpe sua pia mater adoret:
ipsa parum felix visa fuisse parens.

alterius prolem melius mandabitis illi:
utilior Baccho, quam fuit ipsa suis.
hanc tibi 'quo properas?' memorant dixisse, Rutili:
'luce mea Marso consul ab hoste cades.'
exitus accessit verbis, flumenque Toleni
purpureum mixtis sanguine fluxit aquis.
proximus annus erat: Pallantide caesus eadem
Didius hostiles ingeminavit opes. —
lux eadem, Fortuna, tua est, auctorque locusque.
sed superiniectis quis latet iste togis?
Servius est; et constat enim: sed causa latendi
discrepat et dubium me quoque mentis habet.
dum dea furtivos timide profitetur amores,
caelestemque homini concubuisse pudet
(arsit enim magno correpta cupidine regis,
caecaque in hoc uno non fuit illa viro),
nocte domum parva solita est intrare fenestra,
unde Fenestellae nomina porta tenet.
nunc pudet, et voltus velamine celat amatos,
oraque sunt multa regia tecta toga.
an magis est verum, post Tulli funera plebem
confusam placidi morte fuisse senis:
nec modus ullus erat, crescebat imagine luctus,
donec eum positis occuluere togis?
tertia causa mihi spatio maiore canenda est:
nos tamen adductos intus agemus equos.
Tullia coniugio, sceleris mercede, peracto
his solita est dictis extimulare virum:
'quid iuvat esse pares, te nostrae caede sororis
meque tui fratris, si pia vita placet?
vivere debuerant et vir meus et tua coniunx,
si nullum ausuri maius eramus opus.
et caput et regnum facio dotale parentis.
si vir es, i, dictas exige dotis opes!
regia res scelus est! socero cape regna necato
et nostras patrio sanguine tingue manus!'
talibus instinctus solio privatus in alto
sederat. attonitum volgus ad arma ruit:
hinc cruor, hinc caedes, infirmaque vincitur aetas
sceptra gener socero rapta Superbus habet.
ipse sub Esquiliis, ubi erat sua regia, caesus
concidit in dura sanguinulentus humo.
filia carpento patrios initura Penates
ibat per medias alta feroxque vias.

corpus ut aspexit, lacrimis auriga profusis
restitit. hunc tali corripit illa sono:
'vadis, an expectas pretium pietatis amarum?
duc, inquam, invitas ipsa per ora rotas!'
certa fides facti. dictus Sceleratus ab illa
vicus, et aeterna res ea pressa nota.
post tamen hoc ausa est templum, monimenta parentis,
tangere. mira quidem, sed tamen acta loquar.
signum erat in solio residens sub imagine Tulli:
dicitur hoc oculis opposuisse manum,
et vox audita est 'voltus abscondite nostros,
ne natae videant ora nefanda meae!'
veste data tegitur. vetat hanc Fortuna moveri
et sic e templo est ipsa locuta suo:
'ore revelato qua primum luce patebit
Servius, haec positi prima pudoris erit.'
parcite, matronae, vetitas attingere vestes:
sollemni satis est voce movere preces;
sitque caput semper Romano tectus amictu,
qui rex in nostra septimus urbe fuit.
arserat hoc templum. signo tamen ille pepercit
ignis: opem nato Mulciber ipse tulit.
namque pater Tulli Volcanus, Ocresia mater
praesignis facie Corniculana fuit.
hanc secum Tanaquil, sacris de more peractis,
iussit in ornatum fundere vina focum.
hic inter cineres obsceni forma virilis
aut fuit aut visa est: sed fuit illa magis.
iussa foco captiva sedet. conceptus ab illa
Servius a caelo semina gentis habet.
signa dedit genitor, tunc cum caput igne corusco
contigit, inque comis flammeus arsit apex. —
te quoque magnifica, Concordia, dedicat aede
Livia, quam caro praestitit ipsa viro.
disce tamen, veniens aetas, ubi Livia nunc est
porticus, inmensae tecta fuisse domus.
urbis opus domus una fuit, spatiumque tenebat,
quo brevius muris oppida multa tenent.
haec aequata solo est, nullo sub crimine regni,
sed quia luxuria visa nocere sua.
sustinuit tantas operum subvertere moles
totque suas heres perdere Caesar opes.
sic agitur censura et sic exempla parantur,
cum vindex, alios quod monet, ipse facit.

Nulla nota est veniente die, quam dicere possis. *12. C N*
  Idibus Invicto sunt data templa Iovi. *13. D EID·N*
et iam Quinquatrus iubeor narrare minores.
  nunc ades o coeptis, flava Minerva, meis!
'cur vagus incedit tota tibicen in urbe?
  quid sibi personae, quid stola longa volunt?'
sic ego; sic posita Tritonia cuspide dixit
  (possim utinam doctae verba referre deae):
'temporibus veterum tibicinis usus avorum
  magnus et in magno semper honore fuit.
cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
  cantabat maestis tibia funeribus.
dulcis erat mercede labor. tempusque secutum,
  quod subito gratae frangeret artis opus . . . . .
adde quod aedilis, pompam qui funeris irent,
  artifices solos iusserat esse decem.
exilio mutant urbem Tiburque recedunt.
  exilium quodam tempore Tibur erat!
quaeritur in scaena cava tibia, quaeritur aris;
  ducit supremos naenia nulla toros.
servierat quidam, quantolibet ordine dignus,
  Tibure; sed longo tempore liber erat.
rure dapes parat ille suo turbamque canoram
  convocat: ad festas convenit illa dapes.
nox erat, et vinis oculique animique natabant,
  cum praecomposito nuntius ore venit
atque ita "quid cessas convivia solvere?" dixit:
  "auctor vindictae iam venit ecce tuae."
nec mora, convivae valido titubantia vino
  membra movent. dubii stantque labantque pedes.
at dominus "discedite!" ait, plaustroque morantes
  sustulit. in plaustro scirpea lata fuit.
alliciunt somnos tempus motusque merumque,
  potaque se Tibur turba redire putat.
iamque per Esquilias Romanam intraverat urbem,
  et mane in medio plaustra fuere foro.
Claudius, ut possent specie numeroque senatum
  fallere, personis imperat ora tegi
admiscetque alios et, ut hunc tibicina coetum
  augeat, in longis vestibus esse iubet:
sic reduces bene posse tegi, ne forte notentur
  contra collegae iussa redisse sui.
res placuit; cultuque novo licet Idibus uti
  et canere ad veteres verba iocosa modos.' —

haec ubi perdocuit, 'superest mihi discere,' dixi
 'cur sit Quinquatrus illa vocata dies.'
'Martius' inquit 'agit tali mea nomine festa,
 estque sub inventis haec quoque cura meis.
prima terebrato per rara foramina buxo
 ut daret, effeci, tibia longa sonos.
vox placuit: faciem liquidis referentibus undis
 vidi virgineas intumuisse genas.
"ars mihi non tanti est. valeas, mea tibia!" dixi.
 excipit abiectam caespite ripa suo.
inventam Satyrus primum miratur, et usum
 nescit, et inflatam sensit habere sonum,
et modo dimittit digitis, modo concipit auras;
 iamque inter nymphas arte superbus erat.
provocat et Phoebum. Phoebo superante pependit;
 caesa recesserunt a cute membra sua.
sum tamen inventrix auctorque ego carminis huius.
 hoc est, cur nostros ars colat ista dies.'

Tertia lux veniet, qua tu, Dodoni Thyone, *14. E E[N]*
 stabis Agenorei fronte videnda bovis. *15. F Q·ST·*
haec est illa dies, qua tu purgamina Vestae, *D·F*
 Thybri, per Etruscas in mare mittis aquas.
si qua fides ventis, zephyro date carbasa, nautae!
 cras veniet vestris ille secundus aquis.

At pater Heliadum radios ubi tinxerit undis, *16. GC*
 et cinget geminos stella serena polos, *17. HC*
tollet humo validos proles Hyriea lacertos. *18. AC*
 continua Delphin nocte videndus erit.
scilicet hic olim Volscos Aequosque fugatos
 viderat in campis, Algida terra, tuis:
unde suburbano clarus, Tuberte, triumpho
 vectus es in niveis, Postume, victor equis.

Iam sex et totidem luces de mense supersunt, *19. BC*
 huic unum numero tu tamen adde diem.
Sol abit a Geminis, et Cancri signa rubescunt:
 coepit Aventina Pallas in arce coli.

Iam tua, Laomedon, oritur nurus, ortaque noctem *20. CC*
 pellit, et e pratis uda pruina fugit:
reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur
 tum, cum Romanis, Pyrrhe, timendus eras.

Hanc quoque cum patriis Galatea receperit undis, *21. DC*
  plenaque securae terra quietis erit, *22. EC*
surgit humo iuvenis telis afflatus avitis
  et gemino nexas porrigit angue manus.
notus amor Phaedrae, nota est iniuria Thesei:
  devovit natum credulus ille suum.
non impune pius iuvenis Troezena petebat:
  dividit obstantes pectore taurus aquas.
solliciti terrentur equi, frustraque retenti
  per scopulos dominum duraque saxa trahunt.
exciderat curru lorisque morantibus artus
  Hippolytus lacero corpore raptus erat
reddideratque animam, multum indignante Diana.
  'nulla' Coronides 'causa doloris' ait:
'namque pio iuveni vitam sine volnere reddam,
  et cedent arti tristia fata meae.'
gramina continuo loculis depromit eburnis
  (profuerant Glauci Manibus illa prius,
tunc cum observatas augur descendit in herbas,
  usus et auxilio est anguis ab angue dato);
pectora ter tetigit, ter verba salubria dixit:
  depositum terra sustulit ille caput.
lucus eum nemorisque tui, Dictynna, recessus
  celat: Aricino Virbius ille lacu.
at Clymenus Clothoque dolent: haec, fila reneri,
  hic, fieri regni iura minora sui.
Iuppiter, exemplum veritus, direxit in ipsum
  fulmina, qui nimiae noverat artis opem.
Phoebe, querebaris. deus est; placare parenti:
  propter te, fieri quod vetat, ipse facit.

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis,
  et fugiunt freno non remorante dies. *23. FC*
quam cito venerunt Fortunae Fortis honores! *24. GC*
  post septem luces Iunius actus erit.
ite, deam laeti Fortem celebrate, Quirites!
  in Tiberis ripa munera regis habet.
pars pede, pars etiam celeri decurrite cumba;
  nec pudeat potos inde redire domum.
ferte, coronatae, iuvenum convivia, lintres,
  multaque per medias vina bibantur aquas.
plebs colit hanc, quia, qui posuit, de plebe fuisse
  fertur et ex humili sceptra tulisse loco.
convenit et servis, serva quia Tullius ortus

constituit dubiae templa propinqua deae. —
ecce suburbana rediens male sobrius aede
ad stellas aliquis talia verba iacit:
'zona latet tua nunc, et cras fortasse latebit:
dehinc erit, Orion, aspicienda mihi.'
at si non esset potus, dixisset eadem
venturum tempus solstitiale die.

Lucifero subeunte Lares delubra tulerunt *25. HC*
hic, ubi fit docta multa corona manu.
tempus idem Stator aedis habet, quam Romulus olim
ante Palatini condidit ora iugi.

Non ego te, quamvis properabis vincere, Caesar, *26. AC*
si vetet auspicium, signa movere velim.
sint tibi Flaminius Trasimenaque litora testes,
per volucres aequos multa monere deos.
tempora si veteris quaeris temeraria damni:
quintus ab extremo mense erit ille dies.

Postera lux melior: superat Masinissa Syphacem, *27. BC*
et cecidit telis Hasdrubal ipse suis.

Tot restant de mense dies, quot nomina Parcis, *28. CF*
cum data sunt trabeae templa, Quirine, tuae.

Tempus Iuleis cras est natale Kalendis: *29. DF* *30. EC*
Pierides, coeptis addite summa meis.
dicite, Pierides, quis vos adiunxerit isti,
cui dedit invitas victa noverca manus?
sic ego; sic Clio: 'clari monimenta Philippi
aspicis, unde trahit Marcia casta genus:
Marcia, sacrifico deductum nomen ab Anco,
in qua par facies nobilitate sua est,
par animo quoque forma suo respondet: in illa
et genus et facies ingeniumque simul.
nec quod laudamus formam, tu turpe putaris:
laudamus magnas hac quoque parte deas.
nupta fuit quondam matertera Caesaris illi.
o decus, o sacra femina digna domo!'
sic cecinit Clio: doctae assensere sorores,
adnuit Alcides increpuitque lyram.

TRISTIUM

LIBER PRIMUS.

I.

Parve, — nec invideo — sine me, liber, ibis in urbem:
  ei mihi, quod domino non licet ire tuo!
vade, sed incultus, qualem decet exulis esse:
  infelix habitum temporis huius habe.
nec te purpureo velent vaccinia fuco:
  non est conveniens luctibus ille color.
nec titulus minio, nec cedro charta notetur,
  candida nec nigra cornua fronte geras.
felices ornent haec instrumenta libellos:
  fortunae memorem te decet esse meae.
nec fragili geminae poliantur pumice frontes,
  hirsutus sparsis ut videare comis.
neve liturarum pudeat: qui viderit illas,
  de lacrimis factas sentiet esse meis.
vade, liber, verbisque meis loca grata saluta:
  contingam certe, quo licet, illa pede.
si quis, ut in populo, nostri non inmemor extat,
  si quis, qui, quid agam, forte requirat, erit:
vivere me dices, salvum tamen esse negabis;
  id quoque, quod vivam, munus habere dei.
atque ita tu tacitus, quaerenti plura legendus,
  ne, quod non opus est, forte loquare, cave.
protinus admonitus repetet mea crimina lector,
  et peragar populi publicus ore reus.
tu cave defendas, quamvis mordebere dictis:
  causa patrocinio non bona peior erit.
invenies si quem, qui me suspiret ademptum
  carmina nec siccis perlegat ista genis
et tacitus secum, ne quis malus audiat, optet,
  sit mea lenito Caesare poena minor:
nos quoque, quisquis erit, ne sit miser ipse, precamur,
  placatos misero qui volet esse deos.

quaeque volet, rata sint, ablataque principis ira
sedibus in patriis det mihi posse mori.
ut peragas mandata, liber: culpabere forsan
ingeniique minor laude ferere mei.
iudicis officium est, ut res, ita tempora rerum
quaerere: quaesito tempore tutus eris.
carmina proveniunt animo deducta sereno:
nubila sunt subitis tempora nostra malis.
carmina secessum scribentis et otia quaerunt:
me mare, me venti, me fera iactat hiems.
carminibus metus omnis obest: ego perditus ensem
haesurum iugulo iam puto iamque meo.
haec quoque quod facio, iudex mirabitur aequus
scriptaque cum venia qualiacumque leget.
da mihi Maeoniden et tot circum obice casus:
ingenium tantis excidet omne malis.
denique securus famae, liber, ire memento,
nec tibi sit lecto displicuisse pudor.
non ita se praebet nobis fortuna secundam,
ut tibi sit ratio laudis habenda tuae.
donec eram sospes, tituli tangebar amore,
quaerendique mihi nominis ardor erat.
carmina nunc si non studiumque, quod offuit, odi,
sit satis. ingenio sic fuga parta meo est.
i tamen et pro me tu, cui licet, aspice Romam:
di facerent, possem nunc meus esse liber!
nec te, quod venias magnam peregrinus in urbem,
ignotum populo posse venire puta.
ut titulo careas: ipso noscere colore.
dissimulare velis: te liquet esse meum.
clam tamen intrato, ne te mea carmina laedant:
non sunt, ut quondam, plena favoris, erant.
si quis erit, qui te, quia sis meus, esse legendum
non putet, e gremio proiciatque suo,
'inspice' dic 'titulum: non sum praeceptor amoris.
quas meruit, poenas iam dedit illud opus.'
forsitan expectas, an in alta Palatia missum
scandere te iubeam Caesaream que domum?
ignoscant augusta mihi loca dique locorum:
venit in hoc illa fulmen ab arce caput.
esse quidem memini mitissima sedibus illis
numina: sed timeo, qui nocuere, deos.
terretur minimo pinnae stridore columba
unguibus, accipiter, saucia facta tuis.

nec procul a stabulis audet discedere, si qua
  excussa est avidi dentibus agna lupi.
vitaret Phaëthon caelum, si viveret, et quos
  optarat stulte, tangere nollet equos.
me quoque, quae sensi, fateor Iovis arma timere;
  me reor infesto, cum tonat, igne peti.
quicumque Argolica de classe Capherea fugit,
  semper ab Euboicis vela retorquet aquis.
et mea cumba, semel vasta percussa procella,
  illum, quo laesa est, horret adire locum.
ergo cave, liber, et timida circumspice mente,
  et satis a media sit tibi plebe legi.
dum petit infirmis nimium sublimia pinnis
  Icarus, Icariis nomina fecit aquis. —
difficile est tamen hinc remis utaris an aura
  dicere: consilium resque locusque dabunt.
si poteris vacuo tradi, si cuncta videbis
  mitia, si vires fregerit ira suas:
si quis erit, qui te dubitantem et adire timentem
  tradat, et ante tamen pauca loquatur: adi.
luce bona dominoque tuo felicior ipso
  pervenias illuc et mala nostra leves.
namque ea vel nemo vel qui mihi vulnera fecit
  solus Achilleo tollere more potest.
tantum ne noceas, dum vis prodesse, videto —
  nam spes est animi nostra timore minor —
quaeque quiescebat, ne mota resaeviat ira,
  et poenae tu sis altera causa, cave.
cum tamen in nostrum fueris penetrale receptus,
  contigerisque tuam, scrinia parva, domum:
aspicies illic positos ex ordine fratres,
  quos studium cunctos evigilavit idem.
cetera turba palam titulos ostendet apertos
  et sua detecta nomina fronte geret.
tres procul obscura latitantes parte videbis:
  hi (quamquam nemo nescit) amare docent.
hos tu vel fugias vel, si satis oris habebis,
  Oedipodas facito Telegonosque voces:
deque tribus, moneo, si qua est tibi cura parentis,
  ne quemquam, quamvis ipse docebit, ames.
sunt quoque mutatae, ter quinque volumina, formae,
  nuper ab exequiis carmina rapta meis.
his mando dicas, inter mutata referri
  fortunae vultum corpora posse meae.

namque ea dissimilis subito est effecta priori,
flendaque nunc, aliquo tempore laeta fuit.
plura quidem mandare tibi, si quaeris, habebam:
sed vereor tardae causa fuisse morae.
et si, quae subeunt, tecum, liber, omnia ferres,
sarcina laturo magna futurus eras.
longa via est, propera! nobis habitabitur orbis
ultimus, a terra terra remota mea.

II.

Di maris et caeli, — quid enim nisi vota supersunt? —
solvere quassatae parcite membra ratis,
neve, precor, magni subscribite Caesaris irae!
saepe premente deo fert deus alter opem.
Mulciber in Troiam, pro Troia stabat Apollo;
aequa Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.
oderat Aenean propior Saturnia Turno:
ille tamen Veneris numine tutus erat.
saepe ferox cautum petiit Neptunus Ulixen:
eripuit patruo saepe Minerva suo.
et nobis aliquod, quamvis distamus ab illis,
quid vetat irato numen adesse deo?
verba miser frustra non proficientia perdo.
ipsa graves spargunt ora loquentis aquae,
terribilisque notus iactat mea verba, precesque,
ad quos mittuntur, non sinit ire, deos.
ergo idem venti, ne causa laedar in una,
velaque nescio quo votaque nostra ferunt.
me miserum, quanti montes volvuntur aquarum!
iam iam tacturos sidera summa putes.
quantae diducto subsidunt aequore valles!
iam iam tacturas Tartara nigra putes.
quocumque aspicio, nihil est nisi pontus et aër,
fluctibus hic tumidus, nubibus ille minax.
inter utrumque fremunt immani murmure venti:
nescit, cui domino pareat, unda maris.
nam modo purpureo vires capit eurus ab ortu,
nunc zephyrus sero vespere missus adest,
nunc gelidus sicca boreas bacchatur ab Arcto,
nunc notus adversa proelia fronte gerit.
rector in incerto est nec quid fugiatve petatve
invenit; ambiguis ars stupet ipsa malis.
scilicet occidimus, nec spes est ulla salutis,
dumque loquor, vultus obruit unda meos.

opprimet hanc animam fluctus, frustraque precanti
ore necaturas accipiemus aquas.
at pia nil aliud quam me dolet exule coniunx:
hoc unum nostri scitque gemitque mali.
nescit in inmenso iactari corpora ponto,
nescit agi ventis, nescit adesse necem.
o bene, quod non sum mecum conscendere passus,
ne mihi bis misero mors patienda foret!
at nunc ut peream, quoniam caret ipsa periclo,
dimidia certe parte superstes ero.
ei mihi, quam celeri micuerunt nubila flamma!
quantus ab aetherio personat axe fragor!
nec laterum levius tabulae feriuntur ab unda,
quam grave ballistae moenia pulsat onus.
qui venit hic fluctus, fluctus supereminet omnes:
posterior nono est undecimoque prior.
nec letum timeo: genus est miserabile leti.
demite naufragium: mors mihi munus erit.
est aliquid, fatove suo ferrove cadentem
in solida moriens ponere corpus humo,
et mandare suis aliqua et sperare sepulcrum
et non aequoreis piscibus esse cibum.
fingite me dignum tali nece: non ego solus
hic vehor. inmeritos cur mea poena trahit?
pro superi viridesque dei, quibus aequora curae,
utraque iam vestras sistite turba minas:
quamque dedit vitam mitissima Caesaris ira,
hanc sinite infelix ad loca iussa feram.
si, quam commerui, poenam me pendere vultis:
culpa mea est Ipso iudice morte minor.
mittere me Stygias si iam voluisset ad undas
Caesar, in hoc vestra non eguisset ope.
est illi nostri non invidiosa cruoris
copia: quodque dedit, cum volet, ipse feret.
vos modo, quos certe nullo, puto, crimine laesi,
contenti nostris iam, precor, este malis!
nec tamen, ut cuncti miserum servare velitis,
quod periit, salvum nunc caput esse potest.
ut mare considat ventisque ferentibus utar,
ut mihi parcatis: non minus exul ero.
non ego divitias avidus sine fine parandi
latum mutandis mercibus aequor aro:
non peto, quas quondam petii studiosus, Athenas,
oppida non Asiae, non loca visa prius,

non, ut Alexandri claram delatus in urbem
delicias videam, Nile iocose, tuas:
quod faciles opto ventos, — quis credere possit? —
Sarmatis est tellus, quam mea vela petunt.
obligor, ut tangam laevi fera litora Ponti:
quodque sit a patria tam fuga tarda, queror.
nescio quo videam positos ut in orbe Tomitas,
exilem facio per mea vota viam.
seu me diligitis, tantos compescite fluctus,
pronaque sint nostrae numina vestra rati;
seu magis odistis, iussae me advertite terrae
(supplicii pars est in regione mei):
ferte, — quid hic facio? — rapidi, mea carbasa, venti!
Ausonios fines cur mea vela vident?
noluit hoc Caesar: quid, quem fugat ille, tenetis?
aspiciat vultus Pontica terra meos.
et iubet, et merui: nec, quae damnaverit Ipse,
crimina defendi fasque piumque puto.
si tamen acta deos numquam mortalia fallunt,
a culpa facinus scitis abesse mea.
immo ita, si scitis, si me meus abstulit error,
stultaque mens nobis, non scelerata, fuit,
(quod licet et minimis) domui si favimus illi,
si satis Augusti publica cura mihi,
hoc duce si dixi felicia saecula proque
Caesare tura pius Caesaribusque dedi,
si fuit hic animus nobis: ita parcite, divi!
si minus, alta cadens obruat unda caput!
fallor, an incipiunt gravidae vanescere nubes,
victaque mutati frangitur ira maris?
non casus, sed vos sub condicione vocati,
fallere quos non est, hanc mihi fertis opem.

III.

Cum subit illius tristissima noctis imago,
qua mihi supremum tempus in urbe fuit,
cum repeto noctem, qua tot mihi cara reliqui,
labitur ex oculis nunc quoque gutta meis.
iam prope lux aderat, qua me discedere Caesar
finibus extremae iusserat Ausoniae.
nec spatium fuerat, nec mens satis apta parandi:
torpuerant longa pectora nostra mora.
non mihi servorum, comites non cura legendi,
non aptae profugo vestis opisve fuit.

non aliter stupui, quam qui Iovis ignibus ictus
vivit et est vitae nescius ipse suae.
ut tamen hanc animi nubem dolor ipse removit,
ut tandem sensus convaluere mei,
adloquor extremum maestos abiturus amicos,
qui modo de multis unus et alter erant.
uxor amans flentem flens acrius ipsa tenebat,
imbre per indignas usque cadente genas.
nata procul Libycis aberat diversa sub oris:
non poterat fati certior esse mei.
quocumque aspiceres, luctus gemitusque sonabant,
formaque non taciti funeris intus erat.
femina virque meo, pueri quoque, funere maerent:
inque domo lacrimas angulus omnis habet.
si licet exemplis in parvo grandibus uti:
haec facies Troiae, cum caperetur, erat.
iamque quiescebant voces hominumque canumque,
Lunaque nocturnos alta regebat equos.
hanc ego suspiciens et ab hac Capitolia cernens,
quae nostro frustra iuncta fuere Lari,
'numina vicinis habitantia sedibus', inquam
iamque oculis numquam templa videnda meis,
dique relinquendi, quos urbs habet alta Quirini,
este salutati tempus in omne mihi!
et quamquam sero clipeum post vulnera sumo,
attamen hanc odiis exonerate fugam
caelestique viro, quis me deceperit error,
dicite, pro culpa ne scelus esse putet.
ut quod vos scitis, poenae quoque sentiat auctor,
placato possum non miser esse deo.'
hac prece adoravi superos ego: pluribus uxor,
singultu medios impediente sonos.
illa etiam ante Lares sparsis astrata capillis
contigit extinctos ore tremente focos,
multaque in adversos effudit verba Penates
pro deplorato non valitura viro.
iamque morae spatium nox praecipitata negabat,
versaque ab axe suo Parrhasis Arctos erat.
quid facerem? blando patriae retinebar amore:
ultima sed iussae nox erat illa fugae.
a! quotiens aliquo dixi properante 'quid urges?
vel quo festines ire, vel unde, vide!'
a! quotiens certam me sum mentitus habere
horam, propositae quae foret apta viae.

ter limen tetigi, ter sum revocatus, et ipse
indulgens animo pes mihi tardus erat.
saepe 'vale' dicto rursus sum plura locutus,
et quasi discedens oscula multa dedi.
saepe eadem mandata dedi meque ipse fefelli,
respiciens oculis pignora cara meis.
denique 'quid propero? Scythia est, quo mittimur', inquam:
'Roma relinquenda est. utraque iusta mora est.
uxor in extremum vivo mihi viva negatur,
et domus et fidae dulcia membra domus,
quosque ego dilexi fraterno more sodales,
o mihi Thesea pectora iuncta fide!
dum licet, amplectar — numquam fortasse licebit
amplius: in lucro est, quae datur hora mihi.'
nec mora, sermonis verba imperfecta relinquo,
complectens animo proxima quaeque meo.
dum loquor et flemus, caelo nitidissimus alto,
stella gravis nobis, Lucifer ortus erat.
dividor haud aliter, quam si mea membra relinquam,
et pars abrumpi corpore visa suo est.
sic doluit Mettus tunc, cum in contraria versos
ultores habuit proditionis equos.
tunc vero exoritur clamor gemitusque meorum,
et feriunt maestae pectora nuda manus.
tunc vero coniunx, umeris abeuntis inhaerens,
miscuit haec lacrimis tristia verba suis:
'non potes avelli: simul hinc, simul ibimus' inquit:
'te sequar et coniunx exulis exul ero.
et mihi facta via est: et me capit ultima terra:
accedam profugae sarcina parva rati.
te iubet a patria discedere Caesaris ira,
me pietas: pietas haec mihi Caesar erit.'
talia temptabat, sicut temptaverat ante,
vixque dedit victas utilitate manus.
egredior — sive illud erat sine funere ferri —
squalidus, immissis hirta per ora comis.
illa dolore amens tenebris narratur obortis
semianimis media procubuisse domo:
utque resurrexit foedatis pulvere turpi
crinibus et gelida membra levavit humo,
se modo, desertos modo complorasse Penates,
nomen et erepti saepe vocasse viri,
nec gemuisse minus, quam si nataeque meumque
vidisset structos corpus habere rogos,

et voluisse mori, moriendo ponere sensus,
respectuque tamen non voluisse mei.
vivat! et absentem — quoniam sic fata tulerunt —
vivat ut auxilio sublevet usque suo.

IV.

Tinguitur Oceano custos Erymanthidos Ursae
aequoreasque suo sidere turbat aquas.
nos tamen Ionium non nostra findimus aequor
sponte, sed audaces cogimur esse metu.
me miserum! quantis nigrescunt aequora ventis,
erutaque ex imis fervet harena fretis,
monte nec inferior prorae puppique recurvae
insilit et pictos verberat unda deos.
pinea texta sonant pulsu, stridore rudentes,
adgemit et nostris ipsa carina malis.
navita, confessus gelidum pallore timorem,
iam sequitur victus, nec regit arte ratem.
utque parum validus non proficientia rector
cervicis rigidae frena remittit equo,
sic non quo voluit, sed quo rapit impetus undae,
aurigam video vela dedisse rati.
quod nisi mutatas emiserit Aeolus auras,
in loca iam nobis non adeunda ferar:
iam procul Illyriis laeva de parte relictis
interdicta mihi cernitur Italia!
desinat in vetitas quaeso contendere terras
et mecum magno pareat unda deo.
dum loquor et cupio pariter timeoque revelli,
increpuit quantis viribus unda latus!
parcite caerulei vos saltem numina ponti,
infestumque mihi sit satis esse Iovem.
vos animam saevae fessam subducite morti,
si modo, qui periit, non periisse potest!

V.

O mihi post ullos numquam memorande sodales,
o cui praecipue sors mea visa sua est!
attonitum qui me, memini, carissime, primus
ausus es adloquio sustinuisse tuo,
qui mihi consilium vivendi mite dedisti,
cum foret in misero pectore mortis amor.
scis bene, cui dicam, positis pro nomine signis,
officium nec te fallit, amice, tuum.

haec mihi semper erunt imis infixa medullis,
perpetuusque animae debitor huius ero;
spiritus et vacuas prius hic tenuandus in auras
ibit et in tepido deseret ossa rogo,
quam subeant animo meritorum oblivia nostro,
et longa pietas excidat ista die.
di tibi sint faciles, et opis nullius egentem
fortunam praestent dissimilemque meae.
si tamen haec navis vento ferretur amico,
ignoraretur forsitan ista fides.
Thesea Pirithous non tam sensisset amicum,
si non infernas vivus adisset aquas.
ut foret exemplum veri Phoceus amoris,
fecerunt furiae, tristis Oresta, tuae.
si non Euryalus Rutulos cecidisset in hostes,
Hyrtacidae Nisi gloria nulla foret.
scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
tempore sic duro est inspicienda fides.
dum iuvat et vultu ridet Fortuna sereno,
indelibatas cuncta sequuntur opes:
at simul intonuit, fugiunt, nec noscitur ulli,
agminibus comitum qui modo cinctus erat.
atque haec, exemplis quondam collecta priorum,
nunc mihi sunt propriis cognita vera malis.
vix duo tresve mihi de tot superestis amici:
cetera Fortunae, non mea, turba fuit.
quo magis, o pauci, rebus succurrite laesis,
et date naufragio litora tuta meo.
neve metu falso nimium trepidate, timentes,
hac offendatur ne pietate deus.
saepe fidem adversis etiam laudavit in armis;
inque suis amat hanc Caesar, in hoste probat.
causa mea est melior, qui non contraria fovi
arma, sed hanc merui simplicitate fugam.
invigiles igitur nostris pro casibus, oro,
deminui si qua numinis ira potest.
scire meos casus si quis desiderat omnes,
plus, quam quod fieri res sinit, ille petit.
tot mala sum passus, quot in aethere sidera lucent,
parvaque quot siccus corpora pulvis habet:
multaque credibili tulimus maiora ratamque,
quamvis acciderint, non habitura fidem.
pars etiam quaedam mecum moriatur oportet,
meque velim possit dissimulante tegi.

si vox infragilis, pectus mihi firmius aere,
  pluraque cum linguis pluribus ora forent:
non tamen idcirco complecterer omnia verbis,
  materia vires exsuperante meas.
pro duce Neritio, docti, mala nostra, poetae,
  scribite: Neritio nam mala plura tuli.
ille brevi spatio multis erravit in annis
  inter Dulichias Iliacasque domos:
nos freta sideribus totis distantia mensos
  detulit in Geticos Caesaris ira sinus.
ille habuit fidamque manum sociosque fideles:
  me profugum comites deseruere mei.
ille suam laetus patriam victorque petebat:
  a patria fugi victus et exul ego.
nec mihi Dulichium domus est Ithaceve Samosve,
  poena quibus non est grandis abesse locis:
sed quae de septem totum circumspicit orbem
  montibus, imperii Roma deumque locus.
illi corpus erat durum patiensque laborum:
  invalidae vires ingenuaeque mihi.
ille erat assidue saevis agitatus in armis:
  adsuetus studiis mollibus ipse fui.
me deus oppressit, nullo mala nostra levante:
  bellatrix illi diva ferebat opem.
cumque minor Iove sit, tumidis qui regnat in undis,
  illum Neptuni, me Iovis ira premit.
adde, quod illius pars maxima ficta laborum:
  ponitur in nostris fabula nulla malis.
denique quaesitos tetigit tamen ille Penates,
  quaeque diu petiit, contigit arva tamen:
at mihi perpetuo patria tellure carendum est,
  ni fuerit laesi mollior ira dei.

VI.

Nec tantum Clario Lyde delicta poetae,
  nec tantum Coo Battis amata suo est,
pectoribus quantum tu nostris, uxor, inhaeres,
  digna minus misero, non meliore viro.
te mea supposita veluti trabe fulta ruina est:
  si quid adhuc ego sum, muneris omne tui est.
tu facis, ut spolium non sim, nec nuder ab illis,
  naufragii tabulas qui petiere mei.
utque rapax stimulante fame cupidusque cruoris
  incustoditum captat ovile lupus,

aut ut edax vultur corpus circumspicit ecquod
  sub nulla positum cernere possit humo,
sic mea nescio quis, rebus male fidus acerbis,
  in bona venturus, si paterere, fuit.
hunc tua per fortis virtus summovit amicos,
  nulla quibus reddi gratia digna potest.
ergo quam misero, tam vero teste probaris,
  hic aliquod pondus si modo testis habet.
nec probitate tua prior est aut Hectoris uxor
  aut comes extincto Laodamia viro.
tu si Maeonium vatem sortita fuisses,
  Penelopes esset fama secunda tuae,
33 prima locum sanctas heroidas inter haberes,
  prima bonis animi conspicerere tui.
23 sive tibi hoc debes, nullo pia facta magistro,
  cumque nova mores sunt tibi luce dati;
femina seu princeps omnes tibi culta per annos
  te docet exemplum coniugis esse bonae,
assimilemque sui longa assuetudine fecit,
  grandia si parvis assimilare licet.
ei mihi, non magnas quod habent mea carmina vires,
  nostraque sunt meritis ora minora tuis,
si quid et in nobis vivi fuit ante vigoris,
  extinctum longis occidit omne malis!
quantumcumque tamen praeconia nostra valebunt,
  carminibus vives tempus in omne meis.

VII.

Si quis habes nostris similes in imagine vultus,
  deme meis hederas, Bacchia serta, comis.
ista decent laetos felicia signa poetas:
  temporibus non est apta corona meis.
hoc tibi dissimula, senti tamen, optime, dici,
  in digito qui me fersque refersque tuo,
effigiemque meam fulvo complexus in auro
  cara relegati, quae potes, ora vides.
quae quotiens spectas, subeat tibi dicere forsan
  'quam procul a nobis Naso sodalis abest!' —
grata tua est pietas: sed carmina maior imago
  sunt mea, quae mando qualiacumque legas,
carmina mutatas hominum dicentia formas,
  infelix domini quod fuga rupit opus.
haec ego discedens, sicut bene multa meorum,
  ipse mea posui maestus in igne manu.

utque cremasse suum fertur sub stipite natum
  Thestias et melior matre fuisse soror,
sic ego non meritos mecum peritura libellos
  imposui rapidis viscera nostra rogis:
vel quod eram Musas, ut crimina nostra, perosus,
  vel quod adhuc crescens et rude carmen erat.
quae quoniam non sunt penitus sublata, sed extant,
  pluribus exemplis scripta fuisse reor.
nunc precor, ut vivant et non ignava legentem
  otia delectent admoneantque mei.
nec tamen illa legi poterunt patienter ab ullo,
  nesciet his summam si quis abesse manum.
ablatum mediis opus est incudibus illud,
  defuit et scriptis ultima lima meis.
et veniam pro laude peto, laudatus abunde,
  non fastiditus si tibi, lector, ero.
hos quoque sex versus, in prima fronte libelli
  si praeponendos esse putabis, habe:
'orba parente suo quicumque volumina tangis,
  his saltem vestra detur in urbe locus!
quoque magis faveas: haec non sunt edita ab ipso,
  sed quasi de domini funere rapta sui.
quicquid in his igitur vitii rude carmen habebit,
  emendaturus, si licuisset, eram.'

VIII.

In caput alta suum labentur ab aequore retro
  flumina, conversis Solque recurret equis,
terra feret stellas, caelum findetur aratro,
  unda dabit flammas et dabit ignis aquas;
omnia naturae praepostera legibus ibunt,
  parsque suum mundi nulla tenebit iter:
omnia iam fient, fieri quae posse negabam,
  et nihil est, de quo non sit habenda fides.
haec ego vaticinor, quia sum deceptus ab illo,
  laturum misero quem mihi rebar opem.
tantane te, fallax, cepere oblivia nostri,
  afflictumque fuit tantus adire timor,
ut neque respiceres nec solarere iacentem,
  dure, neque exequias prosequerere meas?
illud amicitiae sanctum ac venerabile nomen
  re tibi pro vili sub pedibusque iacet?
quid fuit, ingenti prostratum mole sodalem
  visere et adloquii parte levare tui,

inque meos si non lacrimam dimittere casus,
pauca tamen ficto verba dolore loqui,
idque, quod ignoti faciunt, vel dicere saltem
et vocem populi publicaque ora sequi?
denique lugubres vultus numquamque videndos
cernere supremo, dum licuitque, die,
dicendumque semel toto non amplius aevo
accipere et parili reddere voce 'vale'?
at fecere alii nullo mihi foedere iuncti,
et lacrimas animi signa dedere sui.
quid, nisi convictu causisque valentibus essem
temporis et longi vinctus amore tibi?
quid, nisi tot lusus et tot mea seria nosses,
tot nossem lusus seriaque ipse tua?
quid, si duntaxat Romae tibi cognitus essem,
ascitus totiens in genus omne loci?
cunctane in aequoreos abierunt irrita ventos?
cunctane Lethaeis mersa feruntur aquis?
non ego te genitum placida reor urbe Quirini,
urbe, meo quae iam non adeunda pede est,
sed scopulis, Ponti quos haec habet ora sinistri,
inque feris Scythiae Sarmaticisque iugis:
et tua sunt silicis circum praecordia venae,
et rigidum ferri tegmina pectus habet:
quaeque tibi tenero quondam ducenda palato
plena dedit nutrix ubera, tigris erat:
aut mala nostra minus, quam nunc, aliena putares,
duritiaeque mihi non agerere reus.
sed quoniam accedit fatalibus hoc quoque damnis,
ut careant numeris tempora prima suis,
effice, peccati ne sim memor huius, et illo
officium laudem, quo queror, ore tuum.

IX.

Detur inoffenso vitae tibi tangere metam,
qui legis hoc nobis non inimicus opus.
atque utinam pro te possint mea vota valere,
quae pro me duros non tetigere deos!
donec eris felix, multos numerabis amicos:
tempora si fuerint nubila, solus eris.
aspicis, ut veniant ad candida tecta columbae,
accipiat nullas sordida turris aves?
horrea formicae tendunt ad inania numquam:
nullus ad amissas ibit amicus opes.

utque comes radios per solis euntibus umbra est,
cum latet hic pressus nubibus, illa fugit:
mobile sic sequitur fortunae lumina vulgus;
quae simul inducta nube teguntur, abit.
haec, precor, ut semper possint tibi falsa videri.
sunt tamen eventu vera fatenda meo.
dum stetimus, turbae quantum satis esset, habebat
nota quidem, sed non ambitiosa domus.
at simul impulsa est, omnes timuere ruinam,
cautaque communi terga dedere fugae.
saeva neque admiror metuunt si fulmina, quorum
ignibus adflari proxima quaeque solent.
sed tamen in duris remanentem rebus amicum
quamlibet inviso Caesar in hoste probat,
nec solet irasci, — neque enim moderatior alter —
cum quis in adversis, si quid amavit, amat.
de comite Argolici postquam cognovit Orestae,
narratur Pyladen ipse probasse Thoas.
quae fuit Actoridae cum magno semper Achille,
laudari solita est Hectoris ore fides.
quod pius ad Manes Theseus comes iret amico,
Tartareum dicunt indoluisse deum.
Euryali Nisique fide tibi, Turne, relata
credibile est lacrimis inmaduisse genas.
praestita nam miseris pietas et in hoste probatur —
ei mihi, quam paucos haec mea dicta movent!
is status est rerum nunc et fortuna mearum,
debeat ut lacrimis nullus adesse modus.
at mea sunt, proprio quamvis maestissima casu,
pectora processu facta serena tuo.
hoc ego venturum iam tunc, carissime, vidi,
ferret adhuc istam cum minor aura ratem.
sive aliquod morum seu vitae labe carentis
est pretium: nemo pluris emendus erat;
sive per ingenuas aliquis caput extulit artes:
quaelibet eloquio fit bona causa tuo.
his ego commotus dixi tibi protinus ipsi
'scaena manet dotes grandis, amice, tuas.'
haec mihi non ovium fibrae tonitrusve sinistri
linguave servatae pinnave dixit avis:
augurium ratio est et coniectura futuri;
hac divinavi notitiamque tuli.
quae quoniam vera est, tota tibi mente mihique
gratulor, ingenium non latuisse tuum.

at nostrum tenebris utinam latuisset in imis!
expediit studio lumen abesse meo.
utque tibi prosunt artes, facunde, severae,
dissimiles illis sic nocuere mihi.
vita tamen tibi nota mea est. scis artibus illis
auctoris mores abstinuisse sui:
scis vetus hoc iuveni lusum mihi carmen, et istos,
ut non laudandos, sic tamen esse iocos.
ergo ut defendi nullo mea posse colore,
sic excusari crimina posse puto.
qua potes, excusa nec amici desere causam!
quo bene coepisti, sic pede semper eas.

X.

Est mihi (sitque, precor), flavae tutela Minervae,
navis, et a picta casside nomen habet.
sive opus est velis, minimam bene currit ad auram:
sive opus est remo, remige carpit iter.
nec comites volucri contenta est vincere cursu,
occupat egressas quamlibet ante rates,
et patitur fluctus fertque assilientia longe
aequora, nec saevis icta fatiscit aquis.
illa, Corinthiacis primum mihi cognita Cenchreis,
fida manet trepidae duxque comesque fugae,
perque tot eventus et iniquis concita ventis
aequora Palladio numine tuta fuit.
nunc quoque tuta, precor, vasti secet ostia Ponti,
quasque petit, Getici litoris intret aquas.
quae simul Aeoliae mare me deduxit in Helles,
et longum tenui limite fecit iter,
fleximus in laevum cursus, et ab Hectoris urbe
venimus ad portus, Imbria terra, tuos.
inde levi vento Zerynthia litora nacta
Threïciam tetigit fessa carina Samon.
saltus ab hac terra brevis est Tempyra petenti.
hac dominum tenus est illa secuta suum.
nam mihi Bistonios placuit pede carpere campos:
Hellespontiacas illa relegit aquas
Dardaniamque petit auctoris nomen habentem
et te ruricola, Lampsace, tuta deo,
quaque per angustas vectae male virginis undas
Seston Abydena separat urbe fretum,
inque Propontiacis haerentem Cyzicon oris,
Cyzicon, Haemoniae nobile gentis opus,

quaeque tenent Ponti Byzantia litora fauces:
  hic locus est gemini ianua vasta maris.
haec, precor, evincat, propulsaque fortibus austris
  transeat instabiles strenua Cyaneas
Thyniacosque sinus et ab his per Apollinis urbem
  alta sub Anchiali moenia tendat iter.
inde Mesembriacos portus et Odeson et arces
  praetereat dictas nomine, Bacche, tuo,
et quos Alcathoi memorant a moenibus ortos
  sedibus his profugos constituisse Larem.
a quibus adveniat Miletida sospes ad urbem,
  offensi quo me detulit ira dei.
haec si contigerint, meritae cadet agna Minervae:
  non facit ad nostras hostia maior opes.
vos quoque, Tyndaridae, quos haec colit insula, fratres,
  mite, precor, duplici numen adeste viae!
altera namque parat Symplegadas ire per artas,
  scindere Bistonias altera puppis aquas.
vos facite, ut ventos, loca cum diversa petamus,
  illa suos habeat, nec minus illa suos.

XI.

Littera quaecumque est toto tibi lecta libello,
  est mihi sollicitae tempore facta viae.
aut hanc me, gelido tremerem cum mense Decembri,
  scribentem mediis Hadria vidit aquis:
aut, postquam bimarem cursu superavimus Isthmon
  alteraque est nostrae sumpta carina fugae,
quod facerem versus inter fera murmura ponti,
  Cycladas Aegaeas obstipuisse puto.
ipse ego nunc miror, tantis animique marisque
  fluctibus ingenium non cecidisse meum.
seu stupor huic studio sive est insania nomen:
  omnis ab hac cura mens relevata mea est.
saepe ego nimbosis dubius iactabar ab Haedis,
  saepe minax Steropes sidere pontus erat,
fuscabatque diem custos Erymanthidos Ursae,
  aut Hyadas seris hauserat auster aquis;
saepe maris pars intus erat: tamen ipse trementi
  carmina ducebam qualiacumque manu.
nunc quoque contenti stridunt aquilone rudentes,
  inque modum tumuli concava surgit aqua.
ipse gubernator tollens ad sidera palmas
  exposcit votis, inmemor artis, opem.

quocumque aspexi, nihil est nisi mortis imago,
quam dubia timeo mente, timensque precor.
attigero portum: portu terrebor ab ipso.
plus habet infesta terra timoris aqua.
nam simul insidiis hominum pelagique laboro,
et faciunt geminos ensis et unda metus.
ille meo vereor ne speret sanguine praedam,
haec titulum nostrae mortis habere velit.
barbara pars laeva est avidaeque addicta rapinae,
quam cruor et caedes bellaque semper habent.
cumque sit hibernis agitatum fluctibus aequor,
pectora sunt ipso turbidiora mari.
quo magis his debes ignoscere, candide lector,
si spe sint — ut sunt — inferiora tua.
non haec in nostris, ut quondam, scribimus hortis,
nec, consuete, meum, lectule, corpus habes:
iactor in indomito brumali luce profundo,
ipsaque caeruleis charta feritur aquis.
improba pugnat hiems indignaturque, quod ausim
scribere, se rigidas incutiente minas.
vincat hiems hominem! sed eodem tempore, quaeso,
ipse modum statuam carminis, illa sui.

LIBER SECUNDUS.

Quid mihi vobiscum est, infelix cura, libelli,
ingenio perii qui miser ipse meo?
cur modo damnatas repeto, mea crimina, Musas?
an semel est poenam commeruisse parum?
carmina fecerunt, ut me cognoscere vellet
omine non fausto femina virque meo:
carmina fecerunt, ut me moresque notaret
iam pridem visa Caesar ab Arte meos.
deme mihi studium: vitae quoque crimina demes.
acceptum refero versibus, esse nocens.
hoc pretium curae vigilatorumque laborum
cepimus; ingenio est poena reperta meo.
si saperem, doctas odissem iure sorores,
numina cultori perniciosa suo.
at nunc — tanta meo comes est insania morbo —
saxa malum refero rursus ad icta pedem,
scilicet ut victus repetit gladiator harenam,
et redit in tumidas naufraga puppis aquas.

forsitan ut quondam Teuthrantia regna tenenti,
sic mihi res eadem vulnus opemque ferat,
Musaque, quam movit, motam quoque leniat iram:
exorant magnos carmina saepe deos.
ipse quoque Ausonias Caesar matresque nurusque
carmina turrigerae dicere iussit Opi:
iusserat et Phoebo dici, quo tempore ludos
fecit, quos aetas aspicit una semel.
his precor exemplis tua nunc, mitissime Caesar,
fiat ab ingenio mollior ira meo.
illa quidem iusta est, nec me meruisse negabo:
non adeo nostro fugit ab ore pudor.
sed nisi peccassem, quid tu concedere posses?
materiam veniae sors tibi nostra dedit.
si quotiens peccant homines, sua fulmina mittat
Iuppiter, exiguo tempore inermis erit:
nunc ubi detonuit strepituque exterruit orbem,
purum discussis aëra reddit aquis.
iure igitur genitorque deum rectorque vocatur,
iure capax mundus nil Iove maius habet.
tu quoque, cum patriae rector dicare paterque,
utere more dei nomen habentis idem.
idque facis, nec te quisquam moderatius umquam
imperii potuit frena tenere sui.
tu veniam parti superatae saepe dedisti,
non concessurus quam tibi victor erat:
divitiis etiam multos et honoribus auctos
vidi, qui tulerant in caput arma tuum.
quaeque dies bellum, belli tibi sustulit iram,
parsque simul templis utraque dona tulit.
utque tuus gaudet miles, quod vicerit hostem,
sic victum cur se gaudeat, hostis habet.
causa mea est melior, qui nec contraria dicor
arma nec hostiles esse secutus opes.
per mare, per terras, per tertia numina iuro,
per te praesentem conspicuumque deum:
hanc animam favisse tibi, vir maxime, meque,
qua sola potui, mente fuisse tuum.
optavi, peteres caelestia sidera tarde,
parsque fui turbae parva precantis idem,
et pia tura dedi pro te, cumque omnibus unus
ipse quoque adiuvi publica vota meis.
quid referam libros — illos quoque, crimina nostra —
mille locis plenos nominis esse tui?

inspice maius opus, quod adhuc sine fine reliqui,
in non credendos corpora versa modos:
invenies vestri praeconia nominis illic,
invenies animi pignora multa mei.
non tua carminibus maior fit gloria; nec quo,
ut maior fiat, crescere possit, habet.
fama Iovi superest: tamen hunc sua facta referri
et se materiam carminis esse iuvat;
cumque Gigantei memorantur proelia belli,
credibile est laétum laudibus esse suis.
te celebrant alii quanto decet ore, tuasque
ingenio laudes uberiore canunt.
sed tamen, ut fuso taurorum sanguine centum,
sic capitur minimo turis honore deus.
a! ferus et nobis crudelior omnibus hostis,
delicias legit qui tibi cumque meas:
carmina de nostris cum te venerantia libris
iudicio possint candidiore legi.
esse sed irato quis te mihi posset amicus?
vix tunc ipse mihi non inimicus eram.
cum coepit quassata domus subsidere, partes
in proclinatas omne recumbit onus.
[cunctaque fortuna rimam faciente dehiscunt.
ipsa suo quodam pondere tracta ruunt]
ergo hominum quaesitum odium mihi carmine, quaque
debuit, est vultus turba secuta tuos.
at — memini — vitamque meam moresque probabas
illo, quem dederas, praetereuntis equo.
nec male commissa est nobis fortuna reorum
lisque decem deciens inspicienda viris.
res quoque privatas statui sine crimine iudex,
deque mea fassa est pars quoque victa fide.
me miserum! potui, si non extrema nocerent,
iudicio tutus non semel esse tuo.
quod si non prodest et honesti gratia nulla
redditur, at nullum crimen adeptus eram:
ultima me perdunt, imoque sub aequore mergit
incolumem totiens una procella ratem.
nec mihi pars nocuit de gurgite parva, sed omnes
pressere hoc fluctus Oceanusque caput.
cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci?
cur imprudenti cognita culpa mihi?
inscius Actaeon vidit sine veste Dianam:
praeda fuit canibus non minus ille suis.

scilicet in superis etiam fortuna luenda est,
  nec veniam laeso numine casus habet.
illa nostra die, qua me malus abstulit error,
  parva quidem periit, sed sine labe, domus:
sic quoque parva tamen, patrio dicatur ut arvo
  clara nec ullius nobilitate minor.
[ut neque divitiis nec paupertate notanda,
  unde sit in neutrum conspiciendus eques.]
sit quoque parva domus vel censu nostra vel ortu:
  ingenio certe non latet illa meo.
quo videar quamvis nimium iuvenaliter usus,
  grande tamen toto nomen ab orbe fero:
turbaque doctorum Nasonem novit, et audet
  non fastiditis adnumerare viris.
corruit haec igitur Musis accepta sub uno,
  sed non exiguo, crimine lapsa domus:
atque ea sic lapsa est, ut surgere, si modo laesi
  ematuruerit Caesaris ira, queat.
cuius in eventu poenae clementia tanta est,
  venerit ut nostro lenior illa metu.
vita data est, citraque necem tua constitit ira,
  o princeps parce viribus use tuis!
insuper accedunt, te non adimente, paternae —
  tamquam vita parum muneris esset — opes.
nec mea decreto damnasti facta senatus,
  nec mea selecto iudice iussa fuga est.
tristibus invectus verbis — ita principe dignum —
  ultus es offensas, ut decet, ipse tuas.
adde, quod edictum, quamvis immite minaxque,
  attamen in poenae nomine lene fuit:
quippe relegatus, non exul, dicor in illo,
  privaque fortunae sunt ibi verba meae.
nulla quidem sano gravior mentisque potenti
  poena est, quam tanto displicuisse viro:
sed solet interdum fieri placabile numen;
  nube solet pulsa candidus ire dies.
vidi ego pampineis oneratam vitibus ulmum,
  quae fuerat saevo fulmine tacta Iovis.
ipse licet sperare vetes, sperabimus usque:
  hoc unum fieri te prohibente potest.
spes mihi magna subit, cum te, mitissime princeps,
  spes mihi, respicio cum mea fata, cadit.
ac veluti ventis agitantibus aëra non est
  aequalis rabies continuusque furor,

sed modo subsidunt intermissique silescunt,
vimque putes illos deposuisse suam:
sic abeunt redeuntque mei variantque timores,
et spem placandi dantque negantque tui.
per superos igitur, qui dant tibi longa dabuntque
tempora, Romanum si modo nomen amant;
per patriam, quae te tuta et secura parente est,
cuius, ut in populo, pars ego nuper eram:
sic tibi, quem semper factis animoque mereris,
reddatur gratae debitus urbis amor;
Livia sic tecum sociales compleat annos,
quae, nisi te, nullo coniuge digna fuit,
quae si non esset, caelebs te vita deceret,
nullaque, cui posses esse maritus, erat;
sospite sic te sit natus quoque sospes, et olim
imperium regat hoc cum seniore senex;
ut faciuntque, tui, sidus iuvenale, nepotes
per tua perque sui facta parentis eant;
sic adsueta tuis semper Victoria castris
nunc quoque se praestet notaque signa petat
Ausoniumque ducem solitis circumvolet alis,
ponat et in nitida laurea serta coma,
per quem bella geris, cuius nunc corpore pugnas,
auspicium cui das grande deosque tuos,
dimidioque tui praesens et respicis urbem,
dimidio procul es saevaque bella geris;
hic tibi sic redeat superato victor ab hoste,
inque coronatis fulgeat altus equis:
parce, precor, fulmenque tuum, fera tela, reconde,
heu nimium misero cognita tela mihi!
parce, pater patriae, nec nominis inmemor huius
olim placandi spem mihi tolle tui!
non precor, ut redeam (quamvis maiora petitis
credibile est magnos saepe dedisse deos):
mitius exilium si das propiusque roganti,
pars erit ex poena magna levata mea.
ultima perpetior medios eiectus in hostes,
nec quisquam patria longius exul abest.
solus ad egressus missus septemplicis Histri
Parrhasiae gelido virginis axe premor;
193 cumque alii causa tibi sint graviore fugati,
ulterior nulli, quam mihi, terra data est.
longius hac nihil est, nisi tantum frigus et hostis,
et maris astricto quae coit unda gelu.

hactenus Euxini pars est Romana sinistri:
  proxima Basternae Sauromataeque tenent.
haec est Ausonio sub iure novissima, vixque
  haeret in imperii margine terra tui:
Iazyges et Colchi Metereaque turba Getaeque 191
  Danuvii mediis vix prohibentur aquis.
unde precor supplex ut nos in tuta releges, 201
  ne sit cum patria pax quoque adempta mihi;
ne timeam gentes, quas non bene summovet Hister,
  neve tuus possim civis ab hoste capi.
fas prohibet Latio quemquam de sanguine natum
  Caesaribus salvis barbara vincla pati. —
perdiderint cum me duo crimina, carmen et error,
  alterius facti culpa silenda mihi:
nam non sum tanti, renovem ut tua vulnera, Caesar,
  quem nimio plus est indoluisse semel.
altera pars superest, qua turpi carmine factus
  arguor obsceni doctor adulterii.
fas ergo est aliqua caelestia pectora falli,
  et sunt notitia multa minora tua;
utque deos caelumque simul sublime tuenti
  non vacat exiguis rebus adesse Iovi,
ex te pendentem sic dum circumspicis orbem,
  effugiunt curas inferiora tuas.
scilicet imperii princeps statione relicta
  imparibus legeres carmina facta modis?
non ea te moles Romani nominis urget,
  inque tuis umeris tam leve fertur onus,
lusibus ut possis advertere numen ineptis
  excutiasque oculis otia nostra tuis?
nunc tibi Pannonia est, nunc Illyris ora domanda,
  Raetica nunc praebent Thraciaque arma metum,
nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus
  Parthus eques timida captaque signa manu,
nunc te prole tua iuvenem Germania sentit,
  bellaque pro magno Caesare Caesar obit.
denique ut in tanto, quantum non extitit umquam,
  corpore pars nulla est, quae labet, imperii,
urbs quoque te et legum lassat tutela tuarum
  et morum, similis quos cupis esse tuis.
non tibi contingunt quae gentibus otia praestas;
  bellaque cum multis inrequieta geris.
mirer in hoc igitur tantarum pondere rerum
  te numquam nostros evoluisse iocos?

at si, quod mallem, vacuum fortasse fuisset,
nullum legisses crimen in Arte mea.
illa quidem fateor frontis non esse severae
scripta, nec a tanto principe digna legi:
non tamen idcirco legum contraria iussis
sunt ea, Romanas erudiuntve nurus.
neve, quibus scribam, possis dubitare, libellos,
quattuor hos versus e tribus unus habet:
'este procul, vittae tenues, insigne pudoris,
quaeque tegis medios instita longa pedes!
nil nisi legitimum concessaque furta canemus,
inque meo nullum carmine crimen erit.'
ecquid ab hac omnes rigide summovimus Arte,
quas stola contingi vittaque sumpta vetat?
at matrona potest alienis artibus uti,
quoque trahat, quamvis non doceatur, habet?
nil igitur matrona legat, quia carmine ab omni
ad delinquendum doctior esse potest.
quodcumque attigerit, si qua est studiosa sinistri,
ad vitium mores instruet inde suos.
sumpserit Annales — nihil est hirsutius illis —:
facta sit unde parens Ilia, nempe leget.
sumpserit, Aeneadum genetrix ubi prima: requiret,
Aeneadum genetrix unde sit alma Venus.
[persequar inferius, modo si licet ordine ferri,
posse nocere animis carminis omne genus.]
non tamen idcirco crimen liber omnis habebit:
nil prodest, quod non laedere possit idem.
igne quid utilius? si quis tamen urere tecta
comparat, audaces instruit igne manus.
eripit interdum, modo dat medicina salutem,
quaeque iuvet, monstrat, quaeque sit herba nocens.
et latro et cautus praecingitur ense viator:
ille sed insidias, hic sibi portat opem.
discitur innocuas ut agat facundia causas:
protegit haec sontes inmeritosque premit.
sic igitur carmen, recta si mente legatur,
constabit nulli posse nocere meum.
at quiddam vitii quicumque hinc concipit, errat,
et nimium scriptis adrogat ille meis. —
ut tamen hoc fatear: ludi quoque semina praebent
nequitiae; tolli tota theatra iube!
peccandi causam multis quam saepe dederunt,
Martia cum durum sternit harena solum.

tollatur Circus! non tuta licentia Circi est:
hic sedet ignoto iuncta puella viro.
cum quaedam spatientur in hac, ut amator eodem
conveniat, quare porticus ulla patet?
quis locus est templis augustior? haec quoque vitet,
in culpam si qua est ingeniosa suam.
cum steterit Iovis aede, Iovis succurret in aede,
quam multas matres fecerit ille deus.
proxima adoranti Iunonis templa subibit,
paelicibus multis hanc doluisse deam.
Pallade conspecta, natum de crimine virgo
sustulerit quare, quaeret, Erichthonium.
venerit in magni templum, tua munera, Martis:
stat Venus Ultori iuncta, vir ante fores.
Isidis aede sedens, cur hanc Saturnia, quaeret,
egerit Ionio Bosphorioque mari?
in Venere Anchises, in Luna Latmius heros,
in Cerere Iasius, qui referatur, erit.
omnia perversas possunt corrumpere mentes:
stant tamen illa suis omnia tuta locis. —
et procul a scripta solis meretricibus Arte
summovet ingenuas pagina prima nurus.
quaecumque irrupit, quo non sinit ire sacerdos,
protinus huic dempti criminis ipsa rea est.
nec tamen est facinus versus evolvere mollis:
multa licet castae non facienda legant.
saepe supercilii nudas matrona severi
et Veneris stantes ad genus omne videt.
corpora Vestales oculi meretricia cernunt,
nec domino poenae res ea causa fuit.
at cur in nostra nimia est lascivia Musa,
curve meus cuiquam suadet amare liber?
nil nisi peccatum manifestaque culpa fatendum est.
paenitet ingenii iudiciique mei.
cur non Argolicis potius quae concidit armis
vexata est iterum carmine Troia meo?
cur tacui Thebas et vulnera mutua fratrum,
et septem portas, sub duce quamque suo?
nec mihi materiam bellatrix Roma negabat,
et pius est, patriae facta referre, labor:
denique cum meritis impleveris omnia, Caesar,
pars mihi de multis una canenda fuit:
utque trahunt oculos radiantia lumina solis,
traxissent animum sic tua facta meum.

arguor immerito. tenuis mihi campus aratur:
illud erat magnae fertilitatis opus.
non ideo debet pelago se credere, si qua
audet in exiguo ludere cumba lacu.
forsan — et hoc dubitem — numeris levioribus aptus
sim satis, in parvos sufficiamque modos:
at si me iubeas domitos Iovis igne Gigantes
dicere, conantem debilitabit onus.
divitis ingenii est immania Caesaris acta
condere, materia ne superetur opus.
et tamen ausus eram: sed detrectare videbar,
quodque nefas, damno viribus esse tuis.
ad leve rursus opus, iuvenalia carmina, veni,
et falso movi pectus amore meum.
non equidem vellem: sed me mea fata trahebant,
inque meas poenas ingeniosus eram.
ei mihi, quod didici, cur me docuere parentes,
litteraque est oculos ulla morata meos?
haec tibi me invisum lascivia fecit, ob Artes,
quas ratus es vetitos sollicitare toros.
sed neque me nuptae didicerunt furta magistro,
quodque parum novit, nemo docere potest.
sic ego delicias et mollia carmina feci,
strinxerit ut nomen fabula nulla meum:
nec quisquam est adeo media de plebe maritus,
ut dubius vitio sit pater ille meo.
crede mihi, distant mores a carmine nostro:
vita verecunda est, Musa iocosa mea,
magnaque pars operum mendax et ficta meorum
plus sibi permisit compositore suo.
nec liber indicium est animi, sed honesta voluptas,
plurima mulcendis auribus apta ferens.
Accius esset atrox? conviva Terentius esset?
essent pugnaces, qui fera bella canunt?
denique composui teneros non solus amores:
composito poenas solus amore dedi.
quid, nisi cum multo Venerem confundere vino,
praecepit lyrici Teïa Musa senis?
Lesbia quid docuit Sappho, nisi amare puellas?
tuta tamen Sappho, tutus et ille fuit.
nec tibi, Battiade, nocuit, quod saepe legenti
delicias versu fassus es ipse tuas.
fabula iucundi nulla est sine amore Menandri:
et solet hic pueris virginibusque legi.

Ilias ipsa quid est aliud, nisi adultera, de qua
  inter amatorem pugna virumque fuit?
quid prius est illi flamma Chryseïdos, utque
  fecerit iratos rapta puella duces?
aut quid Odyssea est, nisi femina, propter amorem,
  dum vir abest, multis una petita viris?
quis, nisi Maeonides, Venerem Martemque ligatos
  narrat, in obsceno corpora prensa toro?
unde nisi indicio magni sciremus Homeri,
  hospitis igne duas incaluisse deas?
omne genus scripti gravitate tragoedia vincit:
  haec quoque materiam semper amoris habet.
nam quid in Hippolyto est, nisi caecae flamma novercae?
  nobilis est Canace fratris amore sui.
quid? non Tantalides, agitante Cupidine currus,
  Pisaeam Phrygiis vexit eburnus equis?
tingueret ut ferrum natorum sanguine mater,
  concitus a laeso fecit amore dolor.
fecit amor subitas volucres cum paelice regem,
  quaeque suum luget nunc quoque mater Ityn.
si non Aëropen frater sceleratus amasset,
  aversos Solis non legeremus equos.
impia nec tragicos tetigisset Scylla coturnos,
  ni patrium crinem desecuisset amor.
qui legis Electran et egentem mentis Orestem,
  Aegisthi crimen Tyndaridosque legis.
numquid de tetrico referam domitore Chimaerae,
  quem leto fallax hospita paene dedit?
quid loquar Hermionen, quid te, Schoeneïa virgo,
  teque, Mycenaeo Phoebas amata duci?
quid Danaën Danaësque nurum matremque Lyaei
  Haemonaque et noctes, quae coiere, duas?
quid Peliae generum, quid Thesea, quidve Pelasgum
  Iliacam tetigit qui rate primus humum?
huc Iole Pyrrhique parens, huc Herculis uxor,
  huc accedat Hylas Iliacusque puer.
tempore deficiar, tragicos si persequar ignes,
  vixque meus capiet nomina nuda liber.
est et in obscenos deflexa tragoedia risus,
  multaque praeteriti verba pudoris habet.
nec nocet auctori, mollem qui fecit Achillem,
  infregisse suis fortia facta modis.
iunxit Aristides, Milesia crimina, sexum:
  pulsus Aristides nec tamen urbe sua est.

nec qui descripsit corrumpi semina matrum,
  Eubius, impurae conditor historiae,
nec qui composuit nuper Sybaritica, fugit,
  nec qui concubitus non tacuere suos:
suntque ea doctorum monumentis mixta virorum,
  muneribusque ducum publica facta patent.
neve peregrinis tantum defendar ab armis:
  et Romanus habet multa iocosa liber.
utque suo Martem cecinit gravis Ennius ore,
  Ennius ingenio maximus, arte rudis;
explicat ut causas rapidi Lucretius ignis,
  casurumque triplex vaticinatur opus:
sic sua lascivo cantata est saepe Catullo
  femina, cui falsum Lesbia nomen erat;
nec contentus ea, multos vulgavit amores,
  in quibus ipse suum fassus adulterium est.
par fuit exigui similisque licentia Calvi,
  detexit variis qui sua furta modis.
Cinna quoque his comes est, Cinnaque procacior Anser,
  et leve Cornifici parque Catonis opus.
quid referam Ticidae, quid Memmi carmen, apud quos
  rebus adest nomen nominibusque pudor,
et quorum libris modo dissimulata Perillae
  nomine nunc legitur dicta, Metelle, tuo?
is quoque, Phasiacas Argo qui duxit in undas,
  non potuit Veneris furta tacere suae.
nec minus Hortensi, nec sunt minus improba Servi
  carmina: quis dubitet nomina tanta sequi?
vertit Aristidem Sisenna, nec offuit illi
  historiae turpis inseruisse iocos.
non fuit opprobrio celebrasse Lycorida Gallo,
  sed linguam nimio non tenuisse mero.
credere iuranti durum putat esse Tibullus,
  sic etiam de se quod neget illa viro:
fallere custodes idem docuisse fatetur,
  seque sua miserum nunc ait arte premi:
saepe, velut gemmam dominae signumve probaret,
  per causam meminit se tetigisse manum:
utque refert, digitis saepe est nutuque locutus,
  et tacitam mensae duxit in orbe notam:
et quibus e sucis abeat de corpore livor,
  impresso fieri qui solet ore, docet:
denique ab incauto nimium petit ille marito,
  se quoque uti servet, peccet ut illa minus.

scit, cui latretur, cum solus obambulet ipse:
  cur totiens clausas exscreet ante fores.
multaque dat furti talis praecepta docetque,
  qua nuptae possint fallere ab arte viros.
non fuit hoc illi fraudi, legiturque Tibullus
  et placet, et iam te principe notus erat.
invenies eadem blandi praecepta Properti:
  destrictus minima nec tamen ille nota est.
his ego successi (quoniam praestantia candor
  nomina vivorum dissimulare iubet):
non timui, fateor, ne, qua tot iere carinae,
  naufraga servatis omnibus una foret. —
sunt aliis scriptae, quibus alea luditur, Artes —
  hoc est ad nostros non leve crimen avos —:
quid valeant tali, quo possis plurima iactu
  fingere, damnosos effugiasque canes:
tessera quos habeat numeros, distante vocato
  mittere quo deceat, quo dare missa modo:
discolor ut recto grassetur limite miles,
  cum medius gemino calculus hoste perit,
ut mage velle sequens sciat et revocare priorem,
  nec tuto fugiens incomitatus eat.
parva sedet ternis instructa tabella lapillis,
  in qua vicisse est continuasse suos:
quique alii lusus — neque enim nunc persequar omnes —
  perdere, rem caram, tempora nostra solent.
ecce canit formas alius iactusque pilarum:
  hic artem nandi praecipit, ille trochi:
composita est aliis fucandi cura coloris:
  hic epulis leges hospitioque dedit:
alter humum, de qua fingantur pocula, monstrat,
  quaeque, docet, liquido testa sit apta mero.
talia luduntur fumoso mense Decembri,
  quae damno nulli composuisse fuit.
his ego deceptus non tristia carmina feci:
  sed tristis nostros poena secuta iocos.
denique nec video tot de scribentibus unum,
  quem sua perdiderit Musa: repertus ego.
quid si scripsissem mimos obscena iocantes,
  qui semper vetiti crimen amoris habent?
in quibus assidue cultus procedit adulter,
  verbaque dat stulto callida nupta viro.
nubilis hos virgo matronaque virque puerque
  spectat, et ex magna parte senatus adest.

nec satis, incestis temerari vocibus aures:
adsuescunt oculi multa pudenda pati;
cumque fefellit amans aliqua novitate maritum,
plauditur, et magno palma favore datur.
quoque minus prodest, scaena est lucrosa poetae,
tantaque non parvo crimina praetor emit.
inspice ludorum sumptus, Auguste, tuorum:
empta tibi magno talia multa leges.
haec tu spectasti spectandaque saepe dedisti —
maiestas adeo comis ubique tua est —
luminibusque tuis, totus quibus utitur orbis,
scaenica vidisti lentus adulteria.
scribere si fas est imitantes turpia mimos,
materiae minor est debita poena meae.
an genus hoc scripti faciunt sua pulpita tutum,
quodque licet, mimis scaena licere dedit?
et mea sunt populo saltata poemata saepe,
saepe oculos etiam detinuere tuos.
scilicet in domibus vestris ut prisca virorum
artifici fulgent corpora picta manu,
sic quae concubitus varios Venerisque figuras
exprimat, est aliquo parva tabella loco.
utque sedet vultu fassus Telamonius iram,
inque oculis facinus barbara mater habet,
sic madidos siccat digitis Venus uda capillos,
et modo maternis tecta videtur aquis.
bella sonant alii telis instructa cruentis,
parsque tui generis, pars tua facta canunt.
invida me spatio natura coercuit arto,
ingenio vires exiguasque dedit.
et tamen ille tuae felix Aeneidos auctor
contulit in Tyrios 'arma virumque' toros,
nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
quam non legitimo foedere iunctus amor.
Phyllidis hic idem teneraeque Amaryllidis ignes
bucolicis iuvenis luserat ante modis.
nos quoque iam pridem scripto peccavimus isto:
supplicium patitur non nova culpa novum:
carminaque edideram, cum te delicta notantem
praeterii totiens iure quietus eques.
ergo quae iuveni mihi non nocitura putavi
scripta parum prudens, nunc nocuere seni.
sera redundavit veteris vindicta libelli,
distat et a meriti tempore poena sui.

ne tamen omne meum credas opus esse remissum:
  saepe dedi nostrae grandia vela rati.
sex ego Fastorum scripsi totidemque libellos,
  cumque suo finem mense volumen habet.
idque tuo nuper scriptum sub nomine, Caesar,
  et tibi sacratum sors mea rupit opus.
et dedimus tragicis scriptum regale coturnis,
  quaeque gravis debet verba coturnus habet.
dictaque sunt nobis, quamvis manus ultima coepto
  defuit, in facies corpora versa novas.
atque utinam revoces animum paulisper ab ira
  et vacuo iubeas hinc tibi pauca legi,
pauca, quibus prima surgens ab origine mundi
  in tua deduxi tempora, Caesar, opus:
aspicies, quantum dederis mihi pectoris ipse,
  quoque favore animi teque tuosque canam!
non ego mordaci destrinxi carmine quemquam,
  nec meus ullius crimina versus habet.
candidus a salibus suffusis felle refugi,
  nulla venenato littera mixta ioco est.
inter tot populi, tot scriptis, milia nostri,
  quem mea Calliope laeserit, unus ego.
non igitur nostris ullum gaudere Quiritem
  auguror, at multos indoluisse malis;
nec mihi credibile est, quemquam insultasse iacenti,
  gratia candori si qua relata meo est. —
his, precor, atque aliis possint tua numina flecti,
  o pater, o patriae cura salusque tuae:
non ut in Ausoniam redeam, nisi forsitan olim,
  cum longo poenae tempore victus eris:
tutius exilium pauloque quietius oro,
  ut par delicto sit mea poena suo.

LIBER TERTIUS.

I.

'Missus in hanc venio timide, liber exulis, urbem:
  da placidam fesso, lector amice, manum.
neve reformida, ne sim tibi forte pudori:
  nullus in hac charta versus amare docet.
haec domini fortuna mei est, ut debeat illam
  infelix nullis dissimulare iocis.
id quoque, quod viridi quondam male lusit in aevo, —
  heu nimium sero — damnat et odit opus.

inspice quid portem: nihil hic nisi triste videbis,
  carmine temporibus conveniente suis.
clauda quod alterno subsidunt carmina versu:
  vel pedis hoc ratio vel via longa facit.
quod neque sum cedro flavus nec pumice levis:
  erubui domino cultior esse meo.
littera suffusas quod habet maculosa lituras:
  laesit opus lacrimis ipse poeta suum.
si qua videbuntur casu non dicta Latine:
  in qua scribebat, barbara terra fuit.
dicite, lectores, si non grave, qua sit eundum,
  quasque petam sedes hospes in urbe liber.'
haec ubi sum furtim lingua titubante locutus,
  qui mihi monstraret, vix fuit unus, iter.
'di tibi dent, nostro quod non tribuere poetae,
  molliter in patria vivere posse tua:
duc age! namque sequar, quamvis terraque marique
  longinquo referam lassus ab orbe pedem.'
paruit et ducens 'haec sunt fora Caesaris,' inquit
  'haec est, a sacris quae via nomen habet;
hic locus est Vestae, qui Pallada servat et ignem,
  haec fuit antiqui regia parva Numae.'
inde petens dextram 'porta est' ait 'ista Palati:
  hic Stator, hoc primum condita Roma loco est.'
singula dum miror, video fulgentibus armis
  conspicuos postes tectaque digna deo.
'et Iovis haec' dixi 'domus est?' quod ut esse putarem,
  augurium menti querna corona dabat.
cuius ut accepi dominum, 'non fallimur,' inquam
  'et magni verum est hanc Iovis esse domum.
cur tamen opposita velatur ianua lauro,
  cingit et augustas arbor opaca comas?
num quia perpetuos meruit domus ista triumphos?
  an quia Leucadio semper amata deo est?
ipsane quod festa est, an quod facit omnia festa?
  quam tribuit terris, pacis an ista nota est?
utque viret semper laurus nec fronde caduca
  carpitur, aeternum sic habet illa decus? . . . .
querna, superposito scripto testante, corona
  servatos cives indicat huius ope:
adice servatis unum, pater optime, civem,
  qui procul extremo pulsus in orbe latet:
in quo poenarum, quas se meruisse fatetur,
  non facinus causam, sed suus error habet.

me miserum! vereorque locum vereorque potentem,
  et quatitur trepido littera nostra metu.
aspicis exsangui chartam pallere colore?
  aspicis alternos intremuisse pedes?
quandocumque, precor, nostro placata parenti
  isdem sub dominis aspiciare domus!'
inde tenore pari gradibus sublimia celsis
  ducor ad intonsi candida templa dei,
signa peregrinis ubi sunt alterna columnis
  Belides et stricto barbarus ense pater,
quaeque viri docto veteres coepere novique
  pectore, lecturis inspicienda patent.
quaerebam fratres, exceptis scilicet illis,
  quos suus optaret non genuisse pater:
quaerentem frustra custos e sedibus illis
  praepositus sancto iussit abire loco.
altera templa peto, vicino iuncta theatro:
  haec quoque erant pedibus non adeunda meis.
nec me, quae doctis patuerunt prima libellis,
  atria Libertas tangere passa sua est.
in genus auctoris miseri fortuna redundat,
  et patimur nati, quam tulit ipse, fugam.
forsitan et nobis olim minus asper et illi
  evictus longo tempore Caesar erit.
di, precor, atque adeo – neque enim mihi turba roganda est –
  Caesar, ades voto, maxime dive, meo!
interea, quoniam statio mihi publica clausa est,
  privato liceat delituisse loco.
vos quoque, si fas est, confusa pudore repulsae
  sumite, plebeiae, carmina nostra, manus.

II.

Ergo erat in fatis Scythiam quoque visere nostris,
  quaeque Lycaonio terra sub axe iacet;
nec vos, Pierides, nec stirps Letoia, vestro
  docta sacerdoti turba tulistis opem.
nec mihi, quod lusi vero sine crimine, prodest,
  quodque magis vita Musa iocata mea est:
plurima sed pelago terraque pericula passum
  ustus ab assiduo frigore Pontus habet.
quique fugax rerum securaque in otia natus,
  mollis et impatiens ante laboris eram,
ultima nunc patior; nec me mare portibus orbum
  perdere, diversae nec potuere viae.

suffecitque malis animus: nam corpus ab illo
  accepit vires vixque ferenda tulit.
dum tamen et ventis dubius iactabar et undis,
  fallebat curas aegraque corda labor:
ut via finita est et opus requievit eundi,
  et poenae tellus est mihi tacta meae,
nil nisi flere libet, nec nostro parcior imber
  lumine, de verna quam nive manat aqua.
Roma domusque subit desideriumque locorum,
  quicquid et amissa restat in urbe mei.
ei mihi, quod totiens nostri pulsata sepulcri
  ianua, sed nullo tempore aperta fuit!
cur ego tot gladios fugi, totiensque minata
  obruit infelix nulla procella caput?
di, quos experior nimium constanter iniquos,
  participes irae quos deus unus habet,
exstimulate, precor, cessantia fata meique
  interitus clausas esse vetate fores!

III.

Haec mea, si casu miraris, epistula quare
  alterius digitis scripta sit: aeger eram.
aeger in extremis ignoti partibus orbis
  incertusque meae paene salutis eram.
quid mihi nunc animi dira regione iacenti
  inter Sauromatas esse Getasque putes?
nec caelum patior nec aquis adsuevimus istis,
  terraque nescio quo non placet ipsa modo.
non domus apta satis, non hic cibus utilis aegro,
  nullus, Apollinea qui levet arte malum:
non qui soletur, non qui labentia tarde
  tempora narrando fallat, amicus adest.
lassus in extremis iaceo populisque locisque,
  et subit adfecto nunc mihi, quicquid abest.
omnia cum subeant, vincis tamen omnia, coniunx,
  et plus in nostro pectore parte tenes.
te loquor absentem, te vox mea nominat unam:
  nulla venit sine te nox mihi, nulla dies.
quin etiam sic me dicunt aliena locutum,
  ut foret amenti nomen in ore tuum.
si iam deficiam, suppressaque lingua palato
  vix instillato restituenda mero,
nuntiet huc aliquis dominam venisse: resurgam,
  spesque tui nobis causa vigoris erit.

ergo ego sum dubius vitae, tu forsitan istic
  iucundum nostri nescia tempus agis?
non agis, adfirmo. liquet hoc, carissima, nobis,
  tempus agi sine me non nisi triste tibi.
si tamen implevit mea sors, quos debuit, annos,
  et mihi vivendi tam cito finis adest:
quantum erat, o magni, morituro parcere, divi,
  ut saltem patria contumularer humo!
vel poena in tempus mortis dilata fuisset,
  vel praecepisset mors properata fugam.
integer hanc potui nuper bene reddere lucem:
  exul ut occiderem, nunc mihi vita data est.
tam procul ignotis igitur moriemur in oris,
  et fient ipso tristia fata loco?
nec mea consueto languescent corpora lecto,
  depositum nec me qui fleat, ullus erit?
nec dominae lacrimis in nostra cadentibus ora
  accedent animae tempora parva meae?
nec mandata dabo, nec cum clamore supremo
  labentes oculos condet amica manus,
sed sine funeribus caput hoc, sine honore sepulcri
  indeploratum barbara terra teget?
ecquid, ubi audieris, tota turbabere mente
  et feries pavida pectora fida manu,
ecquid in has frustra tendens tua bracchia partes
  clamabis miseri nomen inane viri?
parce tamen lacerare genas, nec scinde capillos:
  non tibi nunc primum, lux mea, raptus ero.
cum patriam amisi, tunc me periisse putato:
  et prior et gravior mors fuit illa mihi.
nunc, si forte potes, — sed non potes, optima coniunx —
  finitis gaude tot mihi morte malis.
quod potes, extenua forti mala corde ferendo,
  ad quae iam pridem non rude pectus habes.
atque utinam pereant animae cum corpore nostrae,
  effugiatque avidos pars mihi nulla rogos!
nam si morte carens vacua volat altus in aura
  spiritus, et Samii sunt rata dicta senis,
inter Sarmaticas Romana vagabitur umbras
  perque feros Manes hospita semper erit.
ossa tamen facito parva referantur in urna:
  sic ego non etiam mortuus exul ero —
non vetat hoc quisquam: fratrem Thebana peremptum
  supposuit tumulo, rege vetante, soror —

atque ea cum foliis et amomi pulvere misce,
  inque suburbano condita pone solo.
quosque legat versus oculo properante viator,
  grandibus in tituli marmore caede notis:
'hic ego qui iaceo, tenerorum lusor amorum,
  ingenio perii Naso poeta meo.
at tibi, qui transis, ne sit grave, quisquis amasti,
  dicere: Nasonis molliter ossa cubent!'
hoc satis in titulo est. etenim maiora libelli
  et diuturna magis sunt monimenta mihi,
quos ego confido, quamvis nocuere, daturos
  nomen et auctori tempora longa suo.
tu tamen extincto feralia munera semper
  deque tuis lacrimis umida serta dato.
quamvis in cineres corpus mutaverit ignis,
  sentiet officium maesta favilla pium.
scribere plura libet: sed vox mihi fessa loquendo
  dictandi vires siccaque lingua negat.
accipe supremo dictum mihi forsitan ore,
  quod, tibi qui mittit, non habet ipse, 'vale'!

IV.

O mihi care quidem semper, sed tempore duro
  cognite, res postquam procubuere meae:
usibus edocto si quicquam credis amico,
  vive tibi et longe nomina magna fuge.
vive tibi, quantumque potes, praelustria vita:
  saevum praelustri fulmen ab igne venit.
nam quamquam soli possunt prodesse potentes,
  non prosit potius, si quis obesse potest.
effugit hibernas demissa antemna procellas,
  lataque plus parvis vela timoris habent.
aspicis, ut summa cortex levis innatet unda,
  cum grave nexa simul retia mergat onus?
haec ego si monitor monitus prius ipse fuissem,
  in qua debebam forsitan urbe forem.
dum tecum vixi, dum me levis aura ferebat,
  haec mea per placidas cumba cucurrit aquas.
qui cadit in plano, — vix hoc tamen evenit ipsum —
  sic cadit, ut tacta surgere possit humo:
at miser Elpenor tecto delapsus ab alto
  occurrit regi debilis umbra suo.
quid fuit, ut tutas agitaret Daedalus alas,
  Icarus inmensas nomine signet aquas?

nempe quod hic alte, demissius ille volabat:
  nam pennas ambo non habuere suas.
crede mihi: bene qui latuit, bene vixit, et intra
  fortunam debet quisque manere suam.
non foret Eumedes orbus, si filius eius
  stultus Achilleos non adamasset equos:
nec natum in flamma vidisset, in arbore natas,
  cepisset genitor si Phaëthonta Merops.
tu quoque formida nimium sublimia semper,
  propositique, precor, contrahe vela tui.
nam pede inoffenso spatium decurrere vitae
  dignus es et fato candidiore frui.
quae pro te ut voveam, miti pietate mereris
  haesuraque fide tempus in omne mihi.
vidi ego te tali vultu mea fata gementem,
  qualem credibile est ore fuisse meo.
nostra tuas vidi lacrimas super ora cadentes,
  tempore quas uno fidaque verba bibi.
nunc quoque summotum studio defendis amicum,
  et mala vix ulla parte levanda levas.
vive sine invidia mollesque inglorius annos
  exige, amicitias et tibi iunge pares,
Nasonisque tui, quod adhuc non exulat unum,
  nomen ama: Scythicus cetera Pontus habet.
proxima sideribus tellus Erymanthidos Ursae
  me tenet, astricto terra perusta gelu.
Bosphoros et Tanais superant Scythiaeque paludes
  vix satis et noti nomina pauca loci.
ulterius nihil est nisi non habitabile frigus.
  heu quam vicina est ultima terra mihi!
at longe patria est, longe carissima coniunx,
  quicquid et haec nobis post duo dulce fuit.
sic tamen haec absunt, ut, quae contingere non est
  corpore, sint animo cuncta videnda meo.
ante oculos errant domus, urbs, et forma locorum,
  acceduntque suis singula facta locis.
coniugis ante oculos, sicut praesentis, imago est;
  illa meos casus ingravat, illa levat.
ingravat hoc, quod abest: levat hoc, quod praestat amorem
  impositumque sibi firma tuetur onus.
vos quoque pectoribus nostris haeretis, amici,
  dicere quos cupio nomine quemque suo.
sed timor officium cautus compescit, et ipsos
  in nostro poni carmine nolle puto.

ante volebatis, gratique erat instar honoris,
versibus in nostris nomina vestra legi.
quod quoniam est anceps, intra mea pectora quemque
adloquar et nulli causa timoris ero.
nec meus indicio latitantes versus amicos
protrahit: occulte, si quis amabat, amet, —
scite tamen, quamvis longa regione remotus
absim, vos animo semper adesse meo —
et qua quisque potest, aliqua mala nostra levate,
fidam proiecto neve negate manum.
prospera sic maneat vobis fortuna, nec umquam
contacti simili sorte rogetis idem.

V.

Usus amicitiae tecum mihi parvus, ut illam
non aegre posses dissimulare, fuit,
nec me complexus vinclis propioribus esses,
nave mea vento, forsan, eunte suo.
ut cecidi, cunctique metu fugere ruinam,
versaque amicitiae terga dedere meae,
ausus es igne Iovis percussum tangere corpus
et deploratae limen adire domus:
idque recens praestas nec longo cognitus usu,
quod veterum misero vix duo tresve mihi.
vidi ego confusos vultus visosque notavi,
osque madens fletu pallidiusque meo,
et lacrimas cernens in singula verba cadentes
ore meo lacrimas, auribus illa bibi;
bracchiaque accepi presso pendentia collo,
et singultatis oscula mixta sonis.
sum quoque, care, tuis defensus viribus absens: —
scis 'carum' veri nominis esse loco —
multaque praeterea manifesti signa favoris
pectoribus teneo non abitura meis.
di tibi, posse tuos, tribuant, defendere semper,
quos in materia prosperiore iuves.
si tamen interea, quid in his ego perditus oris
(quod te credibile est quaerere), quaeris, agam:
spe trahor exigua — quam tu mihi demere noli —,
tristia leniri numina posse dei.
seu temere expecto, sive id contingere fas est,
tu mihi, quod cupio, fas, precor, esse proba,
quaeque tibi est linguae facundia, confer in illud,
ut doceas votum posse valere meum.

quo quisquis maior, magis est placabilis irae,
et faciles motus mens generosa capit.
corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
pugna suum finem, cum iacet hostis, habet:
at lupus et turpes instant morientibus ursi
et quaecumque minor nobilitate fera.
maius apud Troiam forti quid habemus Achille?
Dardanii lacrimas non tulit ille senis.
quae ducis Emathii fuerit clementia, Porus
Dareique docent funeris exequiae.
neve hominum referam flexas ad mitius iras:
Iunonis gener est, qui prius hostis erat.
denique non possum nullam sperare salutem,
cum poenae non sit causa cruenta meae.
non mihi, quaerenti pessumdare cuncta, petitum
Caesareum caput est, quod caput orbis erat:
non aliquid dixi, velandaque lingua locuta est,
lapsaque sunt nimio verba profana mero.
inscia quod crimen viderunt lumina, plector,
peccatumque oculos est habuisse meum.
non equidem totam possum defendere culpam:
sed partem nostri criminis error habet.
spes igitur superest, facturum, ut molliat Ipse
mutati poenam condicione loci.
hos utinam nitidi Solis praenuntius ortus
adferat admisso Lucifer albus equo!

VI.

Foedus amicitiae nec vis, carissime, nostrae,
nec si forte velis, dissimulare potes.
donec enim licuit, nec te mihi carior alter,
nec tibi me tota iunctior urbe fuit.
isque erat usque adeo populo testatus, ut esset
paene magis quam tu, quamque ego, notus amor.
quique erat in caris animi tibi candor amicis,
cognitus est ipsi, quem colis, iste viro.
nil ita celabas, ut non ego conscius essem,
pectoribusque dabas multa tegenda meis:
cuique ego narrabam, secreti quicquid habebam,
excepto quod me perdidit, unus eras.
id quoque si scisses, salvo fruerere sodali,
consilioque forem sospes, amice, tuo.
sed mea me in poenam nimirum fata trahebant.
[omne bonae claudunt utilitatis iter.]

sive malum potui tamen hoc vitare cavendo,
seu ratio fatum vincere nulla valet:
tu tamen, o nobis usu iunctissime longo,
pars desiderii maxima paene mei,
sis memor, et si quas fecit tibi gratia vires,
illas pro nobis experiare, rogo,
numinis ut laesi fiat mansuetior ira,
mutatoque minor sit mea poena loco;
idque ita, si nullum scelus est in pectore nostro,
principiumque mei criminis error habet.
nec breve, nec tutum, quo sint mea, dicere, casu
lumina funesti conscia facta mali:
mensque reformidat, veluti sua vulnera, tempus
illud, et admonitu fit novus ipse dolor:
et quaecumque adeo possunt adferre pudorem,
illa tegi caeca condita nocte decet.
nil igitur referam, nisi me peccasse, sed illo
praemia peccato nulla petita mihi,
stultitiamque meum crimen debere vocari,
nomina si facto reddere vera velis.
quae si non ita sunt, alium, quo longius absim,
quaere: suburbana est hic mihi terra locus.

VII.

Vade salutatum, subito perarata, Perillam,
littera, sermonis fida ministra mei!
aut illam invenies dulci cum matre sedentem,
aut inter libros Pieridasque suas.
quicquid aget, cum te scierit venisse, relinquet;
nec mora, quid venias quidve, requiret, agam.
vivere me dices, sed sic, ut vivere nolim,
nec mala tam longa nostra levata mora;
et tamen ad Musas, quamvis nocuere, reverti,
aptaque in alternos cogere verba pedes. —
tu quoque, dic, studiis communibus ecquid inhaeres,
doctaque num patrio carmina more canis?.
nam tibi cum facie mores natura pudicos
et raras dotes ingeniumque dedit.
hoc ego Pegasidas deduxi primus ad undas,
[ne male fecundae vena periret aquae.
primus id aspexi teneris in virginis annis]
utque pater natae duxque comesque fui.
ergo si remanent ignes tibi pectoris idem,
sola tuum vates Lesbia vincet opus.

sed vereor, ne te mea nunc fortuna retardet,
postque meos casus sit tibi pectus iners.
dum licuit, tua saepe mihi, tibi nostra legebam:
saepe tui iudex, saepe magister eram:
aut ego praebebam factis modo versibus aures,
aut, ubi cessaras, causa ruboris eram.
forsitan exemplo, quia me laesere libelli,
tu quoque sis poenae facta remissa meae?
pone, Perilla, metum: tantummodo femina nulla
nec iuvenis scriptis discat amare tuis.
ergo desidiae remove, doctissima, causas,
inque bonas artes et tua sacra redi.
ista decens facies longis vitiabitur annis,
rugaque in antiqua fronte senilis erit,
inicietque manum formae damnosa senectus,
quae strepitum passu non faciente venit.
cumque aliquis dicet 'fuit haec formosa', dolebis,
et speculum mendax esse querere tuum.
sunt tibi opes modicae, cum sis dignissima magnis:
finge sed inmensis censibus esse pares,
nempe dat et cuicumque libet fortuna rapitque,
Irus et est subito, qui modo Croesus erat.
singula quid referam? nil non mortale tenemus
pectoris exceptis ingeniique bonis.
en ego, cum patria caream vobisque domoque,
raptaque sint, adimi quae potuere mihi,
ingenio tamen ipse meo comitorque fruorque:
Caesar in hoc potuit iuris habere nihil.
quilibet hanc saevo vitam mihi finiat ense:
me tamen extincto fama superstes erit,
dumque suis septem victrix de montibus orbem
prospiciet domitum Martia Roma, legar.
tu quoque, quam studii maneat felicior usus,
effuge venturos, qua potes, usque rogos!

VIII.

Nunc ego Triptolemi cuperem conscendere currus,
misit in ignotam qui rude semen humum:
nunc ego Medeae vellem frenare dracones,
quos habuit fugiens arce, Corinthe, tua:
nunc ego iactandas optarem sumere pinnas,
sive tuas, Perseu, Daedale, sive tuas:
ut tenera nostris cedente volatibus aura
aspicerem patriae dulce repente solum,

desertaeque domus vultus, memoresque sodales
caraque praecipue coniugis ora meae! —
stulte, quid haec frustra votis puerilibus optas,
quae non ulla tibi fertque feretque dies?
si semel optandum est, Augustum numen adora,
et quem sensisti, rite precare, deum.
ille potest pinnasque tibi currusque volucres
tradere. det reditum: protinus ales eris.
si precer haec, — neque enim possum maiora precari —
ne mea sint, timeo, vota modesta parum.
forsitan hoc olim, cum iam satiaverit iram,
tunc quoque sollicita mente rogandus erit.
quod minus interea est, instar mihi muneris ampli,
ex his me iubeat quolibet ire locis.
nec caelum nec aquae faciunt nec terra nec aurae:
ei mihi, perpetuus corpora languor habet.
seu vitiant artus aegrae contagia mentis,
sive mei causa est in regione mali:
ut tetigi Pontum, vexant insomnia, vixque
ossa tegit macies nec iuvat ora cibus.
quique per autumnum percussis frigore primo
est color in foliis, quae nova laesit hiems,
is mea membra tenet; nec viribus adlevor ullis,
et numquam queruli causa doloris abest.
nec melius valeo, quam corpore, mente: sed aegra est
utraque pars aeque, binaque damna fero.
haeret et ante oculos veluti spectabile corpus
astat fortunae forma legenda meae:
cumque locum moresque hominum cultusque sonumque
cernimus, et quid sim quid fuerimque, subit,
tantus amor necis est, querar ut cum Caesaris ira,
quod non offensas vindicet ense suas.
at quoniam semel est odio civiliter usus,
mutato levior sit fuga nostra loco.

IX.

Hic quoque sunt igitur Graiae — quis crederet? — urbes
inter inhumanae nomina barbariae?
huc quoque Mileto missi venere coloni,
inque Getis Graias constituere domos?
sed vetus huic nomen, positumque antiquius urbe,
constat ab Absyrti caede fuisse loco.
nam rate, quae cura pugnacis facta Minervae
per non temptatas prima cucurrit aquas,

impia desertum fugiens Medea parentem
dicitur his remos applicuisse vadis.
quem procul ut vidit tumulo speculator ab alto,
'hospes,' ait 'nosco Colchide vela dari.'
dum trepidant Minyae, dum solvitur aggere funis,
dum sequitur celeres ancora tracta manus,
conscia percussit meritorum pectora Colchis
ausa atque ausura multa nefanda manu
et, quamquam superest ingens audacia menti,
pallor in attonitae virginis ore sedet.
ergo ubi prospexit venientia vela, 'tenemur,
et pater est aliqua fraude morandus' ait.
dum, quid agat, quaerit, dum versat in omnia vultus,
ad fratrem casu lumina flexa tulit.
cuius ut oblata est praesentia, 'vicimus' inquit:
'hic mihi morte sua causa salutis erit.'
protinus ignari nec quicquam tale timentis
innocuum rigido perforat ense latus
atque ita divellit, divulsaque membra per agros
dissipat in multis invenienda locis.
neu pater ignoret, scopulo proponit in alto
pallentesque manus sanguineumque caput,
ut genitor luctuque novo tardetur et, artus
dum legit extinctos, triste retardet iter.
inde Tomis dictus locus hic, quia fertur in illo
membra soror fratris consecuisse sui.

X.

Si quis adhuc istic meminit Nasonis adempti
et superest sine me nomen in urbe meum,
suppositum stellis numquam tangentibus aequor
me sciat in media vivere barbarie.
Sauromatae cingunt, fera gens, Bessique Getaeque,
quam non ingenio nomina digna meo!
dum tamen aura tepet, medio defendimur Histro:
ille suis liquidus bella repellit aquis.
at cum tristis Hiems squalentia protulit ora,
terraque marmoreo candida facta gelu est,
dum vetat et boreas et nix habitare sub Arcto,
tum liquet, has gentes axe tremente premi.
nix iacet, et iactam nec sol pluviaeve resolvunt,
indurat boreas perpetuamque facit.
ergo ubi delicuit nondum prior, altera venit,
et solet in multis bima manere locis.

tantaque commoti vis est aquilonis, ut altas
aequet humo turres tectaque rapta ferat.
pellibus et sutis arcent mala frigora bracis,
oraque de toto corpore sola patent.
saepe sonant moti glacie pendente capilli,
et nitet inducto candida barba gelu.
nudaque consistunt, formam servantia testae,
vina, nec hausta meri, sed data frusta bibunt.
quid loquar, ut vincti concrescant frigore rivi,
deque lacu fragiles effodiantur aquae:
ipse, papyrifero qui non angustior amne
miscetur vasto multa per ora freto,
caeruleos ventis latices durantibus, Hister
congelat et tectis in mare serpit aquis.
quaque rates ierant, pedibus nunc itur, et undas
frigore concretas ungula pulsat equi:
perque novos pontes, subter labentibus undis,
ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.
vix equidem credar — sed cum sint praemia falsi
nulla, ratam debet testis habere fidem —:
vidimus ingentem glacie consistere pontum,
lubricaque inmotas testa premebat aquas.
nec vidisse sat est: durum calcavimus aequor,
undaque non udo sub pede summa fuit.
si tibi tale fretum quondam, Leandre, fuisset,
non foret angustae mors tua crimen aquae.
tum neque se pandi possunt delphines in auras
tollere: conantes dura coërcet hiems.
et quamvis boreas iactatis insonet alis,
fluctus in obsesso gurgite nullus erit,
inclusaeque gelu stabunt ut marmora puppes,
nec poterit rigidas findere remus aquas.
vidimus in glacie pisces haerere ligatos,
sed pars ex illis tunc quoque viva fuit.
sive igitur boreae nimii vis saeva marinas
sive redundatas flumine cogit aquas:
protinus, aequato siccis aquilonibus Histro,
invehitur celeri barbarus hostis equo.
hostis equo pollens longeque volante sagitta
vicinam late depopulatur humum.
diffugiunt alii, nullisque tuentibus agros
incustoditae diripiuntur opes;
ruris opes parvae, pecus et stridentia plaustra,
et quas divitias incola pauper habet:

pars agitur vinctis post tergum capta lacertis,
respiciens frustra rura Laremque suum:
pars cadit hamatis misere confixa sagittis;
nam volucri ferro tinctile virus inest.
quae nequeunt secum ferre aut abducere, perdunt,
et cremat insontes hostica flamma casas.
tunc quoque, cum pax est, trepidant formidine belli,
nec quisquam presso vomere sulcat humum.
aut videt, aut metuit locus hic quem non videt hostem:
cessat iners rigido terra relicta situ.
non hic pampinea dulcis latet uva sub umbra,
nec cumulant altos fervida musta lacus.
poma negat regio: nec haberet Acontius, in quo
scriberet hic dominae verba legenda suae.
aspiceres nudos sine fronde, sine arbore campos:
heu loca felici non adeunda viro!
ergo tam late pateat cum maximus orbis,
haec est in poenam terra reperta meam?

XI.

Quisquis es, insultes qui casibus, improbe, nostris,
meque reum dempto fine cruentus agas,
natus es e scopulis, nutritus lacte ferino,
et dicam silices pectus habere tuum.
quis gradus ulterior, tua quo se porrigat ira,
restat? quidve meis cernis abesse malis?
barbara me tellus et inhospita litora Ponti
cumque suo borea Maenalis Ursa videt.
nulla mihi cum gente fera commercia linguae;
omnia solliciti sunt loca plena metus.
utque fugax avidis cervus deprensus ab ursis,
cinctaque montanis ut pavet agna lupis,
sic ego belligeris a gentibus undique saeptus
terreor, hoste meum paene premente latus.
utque sit exiguum poenae, quod coniuge cara,
quod patria careo pignoribusque meis:
ut mala nulla feram nisi nudam Caesaris iram:
nuda parum nobis Caesaris ira mali est?
et tamen est aliquis, qui vulnera cruda retractet
solvat et in mores ora diserta meos?
in causa facili cuivis licet esse disertum,
et minimae vires frangere quassa valent.
subruere est arces et stantia moenia virtus:
quamlibet ignavi praecipitata premunt.

non sum qui fueram: quid inanem proteris umbram?
  quid cinerem saxis bustaque nostra petis?
Hector erat tunc cum bello certabat: at idem
  tractus ab Haemonio non erat Hector equo.
me quoque, quem noras olim, non esse memento:
  ex illo superant haec simulacra viro.
quid simulacra, ferox, dictis incessis amaris?
  parce, precor, Manes sollicitare meos!
omnia vera puta mea crimina, nil sit in illis,
  quod magis errorem quam scelus esse putes:
pendimus en profugi — satia tua pectora! — poenas
  exilioque graves exiliique loco.
carnifici fortuna potest mea flenda videri:
  et tamen est uno iudice mersa parum!
saevior es tristi Busiride, saevior illo,
  qui falsum lento torruit igne bovem,
quique bovem Siculo fertur donasse tyranno
  et dictis artes conciliasse suas:
'munere in hoc, rex, est usus, sed imagine maior,
  nec sola est operis forma probanda mei.
aspicis a dextra latus hoc adapertile tauri?
  huc tibi, quem perdes, coniciendus erit.
protinus inclusum lentis carbonibus ure:
  mugiet, et veri vox erit illa bovis.
pro quibus inventis, ut munus munere penses,
  da, precor, ingenio praemia digna meo!'
dixerat. at Phalaris 'poenae mirande repertor,
  ipse tuum princeps imbue' dixit 'opus!'
nec mora, monstratis crudeliter ignibus ustus
  emisit geminos ore tremente sonos.
quid mihi cum Siculis inter Scythiamque Getasque?
  ad te, quisquis is es, nostra querela redit.
utque sitim nostro possis explere cruore,
  quantaque vis, avido gaudia corde feras:
tot mala sum fugiens tellure, tot aequore passus,
  te quoque ut auditis posse dolere putem.
crede mihi, si sit nobis conlatus Ulixes,
  Neptuni minor, est quam Iovis ira, fuit.
ergo quicumque es, rescindere crimina noli,
  deque gravi duras vulnere tolle manus:
utque meae famam tenuent oblivia culpae,
  facta cicatricem ducere nostra sine:
humanaeque memor sortis, quae tollit eosdem
  et premit, incertas ipse verere vices!

et quoniam, fieri quod numquam posse putavi,
  est tibi de rebus maxima cura meis:
non est quod timeas: fortuna miserrima nostra est,
  omne trahit secum Caesaris ira malum.
quod magis ut liqueat, neve hoc ego fingere credar,
  ipse, velim, poenas experiare meas!

XII.

Frigora iam zephyri minuunt, tandemque peracta
  longior intepuit visa Tomitis hiems;
impositamque sibi qui non bene pertulit Hellen,
  tempora nocturnis aequa diurna facit.
iam violas puerique legunt hilaresque puellae,
  rustica quas nullo terra serente vehit.
prataque pubescunt variorum flore colorum,
  indocilique loquax gutture vernat avis.
utque malae crimen matris deponat, hirundo
  sub trabibus cunas tectaque parva facit.
herbaque, quae latuit Cerealibus obruta sulcis,
  excitat e tepida molle cacumen humo.
quoque loco est vitis, de palmite gemma movetur:
  sed procul a Getico litore vitis abest.
quoque loco est arbor, turgescit in arbore ramus:
  sed procul a Geticis finibus arbor abest.
otia nunc istic, iunctisque ex ordine ludis
  cedunt verbosi garrula bella fori.
lusus equis nunc est, levibus nunc luditur armis,
  nunc pila, nunc celeri volvitur orbe trochus;
nunc ubi perfusa est oleo labente iuventus,
  defessos artus Virgine tinguit aqua.
scaena viget, studiisque favor distantibus ardet,
  cumque tribus resonant terna theatra foris.
o quater, o quotiens non est numerare, beatum,
  non interdicta cui licet urbe frui!
at mihi sentitur nix verno sole soluta,
  quaeque lacu duro non fodiuntur aquae:
nec mare concrescit glacie, nec ut ante, per Histrum
  stridula Sauromates plaustra bubulcus agit.
si tamen incipient aliquae huc adnare carinae,
  hospitaque in Ponti litore puppis erit:
sedulus occurram nautae, dictaque salute,
  quid veniat, quaeram, quisve quibusve locis.
ille quidem mirum ni de regione propinqua
  non nisi vicinas tutus ararit aquas.

rarus ab Italia tantum mare navita transit,
litora rarus in haec portubus orba venit.
sive tamen Graeca scierit sive ille Latina
voce loqui, certe gratior usus erit.
fas quoque ab ore freti longaeque Propontidos undis
huc aliquem certo vela dedisse noto.
quisquis is est, memori rumorem voce referre
et fieri famae parsque gradusque potest.
is, precor, auditos possit narrare triumphos
Caesaris et Latio reddita vota Iovi:
teque, rebellatrix, tandem, Germania, magni
triste caput pedibus supposuisse ducis.
haec mihi qui referet, quae non vidisse dolebo,
ille meae domui protinus hospes erit. . . .
ei mihi! iamne domus Scythico Nasonis in orbe est?
iamque suum mihi dat pro Lare terra locum?
di facite, ut Caesar non hic penetrale domumque,
hospitium poenae sed velit esse meae!

XIII.

Ecce supervacuus — quid enim fuit utile nasci? —
ad sua Natalis tempora noster adest.
dure, quid ad miseros veniebas exulis annos?
debueras illis imposuisse modum.
si tibi cura mei, vel si pudor ullus adesset,
non ultra patriam me sequerere meam:
quoque loco primum tibi sum male cognitus infans,
illo temptasses ultimus esse mihi:
iamque relinquenda, quod idem fecere sodales,
tu quoque dixisses tristis in urbe vale.
quid tibi cum Ponto? num te quoque Caesaris ira
extremam gelidi misit in orbis humum?
scilicet expectas soliti tibi moris honorem,
pendeat ex umeris vestis ut alba meis,
fumida cingatur florentibus ara coronis,
micaque sollemni turis in igne sonet,
libaque deproperem genitale notantia tempus,
concipiamque bonas ore favente preces?
non ita sum positus, nec sunt ea tempora nobis,
adventu possim laetus ut esse tuo.
funeris ara mihi, ferali cincta cupressu,
convenit et structis flamma parata rogis.
nec dare tura libet nil exorantia divos,
in tantis subeunt nec bona verba malis.

si tamen est aliquid nobis hac luce petendum,
in loca ne redeas amplius ista, precor,
dum me terrarum pars paene novissima, Pontus
Euxinus falso nomine dictus, habet.

XIV.

Cultor et antistes doctorum sancte virorum,
quid facis, ingenio semper amice meo?
ecquid, ut incolumem quondam celebrare solebas,
nunc quoque, ne videar totus abesse, caves?
colligis exceptis ecquid mea carmina solis
Artibus, artifici quae nocuere suo?
immo ita fac, quaeso, vatum studiose novorum,
quaque potes, retine corpus in urbe meum.
est fuga dicta mihi, non est fuga dicta libellis,
qui poenam domini non meruere sui.
saepe per externas profugus pater exulat oras,
urbe tamen natis exulis esse licet.
Palladis exemplo de me sine matre creata
carmina sunt: stirps haec progeniesque mea est.
hanc tibi commendo, quae quo magis orba parente,
hoc tibi tutori sarcina maior erit.
tres mihi sunt nati contagia nostra secuti:
cetera fac curae sit tibi turba palam.
sunt quoque mutatae, ter quinque volumina, formae,
carmina de domini funere rapta sui.
illud opus potuit, si non prius ipse perissem,
certius a summa nomen habere manu.
nunc incorrectum populi pervenit in ora,
in populi quicquam si tamen ore mei est.
hoc quoque nescio quid nostris appone libellis,
diverso missum quod tibi ab orbe venit.
quod quicumque leget, — si quis leget — aestimet ante,
compositum quo sit tempore quoque loco.
aequus erit scriptis, quorum cognoverit esse
exilium tempus barbariamque locum:
inque tot adversis carmen mirabitur ullum
ducere me tristi sustinuisse manu.
ingenium fregere meum mala: cuius et ante
fons infecundus parvaque vena fuit.
sed quaecumque fuit, nullo exercente refugit,
et longo periit arida facta situ.
non hic librorum, per quos inviter alarque,
copia: pro libris arcus et arma sonant.

nullus in hac terra, recitem si carmina, cuius
intellecturis auribus utar, adest.
nec quo secedam, locus est: custodia muri
summovet infestos clausaque porta Getas.
saepe aliquod quaero verbum nomenque locumque,
nec quisquam est, a quo certior esse queam.
dicere saepe aliquid conanti — turpe fateri! —
verba mihi desunt, dedidicique loqui.
Threïcio Scythicoque fere circumsonor ore,
et videor Geticis scribere posse modis.
crede mihi, timeo, ne sint inmixta Latinis
inque meis scriptis Pontica verba legas.
qualemcumque legas, venia dignare libellum,
sortis et excusa condicione meae.

LIBER QUARTUS.

I.

Si qua meis fuerint, ut erunt, vitiosa libellis,
excusata suo tempore, lector, habe.
exul eram, requiesque mihi, non fama, petita est,
mens intenta suis ne foret usque malis.
hoc est, cur cantet vinctus quoque compede fossor
indocili numero, cum grave mollit opus.
cantat et innitens limosae pronus harenae,
adverso tardam qui trahit amne ratem:
quique refert pariter lentos ad pectora remos,
in numerum pulsa bracchia iactat aqua.
fessus ut incubuit baculo saxove resedit
pastor, harundineo carmine mulcet oves.
cantantis pariter, pariter data pensa trahentis
fallitur ancillae decipiturque labor.
fertur et abducta Lyrneside tristis Achilles
Haemonia curas attenuasse lyra.
cum traheret silvas Orpheus et dura canendo
saxa, bis amissa coniuge maestus erat.
me quoque Musa levat Ponti loca iussa tenentem:
sola comes nostrae perstitit illa fugae,
sola nec insidias nec iter nec Thracia tela
nec mare nec ventos barbariamque timet.
scit quoque, cum perii, quis me deceperit error,
et culpam in facto, non scelus, esse meo.
scilicet hoc ipso nunc aequa, quod offuit ante,
cum mecum iuncti criminis acta rea est.

non equidem vellem, quoniam nocitura fuerunt,
  Pieridum sacris imposuisse manum:
sed nunc quid faciam? vis me tenet ipsa sororum,
  et carmen demens carmine laesus amo.
sic nova Dulichio lotus gustata palato
  illo, quo nocuit, grata sapore fuit.
sentit amans sua damna fere: tamen haeret in illis,
  materiam culpae persequiturque suae.
nos quoque delectant, quamvis nocuere, libelli:
  quodque mihi telum vulnera fecit, amo.
forsitan hoc studium possit furor esse videri:
  sed quiddam furor hic utilitatis habet.
semper in obtutu mentem vetat esse malorum,
  praesentis casus inmemoremque facit.
utque suum Bacche non sentit saucia vulnus,
  dum stupet Idaeis exululata iugis,
sic ubi mota calent viridi mea pectora thyrso,
  altior humano spiritus ille malo est.
ille nec exilium Scythici nec litora Ponti,
  ille nec iratos sentit habere deos.
utque soporiferae biberem si pocula Lethes,
  temporis adversi sic mihi sensus abest.
iure deas igitur veneror mala nostra levantes,
  sollicitae comites ex Helicone fugae,
et partim pelago partim vestigia terra
  vel rate dignatas vel pede nostra sequi.
sint, precor, hae saltem faciles mihi! namque deorum
  cetera cum magno Caesare turba facit
meque tot adversis cumulant, quot litus harenas,
  quotque fretum pisces ovaque piscis habet.
vere prius flores, aestu numerabis aristas,
  poma per autumnum frigoribusque nives,
quam mala, quae toto patior iactatus in orbe,
  dum miser Euxini litora laeva peto.
nec tamen, ut veni, levior fortuna malorum est:
  huc quoque sunt nostras fata secuta vias;
hic quoque cognosco natalis stamina nostri,
  stamina de nigro vellere facta mihi.
utque neque insidias capitisque pericula narrem,
  vera quidem, veri sed graviora fide:
vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque
  illum, qui populi semper in ore fuit!
quam miserum est, porta vitam muroque tueri,
  vixque sui tutum viribus esse loci!

aspera militiae iuvenis certamina fugi,
nec nisi lusura movimus arma manu:
nunc senior gladioque latus scutoque sinistram,
canitiem galeae subicioque meam.
nam dedit e specula custos ubi signa tumultus,
induimus trepida protinus arma manu.
hostis, habens arcus imbutaque tela venenis,
saevus anhelanti moenia lustrat equo.
utque rapax pecudem, quae non se texit ovili,
per sata, per silvas fertque trahitque lupus:
sic, si quem nondum portarum saepe receptum
barbarus in campis repperit hostis, agit.
aut sequitur captus coniectaque vincula collo
accipit, aut telo virus habente perit.
hic ego sollicitae iaceo novus incola sedis.
heu nimium fati tempora lenta mei!
et tamen ad numeros antiquaque sacra reverti
sustinet in tantis hospita Musa malis!
sed neque cui recitem, quisquam est, mea carmina, nec qui
auribus accipiat verba Latina suis.
ipse mihi — quid enim faciam? — scriboque legoque,
tutaque iudicio littera nostra suo est.
saepe tamen dixi 'cui nunc haec cura laborat?
an mea Sauromatae scripta Getaeque legent?'
saepe etiam lacrimae me sunt scribente profusae,
umidaque est fletu littera facta meo.
corque vetusta meum, tamquam nova, vulnera novit,
inque sinum maestae labitur imber aquae.
cum vice mutata qui sim fuerimque, recordor
et, tulerit quo me casus et unde, subit:
saepe manus demens, studiis irata sibique,
misit in arsuros carmina nostra focos.
atque ea de multis quoniam non multa supersunt,
cum venia facito, quisquis es, ista legas!
tu quoque non melius, quam sunt mea tempora, carmen,
interdicta mihi, consule, Roma, boni!

II.

Iam fera Caesaribus Germania, totus ut orbis,
victa potes flexo succubuisse genu,
altaque velentur fortasse Palatia sertis,
turaque in igne sonent inficiantque diem,
candidaque adducta collum percussa securi
victima purpureo sanguine tinguat humum:

donaque amicorum templis promissa deorum
  reddere victores Caesar uterque parent,
et qui Caesareo iuvenes sub nomine crescunt,
  perpetuo terras ut domus illa regat:
cumque bonis nuribus pro sospite Livia nato
  munera det meritis, saepe datura, deis,
et pariter matres, et quae sine crimine castos
  perpetua servant virginitate focos:
plebs pia cumque pia laetetur plebe senatus,
  parvaque cuius eram pars ego nuper, eques.
nos procul expulsos communia gaudia fallunt,
  famaque tam longe non nisi parva venit.
ergo omnis populus poterit spectare triumphos
  cumque ducum titulis oppida capta leget,
vinclaque captiva reges cervice gerentes
  ante coronatos ire videbit equos,
et cernet vultus aliis pro tempore versos,
  terribiles aliis inmemoresque sui.
quorum pars causas et res et nomina quaeret;
  pars referet, quamvis noverit ipsa parum:
'hic, qui Sidonio fulget sublimis in ostro,
  dux fuerat belli. proximus ille duci.
hic, qui nunc in humo lumen miserabile figit,
  non isto vultu, cum tulit arma, fuit.
ille ferox et adhuc oculis hostilibus ardens
  hortator pugnae consiliumque fuit.
perfidus hic nostros inclusit fraude locorum,
  squalida promissis qui tegit ora comis.
illo, qui sequitur, dicunt mactata ministro
  saepe recusanti corpora capta deo.
hic lacus, hi montes, haec tot castella, tot amnes
  plena ferae caedis, plena cruoris erant.
Drusus in his meruit quondam cognomina terris,
  quae bona progenies, digna parente, tulit.
cornibus hic fractis, viridi male tectus ab ulva,
  decolor ipse suo sanguine Rhenus erat.
crinibus en etiam fertur Germania passis,
  et ducis invicti sub pede maesta sedet,
collaque Romanae praebens animosa securi
  vincula fert illa, qua tulit arma, manu.'
hos super in curru, Caesar, victore veheris
  purpureus populi rite per ora tui:
quaque ibis, manibus circumplaudere tuorum,
  undique iactato flore tegente vias.

tempora Phoebea lauro cingentur, 'io'que
miles, 'io,' magna voce 'Triumphe' canet.
ipse sono plausuque simul fremituque calentes
quadriiugos cernes saepe resistere equos.
inde petes arcem, delubra faventia votis,
et dabitur merito laurea vota Iovi.
haec ego summotus, qua possum, mente videbo;
erepti nobis ius habet illa loci.
illa per inmensas spatiatur libera terras,
in caelum celeri pervenit illa via.
illa meos oculos mediam deducet in urbem
immunes tanti nec sinet esse boni.
invenietque animus, qua currus spectet eburnos:
sic certe in patria per breve tempus ero.
vera tamen capiet populus spectacula felix,
laetaque erit praesens cum duce turba suo.
at mihi fingenti tantum longeque remoto
auribus hic fructus percipiendus erit,
atque procul Latio diversum missus in orbem,
qui narret cupido, vix erit, ista mihi.
is quoque iam serum referet veteremque triumphum.
quo tamen audiero tempore, laetus ero.
illa dies veniet, mea qua lugubria ponam,
causaque privata publica maior erit.

III.

Magna minorque ferae, quarum regis altera Graias,
altera Sidonias, utraque sicca, rates!
omnia cum summo positae videatis in axe
et maris occiduas non subeatis aquas,
aetheriamque suis cingens amplexibus arcem
vester ab intacta circulus extet humo:
aspicite illa, precor, quae non bene moenia quondam
dicitur Iliades transiluisse Remus,
inque meam nitidos dominam convertite vultus,
sitque memor nostri necne, referte mihi. . .
ei mihi, cur timeam? quae sunt manifesta, requiro:
cur labat ambiguo spes mea mixta metu?
crede, quod est et vis, ac desine tuta vereri,
deque fide certa sit tibi certa fides.
quodque polo fixae nequeunt tibi dicere flammae,
non mentitura tu tibi voce refer:
esse tui memorem, de qua tibi maxima cura est,
quodque potest, secum nomen habere tuum.

vultibus illa tuis tamquam praesentis inhaeret,
teque remota procul, si modo vivit, amat. —
ecquid, ubi incubuit iusto mens aegra dolori,
lenis ab admonito pectore somnus abit?
num subeunt curae, dum te lectusque locusque
tangit et oblitam non sinit esse mei,
et veniunt questus, et nox inmensa videtur,
fessaque iactati corporis ossa dolent?
non equidem dubito, quin haec et cetera fiant,
detque tuus maesti signa doloris amor,
nec cruciere minus, quam cum Thebana cruentum
Hectora Thessalico vidit ab axe rapi.
quid tamen ipse precer, dubito; nec dicere possum,
affectum quem te mentis habere velim.
tristis es? indignor, quod sum tibi causa doloris:
non es? at amisso coniuge digna, fores.
tu vero tua damna dole, mitissima coniunx,
tempus et a nostris exige triste malis,
fleque meos casus: est quaedam flere voluptas;
expletur lacrimis egeriturque dolor.
atque utinam lugenda tibi non vita, sed esset
mors mea: morte fores sola relicta mea!
spiritus hic prope te patrias exisset in auras,
sparsissent lacrimae corpora nostra piae,
supremoque die notum spectantia caelum
texissent digiti lumina nostra tui,
et cinis in tumulo positus iacuisset avito,
tactaque nascenti corpus haberet humus:
denique, uti vixi, sine crimine mortuus essem,
nec mea supplicio vita pudenda foret.
me miserum, si tu, cum diceris exulis uxor,
avertis vultus et subit ora rubor!
me miserum, si turpe putas mihi nupta videri!
me miserum, si te iam pudet esse meam!
tempus ubi est illud, quo te iactare solebas
coniuge nec nomen dissimulare viri?
tempus ubi est, quo te — nisi non vis illa referri —
et dici (memini) iuvit et esse meam?
utque probae dignum est, omni tibi dote placebam:
addebat veris multa faventis amor.
nec, quem praeferres — ita res tibi magna videbar —
quemque tuum malles esse, vir alter erat.
nunc quoque ne pudeat, quod sis mihi nupta: tuusque
non debet dolor hinc, debet abesse pudor.

cum cecidit Capaneus subito temerarius ictu,
  num legis Euadnen erubuisse viro?
nec quia rex mundi compescuit ignibus ignes,
  ipse suis Phaëthon infitiandus erat:
nec Semele Cadmo facta est aliena parenti,
  quod precibus periit ambitiosa suis.
nec tibi, quod saevis ego sum Iovis ignibus ictus,
  purpureus molli fiat in ore rubor.
sed magis in curam nostri consurge tuendi
  exemplumque mihi coniugis esto bonae
materiamque tuis tristem virtutibus imple:
  ardua per praeceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, si felix Troia fuisset?
  publica virtutis per mala facta via est.
ars tua, Tiphy, iacet, si non sit in aequore fluctus:
  si valeant homines, ars tua, Phoebe, iacet.
quae latet inque bonis cessat non cognita rebus,
  apparet virtus arguiturque malis.
dat tibi nostra locum tituli fortuna, caputque
  conspicuum pietas qua tua tollat habet.
utere temporibus, quorum nunc munere trita est
  et patet in laudes area lata tuas!

IV.

O qui, nominibus cum sis generosus avorum,
  exsuperas morum nobilitate genus;
cuius inest animo patrii candoris imago,
  non careat nervis candor ut iste suis;
cuius in ingenio est patriae facundia linguae,
  qua prior in Latio non fuit ulla foro:
quod minime volui, positis pro nomine signis
  dictus es; ignoscas laudibus ipse tuis.
nil ego peccavi: tua te bona cognita produnt.
  si quod es, appares, culpa soluta mea est.
nec tamen officium nostro tibi carmine factum
  principe tam iusto posse nocere puto.
ipse pater patriae — quid enim est civilius illo? —
  sustinet in nostro carmine saepe legi
nec prohibere potest, quia res est publica Caesar,
  et de communi pars quoque nostra bono est.
Iuppiter ingeniis praebet sua numina vatum
  seque celebrari quolibet ore sinit.
causa tua exemplo superorum tuta duorum est,
  quorum hic aspicitur, creditur ille deus.

ut non debuerim, tamen hoc ego crimen habebo:
non fuit arbitrii littera nostra tui.
nec nova, quod tecum loquor, est iniuria nostra,
incolumis cum quo saepe locutus eram.
quo vereare minus, ne sim tibi crimen amicus:
invidiam, si qua est, auctor habere potest.
nam tuus est primis cultus mihi semper ab annis —
hoc certe noli dissimulare — pater,
ingeniumque meum (potes hoc meminisse) probabat
plus etiam, quam me iudice dignus eram.
deque meis illo referebat versibus ore,
in quo pars magnae nobilitatis erat.
non igitur tibi nunc, quod me domus ista recepit,
sed sunt auctori iam data verba tuo.
nec data sunt, mihi crede, tamen: sed in omnibus actis,
ultima si demas, vita tuenda mea est.
hanc quoque, qua perii, culpam scelus esse negabis,
si tanti series sit tibi nota mali.
aut timor aut error nobis, prius offuit error.
a! sine me fati non meminisse mei,
neve retractando nondum coëuntia rumpe
vulnera: vix illis proderit ipsa quies.
ergo ut iure damus poenas, sic afuit omne
peccato facinus consiliumque meo.
idque deus sentit: pro quo nec lumen ademptum,
nec mihi detractas possidet alter opes.
forsitan hanc ipsam, vivat modo, finiet olim,
tempore cum fuerit lenior ira, fugam.
nunc precor hinc alio iubeat discedere, si non
nostra verecundo vota pudore carent.
mitius exilium pauloque propinquius opto,
quique sit a saevo longius hoste locus.
tantaque in Augusto clementia: si quis ab illo
hoc peteret pro me, forsitan ille daret.
frigida me cohibent Euxini litora Ponti;
dictus ab antiquis Axenus ille fuit:
nam neque iactantur moderatis aequora ventis,
nec placidos portus hospita navis adit.
sunt circa gentes, quae praedam sanguine quaerunt:
nec minus infida terra timetur aqua.
illi, quos audis hominum gaudere cruore,
paene sub eiusdem sideris axe iacent.
nec procul a nobis locus est, ubi Taurica dira
caede pharetratae spargitur ara deae.

[haec prius, ut memorant, non invidiosa nefandis
nec cupienda bonis regna Thoantis erant.]
hic pro supposita virgo Pelopeïa cerva
sacra deae coluit qualiacumque suae.
quo postquam, dubium pius an sceleratus, Orestes
exactus furiis venerat ipse suis
et comes exemplum veri Phoceus amoris,
qui duo corporibus, mentibus unus erant,
protinus evincti tristem ducuntur ad aram,
quae stabat geminas ante cruenta fores.
nec tamen hunc sua mors nec mors sua terruit illum:
alter ob alterius funera maestus erat.
et iam constiterat stricto mucrone sacerdos,
cinxerat et Graias barbara vitta comas,
cum vice sermonis fratrem cognovit et illi
pro nece complexus Iphigenia dedit.
laeta deae signum crudelia sacra perosae
transtulit ex illis in meliora locis.
haec igitur regio, magni paene ultima mundi,
quam fugere homines dique, propinqua mihi est:
atque meam terram prope sunt funebria sacra,
si modo Nasoni barbara terra sua est.
o utinam venti, quibus est ablatus Orestes,
placato referant et mea vela deo!

V.

O mihi dilectos inter pars prima sodales,
unica fortunis ara reperta meis!
cuius ab adloquiis anima haec moribunda revixit,
ut vigil infusa Pallade flamma solet:
qui veritus non es portus aperire fideles
fulmine percussae confugiumque rati:
cuius eram censu non me sensurus egentem,
si Caesar patrias eripuisset opes.
temporis oblitum dum me rapit impetus huius,
excidit heu nomen quam mihi paene tuum!
tu tamen agnoscis: tactusque cupidine laudis,
'ille ego sum' cuperes dicere posse palam.
certe ego, si sineres, titulum tibi reddere vellem,
et raram famae conciliare fidem.
ne noceam grato, vereor, tibi carmine, neve
intempestivus nominis obstet honor.
quod licet et tutum est, intra tua pectora gaude,
meque tui memorem teque fuisse pium.

utque facis, remis ad opem luctare ferendam,
  dum veniet placido mollior aura deo:
et tutare caput nulli servabile, si non,
  qui mersit Stygia, sublevet illud, aqua:
teque, quod est rarum, praesta constanter ad omne
  indeclinatae munus amicitiae.
sic tua processus habeat fortuna perennes,
  sic ope non egeas ipse, iuvesque tuos,
sic aequet tua nupta virum bonitate perenni,
  incidat et vestro rara querela toro.
diligat et semper socius te sanguinis illo,
  quo pius affectu Castora frater amat.
sic iuvenis similisque tibi sit natus, et illum
  moribus agnoscat quilibet esse tuum.
sic faciat socerum taeda te nata iugali,
  nec tardum iuveni det tibi nomen avi!

VI.

Tèmpore ruricolae patiens fit taurus aratri,
  praebet et incurvo colla premenda iugo,
tempore paret equus lentis animosus habenis
  et placido duros accipit ore lupos,
tempore Poenorum compescitur ira leonum,
  nec feritas animo, quae fuit ante, manet.
quaeque sui iussis obtemperat Inda magistri
  belua, servitium tempore victa subit.
tempus, ut extentis tumeat, facit, uva racemis,
  vixque merum capiant grana, quod intus habent.
tempus et in canas semen producit aristas,
  et ne sint tristi poma sapore, facit.
hoc tenuat dentem terras renovantis aratri,
  hoc rigidos silices, hoc adamanta terit.
hoc etiam saevas paulatim mitigat iras,
  hoc minuit luctus maestaque corda levat.
cuncta potest igitur tacito pede lapsa vetustas
  praeterquam curas attenuare meas.
ut patria careo, bis frugibus area trita est,
  dissiluit nudo pressa bis uva pede.
nec quaesita tamen spatio patientia longo est,
  mensque mali sensum nostra recentis habet.
scilicet et veteres fugiunt iuga saepe iuvenci,
  et domitus freno saepe repugnat equus.
tristior est etiam praesens aerumna priore:
  ut sit enim sibi par, crevit et aucta mora est.

nec tam nota mihi, quam sunt, mala nostra fuerunt:
nunc magis hoc, quo sunt cognitiora, gravant.
est quoque non minimum, vires adferre recentes,
nec praeconsumptum temporis esse malis.
fortior in fulva novus est luctator harena,
quam cui sunt tarda bracchia fessa mora:
integer est melior nitidis gladiator in armis,
quam cui tela suo sanguine tincta rubent.
fert bene praecipites navis modo facta procellas:
quamlibet exiguo solvitur imbre vetus.
nos quoque quae ferimus, tulimus patientius ante
quam mala sunt longa multiplicata die.
credite, deficio; nostroque a corpore quantum
auguror, accedent tempora parva malis.
nam neque sunt vires, nec qui color esse solebat:
vix habeo tenuem, quae tegat ossa, cutem.
corpore sed mens est aegro magis aegra, malique
in circumspectu stat sine fine sui.
urbis abest facies, absunt, mea cura, sodales,
et, qua nulla mihi carior, uxor abest.
vulgus adest Scythicum bracataque turba Getarum.
sic me, quae video non videoque, movent.
una tamen spes est, quae me soletur in istis,
haec fore morte mea non diuturna mala.

VII.

Bis me sol adiit gelidae post frigora brumae,
bisque suum tacto Pisce peregit iter.
tempore tam longo cur non tua dextera versus
quamlibet in paucos officiosa fuit?
cur tua cessavit pietas, scribentibus illis,
exiguus nobis cum quibus usus erat?
a, quotiens alicui chartae sua vincula dempsi,
illam speravi nomen habere tuum!
di faciant, ut saepe tua sit epistula dextra
scripta, sed e multis reddita nulla mihi!
quod precor, esse liquet. credam prius ora Medusae
Gorgonis anguinis cincta fuisse comis,
esse canes utero sub virginis, esse Chimaeram,
a truce quae flammis separet angue leam,
quadrupedesque hominis cum pectore pectora iunctos,
tergeminumque virum tergeminumque canem
Sphingaque et Harpyias serpentipedesque Gigantes
centimanumque Gygen semibovemque virum.

haec ego cuncta prius, quam te, carissime, credam
mutatum curam deposuisse mei.
innumeri montes inter me teque, viaeque
fluminaque et campi nec freta pauca iacent.
mille potest causis, a te quae littera saepe
missa sit, in nostras nulla venire manus.
mille tamen causas scribendo vince frequenter,
excusem ne te semper, amice, mihi!

VIII.

Iam mea cycneas imitantur tempora plumas,
inficit et nigras alba senecta comas.
iam subeunt anni fragiles et inertior aetas,
iamque parum firmo me mihi ferre grave est.
nunc erat, ut posito deberem fine laborum
vivere me nullo sollicitante metu,
quaeque meae semper placuerunt otia menti
carpere et in studiis molliter esse meis,
et parvam celebrare domum veteresque Penates
et, quae nunc domino rura paterna carent,
inque sinu dominae carisque sodalibus inque
securus patria consenuisse mea.
haec mea sic quondam peragi speraverat aetas:
hos ego sic annos ponere dignus eram.
non ita dis visum est, qui me terraque marique
actum Sarmaticis exposuere locis.
in cava ducuntur quassae navalia puppes,
ne temere in mediis destituantur aquis:
ne cadat et multas palmas inhonestet adeptas,
languidus in pratis gramina carpit equus:
miles ut emeritis non est satis utilis annis,
ponit ad antiquos, quae tulit, arma Lares.
sic igitur, tarda vires minuente senecta,
me quoque donari iam rude tempus erat.
tempus erat nec me peregrinum ducere caelum,
nec siccam Getico fonte levare sitim:
sed modo, quos habui, vacuum secedere in hortos,
nunc hominum visu rursus et urbe frui.
sic animo quondam non divinante futura
optabam placide vivere posse senex.
fata repugnarunt, quae cum mihi tempora prima
mollia praebuerint, posteriora gravant.
iamque decem lustris omni sine labe peractis,
parte premor vitae deteriore meae,

nec procul a metis, quas paene tenere videbar,
curriculo gravis est facta ruina meo.
ergo illum demens in me saevire coegi,
mitius inmensus quo nihil orbis habet?
ipsaque delictis victa est clementia nostris,
nec tamen errori vita negata meo?
vita procul patria boreae peragenda sub axe,
qua maris Euxini terra sinistra iacet?
haec mihi si Delphi Dodonaque diceret ipsa,
esse videretur vanus uterque locus.
nil adeo validum est, adamas licet alliget illud,
ut maneat rapido firmius igne Iovis.
nil ita sublime est supraque pericula tendit,
non sit ut inferius suppositumque deo.
nam quamquam vitio pars est contracta malorum,
plus tamen exitii numinis ira dedit.
at vos admoniti nostris quoque casibus este,
aequantem superos emeruisse virum!

IX.

Si licet et pateris, nomen facinusque tacebo,
et tua Lethaeis acta dabuntur aquis,
nostraque vincetur lacrimis clementia seris:
fac modo, te pateat paenituisse tui.
fac modo, te damnes cupiasque eradere vitae
tempora, si possis, Tisiphonea tuae.
sin minus, et flagrant odio tua pectora nostro,
induet infelix arma coacta dolor.
sim licet extremum, sicut sum, missus in orbem,
nostra suas istinc porriget ira manus.
omnia, si nescis, Caesar mihi iura reliquit,
et sola est patria poena carere mea.
et patriam, modo sit sospes, speramus ab illo:
saepe Iovis telo quercus adusta viret.
denique vindictae si sit mihi nulla facultas,
Pierides vires et sua tela dabunt.
quod Scythicis habitem longe summotus in oris,
siccaque sint oculis proxima signa meis:
nostra per inmensas ibunt praeconia gentes,
quodque querar, notum, qua patet orbis, erit.
ibit ad occasum, quicquid dicemus, ab ortu,
testis et Hesperiae vocis Eous erit.
trans ego tellurem, trans altas audiar undas,
et gemitus vox est magna futura mei.

nec tua te sontem tantummodo saecula norint:
perpetuum crimen posteritatis eris.
iam feror in pugnas, et nondum cornua sumpsi!
nec mihi sumendi causa sit ulla, velim.
Circus adhuc cessat: spargit tamen acer harenam
taurus et infesto iam pede pulsat humum.
hoc quoque, quam volui, plus est: cane, Musa, receptus,
dum licet huic nomen dissimulare suum.

X.

Ille ego qui fuerim, tenerorum lusor amorum,
quem legis, ut noris, accipe posteritas.
Sulmo mihi patria est, gelidis uberrimus undis,
milia qui novies distat ab urbe decem.
editus hinc ego sum; nec non ut tempora noris:
cum cecidit fato consul uterque pari.
si quid id est, usque a proavis vetus ordinis heres,
non sum fortunae munere factus eques.
nec stirps prima fui. genito sum fratre creatus,
qui tribus ante quater mensibus ortus erat.
Lucifer amborum natalibus adfuit idem:
una celebrata est per duo liba dies.
haec est armiferae festis de quinque Minervae,
quae fieri pugna prima cruenta solet.
protinus excolimur teneri, curaque parentis
imus ad insignes urbis ab arte viros.
frater ad eloquium viridi tendebat ab aevo,
fortia verbosi natus ad arma fori.
at mihi iam parvo caelestia sacra placebant,
inque suum furtim Musa trahebat opus.
saepe pater dixit 'studium quid inutile temptas?
Maeonides nullas ipse reliquit opes.'
motus eram dictis totoque Helicone relicto
scribere conabar verba soluta modis:
sponte sua carmen numeros veniebat ad aptos;
quicquid temptabam dicere, versus erat.
interea tacito passu labentibus annis
liberior fratri sumpta mihique toga est;
induiturque umeris cum lato purpura clavo:
et studium nobis, quod fuit ante, manet.
iamque decem frater vitae geminaverat annos,
cum perit, et coepi parte carere mei.
cepimus et tenerae primos aetatis honores,
deque viris quondam pars tribus una fui.

curia restabat: clavi mensura coacta est:
maius erat nostris viribus illud onus.
nec patiens corpus, nec mens fuit apta labori,
sollicitaeque fugax ambitionis eram.
et petere Aoniae suadebant tuta sorores
otia, iudicio semper amata meo.
temporis illius colui fovique poetas,
quotque aderant vates, rebar adesse deos.
saepe suas volucres legit mihi grandior aevo,
quaeque necet serpens, quae iuvet herba, Macer.
saepe suos solitus recitare Propertius ignes,
iure sodalicii qui mihi iunctus erat.
Ponticus heroo, Bassus quoque clarus iambis
dulcia convictus membra fuere mei.
detinuit nostras numerosus Horatius aures,
dum ferit Ausonia carmina culta lyra.
Vergilium vidi tantum; nec amara Tibullo
tempus amicitiae fata dedere meae.
successor fuit hic tibi, Galle: Propertius illi:
quartus ab his serie temporis ipse fui.
utque ego maiores, sic me coluere minores,
notaque non tarde facta Thalia mea est.
carmina cum primum populo iuvenalia legi,
barba resecta mihi bisve semelve fuit.
moverat ingenium totam cantata per urbem
nomine non vero dicta Corinna mihi.
multa quidem scripsi: sed quae vitiosa putavi,
emendaturis ignibus ipse dedi.
tunc quoque, cum fugerem, quaedam placitura cremavi,
iratus studiis carminibusque meis.
molle Cupidineis nec inexpugnabile telis
cor mihi, quodque levis causa moveret, erat.
cum tamen hic essem minimoque accenderer igni,
nomine sub nostro fabula nulla fuit.
paene mihi puero nec digna nec utilis uxor
est data, quae tempus per breve nupta fuit.
illi successit quamvis sine crimine coniunx,
non tamen in nostro firma futura toro.
ultima, quae mecum seros permansit in annos,
sustinuit coniunx exulis esse viri.
filia me mea bis prima fecunda iuventa,
sed non ex uno coniuge, fecit avum.
et iam complerat genitor sua fata novemque
addiderat lustris altera lustra novem:

non aliter flevi, quam me fleturus adempto
ille fuit. matri proxima iusta tuli.
felices ambo tempestiveque sepulti,
ante diem poenae quod periere meae!
me quoque felicem, quod non viventibus illis
sum miser, et de me quod doluere nihil.
si tamen extinctis aliquid nisi nomina restat,
et gracilis structos effugit umbra rogos:
fama, parentales, si vos mea contigit, umbrae,
et sunt in Stygio crimina nostra foro:
scite, precor, causam — nec vos mihi fallere fas est —
errorem iussae, non scelus, esse fugae.
Manibus hoc satis est. ad vos, studiosa, revertor,
pectora, qui vitae quaeritis acta meae.
iam mihi canities pulsis melioribus annis
venerat, antiquas miscueratque comas,
postque meos ortus Pisaea vinctus oliva
abstulerat decies praemia victor equus,
cum maris Euxini positos ad laeva Tomitas
quaerere me laesi principis ira iubet.
causa meae cunctis nimium quoque nota ruinae
indicio non est testificanda meo.
quid referam comitumque nefas famulosque nocentes?
ipsa multa tuli non leviora fuga.
indignata malis mens est succumbere seque
praestitit invictam viribus usa suis.
oblitusque mei ductaeque per otia vitae
insolita cepi temporis arma manu
totque tuli casus pelagoque terraque, quot inter
occultum stellae conspicuumque polum.
tacta mihi tandem longis erroribus acto
iuncta pharetratis Sarmatis ora Getis.
hic ego finitimis quamvis circumsoner armis,
tristia, quo possum, carmine fata levo.
quod quamvis nemo est cuius referatur ad aures,
sic tamen absumo decipioque diem.
ergo quod vivo durisque laboribus obsto,
nec me sollicitae taedia lucis habent,
gratia, Musa, tibi. nam tu solacia praebes,
tu curae requies, tu medicina venis.
tu dux et comes es, tu nos abducis ab Histro
in medioque mihi das Helicone locum.
tu mihi, quod rarum est, vivo sublime dedisti
nomen, ab exequiis quod dare fama solet.

nec qui detrectat praesentia, livor, iniquo
ullum de nostris dente momordit opus.
nam tulerint magnos cum saecula nostra poetas,
non fuit ingenio fama maligna meo.
cumque ego praeponam mihi multos, non minor illis
dicor et in toto plurimus orbe legor.
si quid habent igitur vatum praesagia veri,
protinus ut moriar, non ero, terra, tuus.
sive favore tuli sive hanc ego carmine famam:
iure tibi grates, candide lector, ago.

LIBER QUINTUS.

I.

Hunc quoque de Getico, nostri studiose, libellum
litore praemissis quattuor adde meis.
hic quoque talis erit, qualis fortuna poetae est:
invenies toto carmine dulce nihil.
flebilis ut noster status est, ita flebile carmen,
materiae scripto conveniente suae.
integer et laetus laeta et iuvenalia scripsi:
illa tamen nunc me composuisse piget.
ut cecidi, perago subiti praeconia casus,
sumque argumenti conditor ipse mei.
utque iacens ripa deflere Caystrius ales
dicitur ore suam deficiente necem,
sic ego, Sarmaticas longe proiectus in oras,
efficio, tacitum ne mihi funus eat.
delicias si quis lascivaque carmina quaerit,
praemoneo, numquam tristia scripta legat.
aptior huic Gallus blandique Propertius oris
et plures, quorum nomina magna vigent.
atque utinam numero non nos essemus in isto!
ei mihi, cur umquam Musa iocata mea est?
sed dedimus poenas, Scythicique in finibus Histri
ille pharetrati lusor Amoris abest.
quod superest, socios ad publica carmina flexi
et memores iussi nominis esse mei.
si tamen ex vobis aliquis, tam multa, requiret,
unde dolenda canam? multa dolenda tuli.
non haec ingenio, non haec componimus arte:
materia est propriis ingeniosa malis.
et quota fortunae pars est in carmine nostrae?
felix, qui patitur, quae numerare potest!

quot frutices silvae, quot flavas Thybris harenas,
mollia quot Martis gramina campus habet,
tot mala pertulimus. quorum medicina quiesque
nulla nisi in studio Pieridumque mora est.
'quis tibi, Naso, modus lacrimosi carminis?' inquis:
idem, fortunae qui modus huius erit.
quod querar, illa mihi pleno de fonte ministrat,
nec mea sunt, fati verba sed ista mei.
at mihi si cara patriam cum coniuge reddas,
sint vultus hilares, simque quod ante fui.
lenior invicti si sit mihi Caesaris ira,
carmina laetitiae iam tibi plena dabo.
nec tamen ut lusit, rursus mea littera ludet:
sit semel illa malo luxuriata meo!
quod probet Ipse, canam: poenae modo parte levata
barbariem rigidos effugiamque Getas.
interea nostri quid agant, nisi triste, libelli?
tibia funeribus convenit ista meis.
'at poteras' inquis 'melius mala ferre silendo
et tacitus casus dissimulare tuos.'
exigis, ut nulli gemitus tormenta sequantur,
acceptoque gravi vulnere flere vetas?
ipse Perilleo Phalaris permisit in aere
edere mugitus et bovis ore queri.
cum Priami lacrimis offensus non sit Achilles,
tu fletus inhibes, durior hoste, meos?
cum faceret Nioben orbam Latonia proles,
non tamen hanc siccas iussit habere genas.
est aliquid, fatale malum per verba levare:
hoc querulam Prognen Halcyonenque facit;
hoc erat, in gelido quare Poeantius antro
voce fatigaret Lemnia saxa sua.
strangulat inclusus dolor atque coaestuat intus,
cogitur et vires multiplicare suas.
da veniam, potius vel totos tolle libellos,
si, mihi quod prodest, hoc tibi, lector, obest.
sed nec obesse potest, ulli nec scripta fuerunt
nostra nisi auctori perniciosa suo.
'at mala sunt.' fateor. quis te mala sumere cogit?
aut quis deceptum ponere sumpta vetat?
ipse nec hoc mando; sed, ut hinc deducta, legantur:
non sunt illa suo barbariora loco.
nec me Roma suis debet conferre poetis:
inter Sauromatas ingeniosus eram.

denique nulla mihi captatur gloria, quaeque
ingenio stimulos subdere fama solet.
nolumus assiduis animum tabescere curis:
quae tamen inrumpunt, quoque vetantur, eunt.
cur scribam, docui: cur mittam, quaeritis, istuc?
vobiscum cupio quolibet esse modo.

II.

Ecquid ubi e Ponto nova venit epistula, palles,
et tibi sollicita solvitur illa manu?
pone metum: valeo; corpusque, quod ante laborum
impatiens nobis invalidumque fuit,
sufficit atque ipso vexatum induruit usu.
an magis infirmo non vacat esse mihi?
mens tamen aegra iacet nec tempore robora sumpsit,
affectusque animi, qui fuit ante, manet.
quaeque mora spatioque suo coitura putavi
vulnera, non aliter quam modo facta dolent.
scilicet exiguis prodest annosa vetustas:
grandibus accedunt tempore damna malis.
paene decem totis aluit Poeantius annis
pestiferum tumido vulnus ab angue datum.
Telephus aeterna consumptus tabe perisset,
si non, quae nocuit, dextra tulisset opem.
et mea, si facinus nullum commisimus, opto,
vulnera, qui fecit, facta levare velit;
contentusque mei iam tandem parte doloris
exiguum pleno de mare demat aquae.
detrahat ut multum, multum restabit acerbi,
parsque meae poenae totius instar erit.
litora quot conchas, quot amoena rosaria flores,
quotve soporiferum grana papaver habet,
silva feras quot alit, quot piscibus unda natatur,
quot tenerum pinnis aëra pulsat avis,
tot premor adversis. quae si componere coner,
Icariae numerum dicere coner aquae.
utque viae casus, ut amara pericula ponti,
ut taceam strictas in mea fata manus:
barbara me tellus orbisque novissima magni
sustinet, et saevo cinctus ab hoste locus.
hinc ego traicerer, — neque enim mea culpa cruenta est —
esset, quae debet, si tibi cura mei.
ille deus, bene quo Romana potentia nixa est,
saepe suo victor lenis in hoste fuit.

quid dubitas et tuta times? accede rogaque:
  Caesare nil ingens mitius orbis habet.
me miserum! quid agam, si proxima quaeque relinquunt?
  subtrahis effracto tu quoque colla iugo?
quo ferar? unde petam lapsis solacia rebus?
  ancora iam nostram non tenet ulla ratem.
viderit! ipse sacram, quamvis invisus, ad aram
  confugiam: nullas summovet ara manus.

Adloquor en absens absentia numina supplex,
  si fas est homini cum Iove posse loqui.
arbiter imperii, quo certum est sospite cunctos
  Ausoniae curam gentis habere deos,
o decus, o patriae per te florentis imago,
  o vir non ipso, quem regis, orbe minor!
sic habites terras et te desideret aether,
  sic ad pacta tibi sidera tardus eas,
parce, precor, minimamque tuo de fulmine partem
  deme! satis poenae, quod superabit, erit.
ira quidem moderata tua est, vitamque dedisti,
  nec mihi ius civis, nec mihi nomen abest,
nec mea concessa est aliis fortuna, nec exul
  edicti verbis nominor ipse tui.
omniaque haec timui, quoniam meruisse videbar.
  sed tua peccato lenior ira meo est.
arva relegatum iussisti visere Ponti
  et Scythicum profuga scindere puppe fretum.
iussus ad Euxini deformia litora veni
  aequoris. haec gelido terra sub axe iacet.
nec me tam cruciat numquam sine frigore caelum
  glaebaque canenti semper adusta gelu,
nesciaque est vocis quod barbara lingua Latinae,
  Graiaque quod Getico victa loquela sono est:
quam quod finitimo cinctus premor undique Marte,
  vixque brevis tutos murus ab hoste facit.
pax tamen interdum est, pacis fiducia numquam.
  sic hic nunc patitur, nunc timet arma locus.
hinc ego dum muter, vel me Zanclaea Charybdis
  devoret atque suis ad Styga mittat aquis,
vel rapidae flammis urar patienter in Aetnae,
  vel freta Leucadii mittar in alta dei!
quod petimus, poena est: neque enim miser esse recuso,
  sed precor, ut possim tutius esse miser.

III.

Illa dies haec est, qua te celebrare poetae, —
si modo non fallunt tempora — Bacche, solent
festaque odoratis innectunt tempora sertis
et dicunt laudes ad tua vina tuas.
inter quos, memini, dum me mea fata sinebant,
non invisa tibi pars ego saepe fui,
quem nunc suppositum stellis Erymanthidos Ursae
iuncta tenet crudis Sarmatis ora Getis.
quique prius mollem vacuamque laboribus egi
in studio vitam Pieridumque choro,
nunc procul a patria Geticis circumsonor armis,
multa prius pelago multaque passus humo.
sive mihi casus sive hoc dedit ira deorum,
nubila nascenti seu mihi Parca fuit,
tu tamen e sacris vatem cultoribus unum
numine debueras sustinuisse tuo.
an dominae fati quicquid cecinere sorores,
omne sub arbitrio desinit esse dei?
ipse quoque aetherias meritis invectus es arces,
quo non exiguo facta labore via est.
nec patria est habitata tibi, sed adusque nivosum
Strymona venisti Marticolamque Geten
Persidaque et lato spatiantem gurgite Gangen,
et quascumque bibit decolor Indus aquas.
scilicet hanc legem nentes fatalia Parcae
stamina bis genito bis cecinere tibi.
me quoque, si fas est exemplis ire deorum,
ferrea sors vitae difficilisque premit.
illo nec levius cecidi, quem magna locutum
reppulit a Thebis Iuppiter igne suo.
ut tamen audisti percussum fulmine vatem,
admonitu matris condoluisse potes:
et potes aspiciens circum tua sacra poetas
'nescio quis nostri' dicere 'cultor abest.'
fer, bone Liber, opem. sic altera degravet ulmum
vitis et incluso plena sit uva mero,
sic tibi cum Bacchis Satyrorum gnava iuventus
adsit, et attonito non taceare sono,
ossa bipenniferi sic sint male pressa Lycurgi,
impia nec poena Pentheos umbra vacet,
sic micet aeternum vicinaque sidera vincat
coniugis in caelo clara Corona tuae:

huc ades et casus releves, pulcherrime, nostros,
  unum de numero me memor esse tuo! —
sunt dis inter se commercia. flectere tempta
  Caesareum numen numine, Bacche, tuo!
vos quoque, consortes studii, pia turba, poetae,
  haec eadem sumpto quisque rogate mero!
atque aliquis vestrum, Nasonis nomine dicto,
  deponat lacrimis pocula mixta suis
admonitusque mei, cum circumspexerit omnes,
  dicat 'ubi est nostri pars modo Naso chori?'
idque ita, si vestrum merui candore favorem,
  nullaque iudicio littera laesa meo est;
si, veterum digne veneror cum scripta virorum,
  proxima non illis esse minora reor.
sic igitur dextro faciatis Apolline carmen:
  quod licet, inter vos nomen habete meum!

IV.

Litore ab Euxino Nasonis epistula veni,
  lassaque facta mari lassaque facta via,
qui mihi flens dixit 'tu, cui licet, aspice Romam!
  heu quanto melior sors tua sorte mea est!'
flens quoque me scripsit; nec qua signabar, ad os est
  ante, sed ad madidas gemma relata genas.
tristitiae causam si quis cognoscere quaerit,
  ostendi solem postulat ille sibi,
nec frondem in silvis, nec aperto gramina prato
  mollia, nec pleno flumine cernit aquas:
quid Priamus doleat, mirabitur, Hectore rapto,
  quidve Philoctetes ictus ab angue gemat.
di facerent utinam, talis status esset in illo,
  ut non tristitiae causa dolenda foret.
fert tamen, ut debet, casus patienter amaros,
  more nec indomiti frena recusat equi.
nec fore perpetuam sperat sibi numinis iram,
  conscius, in culpa non scelus esse sua.
saepe refert, sit quanta dei clementia, cuius
  se quoque in exemplis adnumerare solet:
nam, quod opes patrias teneat, quod nomina civis,
  denique quod vivat, munus habere dei.
te tamen, o si quid credis mihi, carius ille
  omnibus in toto pectore semper habet:
teque Menoetiaden, te, qui comitatus Oresten,
  te vocat Aegiden Euryalumque suum.

nec patriam magis ille suam desiderat et quae
plurima cum patria sentit abesse sibi,
quam vultus oculosque tuos, o dulcior illo
melle, quod in ceris Attica ponit apis.
saepe etiam maerens tempus reminiscitur illud,
quod non praeventum morte fuisse dolet:
cumque alii fugerent subitae contagia cladis
nec vellent ictae limen adire domus,
te sibi cum paucis meminit mansisse fidelem,
si paucos aliquis tresve duosve vocat.
quamvis attonitus, sensit tamen omnia, nec te
se minus adversis condoluisse suis.
verba solet vultusque tuos gemitusque referre,
et te flente suos demaduisse sinus:
quam sibi praestiteris, qua consolatus amicum
sis ope, solandus cum simul ipse fores.
pro quibus adfirmat fore se memoremque piumque,
sive diem videat sive tegatur humo,
per caput ipse suum solitus iurare tuumque,
quod scio non illi vilius esse suo.
plena tot ac tantis referetur gratia factis,
nec sinet ille tuos litus arare boves.
fac modo, constanter profugum tueare! quod ille,
qui bene te novit, non rogat: ipsa rogo.

V.

Annuus assuetum dominae natalis honorem
exigit: ite, manus, ad pia sacra, meae.
sic quondam festum Laërtius egerat heros
forsan in extremo coniugis orbe diem.
lingua favens adsit nostrorum oblita malorum,
quae, puto, dedidicit iam bona verba loqui.
quaeque semel toto vestis mihi sumitur anno,
sumatur fatis discolor alba meis.
araque gramineo viridis de caespite fiat,
et velet tepidos nexa corona focos.
da mihi tura, puer, pingues facientia flammas,
quodque pio fusum stridat in igne, merum.
optime Natalis! quamvis procul absumus, opto,
candidus huc venias dissimilisque meo.
sique quod instabat dominae miserabile vulnus,
sit defuncta meis tempus in omne malis.
quaeque gravi nuper plus quam quassata procella est,
quod superest, tutum per mare navis eat.

illa domo patriaque sua nataque fruatur:
  erepta haec uni sit satis esse mihi.
quatenus et non est in caro coniuge felix,
  pars vitae tristi cetera nube vacet.
vivat ametque virum, quoniam sic cogitur, absens,
  consumatque annos, sed diuturna, suos.
adicerem 'et nostros,' sed ne contagia fati
  corrumpant timeo, quos agit illa, mei.
nil homini certum est. fieri quis posse putaret,
  ut facerem in mediis haec ego sacra Getis?
aspice, ut aura tamen fumos e ture coortos
  in partes Italas et loca dextra ferat.
sensus inest igitur nebulis, quas exigit ignis:
  consilio fugiunt aethera, Ponte, tuum.
consilio, commune sacrum cum fiat in ara
  fratribus, alterna qui periere manu,
ipsa sibi discors, tamquam mandetur ab illis,
  scinditur in partes atra favilla duas.
hoc, memini, quondam fieri non posse loquebar,
  et me Battiades iudice falsus erat:
omnia nunc credo, cum tu non stultus ab Arcto
  terga, vapor, dederis Ausoniamque petas.
haec igitur lux est, quae si non orta fuisset,
  nulla mihi misero festa videnda fuit.
edidit haec mores illis heroisin aequos,
  quis erat Eetion Icariusque pater;
nata pudicitia est nec non probitasque fidesque,
  at non sunt ista gaudia nata die,
sed labor et curae fortunaque moribus impar,
  iustaque de viduo paene querela toro.
scilicet adversis probitas exercita rebus
  tristi materiam tempore laudis habet.
si nihil infesti durus vidisset Ulixes,
  Penelope felix, sed sine laude foret.
victor Echionias si vir penetrasset in arces,
  forsitan Euadnen vix sua nosset humus.
cum Pelia genitae tot sint, cur nobilis una est?
  nempe fuit misero nupta quod una viro.
effice, ut Iliacas tangat prior alter harenas:
  Laodamia nihil cur referatur erit.
et tua (quod mallem) pietas ignota maneret,
  implerent venti si mea vela sui.
di tamen et Caesar dis accessure, sed olim,
  aequarint Pylios cum tua fata dies:

non mihi, qui poenam fateor meruisse, sed illi
  parcite, quae nullo digna dolore dolet!

VI.

Tu quoque, nostrarum quondam fiducia rerum,
  qui mihi confugium, qui mihi portus eras,
tu quoque suscepti curam dimittis amici,
  officiique pium tam cito ponis onus?
sarcina sum, fateor. quam si tu tempore duro
  depositurus eras, non subeunda fuit.
fluctibus in mediis navem, Palinure, relinquis?
  ne fuge, neve tua sit minor arte fides!
numquid Achilleos inter fera proelia fidi
  deseruit levitas Automedontis equos?
quem semel excepit, numquid Podalirius aegro
  promissam medicae non tulit artis opem?
turpius eicitur, quam non admittitur, hospes.
  quae patuit dextrae, firma sit ara, meae.
nil nisi me solum primo tutatus es. at nunc
  me pariter serva iudiciumque tuum:
si modo non aliqua est in me nova culpa, tuamque
  mutarunt subito crimina nostra fidem.
spiritus hic, Scythica quem non bene ducimus aura,
  quod cupio, membris exeat ante meis,
quam tua delicto stringantur pectora nostro,
  et videar merito vilior esse tibi.
non adeo toti fatis urgemur iniquis,
  ut mea sit longis mens quoque mota malis.
finge tamen motam: quotiens Agamemnone natum
  dixisse in Pyladen verba proterva putas?
nec procul a vero est, quod vel pulsarit amicum:
  mansit in officiis non minus ille suis.
hoc est cum miseris solum commune beatis,
  ambobus tribui quod solet obsequium.
creditur et caecis et quos praetexta verendos
  virgaque cum verbis imperiosa facit.
si mihi non parcis, fortunae parcere debes:
  non habet in nobis ullius ira locum.
elige nostrorum minimum minimumque malorum:
  isto, quod quereris, grandius illud erit.
quam multa madidae celebrantur harundine fossae,
  florida quam multas Hybla tuetur apes,
quam multae gracili terrena sub horrea ferre
  limite formicae grana reperta solent,

tam me circumstat densorum turba malorum.
  crede mihi, vero est nostra querela minor.
his qui contentus non est, in litus harenas,
  in Cererem spicas, in mare fundat aquas!
intempestivos igitur compesce tumores,
  vela nec in medio desere nostra mari.

VII.

Quam legis, ex illa tibi venit epistula terra,
  latus ubi aequoreis additur Hister aquis.
si tibi contigerit cum dulci vita salute,
  candida fortunae pars manet una meae.
scilicet, ut semper, quid agam, carissime, quaeris?
  quamvis hoc vel me scire tacente potes.
sum miser. haec brevis est nostrorum summa malorum:
  quisquis et offenso Caesare vivet, erit.
turba Tomitanae quae sit regionis et inter
  quos habitem mores, discere cura tibi est?
mixta sit haec quamvis inter Graecosque Getasque,
  a male pacatis plus trahit ora Getis.
Sarmaticae maior Geticaeque frequentia gentis
  per medias in equis itque reditque vias.
in quibus est nemo, qui non coryton et arcum
  telaque vipereo lurida felle gerat.
vox fera, trux vultus, verissima Martis imago:
  non coma, non ulla barba resecta manu:
dextera non segnis fixo dare vulnera cultro,
  quem vinctum lateri barbarus hostis habet.
vivit in his *populis* tenerorum lusor amorum!
  hos videt, hos vates audit, amice, tuus!
atque utinam vivat, non et moriatur in illis,
  absit ab invisis et tamen umbra locis!
carmina quod pleno saltari nostra theatro
  versibus et plaudi scribis, amice, meis:
nil equidem feci — tu scis hoc ipse — theatris,
  Musa nec in plausus ambitiosa mea est.
non tamen ingratum est, quodcumque oblivia nostri
  impedit et profugi nomen in ora refert.
quamvis interdum, quae me laesisse recordor,
  carmina devoveo Pieridasque meas:
cum bene devovi, nequeo tamen esse sine illis
  vulneribusque meis tela cruenta sequor;
quaeque modo Euboicis lacerata est fluctibus, audet
  Graia Capherea currere navis aqua.

nec tamen, ut lauder, vigilo curamque futuri
  nominis, utilius quod latuisset, ago:
detineo studiis animum falloque dolores,
  experior curis et dare verba meis.
quid potius faciam desertis solus in oris,
  quamve malis aliam quaerere coner opem?
sive locum specto: locus est inamabilis, et quo
  esse nihil toto tristius orbe potest;
sive homines: vix sunt homines hoc nomine digni,
  quamque lupi, saevae plus feritatis habent.
non metuunt leges, sed cedit viribus aequum,
  victaque pugnaci iura sub ense iacent.
pellibus et laxis arcent mala frigora bracis,
  oraque sunt longis horrida tecta comis.
in paucis extant Graecae vestigia linguae,
  haec quoque iam Getico barbara facta sono.
unus in hoc populo non est qui forte Latine
  quaelibet e medio reddere verba queat.
ille ego Romanus vates (ignoscite, Musae!)
  Sarmatico cogor plurima more loqui.
en pudet et fateor: iam desuetudine longa
  vix subeunt ipsi verba Latina mihi.
nec dubito, quin sint et in hoc non pauca libello
  barbara: non hominis culpa, sed ista loci.
ne tamen Ausoniae perdam commercia linguae,
  et fiat patrio vox mea muta sono,
ipse loquor mecum desuetaque verba retracto
  et studii repeto signa sinistra mei.
sic animum tempusque traho meque ipse reduco,
  a contemplatu submoveoque mali.
carminibus quaero miserarum oblivia rerum:
  praemia si studio consequor ista, sat est.

VIII.

Non adeo cecidi, quamvis abiectus, ut infra
  te quoque sim, inferius quo nihil esse potest.
quae tibi res animos in me facit, improbe? curve
  casibus insultas, quos potes ipse pati?
nec mala te reddunt mitem placidumque iacenti
  nostra, quibus possint inlacrimare ferae?
nec metuis dubio Fortunae stantis in orbe
  numen et exosae verba superba deae?
exiget, a! dignas ultrix Rhamnusia poenas,
  imposito calcas quod mea fata pede.

vidi ego navifrago piratas aequore mergi
et 'numquam' dixi 'iustior unda fuit.'
vilia qui quondam miseris alimenta negabat,
nunc mendicato pascitur ipse cibo.
passibus ambiguis Fortuna volubilis errat
et manet in nullo certa tenaxque loco,
sed modo laeta venit, vultus modo sumit acerbos,
et tantum constans in levitate sua est.
nos quoque floruimus: sed flos erat ille caducus,
flammaque de stipula nostra brevisque fuit. —
neve tamen tota capias fera gaudia mente:
non est placandi spes mihi nulla dei.
vel quia peccavi citra scelus, utque pudore
non caret, invidia sic mea culpa caret:
vel quia nil ingens ad finem solis ab ortu
illo, cui paret, mitius orbis habet.
scilicet ut per vim non est superabilis ulli,
molle cor ad timidas sic habet ille preces,
exemploque deum, quibus accessurus et ipse est,
cum poenae venia plura roganda dabit.
si numeres anno soles et nubila toto,
invenies nitidum saepius isse diem.
ergo ne nimium nostra laetere ruina,
restitui quondam me quoque posse puta.
posse puta fieri, lenito principe vultus
ut videas media tristis in urbe meos.
utque ego te videam causa graviore fugatum,
haec sunt a primis proxima vota meis.

IX.

O tua si sineres in nostris nomina poni
carminibus, positus quam mihi saepe fores!
te canerem solum, meriti memor, inque libellis
crevisset sine te pagina nulla meis.
quid tibi deberem, tota sciretur in urbe:
exul in amissa si tamen urbe legar.
te praesens mitem, te nosset serior aetas,
scripta vetustatem si modo nostra ferant;
nec tibi cessaret doctus bene dicere lector.
hic te servato vate maneret honor.
Caesaris est primum munus, quod ducimus auras:
gratia post magnos est tibi habenda deos.
ille dedit vitam: tu, quam dedit ille, tueris
et facis accepto munere posse frui.

cumque perhorruerit casus pars maxima nostros,
pars etiam credi pertimuisse velit
naufragiumque meum tumulo spectarit ab alto
nec dederit nanti per freta saeva manum,
seminecem Stygia revocasti solus ab unda.
hoc quoque, quod memores possumus esse, tuum est.
di tibi se tribuant cum Caesare semper amicos:
non potuit votum plenius esse meum.
haec meus argutis, si tu paterere, libellis
poneret in multa luce videnda labor.
nunc quoque se, quamvis est iussa quiescere, quin te
nominet invitum, vix mea Musa tenet.
utque canem pavidae nactum vestigia cervae
luctantem frustra copula dura tenet,
utque fores nondum reserati carceris acer
nunc pede, nunc ipsa fronte lacessit equus:
sic mea lege data vincta atque inclusa Thalia
per titulum vetiti nominis ire cupit.
ne tamen officio memoris laedaris amici,
parebo iussis, — parce timere — tuis.
at non parerem, nisi me meminisse putares.
hoc quod non prohibet vox tua, gratus ero.
dumque — quod o breve sit! — lumen vitale videbo,
serviet officio spiritus iste tuo.

X.

Ut sumus in Ponto, ter frigore constitit Hister,
facta est Euxini dura ter unda maris.
at mihi iam videor patria procul esse tot annis,
Dardana quot Graio Troia sub hoste fuit.
stare putes, adeo procedunt tempora tarde,
et peragit lentis passibus annus iter.
nec mihi solstitium quicquam de noctibus aufert,
efficit angustos nec mihi bruma dies.
scilicet hic omnis rerum natura novata est
cumque meis curis omnia longa facit?
an peragunt solitos communia tempora motus,
suntque magis vitae tempora dura meae?
quem tenet Euxini mendax cognomine litus,
et Scythici vere terra sinistra freti.
innumerae circa gentes fera bella minantur,
quae non de rapto vivere turpe putant.
nil extra tutum est; tumulus defenditur aegre
moenibus exiguis ingenioque loci.

cum minime credas, ut avis, densissimus hostis
advolat et praedam vix bene visus agit.
saepe intra muros clausis venientia portis
per medias legimus noxia tela vias.
est igitur rarus, rus qui colere audeat, isque
hac arat infelix, hac tenet arma manu.
sub galea pastor iunctis pice cantat avenis,
proque lupo pavidae bella verentur oves.
vix ope castelli defendimur. et tamen intra
mixta facit Graecis barbara turba metum.
quippe simul nobis habitat discrimine nullo
barbarus et tecti plus quoque parte tenet.
quos ut non timeas, possis odisse videndo
pellibus et longa corpora tecta coma.
hos quoque, qui geniti Graia creduntur ab urbe,
pro patrio cultu Persica braca tegit.
exercent illi sociae commercia linguae:
per gestum res est significanda mihi.
barbarus hic ego sum, quia non intellegor ulli,
et rident stolidi verba Latina Getae.
meque palam de me tuto mala saepe loquuntur;
forsitan obiciunt exiliumque mihi.
utque fit, in me aliquid dici dicentibus illis,
abnuerim quotiens adnuerimque, puto.
adde, quod iniustum rigido ius dicitur ense,
dantur et in medio vulnera saepe foro.
o duram Lachesim, quae tam grave sidus habenti
fila dedit vitae non breviora meae!
quod patriae vultu vestroque caremus, amici,
sumque quod in Geticis gentibus, ecce queror:
utraque poena gravis; merui tamen urbe carere,
non merui tali forsitan esse loco.
quid loquor, a! demens? ipsam quoque perdere vitam,
Caesaris offenso numine, dignus eram!

XI.

Quod te nescio quis per iurgia dixerit esse
exulis uxorem, littera questa tua est.
indolui — nec tam mea quod fortuna male audit,
qui iam consuevi fortiter esse miser:
quam quod, cui minime vellem, sum causa pudoris,
teque reor nostris erubuisse malis.
perfer et obdura! multo graviora tulisti,
eripuit cum me principis ira tibi.

fallitur iste tamen, quo iudice nominor exul:
  mollior est culpam poena secuta meam.
maxima poena mihi est, Ipsum offendisse; priusque
  vellem venisset funeris hora mihi.
quassa tamen nostra est, nec mersa nec obruta, navis:
  utque caret portu, sic tamen extat aquis.
nec vitam nec opes nec ius mihi civis ademit,
  quae merui vitio perdere cuncta meo.
sed quia peccato facinus non adfuit ullum,
  nil nisi me patriis iussit abesse focis.
utque aliis, quorum numerum comprendere non est,
  Caesareum numen sic mihi mite fuit.
ipse relegati, non exulis utitur in me
  nomine: tuta suo iudice causa mea est.
iure igitur laudes, Caesar, pro parte virili
  carmina nostra tuas qualiacumque canunt:
iure deos, ut adhuc caeli tibi limina claudant
  teque velint sine se, comprecor, esse deum.
optat idem populus. sed ut in mare flumina vastum,
  sic solet exiguae currere rivus aquae.
at tu fortunam, cuius vocor exul ab ore,
  nomine mendaci parce gravare meam!

XII.

Scribis, ut oblectem studio lacrimabile tempus,
  ne pereant turpi pectora nostra situ.
difficile est quod, amice, mones, quia carmina laetum
  sunt opus et pacem mentis habere volunt.
nostra per adversas agitur fortuna procellas,
  sorte nec ulla potest tristior esse mea.
exigis, ut Priamus natorum funere ludat,
  et Niobe festos ducat ut orba choros?
luctibus an studio videor debere teneri,
  solus ad extremos iussus abire Getas?
des licet in valido pectus mihi robore fultum,
  fama refert Anyti quale fuisse reo:
fracta cadet tantae sapientia mole ruinae.
  plus valet humanis viribus ira dei.
ille senex, dictus sapiens ab Apolline, nullum
  scribere in hoc casu sustinuisset opus.
ut veniant patriae, veniant oblivia vestri,
  omnis ut amissi sensus abesse queat:
at timor officio fungi vetat ipse quieto.
  cinctus ab innumero me tenet hoste locus.

adde, quod ingenium longa robigine laesum
  torpet et est multo, quam fuit ante, minus.
fertilis, assiduo si non renovetur aratro,
  nil nisi cum spinis gramen habebit ager.
tempore qui longo steterit, male curret et inter
  carceribus missos ultimus ibit equus.
vertitur in teneram cariem rimisque dehiscit,
  si qua diu solitis cumba vacarit aquis.
me quoque despera, fuerim cum parvus et ante,
  illi, qui fueram, posse videre parem.
contudit ingenium patientia longa malorum,
  et pars antiqui nulla vigoris adest.
saepe tamen nobis, ut nunc quoque, sumpta tabella est,
  inque suos volui cogere verba pedes:
carmina nulla mihi sunt scripta, aut qualia cernis,
  digna sui domini tempore, digna loco.
denique non parvas animo dat gloria vires,
  et fecunda facit pectora laudis amor.
nominis et famae quondam fulgore trahebar,
  dum tulit antemnas aura secunda meas.
non adeo est bene nunc, ut sit mihi gloria curae:
  si liceat, nulli cognitus esse velim.
an quia cesserunt primo bene carmina, suades
  scribere, successus ut sequar ipse meos?
pace, novem, vestra liceat dixisse, sorores:
  vos estis nostrae maxima causa fugae.
utque dedit iustas tauri fabricator aëni,
  sic ego do poenas artibus ipse meis.
nil mihi debebat cum versibus amplius esse,
  cum fugerem merito naufragus omne fretum.
at, puto, si demens studium fatale retemptem,
  hic mihi praebebit carminis arma locus?
non liber hic ullus, non qui mihi commodet aurem,
  verbaque significent quid mea, norit, adest.
omnia barbariae loca sunt vocisque ferinae
  omniaque hostilis plena tumore soni.
ipse mihi videor iam dedidicisse Latine:
  nam didici Getice Sarmaticeque loqui.
nec tamen, ut verum fatear tibi, nostra teneri
  a componendo carmine Musa potest.
scribimus et scriptos absumimus igne libellos:
  exitus est studii parva favilla mei!
nec possum et cupio non ullos ducere versus:
  ponitur idcirco noster in igne labor,

nec nisi pars casu flammis erepta dolove
ad vos ingenii pervenit ulla mei.
sic utinam, quae nil metuentem tale magistrum
perdidit, in cineres Ars mea versa foret!

XIII.

Hanc tuus e Getico mittit tibi Naso salutem,
mittere si quisquam, quo caret ipse, potest.
aeger enim mentis contagia corpore traxi,
libera tormento pars mihi ne qua vacet;
perque dies multos lateris cruciatibus uror;
me quoque non modico frigore laesit hiems.
si tamen ipse vales, aliqua nos parte valemus:
quippe mea est umeris fulta ruina tuis.
qui mihi cum dederis ingentia pignora, cumque
per numeros omnes hoc tueare caput,
quod tua me raro solatur epistula, peccas:
remque piam praestas et mihi verba negas.
hoc, precor, emenda! quod si correxeris unum,
nullus in egregio corpore naevus erit.
pluribus accusem, fieri nisi possit, ut ad me
littera non veniat, missa sit illa tamen.
di faciant, ut sit temeraria nostra querela,
teque putem falso non meminisse mei!
quod precor, esse liquet: neque enim mutabile robur
credere me fas est pectoris esse tui.
cana prius gelido desint absinthia Ponto
et careat dulci Trinacris Hybla thymo,
inmemorem quam te quisquam convincat amici.
non ita sunt fati stamina nigra mei.
tu tamen, ut possis falsae quoque pellere culpae
crimina, quod non es, ne videare, cave.
utque solebamus consumere longa loquendo
tempora, sermoni deficiente die,
sic ferat ac referat tacitas nunc littera voces,
et peragant linguae charta manusque vices.
quod fore ne nimium videar diffidere, sitque
versibus hoc paucis admonuisse satis,
accipe, quo semper finitur epistula verbo,
atque meis distant quo tua fata: vale!

XIV.

Quanta tibi dederim nostris monimenta libellis,
o mihi me coniunx carior, ipsa vides.

detrahat auctori multum fortuna, licebit:
tu tamen ingenio clara ferere meo,
dumque legar, pariter mecum tua fama legetur:
non potes in maestos omnis abire rogos.
cumque viri casu possis miseranda videri,
invenies aliquas, quae, quod es, esse velint:
quae te, nostrorum cum sis in parte malorum,
felicem dicant invideantque tibi.
non ego divitias dando tibi plura dedissem:
nil feret ad Manes divitis umbra suos.
perpetui fructum donavi nominis; idque,
quo dare nil potui munere maius, habes.
adde quod, ut rerum sola es tutela mearum,
ad te non parvi venit honoris onus;
quod numquam vox est de te mea muta, tuique
iudiciis debes esse superba viri.
quae ne quis possit temeraria dicere, persta
et pariter serva meque piamque fidem.
nam tua, dum stetimus, turpi sine crimine mansit
et semper probitas inreprehensa fuit.
area de nostra nunc est tibi facta ruina:
conspicuum virtus hic tua ponat opus!
esse bonam facile est, ubi, quod vetet esse, remotum est,
et nihil officio nupta quod obstet habet:
cum deus intonuit, non se subducere nimbo,
id demum est pietas et socialis amor.
rara quidem est virtus, quam non Fortuna gubernet,
quae maneat stabili, cum fugit illa, pede.
si qua tamen pretii sibi merces ipsa petiti
inque parum laetis ardua rebus adest:
ut tempus numeres, per saecula nulla tacetur,
et loca mirantur, qua patet orbis iter.
aspicis, ut longo teneat laudabilis aevo
nomen inextinctum Penelopea fides?
cernis, ut Admeti cantetur et Hectoris uxor
ausaque in accensos Iphias ire rogos?
ut vivat fama coniunx Phylaceia, cuius
Iliacam celeri vir pede pressit humum?
morte nihil opus est pro me, sed amore fideque:
non ex difficili fama petenda tibi est.
nec te credideris, quia non facis, ista moneri:
vela damus, quamvis remige navis eat.
qui monet, ut facias, quod iam facis, ipse monendo
laudat et hortatu comprobat acta suo.

I B I S.

Tempus ad hoc, lustris bis iam mihi quinque peractis,
omne fuit Musae carmen inerme meae:
nullaque, quae possit, scriptis tot milibus, extat
littera Nasonis sanguinolenta legi:
nec quemquam nostri, nisi me, laesere libelli,
artificis periit cum caput Arte sua.
unus — et hoc ipsum est iniuria magna — perennem
candoris titulum non sinit esse mei.
quisquis is est, — nam nomen adhuc utcumque tacebo —;
cogit inassuetas sumere tela manus.
ille relegatum gelidos aquilonis ad ortus
non sinit exilio delituisse meo,
vulneraque inmitis requiem quaerentia vexat,
iactat et in toto nomina nostra foro,
perpetuoque mihi sociatam foedere lecti
non patitur miseri funera flere viri:
cumque ego quassa meae complectar membra carinae,
naufragii tabulas pugnat habere mei:
et qui debuerat subitas extinguere flammas,
hic praedam medio raptor ab igne petit.
nititur, ut profugae desint alimenta senectae.
heu, quanto est nostris dignior ipse malis!
di melius! quorum longe mihi maximus ille est,
qui nostras inopes noluit esse vias.
huic igitur meritas grates, ubicumque licebit,
pro tam mansueto pectore semper agam:
audiet hoc Pontus. faciet quoque forsitan idem,
terra sit ut propior testificanda mihi.
at tibi, calcasti qui me, violente, iacentem, —
quod licet et misero — debitus hostis ero.
desinet esse prius contrarius ignibus umor,
iunctaque cum luna lumina solis erunt,
parsque eadem caeli zephyros emittet et euros,
et tepidus gelido flabit ab axe notus,
et nova fraterno veniet concordia fumo,

quem vetus accensa separat ira pyra,
et ver autumno, brumae miscebitur aestas,
atque eadem regio vesper et ortus erit:
quam mihi sit tecum positis, quae sumpsimus, armis
gratia, commissis, improbe, rupta tuis:
quam dolor hic umquam spatio evanescere possit,
leniat aut odium tempus et hora meum.
pax erit haec nobis, donec mihi vita manebit,
cum pecore infirmo quae solet esse lupis.
prima quidem coepto committam proelia versu,
non soleant quamvis hoc pede bella geri.
utque petit primo plenum flaventis harenae
nondum calfacti militis hasta solum:
sic ego te nondum ferro iaculabor acuto,
protinus invisum nec petet hasta caput,
et neque in hoc nomen nec dicam facta libello,
teque brevi, qui sis, dissimulare sinam.
postmodo, si perges, in te mihi liber iambus
tincta Lycambeo sanguine tela dabit.
nunc, quo Battiades inimicum devovet Ibin,
hoc ego devoveo teque tuosque modo.
utque ille, historiis involvam carmina caecis:
non soleam quamvis hoc genus ipse sequi.
illius ambages imitatus in Ibide dicar
oblitus moris iudiciique mei.
et quoniam, qui sis, nondum quaerentibus edo,
Ibidis interea tu quoque nomen habe.
utque mei versus aliquantum noctis habebunt,
sic vitae series tota sit atra tuae.
haec tibi natali facito Ianique Kalendis
non mentituro quilibet ore legat.
di maris et terrae, quique his meliora tenetis
inter diversos cum Iove regna polos,
huc, precor, huc omnes vestras advertite mentes,
et sinite optatis pondus inesse meis.
ipsaque tu tellus, ipsum cum fluctibus aequor,
ipse meas aether accipe summe preces:
sideraque et radiis circumdata solis imago,
lunaque, quae numquam, quo prius, orbe micas,
noxque tenebrarum specie reverenda tuarum,
quaeque ratum triplici pollice netis opus,
quique per infernas horrendo murmure valles
inperiuratae laberis amnis aquae,
quasque ferunt torto vittatis angue capillis

carceris obscuras ante sedere fores,
vos quoque, plebs superum, Fauni Satyrique Laresque
Fluminaque et Nymphae semideumque genus,
denique ab antiquo divi veteresque novique
in nostrum cuncti tempus, adeste, Chao!
carmina dum capiti male fido dira canuntur,
et peragunt partes ira dolorque suas:
adnuite optatis omnes ex ordine nostris,
et sit pars voti nulla caduca mei.
quaeque precor, fiant: ut non mea dicta, sed illa
Pasiphaës generi verba fuisse putet.
quasque ego transiero poenas, patiatur et illas:
plenius ingenio sit miser ille meo.
neve minus noceant fictum execrantia nomen
vota, minus magnos commoveantve deos:
illum ego devoveo, quem mens intelligit, Ibin,
qui se scit factis has meruisse preces.
nulla mora est in me: peragam rata vota sacerdos.
quisquis ades sacris, ore favete, meis.
quisquis ades sacris, lugubria dicite verba
et fletu madidis Ibin adite genis
nominibusque malis pedibusque occurrite laevis,
et nigrae vestes corpora vestra tegant.
tu quoque, quid dubitas ferales sumere vittas?
iam stat, ut ipse vides, funeris ara tui:
pompa parata tibi est: votis mora tristibus absit:
da iugulum cultris, hostia dira, meis.
terra tibi fruges, amnis tibi deneget undas,
deneget adflatus ventus et aura suos.
nec tibi sol clarus, nec sit tibi lucida Phoebe,
destituant oculos sidera clara tuos.
nec se Volcanus nec se tibi praebeat aër,
nec tibi det tellus nec tibi pontus iter.
exul inops erres alienaque limina lustres,
exiguumque petas ore tremente cibum.
nec corpus querulo nec mens vacet aegra dolore;
noxque die gravior sit tibi, nocte dies.
sisque miser semper, nec sis miserabilis ulli:
gaudeat adversis femina virque tuis.
accedat lacrimis odium, dignusque puteris,
qui mala cum tuleris plurima, plura feras.
sitque (quod est rarum) solito deserta favore
fortunae facies invidiosa tuae.
causaque non desit, desit tibi copia mortis:

optatam fugiat vita coacta necem:
luctatusque diu cruciatos deserat artus
spiritus et longa torqueat ante mora! —
evenient. dedit ipse mihi modo signa futuri
Phoebus, et a laeva maesta volavit avis.
certe ego, quae voveo, superos motura putabo:
speque tuae mortis, perfide, semper alar;
et prius hanc animam, nimium tibi saepe petitam,
auferet illa dies, quae mihi sera venit.
pugnabunt arcu dum Thraces, Iazyges hasta,
dum tepidus Ganges, frigidus Hister erit,
robora dum montes, dum mollia pabula campi,
dum Tiberis liquidas Tuscus habebit aquas,
bella geram tecum: nec mors mihi finiet iras,
saeva sed in Manes Manibus arma dabit.
tum quoque, cum fuero vacuas dilapsus in auras,
exanimis mores oderit umbra tuos.
tum quoque factorum veniam memor umbra tuorum,
insequar et vultus ossea forma tuos.
sive ego, quod nolim, longis consumptus ab annis,
sive manu facta morte solutus ero,
sive per inmensas iactabor naufragus undas,
nostraque longinquus viscera piscis edet,
sive peregrinae carpent mea membra volucres,
sive meo tinguent sanguine rostra lupi,
sive aliquis dignatus erit supponere terrae
et dare plebeio corpus inane rogo:
quicquid ero, Stygiis erumpere nitar ab oris
et tendam gelidas ultor in ora manus.
me vigilans cernes: tacitis ego noctis in umbris
excutiam somnos visus adesse tuos.
denique quicquid ages, ante os oculosque volabo
et querar, et nulla sede quietus eris.
verbera torta dabunt sonitum, nexaeque colubris
conscia fumabunt semper ad ora faces.
his vivus Furiis agitabere, mortuus isdem:
et brevior poena vita futura tua est.
nec tibi continget funus lacrimaeque tuorum:
indeploratum proiciere caput;
carnificisque manu, populo plaudente, traheris,
infixusque tuis ossibus uncus erit.
ipsae te fugient, quae carpunt omnia, flammae:
respuet invisum iusta cadaver humus.
unguibus et rostro tardus trahet ilia vultur,

et scindent avidi perfida corda canes,
deque tuo fiet — licet hac sis laude superbus —
insatiabilibus corpore rixa lupis.
in loca ab Elysiis diversa fugabere campis,
quasque tenet sedes noxia turba, coles.
Sisyphus est illic saxum volvensque petensque,
quique agitur rapidae vinctus ab orbe rotae,
quaeque gerunt umeris perituras Belides undas,
exulis Aegypti, turba cruenta, nurus:
poma pater Pelopis praesentia quaerit, et idem
semper eget, liquidis semper abundat aquis:
iugeribusque novem summus qui distat ab imo,
visceraque assiduae debita praebet avi.
hic tibi de Furiis scindet latus una flagello,
ut sceleris numeros confiteare tui:
altera Tartareis sectos dabit anguibus artus:
tertia fumantes incoquet igne genas.
noxia mille modis lacerabitur umbra, tuasque
Aeacus in poenas ingeniosus erit.
in te transcribet veterum tormenta reorum:
Manibus antiquis causa quietis eris.
Sisyphe, cui tradas revolubile pondus, habebis:
versabunt celeres nunc nova membra rotae.
hic et erit, ramos frustra qui captet et undas:
hic inconsumpto viscere pascet aves. —
nec mortis poenas mors altera finiet huius,
horaque erit tantis ultima nulla malis.
inde ego pauca canam, frondes ut si quis ab Ida
aut summam Libyco de mare carpat aquam:
nam nec quot flores Sicula nascantur in Hybla,
quotve ferat, dicam, terra Cilissa crocos,
nec, cum tristis hiems aquilonis inhorruit alis,
quam multa fiat grandine canus Athos:
nec mala voce mea poterunt tua cuncta referri,
ora licet tribuas multiplicata mihi.
tot tibi vae misero venient talesque ruinae,
ut cogi in lacrimas me quoque posse putem.
illae me lacrimae facient sine fine beatum:
dulcior hic risu tunc mihi fletus erit.
natus es infelix, — ita di voluere — nec ulla
commoda nascenti stella levisque fuit.
non Venus adfulsit, non illa Iuppiter hora,
lunaque non apto solque fuere loco,
nec satis utiliter positos tibi praebuit ignes,

quem peperit magno lucida Maia Iovi.
te fera nec quicquam placidum spondentia Martis
sidera presserunt falciferique senis.
lux quoque natalis, ne quid nisi triste videres,
turpis et inductis nubibus atra fuit.
haec est, in fastis cui dat gravis Allia nomen,
quaeque dies Ibin, publica damna, tulit.
qui simul impura matris prolapsus ab alvo
Cinyphiam foedo corpore pressit humum,
sedit in adverso nocturnus culmine bubo,
funereoque graves edidit ore sonos.
protinus Eumenides lavere palustribus undis,
qua cava de Stygiis fluxerat unda vadis,
pectoraque unxerunt Erebeae felle colubrae
terque cruentatas increpuere manus.
gutturaque imbuerunt infantia lacte canino:
hic primus pueri venit in ora cibus;
perbibit inde suae rabiem nutricis alumnus,
latrat et in toto verba canina foro.
membraque vinxerunt tinctis ferrugine pannis,
a male deserto quos rapuere rogo:
et ne non fultum nuda tellure iaceret,
molle super silices imposuere caput.
iamque recessurae viridi de stipite factas
admorunt oculis usque sub ora faces.
flebat, ut est infans fumis contactus amaris;
de tribus est cum sic una locuta soror:
'tempus in inmensum lacrimas tibi movimus istas,
quae semper causa sufficiente cadent.'
dixerat. et Clotho iussit promissa valere,
nevit et infesta stamina pulla manu,
et ne longa suo praesagia diceret ore,
'fata canet vates qui tua', dixit 'erit.'
ille ego sum vates, per me tua vulnera disces,
di modo dent vires in mea verba suas.
carminibusque meis accedent pondera rerum,
quae rata per luctus experiere tuos. —
neve sine exemplis aevi cruciere prioris:
sint tua Troianis non leviora malis;
quantaque clavigeri Poeantius Herculis heres,
tanta venenato vulnera crure geras:
nec levius doleas, quam qui bibit ubera cervae,
armatique tulit vulnus, inermis opem:
quique ab equo praeceps in Aleïa decidit arva,

exitio facies cui sua paene fuit.
id, quod Amyntorides, videas, trepidumque ministro
praetemptes baculo luminis orbus iter.
nec plus aspicias, quam quem sua filia rexit,
expertus scelus est cuius uterque parens:
qualis erat, postquam est iudex de lite iocosa
sumptus, Apollinea clarus in arte senex:
qualis et ipse fuit, quo praecipiente columba
est data Palladiae praevia duxque rati:
quique oculis caruit, per quos male viderat aurum,
inferias nato quos dedit orba parens:
pastor ut Aetnaeus, cui casus ante futuros
Telemus Eurymides vaticinatus erat:
ut duo Phinidae, quibus idem lumen ademit,
qui dedit: ut Thamyrae Demodocique caput.
sic aliquis tua membra secet, Saturnus ut illas
subsecuit partes, unde creatus erat.
nec tibi sit melior tumidis Neptunus in undis,
quam cui sunt subitae frater et uxor aves,
sollertique viro, lacerae quem fracta tenentem
membra ratis Semeles est miserata soror.
vel tua, ne poenae genus hoc cognoverit unus,
viscera diversis scissa ferantur equis:
vel quae, qui redimi Romano turpe putavit,
a duce Puniceo pertulit, ipse feras.
nec tibi subsidio praesens sit numen, ut illi,
cui nil Rhoetei profuit ara Iovis.
utque dedit saltus de summa Thessalus Ossa;
tu quoque saxoso praecipitere iugo.
aut velut Eurylochi, qui sceptrum cepit ab illo,
sint artus avidis anguibus esca tui.
vel tua maturet sicut Minoïa fata
per caput infusae fervidus umor aquae.
utque procul Scythiae pendens in rupe Prometheus
aërias volucres corpore vivus alas.
aut velut Eurycrates, magno ter ab Hercule quintus,
caesus in inmensum proiciare fretum.
aut ut Amyntiaden turpi dilectus amore
oderit et saevo vulneret ense puer.
nec tibi fida magis misceri pocula possint,
quam qui cornigero de Iove natus erat.
more vel intereas capti suspensus Achaei,
qui miser aurifera teste pependit aqua.
aut ut Achilliden, cognato nomine clarum,

opprimat hostili tegula iacta manu.
nec tua, quam Pyrrhi, felicius ossa quiescant,
sparsa per Ambracias quae iacuere vias.
nataque ut Aeacidae iaculis moriaris adactis:
non licet hoc Cereri dissimulare sacrum.
utque nepos dicti nostro modo carmine regis
cantharidum sucos dante parente bibas.
aut pia te caeso dicatur adultera, sicut,
qua cecidit Leucon vindice, dicta pia est.
inque pyram tecum carissima corpora mittas,
quem finem vitae Sardanapalus habet.
utque Iovis Libyci templum violare parantes,
acta noto vultus condat harena tuos.
utque necatorum Darei fraude secundi,
sic tua subsidens devoret ora cinis.
aut ut olivifera quondam Sicyone profecto
sit frigus mortis causa famesque tuae.
aut ut Atarnites insutus pelle iuvenci
turpiter ad dominum praeda ferare tuum.
inque tuo thalamo ritu iugulere Pheraei,
qui datus est leto coniugis ense suae.
quosque putas fidos, ut Larissaeus Aleuas
vulnere non fidos experiare tuo.
utque Milo, sub quo cruciata est Pisa tyranno,
vivus in occultas praecipiteris aquas.
quaeque in Adimantum Phliasia regna tenentem
a Iove venerunt, te quoque tela petant.
aut ut Amastriacis quondam Lemnaeus ab oris
nudus Achillea destituaris humo.
utque vel Eurydamas ter circum busta Thrasylli
est Larissaeis raptus ab hoste rotis,
vel qui, quae fuerat tutatus moenia saepe,
corpore lustravit non diuturna suo,
utque novum passa genus Hippomeneïde poenae
tractus in Actaea fertur adulter humo:
sic, ubi vita tuos invisa reliquerit artus,
ultores rapiant turpe cadaver equi.
viscera sic aliquis scopulus tua figat, ut olim
fixa sub Euboico Graia fuere sinu.
utque ferox periit et fulmine et aequore raptor,
sic te mersuras adiuvet ignis aquas.
mens quoque sic Furiis vecors agitetur, ut illi,
unum qui toto corpore vulnus habet:
utque Dryantiadae Rhodopeïa regna tenenti,

in gemino dispar cui pede cultus erat:
ut fuit Oetaeo quondam, generoque draconum,
Tisamenique patri, Callirhoësque viro.
nec tibi contingat matrona pudicior illa,
qua potuit Tydeus erubuisse nuru:
quaeque sui iunxit Venerem cum fratre mariti,
Locris in ancillae dissimulata nece.
tam quoque, di faciant, possis gaudere fideli
coniuge, quam Talai Tyndareique gener,
quaeque parare suis letum patruelibus ausae
Belides assidua colla premuntur aqua.
Byblidos et Canaces, sicut facis, ardeat igne
nec nisi per crimen sit tibi fida soror.
filia si fuerit, sit quod Pelopea Thyesti,
Myrrha suo patri, Nyctimeneque suo.
neve magis pia sit capitique parentis amica,
quam sua vel Pterelae, vel tibi, Nise, fuit:
infamemque locum sceleris quae nomine fecit,
pressit et inductis membra paterna rotis.
ut iuvenes pereas, proiecta cadavera quorum,
oraque Pisaeae sustinuere fores:
ut qui perfusam miserorum caede procorum
ipse suo melius sanguine tinxit humum:
proditor ut saevi periit auriga tyranni,
qui nova Myrtoae nomina fecit aquae:
ut qui velocem frustra petiere puellam,
dum facta est pomis tardior illa tribus:
ut qui tecta novi formam celantia monstri
intrarunt caecae non redeunda domus:
ut quorum Aeacides misit violentus in altum
corpora cum senis altera sena rogum:
ut quos, obscuri victos ambagibus oris,
legimus infandae Sphinga dedisse neci:
ut qui Bistoniae templo cecidere Minervae,
propter quod facies nunc quoque tecta deae est:
ut qui Threïcii quondam praesaepia regis
fecerunt dapibus sanguinolenta suis:
Therodamanteos ut qui sensere leones:
quique Thoanteae Taurica sacra deae:
ut quos Scylla vorax, Scyllaeque adversa Charybdis
Dulichiae pavidos eripuere rati:
ut quos demisit vastam Polyphemus in alvum:
ut Laestrygonias qui subiere manus:
ut quos dux Poenus mersit putealibus undis,

et iacto canas pulvere fecit aquas:
sex bis ut Icaridos famulae periere procique,
inque caput domini qui dabat arma procis:
ut iacet Aonio luctator ab hospite fusus,
qui — mirum — victor, cum cecidisset, erat:
ut quos Antaei fortes pressere lacerti,
quosque ferae morti Lemnia turba dedit:
ut qui post longum, sacri monstrator iniqui,
elicuit pluvias victima caesus aquas:
frater ut Antaei, quo sanguine debuit, aras
tinxit et exemplis occidit ipse suis:
ut qui terribiles pro gramen habentibus herbis
impius humano sanguine pavit equos:
ut duo diversis sub eodem vindice caesi
vulneribus Nessus Dexamenique gener:
ut pronepos, Saturne, tuus, quem reddere vitam
urbe Coronides vidit ab ipse sua:
ut Sinis et Sciron et cum Polypemone natus,
quique homo parte sui, parte iuvencus erat,
quique trabes pressas ab humo mittebat in auras,
aequoris aspiciens huius et huius aquas:
quaeque Ceres laeto vidit pereuntia vultu
corpora Thesea Cercyonea manu.
haec tibi, quem meritis precibus mea devovet ira,
eveniant aut his non leviora malis.
qualis Achaemenides Sicula desertus in ora,
Troica cum vidit vela venire, fuit:
qualis erat nec non fortuna binominis Iri,
quique tenent pontem, quae tibi maior erit.
filius et Cereris frustra tibi semper ametur
destituatque tuas usque petitus opes.
utque per alternos unda labente recursus
subtrahitur presso mollis harena pedi,
sic tua nescio qua semper fortuna liquescat
lapsaque per medias effluat usque manus.
utque pater solitae varias mutare figuras
plenus inextincta destituare fame.
nec dapis humanae tibi sint fastidia: quaque
parte potes, Tydeus temporis huius eris.
atque aliquid facias, a vespere Solis ad ortus
cur externati rursus agantur equi.
foeda Lycaoniae repetes convivia mensae
temptabisque cibi fallere fraude Iovem.
teque aliquis posito temptet vim numinis, opto:

Tantalides tu sis, Tereidesque puer.
et tua sic latos spargantur membra per agros,
tamquam quae patrias detinuere vias.
aere Perilleo veros imitere iuvencos,
ad formam tauri conveniente sono.
utque ferox Phalaris, lingua prius ense resecta
more bovis Paphio clausus in aere gemas.
dumque redire voles aevi melioris in annos,
ut vetus Admeti decipiare socer.
atque eques in medii mergare voragine caeni,
dummodo sint fati nomina nulla tui.
atque utinam pereas, veluti de dentibus orti
Sidonia sparsis Graia per arva manu.
et quae Penthides fecit de fratre Medusae,
eveniant capiti vota sinistra tuo:
et quibus exiguo est volucris devota libello,
corpora proiecta quae sua purgat aqua.
vulnera totque feras, quot dicitur ille tulisse,
cuius ab inferiis culter abesse solet.
attonitusque seces, ut quos Cybeleïa mater
incitat, ad Phrygios vilia membra modos.
deque viro fias nec femina nec vir, ut Attis,
et quatias molli tympana rauca manu.
inque pecus subito Magnae vertare parentis,
victor ut est celeri victaque versa pede.
solaque Limone poenam ne senserit illam,
et tua dente fero viscera carpat equus.
aut ut Casandreus, domino non mitior illo,
saucius ingesta contumuleris humo.
aut ut Abantiades, aut ut Cycneïus heros
clausus in aequoreas praecipiteris aquas.
victima vel Phoebo sacras macteris ad aras,
quam tulit a saevo Theudotus hoste necem.
aut te devoveat certis Abdera diebus,
saxaque devotum grandine plura petant.
aut Iovis infesti telo feriare trisulco,
ut satus Hipponoo, Dosithoësque pater.
ut soror Autonoës, ut cui matertera Maia est:
ut temere optatos qui male rexit equos:
ut ferus Aeolides, ut sanguine natus eodem,
quo genita est liquidis quae caret Arctos aquis.
ut Macedo rapidis ictus cum coniuge flammis,
sic, precor, aetherii vindicis igne cadas.
praedaque sis illis, quibus est Latonia Delos

ante diem rapto non adeunda Thaso,
quique verecundae speculantem labra Dianae,
quique Crotopiaden diripuere Linum.
neve venenato levius feriaris ab angue,
quam senis Oeagri Calliopesque nurus,
quam puer Hypsipyles, quam qui cava primus acuta
cuspide suspecti robora fixit equi.
neve gradus adeas Elpenore cautius altos,
vimque feras vini, quo tulit ille modo.
tamque cadas domitus, quam quisquis ad arma vocantem
iuvit inhumanum Thiodamanta Dryops:
quam ferus ipse suo periit mactatus in antro
proditus inclusae Cacus ab ore bovis:
quam qui dona tulit Nesseo tincta veneno
Euboicasque suo sanguine tinxit aquas.
vel de praecipiti venias in Tartara saxo,
ut qui Socraticum de nece legit opus:
ut qui Theseae fallacia vela carinae
vidit: ut Iliaca missus ab arce puer:
ut teneri nutrix, eadem matertera, Bacchi:
ut cui causa necis serra reperta fuit:
invida se scopulis ut virgo misit ab altis,
dixerat invito quod mala verba deo.
feta tibi occurrat patrio popularis in arvo
sitque Phalaeceae causa leaena necis.
quique Lycurgiden letavit et arbore natum
Idmonaque audacem, te quoque rumpat aper.
isque vel exanimis faciat tibi vulnus, ut illi,
ora super fixi quem cecidere suis:
sive idem, simili pinus quem morte peremit,
Phryx et venator sis Berecyntiades.
si tua contigerit Minoas puppis harenas,
te Corcyraeum Cresia turba putet.
lapsuramque domum subeas, ut sanguis Aleuae,
stella Leoprepidae cum fuit aequa viro.
utque vel Euenus, torrenti flumine mersus
nomina des rapidae, vel Tiberinus, aquae.
Astacidaeque modo decisa cadavere trunco,
digna feris, homini sit caput esca tuum,
quodque ferunt Brotean fecisse cupidine mortis,
des tua succensae membra cremanda pyrae.
inclususque necem cavea patiaris, ut ille
non profecturae conditor historiae.
utque repertori nocuit pugnacis iambi,

sic sit in exitium lingua proterva tuum.
utque parum stabili qui carmine laesit Athenas,
invisus pereas deficiente cibo.
utque lyrae vates fertur periisse severae,
causa sit exitii dextera laesa tui.
utque Agamemnonio vulnus dedit anguis Oresti,
tu quoque de morsu virus habente cadas.
sit tibi coniugii nox prima novissima vitae:
Eupolis hoc periit et nova nupta modo.
utque coturnatum cecidisse Lycophrona narrant,
haereat in fibris fixa sagitta tuis.
aut lacer in silva manibus spargare tuorum,
sparsus ut est Thebis angue creatus avo.
perque feros montes tauro rapiente traharis,
ut tracta est coniunx imperiosa Lyci.
quodque suae passa est paelex invita sororis,
excidat ante pedes lingua resecta tuos.
conditor ut tardae, 'blaesus' cognomine, Cyrae,
orbis in innumeris inveniare locis.
inque tuis opifex, vati quod fecit Achaeo,
noxia luminibus spicula condat apis.
fixus et in duris carparis viscera saxis,
ut cui Pyrrha sui filia fratris erat.
ut puer Harpalyces referas exempla Thyestis
inque tui caesus viscera patris eas.
trunca geras saevo mutilatis partibus ense,
qualia Mamertae membra fuisse ferunt.
utque Syracosio praestricta fauce poetae,
sic animae laqueo sit via clausa tuae.
nudave direpta pateant tua viscera pelle,
ut Phrygium cuius nomina flumen habet.
saxificae videas infelix ora Medusae,
Cephenum multos quae dedit una neci.
Potniadum morsus subeas, ut Glaucus, equarum,
inque maris salias, Glaucus ut alter, aquas.
utque duobus idem dictis modo nomen habenti,
praefocent animae Gnosia mella viam.
sollicitoque bibas, Anyti doctissimus olim
inperturbato quod bibit ore reus.
nec tibi, si quid amas, felicius Haemone cedat:
utque sua Macareus, sic potiare tua.
vel videas, quod, iam cum flammae cuncta tenerent,
Hectoreus patria vidit ab arce puer.
sanguine probra luas, ut avo genitore creatus,

per facinus soror est cui sua facta parens.
ossibus inque tuis teli genus haereat illud,
traditur Icarii quo cecidisse gener.
utque loquax in equo est elisus guttur acerno,
sic tibi claudatur pollice vocis iter.
aut ut Anaxarchus pila minuaris in alta,
ictaque pro solitis frugibus ossa sonent.
utque patrem Psamathes, condat te Phoebus in ima
Tartara; quod natae fecerat ille suae.
inque tuos ea pestis eat, quam dextra Coroebi
vicit, opem miseris Argolicisque tulit.
utque nepos Aethrae, Veneris moriturus ob iram,
exul ab attonitis excutiaris equis.
propter opes magnas ut perdidit hospes alumnum,
perdat ob exiguas te tuus hospes opes.
utque ferunt caesos sex cum Damasichthone fratres,
intereat tecum sic genus omne tuum.
addidit ut fidicen miseris sua funera natis,
sic tibi sint vitae taedia iusta tuae.
utve soror Pelopis saxo dureris oborto,
et laesus lingua Battus ab ipse sua.
aëra si misso liquidum iaculabere disco,
quo puer Oebalides ictus ab orbe cadas.
si qua per alternos iactabitur unda lacertos,
omnis Abydena sit tibi peior aqua.
comicus ut mediis periit, dum nabat, in undis,
et tua sic Stygius strangulet ora liquor.
aut ubi ventosum superaris naufragus aequor,
contacta pereas, ut Palinurus, humo.
utque coturnatum vatem tutela Dianae,
dilaceret vigilum te quoque turba canum.
aut ut Trinacrius salias super ora Gigantis,
plurima qua flammas Sicanis Aetna vomit.
diripiantque tuos insanis unguibus artus
Strymoniae matres, Orpheos esse ratae.
natus ut Althaeae flammis absentibus arsit,
sic tuus ardescat stipitis igne rogus.
ut nova Phasiaca comprensa est nupta corona,
utque pater nuptae, cumque parente domus;
ut cruor Herculeos abiit diffusus in artus:
corpora pestiferum sic tua virus edat.
qua sua Penthiden proles est ulta Lycurgum,
haec maneat teli te quoque plaga novi.
utque Milo robur diducere fissile temptes

nec possis captas inde referre manus.
muneribusque tuis laedaris, ut Icarus, in quem
intulit armatas ebria turba manus.
quodque dolore necis patriae pia filia fecit,
vincula per laquei fac tibi guttur eat.
obstructoque famem patiaris limine tecti,
ut legem poenae cui dedit ipsa parens.
illius exemplo violes simulacra Minervae,
Aulidis a portu qui leve vertit iter.
Naupliadaeve modo poenas pro crimine falso
morte luas, nec te non meruisse iuvet.
Aethalon ut vita spoliavit Isindius hospes,
quem memor a sacris nunc quoque pellit Ion:
utque Melanthea tenebris a caede latentem
prodidit officio luminis ipsa parens:
sic tua coniectis fodiantur pectora telis,
sic, precor, auxiliis impediare tuis.
qualis equos pacto, quos fortis agebat Achilles,
acta Phrygi timido est, nox tibi talis eat.
nec tu quam Rhesus somno meliore quiescas,
quam comites Rheso tum necis, ante viae,
quam quos cum Rutulo morti Ramnete dederunt
impiger Hyrtacides Hyrtacidaeque comes.
Cliniadaeve modo circumdatus ignibus atris
membra feras Stygiae semicremata neci.
utve Remo muros auso transire recentes,
noxia sint capiti rustica tela tuo.
denique — Sarmaticas inter Geticasque sagittas
his precor ut vivas et moriare locis!
haec tibi tantisper subito sint missa libello,
inmemores ne nos esse querare tui.
pauca quidem, fateor: sed di dent plura rogatis
multiplicentque suo vota favore mea.
postmodo plura leges, et nomen habentia verum,
et pede, quo debent acria bella geri.

EX PONTO

LIBER PRIMUS.

I.

BRUTO.

Naso Tomitanae iam non novus incola terrae
  hoc tibi de Getico litore mittit opus.
si vacat, hospitio peregrinos, Brute, libellos
  excipe, dumque aliquo, quolibet abde loco.
publica non audent intra monimenta venire,
  ne suus hoc illis clauserit auctor iter.
a! quotiens dixi 'certe nil turpe docetis:
  ite, patet castis versibus ille locus!'
non tamen accedunt. sed, ut aspicis ipse, latere
  sub Lare privato tutius esse putant.
quaeris, ubi hos possis nullo componere laeso?
  qua steterant Artes, pars vacat illa tibi.
quid veniant, novitate roges fortasse sub ipsa.
  accipe, quodcumque est, dummodo non sit amor.
invenies, quamvis non est miserabilis index,
  non minus hoc illo triste, quod ante dedi.
rebus idem, titulo differt; et epistula cui sit
  non occultato nomine missa docet.
nec vos hoc vultis, sed nec prohibere potestis,
  Musaque ad invitos officiosa venit.
quicquid id est, adiunge meis. nihil impedit ortos
  exule, servatis legibus, urbe frui.
quod metuas, non est. Antoni scripta leguntur,
  doctus et in promptu scrinia Brutus habet.
nec me nominibus furiosus confero tantis:
  saeva deos contra non tamen arma tuli.
denique Caesareo, quod non desiderat ipse,
  non caret e nostris ullus honore liber.
si dubitas de me, laudes admitte deorum,
  et carmen dempto nomine sume meum.
adiuvat in bello pacatae ramus olivae:
  proderit auctorem pacis habere nihil?

cum foret Aeneae cervix subiecta parenti,
dicitur ipsa viro flamma dedisse viam:
fert liber Aeneaden, et non iter omne patebit?
at patriae pater hic, ipsius ille fuit.
ecquis ita est audax, ut limine cogat abire
iactantem Pharia tinnula sistra manu?
ante deum Matrem cornu tibicen adunco
cum canit, exiguae quis stipis aera negat?
scimus ab imperio fieri nil tale Dianae:
unde tamen vivat, vaticinator habet.
ipsa movent animos superorum numina nostros,
turpe nec est tali credulitate capi.
en ego pro sistro Phrygiique foramine buxi
gentis Iuleae nomina sancta fero;
vaticinor moneoque. locum date sacra ferenti!
non mihi, sed magno poscitur ille deo.
nec quia vel merui vel sensi principis iram,
a nobis ipsum nolle putate coli.
vidi ego linigerae numen violasse fatentem
Isidis Isiacos ante sedere focos.
alter, ob huic similem privatus lumine culpam,
clamabat media, se meruisse, via.
talia caelestes fieri praeconia gaudent,
ut, sua quid valeant numina, teste probent.
saepe levant poenas ereptaque lumina reddunt,
cum bene peccati paenituisse vident.
paenitet, o! si quid miserorum creditur ulli:
paenitet, et facto torqueor ipse meo.
cumque sit exilium, magis est mihi culpa dolori:
estque pati poenam, quam meruisse, minus.
ut mihi di faveant, quibus est manifestior Ipse:
poena potest demi, culpa perennis erit.
[mors faciet certe, ne sim, cum venerit, exul:
ne non peccarim, mors quoque non faciet.]
non igitur mirum, si mens mea tabida facta
de nive manantis more liquescit aquae.
estur ut occulta vitiata teredine navis,
aequorei scopulos ut cavat unda salis,
roditur ut scabra positum robigine ferrum,
conditus ut tineae carpitur ore liber:
sic mea perpetuos curarum pectora morsus,
fine quibus nullo conficiantur, habent.
nec prius hi mentem stimuli, quam vita, relinquent,
quique dolet, citius, quam dolor, ipse cadet.

hoc mihi si superi, quorum sumus omnia, credent,
  forsitan exigua dignus habebor ope
inque locum Scythico vacuum mutabor ab arcu.
  plus isto, duri, si precer, oris ero.

II.

FABIO MAXIMO.

Maxime, qui tanti mensuram nominis imples
  et geminas animi nobilitate genus:
qui nasci ut posses, quamvis cecidere trecenti,
  non omnes Fabios abstulit una dies:
forsitan, haec a quo mittatur epistula, quaeras,
  quisque loquar tecum, certior esse velis.
ei mihi! quid faciam? vereor, ne nomine lecto
  durus et aversa cetera mente legas.
videris. audebo tibi me scripsisse fateri,
  audebo et propriis ingemuisse malis.
qui, cum me poena dignum graviore fuisse
  confitear, possum vix graviora pati.
hostibus in mediis interque pericula versor,
  tamquam cum patria pax sit adempta mihi:
qui, mortis saevo geminent ut vulnere causas,
  omnia vipereo spicula felle linunt.
his eques instructus perterrita moenia lustrat
  more lupi clausas circumeuntis oves.
at semel intentus nervo levis arcus equino
  vincula semper habens inresoluta manet.
tecta rigent fixis veluti velata sagittis,
  portaque vix firma summovet arma sera.
adde loci faciem nec fronde nec arbore tecti,
  et quod iners hiemi continuatur hiems.
hic me pugnantem cum frigore cumque sagittis
  cumque meo fato quarta fatigat hiems.
fine carent lacrimae, nisi cum stupor obstitit illis:
  et similis morti pectora torpor habet.
felicem Nioben, quamvis tot funera vidit,
  quae posuit sensum, saxea facta malis!
vos quoque felices, quarum clamantia fratrem
  cortice velavit populus ora novo.
ille ego sum, lignum qui non admittar in ullum:
  ille ego sum, frustra qui lapis esse velim.
ipsa Medusa oculis veniat licet obvia nostris,
  amittet vires ipsa Medusa suas.
vivimus, ut numquam sensu careamus amaro,
  et gravior longa fit mea poena mora.

sic inconsumptum Tityi semperque renascens
non perit, ut possit saepe perire, iecur.
at, puto, cum requies medicinaque publica curae
somnus adest, solitis nox venit orba malis?
somnia me terrent veros imitantia casus,
et vigilant sensus in mea damna mei.
aut ego Sarmaticas videor vitare sagittas,
aut dare captivas ad fera vincla manus;
aut ubi decipior melioris imagine somni,
aspicio patriae tecta relicta meae.
et modo vobiscum, quos sum veneratus, amici,
et modo cum cara coniuge multa loquor.
sic ubi percepta est brevis et non vera voluptas,
peior ab admonitu fit status iste boni.
sive dies igitur caput hoc miserabile cernit,
sive pruinosi Noctis aguntur equi,
sic mea perpetuis liquefiunt pectora curis,
ignibus admotis ut nova cera solet.
saepe precor mortem, mortem quoque deprecor idem,
ne mea Sarmaticum contegat ossa solum.
cum subit, Augusti quae sit clementia, credo
mollia naufragiis litora posse dari;
cum video, quam sint mea fata tenacia, frangor,
spesque levis magno victa timore cadit.
nec tamen ulterius quicquam sperove precorve,
quam male mutato posse carere loco.
aut hoc, aut nihil est, pro me temptare modeste
gratia quod salvo vestra pudore queat.
suscipe, Romanae facundia, Maxime, linguae,
difficilis causae mite patrocinium!
est mala, confiteor; sed te bona fiet agente:
lenia pro misera fac modo verba fuga.
nescit enim Caesar, quamvis deus omnia norit,
ultimus hic qua sit condicione locus.
magna tenent illud numen molimina rerum:
haec est caelesti pectore cura minor.
nec vacat, in qua sint positi regione Tomitae,
quaerere, finitimo vix loca nota Getae:
aut quid Sauromatae faciant, quid Iazyges acres,
cultaque Oresteae Taurica terra deae,
quaeque aliae gentes, ubi frigore constitit Hister,
dura meant celeri terga per amnis equo.
maxima pars hominum nec te, pulcherrima, curat,
Roma, nec Ausonii militis arma timet.

dant illis animos arcus plenaeque pharetrae,
  quamquelibet longis cursibus aptus equus,
quodque sitim didicere diu tolerare famemque,
  quodque sequens nullas hostis habebit aquas.
ira viri mitis non me misisset in istam,
  si satis haec illi nota fuisset humus.
nec me nec quemquam Romanum gaudet ab hoste,
  meque minus, vitam cui dedit ipse, capi.
noluit, ut poterat, minimo me perdere nutu:
  nil opus est ullis in mea fata Getis.
sed neque, cur morerer, quicquam mihi comperit actum,
  et minus infestus, quam fuit, esse potest.
tunc quoque nil fecit, nisi quod facere ipse coegi:
  paene etiam merito parcior ira meo est.
di faciant igitur (quorum iustissimus ipse est),
  alma nihil maius Caesare terra ferat,
utque diu salvo vigeat sub Caesare terra,
  perque manus huius tradita gentis eat.
at tu tam placido, quam nos quoque sensimus illum,
  iudice pro lacrimis ora resolve meis.
non petito ut bene sit, sed uti male tutius, utque
  exilium saevo distet ab hoste meum;
quamque dedere mihi praesentia numina vitam,
  non adimat stricto squalidus ense Getes;
denique, si moriar, subeam pacatius arvum,
  ossa nec a Scythica nostra premantur humo,
nec male compositos, ut scilicet exule dignum,
  Bistonii cineres ungula pulset equi;
et ne, si superest aliquis post funera sensus,
  terreat et Manes Sarmatis umbra meos.
Caesaris haec animum poterant audita movere,
  Maxime, movissent si tamen ante tuum.
vox, precor, Augustas pro me tua molliat aures,
  auxilio trepidis quae solet esse reis:
adsuetaque tibi doctae dulcedine linguae
  aequandi superis pectora flecte viri.
non tibi Theromedon crudusque rogabitur Atreus,
  quique suis homines pabula fecit equis:
sed piger ad poenas princeps, ad praemia velox,
  quique dolet, quotiens cogitur esse ferox;
qui vicit semper, victis ut parcere posset,
  clausit et aeterna civica bella sera;
multa metu poenae, poena qui pauca coercet,
  et iacit invita fulmina rara manu.

ergo tam placidas orator missus ad aures,
ut propior patriae sit fuga nostra, roga.
ille ego sum, qui te colui, quem festa solebat
inter convivas mensa videre tuos:
ille ego, qui duxi vestros Hymenaeon ad ignes
et cecini fausto carmina digna toro;
cuius te solitum memini laudare libellos,
exceptis, domino qui nocuere suo;
cui tua nonnumquam miranti scripta legebas;
ille ego, de vestra cui data nupta domo est.
hanc probat et primo dilectam semper ab aevo
est inter comites Marcia censa suas,
inque suis habuit matertera Caesaris ante:
quarum iudicio si qua probata, proba est.
ipsa sua melior fama, laudantibus istis,
Claudia divina non eguisset ope.
nos quoque praeteritos sine labe peregimus annos:
proxima pars vitae transilienda meae.
sed de me ut sileam, coniunx mea sarcina vestra est:
non potes hanc salva dissimulare fide.
confugit haec ad vos, vestras amplectitur aras —
iure venit cultos ad sibi quisque deos —
flensque rogat, precibus lenito Caesare vestris,
busta sui fiant ut propiora viri.

III.

Hanc tibi Naso tuus mittit, Rufine, salutem: *RUFINO.*
qui miser est, ulli si suus esse potest.
reddita confusae nuper solacia menti
auxilium nostris spemque tulere malis.
utque Machaoniis Poeantius artibus heros
lenito medicam vulnere sensit opem,
sic ego mente iacens et acerbo saucius ictu
admonitu coepi fortior esse tuo:
et iam deficiens sic ad tua verba revixi,
ut solet infuso vena redire mero.
non tamen exhibuit tantas facundia vires,
ut mea sint dictis pectora sana tuis.
ut multum demas nostrae de gurgite curae,
non minus exhausto, quod superabit, erit.
tempore ducetur longo fortasse cicatrix.
horrent admotas vulnera cruda manus.
non est in medico semper, relevetur ut aeger:
interdum docta plus valet arte malum.

cernis, ut e molli sanguis pulmone remissus
ad Stygias certo limite ducat aquas.
adferat ipse licet sacras Epidaurius herbas,
sanabit nulla vulnera cordis ope.
tollere nodosam nescit medicina podagram,
nec formidatis auxiliatur aquis.
cura quoque interdum nulla medicabilis arte est;
aut, ut sit, longa est extenuanda mora.
cum bene firmarunt animum praecepta iacentem,
sumptaque sunt nobis pectoris arma tui,
rursus amor patriae ratione valentior omni,
quod tua fecerunt scripta, retexit opus.
sive pium vis hoc sive hoc muliebre vocari,
confiteor misero molle cor esse mihi.
non dubia est Ithaci prudentia: sed tamen optat
fumum de patriis posse videre focis.
nescio qua natale solum dulcedine cunctos
ducit, et inmemores non sinit esse sui.
quid melius Roma? Scythico quid frigore peius?
huc tamen ex illa barbarus urbe fugit.
cum bene sit clausae cavea Pandione natae,
nititur in silvas illa redire suas.
adsuetos tauri saltus, adsueta leones —
nec feritas illos impedit — antra petunt.
tu tamen exilii morsus e pectore nostro
fomentis speras cedere posse tuis:
effice, vos ipsi ne tam mihi sitis amandi,
talibus ut levius sit caruisse malum!
at, puto, qua genitus fueram, tellure carenti
in tamen humano contigit esse loco?
orbis in extremi iaceo desertus harenis,
fert ubi perpetuas obruta terra nives.
non ager hic pomum, non dulces educat uvas,
non salices ripa, robora monte virent.
neve fretum laudes terra magis, aequora semper
ventorum rabie solibus orba tument.
quocumque aspicies, campi cultore carentes
vastaque, quae nemo vindicet, arva iacent.
hostis adest dextra laevaque a parte timendus,
vicinoque metu terret utrumque latus.
altera Bistonias pars est sensura sarissas,
altera Sarmatica spicula missa manu.
i nunc et veterum nobis exempla virorum,
qui forti casum mente tulere, refer,

et grave magnanimi robur mirare Rutili
  non usi reditus condicione dati:
Smyrna virum tenuit, non Pontus et hostica tellus,
  paene minus nullo Smyrna petenda loco.
non doluit patria Cynicus procul esse Sinopeus:
  legit enim sedes, Attica terra, tuas.
arma Neoclides qui Persica contudit armis,
  Argolica primam sensit in urbe fugam.
pulsus Aristides patria Lacedaemona fugit,
  inter quas dubium, quae prior esset, erat.
caede puer facta Patroclus Opunta reliquit
  Thessalicamque adiit, hospes Achillis, humum.
exul ab Haemonia Pirenida cessit ad undam,
  quo duce trabs Colcha sacra cucurrit aqua.
liquit Agenorides Sidonia moenia Cadmus,
  poneret ut muros in meliore loco.
venit ad Adrastum Tydeus Calydone fugatus,
  et Teucrum Veneri grata recepit humus.
quid referam veteres Romanae gentis, apud quos
  exulibus tellus ultima Tibur erat?
persequar ut cunctos, nulli datus omnibus aevis
  tam procul a patria est horridiorque locus.
quo magis ignoscat sapientia vestra dolenti,
  qui facit ex dictis non ita multa tuis.
nec tamen infitior, si possint nostra coire
  vulnera, praeceptis posse coire tuis.
sed vereor, ne me frustra servare labores,
  neu iuver admota perditus aeger ope.
nec loquor haec, quia sit maior prudentia nobis;
  sed sum quam medico notior ipse mihi.
ut tamen hoc ita sit, munus tua grande voluntas
  ad me pervenit, consuliturque boni.

IV.

UXORI.

Iam mihi deterior canis aspergitur aetas,
  iamque meos vultus ruga senilis arat;
iam vigor et quasso languent in corpore vires,
  nec, iuveni lusus qui placuere, iuvant.
nec, si me subito videas, agnoscere possis:
  aetatis facta est tanta ruina meae.
confiteor, facere hoc annos: sed et altera causa est,
  anxietas animi continuusque labor.
nam mea per longos si quis mala digerat annos, —
  crede mihi — Pylio Nestore maior ero.

cernis ut in duris — et quid bove firmius? — arvis
fortia taurorum corpora frangat opus.
quae numquam vacuo solita est cessare novali,
fructibus assiduis lassa senescit humus.
occidet, ad circi si quis certamina semper
non intermissis cursibus ibit equus.
firma sit illa licet, solvetur in aequore navis,
quae numquam liquidis sicca carebit aquis.
me quoque debilitat series inmensa malorum,
ante meum tempus cogit et esse senem.
otia corpus alunt, animus quoque pascitur illis:
inmodicus contra carpit utrumque labor.
aspice, in has partis quod venerit Aesone natus,
quam laudem a sera posteritate ferat.
at labor illius nostro leviorque minorque est,
si modo non verum nomina magna premunt.
ille est in Pontum Pelia mittente profectus,
qui vix Thessaliae fine timendus erat:
Caesaris ira mihi nocuit, quem solis ab ortu
solis ad occasus utraque terra tremit.
iunctior Haemonia est Ponto, quam Roma, sinistro,
et brevius, quam nos, ille peregit iter.
ille habuit comites primos telluris Achivae:
at nostram cuncti destituere fugam.
nos fragili ligno vastum sulcavimus aequor:
quae tulit Aesoniden, sacra carina fuit.
nec mihi Tiphys erat rector; nec Agenore natus,
quas fugerem, docuit, quas sequererque vias.
illum tutata est cum Pallade regia Iuno:
defendere meum numina nulla caput.
illum furtivae iuvere Cupidinis artes:
quas a me vellem non didicisset Amor.
ille domum rediit: nos his moriemur in arvis,
perstiterit laesi si gravis ira dei.
durius est igitur nostrum, fidissima coniunx,
illo, quod subiit Aesone natus, onus.
te quoque, quam iuvenem discedens urbe reliqui,
credibile est nostris insenuisse malis.
o! ego, di faciant, talem te cernere possim,
caraque mutatis oscula ferre genis
amplectique meis corpus non pingue lacertis
et 'gracile hoc fecit' dicere 'cura mei',
et narrare meos flenti flens ipse labores,
sperato numquam conloquioque frui,

turaque Caesaribus cum coniuge Caesare digna,
dis veris, memori debita ferre manu!
Memnonis hanc utinam, lenito principe, mater
quam primum roseo provocet ore diem!

V.

MAXIMO COTTAE.

Ille tuos quondam non ultimus inter amicos,
ut sua verba legas, Maxime, Naso rogat.
in quibus ingenium desiste requirere nostrum,
nescius exilii ne videare mei.
cernis, ut ignavum corrumpant otia corpus,
ut capiant vitium, ni moveantur, aquae.
et mihi si quis erat ducendi carminis usus,
deficit, estque minor factus inerte situ.
haec quoque, quae legitis, si quid mihi, Maxime, credis,
scribimus invita vixque coacta manu.
non libet in talis animum contendere curas,
nec venit ad duros Musa vocata Getas.
ut tamen ipse vides, luctor deducere versum:
sed non fit fato mollior ille meo.
cum relego, scripsisse pudet, quia plurima cerno
me quoque, qui feci, iudice digna lini.
nec tamen emendo: labor hic quam scribere maior,
mensque pati durum sustinet aegra nihil.
scilicet incipiam lima mordacius uti
et sub iudicium singula verba vocem?
torquet enim fortuna parum, nisi Lissus in Hebrum
confluat, et montes Alpibus addat Atho?
parcendum est animo miserabile vulnus habenti.
subducunt oneri colla perusta boves.
at, puto, fructus adest, iustissima causa laborum,
et sata cum multo faenore reddit ager?
tempus ad hoc nobis, repetas licet omnia, nullum
profuit — atque utinam non nocuisset! — opus.
cur igitur scribam, miraris? miror et ipse,
et tecum quaero saepe, quid inde petam.
an populus vere sanos negat esse poetas?
sumque fides huius maxima vocis ego?
qui, sterili totiens cum sim deceptus ab arvo,
damnosa persto condere semen humo.
scilicet est cupidus studiorum quisque suorum,
tempus et adsueta ponere in arte iuvat.
saucius eiurat pugnam gladiator, et idem
inmemor antiqui vulneris arma capit.

nil sibi cum pelagi dicit fore naufragus undis,
et ducit remos, qua modo navit aqua.
sic ego constanter studium non utile servo
et repeto, nollem quas coluisse, deas.
quid potius faciam? non sum, qui segnia ducam
otia: mors nobis tempus habetur iners.
nec iuvat in lucem nimio marcescere vino,
nec tenet incertas alea blanda manus.
cum dedimus somno, quas corpus postulat, horas,
quo ponam vigilans tempora longa modo?
moris an oblitus patrii contendere discam
Sarmaticos arcus, et trahar arte loci?
hoc quoque me studium prohibent adsumere vires,
mensque magis gracili corpore nostra valet.
cum bene quaesieris, quid agam: magis utile nil est
artibus his, quae nil utilitatis habent.
consequor ex illis casus oblivia nostri:
hanc messem satis est si mea reddit humus.
gloria vos acuat; vos, ut recitata probentur
carmina, Pieriis invigilate choris.
quod venit ex facili, satis est componere nobis,
et nimis intenti causa laboris abest.
cur ego sollicita poliam mea carmina cura?
an verear, ne non approbet illa Getes?
forsitan audacter faciam, sed glorior Histrum
ingenio nullum maius habere meo.
hoc, ubi vivendum est, satis est, si consequor, arvo,
inter inhumanos esse poeta Getas.
quo mihi, diversum fama contendere in orbem?
quem fortuna dedit, Roma sit ille locus.
hoc mea contenta est infelix Musa theatro:
sic merui, magni sic voluere dei.
nec reor, hinc istuc nostris iter esse libellis,
quo boreas pinna deficiente venit.
dividimur caelo; quaeque est procul urbe Quirini,
aspicit hirsutos comminus Ursa Getas.
per tantum terrae, tot aquas vix credere possum
indicium studii transiluisse mei.
finge legi, quodque est mirabile, finge placere:
auctorem certe res iuvat ista nihil.
quid tibi, si calidae, prosit, laudere Syenae,
aut ubi Taprobanen Indica cingit aqua?
altius ire libet? si te distantia longe
Pleiadum laudent signa, quid inde feras?

sed neque pervenio scriptis mediocribus istuc,
famaque cum domino fugit ab urbe suo.
vosque, quibus perii, tunc cum mea fama sepulta est,
nunc quoque de nostra morte tacere reor.

VI.

GRAECINO.

Ecquid, ut audisti — nam te diversa tenebat
terra — meos casus, cor tibi triste fuit?
dissimules metuasque licet, Graecine, fateri:
si bene te novi, triste fuisse liquet.
non cadit in mores feritas inamabilis istos,
nec minus a studiis dissidet illa tuis.
artibus ingenuis, quarum tibi maxima cura est,
pectora mollescunt asperitasque fugit.
nec quisquam meliore fide complectitur illas,
qua sinit officium militiaeque labor.
certe ego, cum primum potui sentire quid essem, —
nam fuit attonito mens mihi nulla diu —
hoc quoque fortunam sensi, quod amicus abesses,
qui mihi praesidium grande futurus eras.
tecum tunc aberant aegrae solacia mentis,
magnaque pars animi consiliique mei.
at nunc, quod superest, fer opem, precor, eminus unam,
adloquioque iuva pectora nostra tuo,
quae, non mendaci si quicquam credis amico,
stulta magis dici, quam scelerata, decet.
nec breve nec tutum, peccati quae sit origo,
scribere: tractari vulnera nostra timent.
qualia quoque modo mihi sint ea facta, rogare
desine: non agites, si qua coire velis.
quicquid id est, ut non facinus, sic culpa vocanda est.
omnis an in magnos culpa deos scelus est?
Spes igitur menti poenae, Graecine, levandae
non est ex toto nulla relicta meae.
haec dea, cum fugerent sceleratas numina terras,
in dis invisa sola remansit humo:
haec facit, ut vivat fossor quoque compede vinctus
liberaque a ferro crura futura putet:
haec facit, ut, videat cum terras undique nullas,
naufragus in mediis bracchia iactet aquis:
saepe aliquem sollers medicorum cura reliquit,
nec spes huic vena deficiente cadit:
carcere dicuntur clausi sperare salutem,
atque aliquis pendens in cruce vota facit:

haec dea quam multos laqueo sua colla ligantis
non est proposita passa perire nece!
me quoque conantem gladio finire dolorem
arguit, iniecta continuitque manu
'quid'que 'facis? lacrimis opus est, non sanguine' dixit:
'saepe per has flecti principis ira solet.'
quamvis est igitur meritis indebita nostris,
magna tamen spes est in bonitate dei.
qui ne difficilis mihi sit, Graecine, precare,
confer et in votum tu quoque verba meum.
inque Tomitana iaceam tumulatus harena,
si te non nobis ista vovere liquet.
nam prius incipient turris vitare columbae,
antra ferae, pecudes gramina, mergus aquas,
quam male se praestet veteri Graecinus amico:
non ita sunt fatis omnia versa meis.

VII.

MESSALLINO.

Littera pro verbis tibi, Messalline, salutem,
quam legis, a saevis attulit usque Getis.
indicat auctorem locus? an, nisi nomine lecto,
haec me Nasonem scribere verba latet?
ecquis in extremo positus iacet orbe tuorum,
me tamen excepto, qui precor esse tuus?
di procul a cunctis, qui te venerantur amantque,
huius notitiam gentis habere velint.
nos satis est inter glaciem Scythicasque sagittas
vivere, si vita est mortis habenda genus;
nos premat aut bello tellus aut frigore caelum,
truxque Getes armis, grandine pugnet hiems;
nos habeat regio nec pomo feta nec uvis,
et cuius nullum cesset ab hoste latus:
cetera sit sospes cultorum turba tuorum,
in quibus, ut populo, pars ego parva fui.
me miserum, si tu verbis offenderis istis,
nosque negas ulla parte fuisse tuos!
idque sit ut verum, mentito ignoscere debes:
nil demit laudi gloria nostra tuae.
quis se Caesaribus notus non fingit amicum?
da veniam fasso: tu mihi Caesar eras.
nec tamen inrumpo, quo non licet ire; satisque est,
atria si nobis non patuisse negas.
utque tibi fuerit mecum nihil amplius, uno
nempe salutaris, quam prius, ore minus.

nec tuus est genitor nos infitiatus amicos,
hortator studii causaque faxque mei:
cui nos et lacrimas, supremum in funere munus,
et dedimus medio scripta canenda foro.
adde quod est frater, tanto tibi iunctus amore,
quantus in Atridis Tyndaridisque fuit:
is me nec comitem nec dedignatus amicum est:
si tamen haec illi non nocitura putas.
si minus, hac quoque me mendacem parte fatebor:
clausa mihi potius tota sit ista domus.
sed neque claudenda est, et nulla potentia vires
praestandi, ne quid peccet amicus, habet.
et tamen ut cuperem culpam quoque posse negari,
sic facinus nemo nescit abesse mihi.
quod nisi delicti pars excusabilis esset,
parva relegari poena futura fuit.
ipse sed hoc vidit, qui pervidet omnia, Caesar,
stultitiam dici crimina posse mea:
quaque ego permisi, quaque est res passa, pepercit,
usus et est modice fulminis igne sui.
nec vitam nec opes nec ademit posse reverti,
si sua per vestras victa sit ira preces. —
at graviter cecidi. quid enim mirabile, si quis
a Iove percussus non leve vulnus habet?
ipse suas etiam vires inhiberet Achilles:
missa gravis ictus Pelias hasta dabat.
iudicium nobis igitur cum vindicis adsit,
non est cur tua me ianua nosse neget.
culta quidem (fateor) citra, quam debuit, illa est:
et fuit in fatis hoc quoque, credo, meis.
sed tamen officium sensit domus altera nostrum:
hic, illic, vestro sub Lare semper eram.
quaeque tua est pietas, ut te non excolat ipsum,
ius aliquod tecum fratris amicus habet.
quid quod, ut emeritis referenda est gratia semper,
sic est fortunae promeruisse tuae?
quod si permittis nobis suadere, quid optes,
ut des, quam reddas, plura, precare deos!
idque facis, quantumque licet meminisse, solebas
*officii causa pluribus esse dari.
quolibet in numero me, Messalline, repone,
sim modo pars vestrae non aliena domus:
et mala Nasonem, quoniam meruisse videtur,
si non ferre doles, at meruisse dole.

VIII.

SEVERO.

A tibi dilecto missam Nasone salutem
  accipe, pars animae magna, Severe, meae.
neve roga, quid agam; si persequar omnia, flebis,
  summa satis nostri si tibi nota mali.
vivimus assiduis expertes pacis in armis,
  dura pharetrato bella movente Geta.
deque tot expulsis sum miles in exule solus:
  tuta — neque invideo — cetera turba latet.
quoque magis nostros venia dignere libellos:
  haec in procinctu carmina facta leges.
stat vetus urbs, ripae vicina binominis Histri,
  moenibus et positu vix adeunda loci.
Caspios Aegisos, de se si credimus ipsis,
  condidit et proprio nomine dixit opus.
hanc ferus, Odrysiis inopino Marte peremptis,
  cepit et in regem sustulit arma Getes.
ille memor magni generis, virtute quod auget,
  protinus innumero milite cinctus adest.
nec prius abscessit, merita quam caede nocentum
  audaces animos contuderat populi.
at tibi, rex aevo, detur, fortissime nostro,
  semper honorata sceptra tenere manu.
teque, quod et praestat, — quid enim tibi plenius optem? —
  Martia cum magno Caesare Roma probet.
sed memor unde abii, queror, o iucunde sodalis,
  accedant nostris saeva quod arma malis.
ut careo vobis, Stygias detrusus in oras,
  quattuor autumnos Pleias orta facit.
nec tu credideris urbanae commoda vitae
  quaerere Nasonem. quaerit et illa tamen.
nam modo vos animo, dulces, reminiscor, amici,
  nunc mihi cum cara coniuge nata subit:
aque domo rursus pulchrae loca vertor ad urbis,
  cunctaque mens oculis pervidet usa suis.
nunc fora, nunc aedes, nunc marmore tecta theatra,
  nunc subit aequata porticus omnis humo,
gramina nunc Campi pulchros spectantis in hortos,
  stagnaque et euripi, Virgineusque liquor.
at, puto, sic urbis misero est erepta voluptas,
  quolibet ut saltem rure frui liceat?
non meus amissos animus desiderat agros
  ruraque Paeligno conspicienda solo,

nec quos piniferis positos in collibus hortos
  spectat Flaminiae Clodia iuncta viae:
quos ego nescio cui colui, quibus ipse solebam
  ad sata fontanas, nec pudet, addere aquas:
sunt ubi, si vivunt, nostra quoque consita quaedam,
  sed non et nostra poma legenda manu.
pro quibus amissis utinam contingere possit
  hic saltem profugo glaeba colenda mihi!
ipse ego pendentis, liceat modo, rupe capellas,
  ipse velim baculo pascere nixus oves;
ipse ego, ne solitis insistant pectora curis,
  ducam ruricolas sub iuga curva boves
et discam, Getici quae norunt verba iuvenci,
  adsuetas illis adiciamque minas.
ipse manu capulum pressi moderatus aratri
  experiar mota spargere semen humo.
nec dubitem longis purgare ligonibus herbas
  et dare, iam sitiens quas bibat hortus, aquas.
unde sed hoc nobis, minimum quos inter et hostem
  discrimen murus clausaque porta facit?
at tibi nascenti, quod toto pectore laetor,
  nerunt fatales fortia fila deae:
te modo campus habet, densa modo porticus umbra,
  nunc, in quo ponis tempora rara, forum:
Umbria nunc revocat, nec non Albana petentem
  Appia ferventi ducit in arva rota.
forsitan hic optes, ut iustam supprimat iram
  Caesar, et hospitium sit tua villa meum.
a! nimium est, quod, amice, petis: moderatius opta
  et voti, quaeso, contrahe vela tui.
terra velim propior nullique obnoxia bello
  detur: erit nostris pars bona dempta malis.

IX.

MAXIMO COTTAE.

Quae mihi de rapto tua venit epistula Celso,
  protinus est lacrimis umida facta meis.
quodque nefas dictu, fieri nec posse putavi,
  invitis oculis littera lecta tua est.
nec quicquam ad nostras pervenit acerbius aures,
  ut sumus in Ponto, perveniatque precor.
ante meos oculos tamquam praesentis imago
  haeret, et extinctum vivere fingit amor.
saepe refert animus lusus gravitate carentes,
  seria cum liquida saepe peracta fide.

nulla tamen subeunt mihi tempora densius illis,
  quae vellem vitae summa fuisse meae,
cum domus ingenti subito mea lapsa ruina
  concidit in domini procubuitque caput.
adfuit ille mihi, cum me pars magna reliquit,
  Maxime, fortunae nec fuit ipse comes.
illum ego non aliter flentem mea funera vidi,
  ponendus quam si frater in igne foret.
haesit in amplexu consolatusque iacentem est,
  cumque meis lacrimis miscuit usque suas.
o quotiens vitae custos invisus amarae
  continuit promptas in mea fata manus!
o quotiens dixit 'placabilis ira deorum est:
  vive, nec ignosci tu tibi posse nega!'
vox tamen illa fuit celeberrima: 'respice, quantum
  debeat auxilium Maximus esse tibi.
Maximus incumbet, quaque est pietate, rogabit,
  ne sit ad extremum Caesaris ira tenax.
cumque suis fratris vires adhibebit et omnem,
  quo levius doleas, experietur opem.'
haec mihi verba malae minuerunt taedia vitae.
  quae tu, ne fuerint, Maxime, vana, cave!
huc quoque venturum mihi se iurare solebat
  non nisi te longae ius sibi dante viae.
nam tua non alio coluit penetralia ritu,
  terrarum dominos quam colis ipse deos.
crede mihi, multos habeas cum dignus amicos,
  non fuit e multis quolibet ille minor,
si modo non census nec clarum nomen avorum,
  sed probitas magnos ingeniumque facit.
iure igitur lacrimas Celso libamus adempto,
  cum fugerem, vivo quas dedit ille mihi:
carmina iure damus raros testantia mores,
  ut tua venturi nomina, Celse, legant.
hoc est, quod possim Geticis tibi mittere ab arvis;
  hoc solum est, istic quod licet esse, meum.
funera non potui comitare nec ungere corpus,
  aque tuis toto dividor orbe rogis.
qui potuit, quem tu pro numine vivus habebas,
  praestitit officium Maximus omne tibi.
ille tibi exequias et magni funus honoris
  fecit et in gelidos versit amoma sinus,
diluit et lacrimis maerens unguenta profusis
  ossaque vicina condita texit humo.

qui quoniam extinctis, quae debet, praestat amicis,
et nos extinctis adnumerare potest.

X.

Naso suo profugus mittit tibi, Flacce, salutem: *FLACCO.*
mittere rem si quis, qua caret ipse, potest.
longus enim curis vitiatum corpus amaris
non patitur vires languor habere suas.
nec dolor ullus adest, nec febribus uror anhelis,
et peragit soliti vena tenoris iter:
os hebes est, positaeque movent fastidia mensae,
et queror, invisi cum venit hora cibi.
quod mare, quod tellus, adpone, quod educat aer:
nil ibi, quod nobis esuriatur, erit.
nectar et ambrosiam, latices epulasque deorum,
det mihi formosa nava Iuventa manu:
non tamen exacuet torpens sapor ille palatum,
stabit et in stomacho pondus inerte diu.
haec ego non ausim, cum sint verissima, cuivis
scribere, delicias ne mala nostra vocet.
scilicet is status est, ea rerum forma mearum,
deliciis etiam possit ut esse locus!
delicias illi precor has contingere, si quis,
ne mihi sit levior Caesaris ira, timet.
is quoque, qui gracili cibus est in corpore, somnus,
non alit officio corpus inane suo;
sed vigilo, vigilantque mei sine fine dolores,
quorum materiam dat locus ipse mihi.
vix igitur possis visos agnoscere vultus,
quoque ierit, quaeras, qui fuit ante, color.
parvus in exiles sucus mihi pervenit artus,
membraque sunt cera pallidiora nova.
non haec inmodico contraxi damna Lyaeo:
scis, mihi quam solae paene bibantur aquae.
non epulis oneror: quarum si tangar amore,
est tamen in Geticis copia nulla locis.
nec vires adimit Veneris damnosa voluptas:
non solet in maestos illa venire toros.
unda locusque nocent et, causa valentior istis,
anxietas animi, quae mihi semper adest.
hanc nisi tu pariter simili cum fratre levares,
vix mens tristitiae nostra tulisset onus.
vos estis fracto tellus non dura phaselo;
quamque negant multi, vos mihi fertis opem.

ferte, precor, semper, quia semper egebimus illa,
  Caesaris offensum dum mihi numen erit.
qui meritam nobis minuat, non finiat, iram,
  suppliciter vestros quisque rogate deos.

LIBER SECUNDUS.

I.

GERMANICO CAESARI.

Huc quoque Caesarei pervenit fama triumphi,
  languida quo fessi vix venit aura noti.
nil fore dulce mihi Scythica regione putavi:
  iam minus hic odio est, quam fuit ante, locus.
tandem aliquid pulsa curarum nube serenum
  vidi, fortunae verba dedique meae.
nolit ut ulla mihi contingere gaudia Caesar,
  velle potest cuivis haec tamen una dari.
di quoque, ut a cunctis hilari pietate colantur,
  tristitiam poni per sua festa iubent.
denique (quod certus furor est audere fateri)
  hac ego laetitia, si vetet ipse, fruar.
Iuppiter utilibus quotiens iuvat imbribus agros,
  mixta tenax segeti crescere lappa solet.
nos quoque frugiferum sentimus inutilis herba
  numen, et invita saepe iuvamur ope.
gaudia Caesareae mentis pro parte virili
  sunt mea: privati nil habet illa domus.
gratia, Fama, tibi! per quam spectata triumphi
  incluso mediis est mihi pompa Getis.
indice te didici, nuper visenda coisse
  innumeras gentes ad ducis ora sui:
quaeque capit vastis inmensum moenibus orbem,
  hospitiis Romam vix habuisse locum.
tu mihi narrasti, cum multis lucibus ante
  fuderit assiduas nubilus auster aquas,
numine caelesti solem fulsisse serenum,
  cum populi vultu conveniente die;
atque ita victorem cum magnae vocis honore
  bellica laudatis dona dedisse viris,
claraque sumpturum pictas insignia vestes,
  tura prius sanctis imposuisse focis,
iustitiamque sui caste placasse parentis,
  illo quae templum pectore semper habet.
quaque ierit, felix adiectum plausibus omen,
  saxaque roratis erubuisse rosis.

protinus argento veros imitantia muros
barbara cum pictis oppida lata viris,
fluminaque et montes et in altis proelia silvis,
armaque cum telis in strue mixta sua.
deque tropaeorum, quod sol incenderit, auro
aurea Romani tecta fuisse fori.
totque tulisse duces captivis addita collis
vincula, paene hostis quot satis esse fuit.
maxima pars horum vitam veniamque tulerunt,
in quibus et belli summa caputque Bato.
cur ego posse negem minui mihi numinis iram,
cum videam mitis hostibus esse deos?
pertulit hic idem nobis, Germanice, rumor,
oppida sub titulo nominis isse tui;
atque ea te contra nec muri mole nec armis
nec satis ingenio tuta fuisse loci.
di tibi dent annos! a te nam cetera sumes,
sint modo virtuti tempora longa tuae.
quod precor, eveniet, — sunt quiddam oracula vatum —
nam deus optanti prospera signa dedit.
te quoque victorem Tarpeias scandere in arces
laeta coronatis Roma videbit equis.
maturosque pater nati spectabit honores,
gaudia percipiens, quae dedit ipse suis.
iam nunc haec a me, iuvenum belloque togaque
maxime, dicta tibi vaticinante nota.
hunc quoque carminibus referam fortasse triumphum,
sufficiet nostris si modo vita malis,
imbuero Scythicas si non prius ipse sagittas,
abstuleritque ferox hoc caput ense Getes.
quae si me salvo dabitur tua laurea templis,
omnia bis dices vera fuisse mea.

II.

MESSALLINO.

Ille domus vestrae primis venerator ab annis,
pulsus ad Euxini Naso sinistra freti,
mittit ab indomitis hanc, Messalline, salutem,
quam solitus praesens est tibi ferre, Getis.
ei mihi, si lecto vultus tibi nomine non est,
qui fuit, et dubitas cetera perlegere!
perlege, nec mecum pariter mea verba relega:
urbe licet vestra versibus esse meis.
non ego concepi, si Pelion Ossa tulisset,
clara mea tangi sidera posse manu;

nec nos Enceladi dementia castra secuti
in rerum dominos movimus arma deos.
nec, quod Tydidae temeraria dextera fecit,
numina sunt telis ulla petita meis.
est mea culpa gravis, sed quae me perdere solum
ausa sit, et nullum maius adorta nefas.
nil nisi non sapiens possum timidusque vocari:
haec duo sunt animi nomina vera mei.
esse quidem fateor meritam post Caesaris iram
difficilem precibus te quoque iure meis.
quaeque tua est pietas in totum nomen Iuli,
te laedi, cum quis laeditur inde, putas.
sed licet arma feras et vulnera saeva mineris,
non tamen efficies, ut timeare mihi.
puppis Achaemeniden Graium Troiana recepit,
profuit et Myso Pelias hasta duci.
confugit interdum templi violator ad aram,
nec petere offensi numinis horret opem.
dixerit hoc aliquis tutum non esse: fatemur;
sed non per placidas it mea puppis aquas.
tuta petant alii: fortuna miserrima tuta est:
nam timor eventus deterioris abest.
qui rapitur [spumante salo, sua bracchia cauti]
porrigit et spinas duraque saxa [capit;]
accipitremque timens pinnis trepidantibus ales
audet ad humanos fessa venire sinus;
nec se vicino dubitat committere tecto,
quae fugit infestos territa cerva canes.
da, precor, accessum lacrimis, mitissime, nostris,
nec rigidam timidis vocibus obde forem:
verbaque nostra favens Romana ad numina perfer
non tibi Tarpeio culta Tonante minus,
mandatique mei legatus suscipe causam:
nulla meo quamvis nomine causa bona est.
iam prope depositus, certe iam frigidus aeger
servatus per te, si modo servor, ero.
nunc tua pro lassis nitatur gratia rebus,
principis aeterni quam tibi praestat amor.
nunc tibi et eloquii nitor ille domesticus adsit,
quo poteras trepidis utilis esse reis.
vivit enim in vobis facundi lingua parentis,
et res heredem repperit illa suum.
hanc ego, non ut me defendere temptet, adoro:
non est confessi causa tuenda rei.

num tamen excuses erroris origine factum,
an nihil expediat tale movere, vide.
vulneris id genus est, quod cum sanabile non sit,
non contrectari tutius esse puto.
lingua, sile. non est ultra narrabile quicquam:
posse velim cineres obruere ipse meos.
sic igitur, quasi me nullus deceperit error,
verba fac, ut vita, quam dedit ipse, fruar.
cumque serenus erit vultusque remiserit illos,
qui secum terras imperiumque movent:
exiguam ne me praedam sinat esse Getarum,
detque solum miserae mite, precare, fugae.
tempus adest aptum precibus. valet ipse videtque,
quas fecit vires, Roma, valere tuas;
incolumis coniunx sua pulvinaria servat,
promovet Ausonium filius imperium,
praeterit ipse suos animo Germanicus annos,
nec vigor est Drusi nobilitate minor.
adde nurus neptesque pias natosque nepotum
ceteraque Augustae membra valere domus:
adde triumphatos modo Paeonas, adde quieti
subdita montanae bracchia Dalmatiae.
nec dedignata est abiectis Illyris armis
Caesareum famulo vertice ferre pedem.
ipse super currum placido spectabilis ore
tempora Phoebea virgine nexa tulit.
quem pia vobiscum proles comitavit euntem,
digna parente suo nominibusque datis,
fratribus adsimiles, quos proxima templa tenentis
divus ab excelsa Iulius aede videt.
his Messallinus, quibus omnia cedere debent,
primum laetitiae non negat esse locum.
quicquid ab his superest, venit in certamen amoris:
hac hominum nulli parte secundus erit.
nec colet ante diem, quam qua decreta merenti
venit honoratis laurea digna comis.
felices, quibus o! licuit spectare triumphos
et ducis ore deos aequiperante frui.
at mihi Sauromatae pro Caesaris ore videndi,
terraque pacis inops undaque iuncta gelu.
si tamen haec audis et vox mea pervenit istuc,
sit tua mutando gratia blanda loco.
hoc pater ille tuus primo mihi cultus ab aevo,
si quid habet sensus umbra diserta, petit.

hoc petit et frater, quamvis fortasse veretur,
  servandi noceat ne tibi cura mei;
tota domus rogat hoc. nec tu potes ipse negare,
  et nos in turbae parte fuisse tuae.
ingenii certe, quo nos male sensimus usos,
  Artibus exceptis, saepe probator eras.
nec mea, si tantum peccata novissima demas,
  esse potest domui vita pudenda tuae.
sic igitur vestrae vigeant penetralia gentis,
  curaque sit superis Caesaribusque tui:
mite, sed iratum merito mihi numen adora,
  eximar ut Scythici de feritate loci.
difficile est, fateor: sed tendit in ardua virtus,
  et talis meriti gratia maior erit.
nec tamen Aetnaeus vasto Polyphemus in antro
  accipiet voces Antiphatesve tuas:
sed placidus facilisque parens veniaeque paratus,
  et qui fulmineo saepe sine igne tonat;
qui cum triste aliquid statuit, fit tristis et ipse,
  cuique fere poenam sumere poena sua est.
victa tamen vitio est huius clementia nostro,
  venit et ad vires ira coacta suas.
qui quoniam patria toto sumus orbe remoti,
  nec licet ante ipsos procubuisse deos,
quos colis, ad superos haec fer mandata sacerdos,
  adde sed et proprias ad mea verba preces.
sic tamen haec tempta, si non nocitura putabis.
  ignosces: timeo naufragus omne fretum.

III.

MAXIMO COTTAE.

Maxime, qui claris nomen virtutibus aequas,
  nec sinis ingenium nobilitate premi,
culte mihi — quid enim status hic a funere differt? —
  supremum vitae tempus adusque meae:
rem facis, afflictum non aversatus amicum,
  qua non est aevo rarior ulla tuo.
turpe quidem dictu, sed — si modo vera fatemur —
  vulgus amicitias utilitate probat.
cura, quid expediat, prius est, quam quid sit honestum,
  et cum fortuna statque caditque fides.
nec facile invenias multis in milibus unum,
  virtutem pretium qui putet esse sui.
ipse decor, recte facti si praemia desint,
  non movet, et gratis paenitet esse probum.

nec nisi quod prodest, carum est, et, detrahe menti
spem fructus avidae, nemo petendus erit.
at reditus iam quisque suos amat, et sibi quid sit
utile, sollicitis supputat articulis.
illud amicitiae quondam venerabile numen
prostat et in quaestu pro meretrice sedet.
quo magis admiror, non, ut torrentibus undis,
communis vitii te quoque labe trahi.
diligitur nemo, nisi cui fortuna secunda est:
quae simul intonuit, proxima quaeque fugat.
en ego, non paucis quondam munitus amicis,
dum flavit velis aura secunda meis,
ut fera nimboso tumuerunt aequora vento,
in mediis lacera nave relinquor aquis.
cumque alii nolint etiam me nosse videri,
vix duo proiecto tresve tulistis opem.
quorum tu princeps. neque enim comes esse, sed auctor,
nec petere exemplum, sed dare dignus eras.
te, nihil ex acto, nisi non peccasse, petentem,
sponte sua probitas officiumque iuvat.
iudice te mercede caret per seque petenda est
externis virtus incomitata bonis.
turpe putas abigi, quia sit miserandus, amicum,
quodque sit infelix, desinere esse tuum.
mitius est lasso digitum supponere mento,
mergere quam liquidis ora natantis aquis.
cerne, quid Aeacides post mortem praestet amico:
instar et hanc vitam mortis habere puta.
Pirithoum Theseus Stygias comitavit ad undas:
a Stygia quantum sors mea distat aqua?
adfuit insano iuvenis Phoceus Orestae:
et mea non minimum culpa furoris habet.
tu quoque magnorum laudes admitte virorum,
ut facis, et lapso, quam potes, adfer opem.
si bene te novi, si, qui prius esse solebas,
nunc quoque es, atque animi non cecidere tui:
quo fortuna magis saevit, magis ipse resistis,
utque decet, ne te vicerit illa, caves,
et bene uti pugnes, bene pugnans efficit hostis.
sic eadem prodest causa nocetque mihi.
scilicet indignum, iuvenis carissime, ducis,
te fieri comitem stantis in orbe deae.
firmus es, et quoniam non sunt ea, qualia velles,
vela regis quassae qualiacumque ratis.

quaeque ita concussa est, ut iam casura putetur,
  restat adhuc umeris fulta ruina tuis.
ira quidem primo fuerat tua iusta, nec ipso
  lenior, offensus qui mihi iure fuit.
quique dolor pectus tetigisset Caesaris alti,
  illum iurabas protinus esse tuum.
ut tamen audita est nostrae tibi cladis origo,
  diceris erratis ingemuisse meis.
tum tua me primum solari littera coepit
  et laesum flecti spem dare posse deum.
movit amicitiae tum te constantia longae,
  ante tuos ortus quae mihi coepta fuit,
et quod eras aliis factus, mihi natus amicus,
  quodque tibi in cunis oscula prima dedi.
quod, cum vestra domus teneris mihi semper ab annis
  culta sit, esse vetus me tibi cogit onus.
me tuus ille pater, Latiae facundia linguae,
  quae non inferior nobilitate fuit,
primus, ut auderem committere carmina famae,
  impulit: ingenii dux fuit ille mei.
nec, quo sit primum nobis a tempore cultus,
  contendo, fratrem posse referre tuum.
te tamen ante omnis ita sum complexus, ut unus
  quolibet in casu gratia nostra fores.
ultima me tecum vidit maestisque cadentes
  excepit lacrimas Aethalis Ilva genis:
cum tibi quaerenti, num verus nuntius esset,
  attulerat culpae quem mala fama meae,
inter confessum dubie dubieque negantem
  haerebam, pavidas dante timore notas,
exemploque nivis, quam mollit aquaticus auster,
  gutta per attonitas ibat oborta genas.
haec igitur referens et quod mea crimina primi
  erroris venia posse latere vides,
respicis antiquum lassis in rebus amicum,
  fomentisque iuvas vulnera nostra tuis.
pro quibus optandi si nobis copia fiat,
  tam bene pro merito commoda mille precor.
sed si sola mihi dentur tua vota, precabor,
  ut tibi sit salvo Caesare salva parens.
haec ego, cum faceres altaria pinguia ture,
  te solitum memini prima rogare deos.

IV.

Accipe conloquium gelido Nasonis ab Histro, *ATTICO.*
Attice, iudicio non dubitande meo.
ecquid adhuc remanes memor infelicis amici,
deserit an partis languida cura suas?
non ita di mihi sunt tristes, ut credere possim
fasque putem iam te non meminisse mei.
ante oculos nostros astat tua semper imago,
et videor vultus mente videre tuos.
seria multa mihi tecum conlata recordor,
nec data iucundis tempora pauca iocis.
saepe citae longis visae sermonibus horae,
saepe fuit brevior, quam mea verba, dies.
saepe tuas venit factum modo carmen ad auris
et nova iudicio subdita Musa tuo est.
quod tu laudaras, populo placuisse putabam:
hoc pretium curae dulce regentis erat.
utque meus lima rasus liber esset amici,
non semel admonitu facta litura tuo est.
nos fora viderunt pariter, nos porticus omnis,
nos via, nos iunctis curva theatra locis.
denique tantus amor nobis, carissime, semper,
quantus in Aeacide Nestorideque fuit.
non ego, si biberes securae pocula Lethes,
excidere haec credam pectore posse tuo.
longa dies citius brumali sidere, noxque
tardior hiberna solstitialis erit,
nec Babylon aestum, nec frigora Pontus habebit,
calthaque Paestanas vincet odore rosas,
quam tibi nostrarum veniant oblivia rerum.
non ita pars fati candida nulla mei est.
ne tamen haec dici possit fiducia mendax
stultaque credulitas nostra fuisse, cave,
constantique fide veterem tutare sodalem,
qua licet et quantum non onerosus ero.

V.

Condita disparibus numeris ego Naso Salano *SALANO.*
praeposita misi verba salute meo.
quae rata sit, cupio. rebusque ut comprober, omen
te precor a salvo possit, amice, legi.
candor, in hoc aevo res intermortua paene,
exigit, ut faciam talia vota, tuus.

nam fuerim quamvis modico tibi iunctus ab usu,
diceris exiliis indoluisse meis;
missaque ab Euxino legeres cum carmina Ponto,
illa tuus iuvit qualiacumque favor;
optastique brevem salvi mihi Caesaris iram,
quod tamen optari, si sciat, ipse sinat.
moribus ista tuis tam mitia vota dedisti,
nec minus idcirco sunt ea grata mihi.
quoque magis moveare malis, doctissime, nostris,
credibile est fieri condicione loci.
vix hac invenies totum, mihi crede, per orbem,
quae minus Augusta pace fruatur humus.
tu tamen hic structos inter fera proelia versus
et legis et lectos ore favente probas,
ingenioque meo, vena quod paupere manat,
plaudis et e rivo flumina magna facis.
grata quidem sunt haec animo suffragia nostro,
vix sibi cum miseros posse placere putem.
dum tamen in rebus temptamus carmina parvis,
materiae gracili sufficit ingenium.
nuper, ut huc magni pervenit fama triumphi,
ausus sum tantae sumere molis opus:
obruit audentem rerum gravitasque nitorque,
nec potui coepti pondera ferre mei.
illic quam laudes, erit officiosa voluntas:
cetera materia debilitata iacent.
qui si forte liber vestras pervenit ad aures,
tutelam, mando, sentiat ille tuam.
hoc tibi facturo, vel si non ipse rogarem,
accedat cumulus gratia nostra levis.
non ego laudandus, sed sunt tua pectora, lacte
et non calcata candidiora nive:
mirarisque alios, cum sis mirabilis ipse,
nec lateant artes eloquiumque tuum.
te iuvenum princeps, cui dat Germania nomen,
participem studii Caesar habere solet.
tu comes antiquus, tu primis iunctus ab annis,
ingenio mores aequiperante, places.
te dicente prius fit protinus impetus illi:
teque habet, elicias qui sua verba tuis.
cum tu desisti mortaliaque ora quierunt
dictaque non longa conticuere mora,
surgit Iuleo iuvenis cognomine dignus,
qualis ab Eois Lucifer ortus aquis.

dumque silens astat, status est vultusque diserti,
spemque decens doctae vocis amictus habet.
mox, ubi pulsa mora est atque os caeleste solutum,
hoc superos iures more solere loqui
atque 'haec est' dicas 'facundia principe digna':
eloquio tantum nobilitatis inest.
huic tu cum placeas et vertice sidera tangas,
scripta tamen profugi vatis habenda putas.
scilicet ingeniis aliqua est concordia iunctis,
et servat studii foedera quisque sui:
rusticus agricolam, miles fera bella gerentem,
rectorem dubiae navita puppis amat.
tu quoque Pieridum studio, studiose, teneris,
ingenioque faves, ingeniose, meo.
distat opus nostrum, sed fontibus exit ab isdem:
artis et ingenuae cultor uterque sumus.
thyrsus abest a te gestata et laurea nobis:
sed tamen ambobus debet inesse calor.
utque meis numeris tua dat facundia nervos,
sic venit a nobis in tua verba nitor.
iure igitur studio confinia carmina vestro
et commilitii sacra tuenda putas.
pro quibus, ut maneat, de quo censeris, amicus,
comprecor, ad vitae tempora summa tuae,
succedatque tuis orbis moderator habenis:
quod mecum populi vota precantur idem.

VI.

GRAECINO.

Carmine Graecinum, qui praesens voce solebat,
tristis ab Euxinis Naso salutat aquis.
exulis haec vox est: praebet mihi littera linguam,
et si non liceat scribere, mutus ero.
corripis, ut debes, stulti peccata sodalis
et mala me meritis ferre minora doces.
vera facis, sed sera, meae convicia culpae:
aspera confesso verba remitte reo.
cum poteram recto transire Ceraunia velo,
ut fera vitarem saxa, monendus eram.
nunc mihi naufragio quid prodest discere facto,
qua mea debuerit currere cumba via?
bracchia da lasso potius prendenda natanti,
nec pigeat mento supposuisse manum.
idque facis, faciasque precor. sic mater et uxor,
sic tibi sint fratres totaque salva domus:

quodque soles animo semper, quod voce precari,
  omnia Caesaribus sic tua facta probes.
turpe erit in miseris veteri tibi rebus amico
  auxilium nulla parte tulisse tuum:
turpe referre pedem, nec passu stare tenaci:
  turpe laborantem deseruisse ratem:
turpe sequi casum et fortunae cedere amicum,
  et nisi sit felix, esse negare suum.
non ita vixerunt Strophio atque Agamemnone nati,
  non haec Aegidae Pirithoique fides,
quos prior est mirata, sequens mirabitur aetas,
  in quorum plausus tota theatra sonant.
tu quoque per durum servato tempus amico
  dignus es in tantis nomen habere viris.
dignus es: et, quoniam laudem pietate mereris,
  non erit officii gratia surda tui.
crede mihi, nostrum si non mortale futurum est
  carmen, in ore frequens posteritatis eris.
fac modo permaneas lasso, Graecine, fidelis,
  duret et in longas impetus iste moras!
quae tu cum praestes, remo tamen utor in aura,
  nec nocet admisso subdere calcar equo.

VII.

ATTICO.

Esse salutatum vult te mea littera primum
  a male pacatis, Attice, missa Getis.
proxima subsequitur, quid agas, audire voluptas,
  et si, quicquid agis, sit tibi cura mei.
nec dubito quin sit: sed me timor ipse malorum
  saepe supervacuos cogit habere metus.
da veniam, quaeso, nimioque ignosce timori:
  tranquillas etiam naufragus horret aquas.
qui semel est laesus fallaci piscis ab hamo,
  omnibus unca cibis aera subesse putat.
saepe canem longe visum fugit agna lupumque
  credit, et ipsa suam nescia vitat opem.
membra reformidant mollem quoque saucia tactum:
  vanaque sollicitis incutit umbra metum.
sic ego fortunae telis confixus iniquis
  pectore concipio nil nisi triste meo.
iam mihi fata liquet coeptos servantia cursus
  per sibi consuetas semper itura vias:
observare deos, ne quid mihi cedat amice;
  verbaque Fortunae vix puto posse dari.

est illi curae me perdere: quaeque solebat
  esse levis, constans et bene certa nocet.
crede mihi, si sum veri tibi cognitus oris,
  nec planus in nostris casibus esse putor:
Cinyphiae segetis citius numerabis aristas,
  altaque quam multis floreat Hybla thymis,
et quot aves motis nitantur in aëre pinnis,
  quotque natent pisces aequore, certus eris,
quam tibi nostrorum statuatur summa laborum,
  quos ego sum terra, quos ego passus aqua.
nulla Getis toto gens est truculentior orbe:
  sed tamen hi nostris ingemuere malis.
quae tibi si memori coner perscribere versu,
  Ilias est fati longa futura mei.
non igitur vereor, quia te rear esse verendum,
  cuius amor nobis pignora mille dedit:
sed quia res timida est omnis miser, et quia longo est
  tempore laetitiae ianua clausa meae.
iam dolor in morem venit meus: utque caducis
  percussu crebro saxa cavantur aquis,
sic ego continuo fortunae vulneror ictu,
  vixque habet in nobis iam nova plaga locum.
nec magis assiduo vomer tenuatur ab usu,
  nec magis est curvis Appia trita rotis,
pectora quam mea sunt serie caecata malorum.
  et nihil inveni, quod mihi ferret opem.
artibus ingenuis quaesita est gloria multis:
  infelix perii dotibus ipse meis.
vita prior vitio caret et sine labe peracta est:
  auxilii misero nil tulit illa mihi.
culpa gravis precibus donatur saepe suorum:
  omnis pro nobis gratia muta fuit.
adiuvat in duris aliqua praesentia rebus:
  obruit hoc absens vasta procella caput.
quis non horruerit tacitam quoque Caesaris iram?
  addita sunt poenis aspera verba meis.
fit fuga temporibus levior: proiectus in aequor
  Arcturum subii Pleiadumque minas.
saepe solent hiemem placidam sentire carinae:
  non Ithacae puppi saevior unda fuit.
recta fides comitum poterat mala nostra levare:
  ditata est spoliis perfida turba meis.
mitius exilium faciunt loca: tristior ista
  terra sub ambobus non iacet ulla polis.

est aliquid, patriis vicinum finibus esse:
  ultima me tellus, ultimus orbis habet.
praestat et exulibus pacem tua laurea, Caesar:
  Pontica finitimo terra sub hoste iacet.
tempus in agrorum cultu consumere dulce est:
  non patitur verti barbarus hostis humum.
temperie caeli corpusque animusque iuvantur:
  frigore perpetuo Sarmatis ora riget.
est in aqua dulci non invidiosa voluptas:
  aequoreo bibitur cum sale mixta palus.
omnia deficiunt: animus tamen omnia vincit,
  ille etiam vires corpus habere facit.
sustineas ut onus, nitendum vertice pleno est:
  aut, flecti nervos si patiere, cades.
spes quoque, posse mora mitescere principis iram,
  vivere ne nolim deficiamque, cavet.
nec vos parva datis pauci solacia nobis,
  quorum spectata est per mala nostra fides.
coepta tene, quaeso, neque in aequore desere navem,
  meque simul serva iudiciumque tuum.

VIII.

MAXIMO COTTAE.

Redditus est nobis Caesar cum Caesare nuper,
  quos mihi misisti, Maxime Cotta, deos.
utque tuum munus numerum, quem debet, haberet,
  est ibi Caesaribus Livia iuncta suis.
argentum felix omnique beatius auro,
  quod, fuerit pretium cum rude, numen habet.
non mihi divitias dando maiora dedisses,
  caelitibus missis nostra sub ora tribus.
est aliquid, spectare deos et adesse putare
  et quasi cum vero numine posse loqui.
quin tandem redii, nec me tenet ultima tellus,
  utque prius, media sospes in urbe moror!
Caesareos video vultus, velut ante videbam:
  vix huius voti spes fuit ulla mihi!
utque salutabam numen caeleste, saluto:
  quod reduci tribuas, nil, puto, maius habes.
quid nostris oculis nisi sola Palatia desunt?
  qui locus, ablato Caesare, vilis erit.
hunc ego cum spectem, videor mihi cernere Romam;
  nam patriae faciem sustinet ille suae.
fallor, an irati mihi sunt in imagine vultus,
  torvaque nescio quid forma minantis habet?

parce, vir inmenso maior virtutibus orbe,
  iustaque vindictae supprime frena tuae!
parce, precor, saecli decus indelebile nostri,
  terrarum dominum quem sua cura facit!
per patriae nomen, quae te tibi carior ipso est,
  per numquam surdos in tua vota deos,
perque tori sociam, quae par tibi sola reperta est,
  et cui maiestas non onerosa tua est:
perque tibi similem virtutis imagine natum,
  moribus agnosci qui tuus esse potest,
perque tuos vel avo dignos vel patre nepotes,
  qui veniunt magno per tua iussa gradu:
parte leva minima nostras et contrahe poenas,
  daque, procul Scythico qui sit ab hoste, locum.
et tua, si fas est, a Caesare proxime Caesar,
  numina sint precibus non inimica meis:
sic fera quam primum pavido Germania vultu
  ante triumphantis serva feratur equos:
sic pater in Pylios, Cumaeos mater in annos
  vivant, et possis filius esse diu.
tu quoque, conveniens ingenti nupta marito,
  accipe non dura supplicis aure preces:
sic tibi vir sospes, sic sint cum prole nepotes,
  cumque bonis nuribus quod peperere nurus:
sic, quem dira tibi rapuit Germania Drusum,
  pars fuerit partus sola caduca tui.
sic tibi mature fraterni funeris ultor
  purpureus niveis filius instet equis.
adnuite o timidis, mitissima numina, votis:
  praesentis aliquid prosit habere deos.
Caesaris ad nutum tuta gladiator harena
  exit, et auxilium non leve vultus habet:
nos quoque, vestra, iuvet, quod, qua licet, ora videmus,
  intrata est superis quod domus una tribus.
felices illi, qui non simulacra, sed ipsos,
  quique deum coram corpora vera vident!
quod quoniam nobis invidit inutile fatum,
  quos dedit ars, vultus effigiemque colo.
sic homines novere deos, quos arduus aether
  occulit, et colitur pro Iove forma Iovis.
denique, quae mecum est et erit sine fine, cavete,
  ne sit in inviso vestra figura loco.
nam caput e nostra citius cervice recedet,
  et patiar fossis lumen abire genis,

quam caream raptis, o publica numina, vobis:
  vos eritis nostrae portus et ara fugae.
vos ego complectar, Geticis si cingar ab armis,
  utque meas aquilas, ut mea signa sequar.
aut ego me fallo nimioque cupidine ludor,
  aut spes exilii commodioris adest.
nam minus et minus est facies in imagine tristis,
  visaque sunt dictis adnuere ora meis.
vera, precor, fiant timidae praesagia mentis:
  iustaque quamvis est, sit minor ira dei.

IX.

COTYI REGI.

Regia progenies, cui nobilitatis origo
  nomen in Eumolpi pervenit usque, Coty!
fama loquax vestras si iam pervenit ad aures,
  me tibi finitimi parte iacere soli:
supplicis exaudi, iuvenum mitissime, vocem,
  quamque potes, profugo — nam potes — adfer opem.
me fortuna tibi — de qua quod non querar, hoc est —
  tradidit, hoc uno non inimica mihi.
excipe naufragium non duro litore nostrum,
  ne fuerit terra tutior unda tua.
regia, crede mihi, res est succurrere lapsis,
  convenit et tanto, quantus es ipse, viro.
fortunam decet hoc istam: quae maxima cum sit,
  esse potest animo vix tamen aequa tuo.
conspicitur numquam meliore potentia causa,
  quam quotiens vanas non sinit esse preces.
hoc nitor iste tui generis desiderat, hoc est
  a superis ortae nobilitatis opus:
hoc tibi et Eumolpus, generis clarissimus auctor,
  et prior Eumolpo suadet Erichthonius:
hoc tecum commune deo est, quod uterque rogati
  supplicibus vestris ferre soletis opem.
numquid erit, quare solito dignemur honore
  numina, si demas velle iuvare deos?
Iuppiter oranti surdas si praebeat auris,
  victima pro templo cur cadat icta Iovis?
si pacem nullam pontus mihi praestet eunti,
  irrita Neptuno cur ego tura feram?
vana laborantis si fallat vota coloni,
  accipiat gravidae cur suis exta Ceres?
nec dabit intonso iugulum caper hostia Baccho,
  musta sub adducto si pede nulla fluent.

Caesar ut imperii moderetur frena precamur,
  tam bene quod patriae consulit ille suae.
utilitas igitur magnos hominesque deosque
  efficit, auxiliis quoque favente suis.
tu quoque fac profugo prosint tua castra iacenti,
  o Coty, progenies digna parente tuo.
conveniens homini est hominem servare voluptas,
  et melius nulla quaeritur arte favor.
quis non Antiphaten Laestrygona devovet? aut quis
  munifici mores improbat Alcinoi?
non tibi Casandreus pater est gentisve Pheraeae,
  quive repertorem torruit arte sua:
sed quam Marte ferox et vinci nescius armis,
  tam numquam, facta pace, cruoris amans.
adde, quod ingenuas didicisse fideliter artes
  emollit mores nec sinit esse feros.
nec regum quisquam magis est instructus ab illis,
  mitibus aut studiis tempora plura dedit.
carmina testantur: quae, si tua nomina demas,
  Threicium iuvenem composuisse negem.
neve sub hoc tractu vates foret unicus Orpheus,
  Bistonis ingenio terra superba tuo est.
utque tibi est animus, cum res ita postulat, arma
  sumere et hostili tinguere caede manum,
atque ut es excusso iaculum torquere lacerto
  collaque velocis flectere doctus equi:
tempora sic data sunt studiis ubi iusta paternis
  atque suis numeris forte quievit opus,
ne tua marcescant per inertis otia somnos,
  lucida Pieria tendis in astra via.
haec quoque res aliquid tecum mihi foederis adfert:
  eiusdem sacri cultor uterque sumus.
ad vatem vates orantia bracchia tendo,
  terra sit exiliis ut tua fida meis.
non ego caede nocens in Ponti litora veni,
  mixtave sunt nostra dira venena manu,
nec mea subiecta convicta est gemma tabella
  mendacem linis imposuisse notam.
nec quicquam, quod lege vetor committere, feci:
  est tamen his gravior noxa fatenda mihi.
neve roges, quae sit. stultam quam scripsimus Artem,
  innocuas nobis haec vetat esse manus.
ecquid praeterea peccarim, quaerere noli,
  ut lateat sola culpa sub Arte mea.

quicquid id est, habuit moderatam vindicis iram,
  qui nisi natalem nil mihi dempsit humum.
hac quoniam careo, tua nunc vicinia praestet,
  in iusso possim tutus ut esse loco.

X.

MACRO.

Ecquid ab impressae cognoscis imagine cerae
  haec tibi Nasonem scribere verba, Macer?
auctorisque sui si non est anulus index,
  cognitane est nostra littera facta manu?
an tibi notitiam mora temporis eruit horum,
  nec repetunt oculi signa vetusta tui?
sis licet oblitus pariter gemmaeque manusque,
  exciderit tantum ne tibi cura mei.
quam tu vel longi debes convictibus aevi,
  vel mea quod coniunx non aliena tibi,
vel studiis, quibus es, quam nos, sapientius usus,
  utque decet, nulla factus es Arte nocens.
tu canis, aeterno quicquid restabat Homero,
  ne careant summa Troica bella manu.
Naso parum prudens, artem dum tradit amandi,
  doctrinae pretium triste magister habet.
sunt tamen inter se communia sacra poetis,
  diversum quamvis quisque sequamur iter.
quorum te memorem, quamquam procul absumus, esse
  suspicor, et casus velle levare meos.
te duce magnificas Asiae perspeximus urbes,
  Trinacris est oculis te duce nota meis,
vidimus Aetnaea caelum splendescere flamma,
  suppositus monti quam vomit ore Gigans,
Hennaeosque lacus et olentis stagna Palici,
  quaque suis Cyanen miscet Anapus aquis.
nec procul hinc nympha est, quae, dum fugit Elidis amnem,
  tecta sub aequorea nunc quoque currit aqua:
hic mihi labentis pars anni magna peracta est.
  eheu, quam dispar est locus ille Getis!
et quota pars haec sunt rerum, quas vidimus ambo,
  te mihi iucundas efficiente vias!
seu rate caeruleas picta sulcavimus undas,
  esseda nos agili sive tulere rota:
saepe brevis nobis vicibus via visa loquendi:
  pluraque, si numeres, verba fuere gradu:
saepe dies sermone minor fuit, inque loquendum
  tarda per aestivos defuit hora dies.

est aliquid, casus pariter timuisse marinos
iunctaque ad aequoreos vota tulisse deos:
et modo res egisse simul, modo rursus ab illis,
quorum non pudeat, posse referre iocos.
haec tibi cum subeant, absim licet, omnibus annis
ante tuos oculos, ut modo visus, ero.
ipse quidem certe cum sim sub cardine mundi,
qui semper liquidis altior extat aquis,
te tamen intueor quo solo pectore possum
et tecum gelido saepe sub axe loquor.
hic es, et ignoras, et ades celeberrimus absens
inque Getas media iussus ab urbe venis.
redde vicem, et, quoniam regio felicior ista est,
istic me memori pectore semper habe.

XI.

Hoc tibi, Rufe, brevi properatum tempore mittit *RUFO.*
Naso, parum faustae conditor Artis, opus:
ut, quamquam longe toto sumus orbe remoti,
scire tamen possis nos meminisse tui.
nominis ante mei venient oblivia nobis,
pectore quam pietas sit tua pulsa meo.
et prius hanc animam vacuas reddemus in auras,
quam fiat meriti gratia vana tui.
grande voco lacrimas meritum, quibus ora rigabas,
cum mea concreto sicca dolore forent.
grande voco meritum maestae solacia mentis,
cum pariter nobis illa tibique dares.
sponte quidem per seque mea est laudabilis uxor:
admonitu melior fit tamen illa tuo.
namque quod Hermiones Castor fuit, Hector Iuli,
hoc ego te laetor coniugis esse meae.
quae, ne dissimilis tibi sit, probitate laborat
seque tui vita sanguinis esse probat.
ergo quod fuerat stimulis factura sine ullis,
plenius auctorem te quoque nancta facit.
acer et ad palmae per se cursurus honores,
si tamen horteris, fortius ibit equus.
adde, quod absentis cura mandata fideli
perficis et nullum ferre gravaris onus.
o referant grates, quoniam non possumus ipsi,
di tibi (qui referent, si pia facta vident):
sufficiatque diu corpus quoque moribus istis,
maxima Fundani gloria, Rufe, soli!

LIBER TERTIUS.

I.

UXORI.

Aequor Iasonio pulsatum remige primum,
  quaeque nec hoste fero nec nive, terra, cares,
ecquod erit tempus, quo vos ego Naso relinquam,
  in minus hostili iussus abesse loco?
an mihi barbaria vivendum semper in ista,
  inque Tomitana condar oportet humo?
pace tua, — si pax ulla est tua, Pontica tellus,
  finitimus rapido quam terit hostis equo —
pace tua dixisse velim: tu pessima duro
  pars es in exilio, tu mala nostra gravas.
tu neque ver sentis cinctum florente corona,
  tu neque messorum corpora nuda vides,
nec tibi pampineas autumnus porrigit uvas:
  cuncta sed inmodicum tempora frigus habent.
tu glacie freta vincta tenes, et in aequore piscis
  inclusus tecta saepe natavit aqua.
nec tibi sunt fontes laticis nisi paene marini,
  qui potus dubium sistat alatne sitim.
rara, neque haec felix, in apertis eminet arvis
  arbor, et in terra est altera forma maris.
non avis obloquitur, nisi silvis si qua remotis
  aequoreas rauco gutture potat aquas.
tristia per vacuos horrent absinthia campos,
  conveniensque suo messis amara loco.
adde metus, et quod murus pulsatur ab hoste,
  tinctaque mortifera tabe sagitta madet,
quod procul haec regio est et ab omni devia cursu,
  nec pede quo quisquam nec rate tutus eat.
non igitur mirum, finem quaerentibus horum
  altera si nobis usque rogatur humus.
te magis est mirum non hoc evincere, coniunx,
  inque meis lacrimas posse tenere malis.
quid facias, quaeris? quaeras hoc scilicet ipsum:
  invenies, vere si reperire voles.
velle parum est: cupias, ut re potiaris, oportet,
  et faciat somnos haec tibi cura breves.
velle reor multos: quis enim mihi tam sit iniquus,
  optet ut exilium pace carere meum?
pectore te toto cunctisque incumbere nervis
  et niti pro me nocte dieque decet.

utque iuvent alii, tu debes vincere amicos,
uxor, et ad partis prima venire tuas.
magna tibi imposita est nostris persona libellis:
coniugis exemplum diceris esse bonae.
hanc cave degeneres; et sint praeconia nostra
vera, vide, famae quo tuearis opus.
ut nihil ipse querar, tacito me fama queretur,
quae debet, fuerit ni tibi cura mei.
exposuit mea me populo fortuna videndum,
et plus notitiae, quam fuit ante, dedit.
notior est factus Capaneus a fulminis ictu:
notus humo mersis Amphiaraus equis:
si minus errasset, notus minus esset Ulixes:
magna Philoctetae vulnere fama suo est.
si locus est aliquis tanta inter nomina parvis,
nos quoque conspicuos nostra ruina facit.
nec te nesciri patitur mea pagina: qua non
inferius Coa Battide nomen habes.
quicquid ages igitur, scaena spectabere magna,
et pia non paucis testibus uxor eris.
crede mihi, quotiens laudaris carmine nostro,
qui legit has laudes, an mereare, rogat.
utque favere reor plures virtutibus istis,
sic tua non paucae carpere facta volent.
quarum tu praesta ne livor dicere possit
'haec est pro miseri lenta salute viri.'
cumque ego deficiam nec possim ducere currum,
fac tu sustineas debile sola iugum.
ad medicum specto venis fugientibus aeger:
ultima pars animae dum mihi restat, ades.
quodque ego praestarem, si te magis ipse valerem,
id mihi, cum valeas fortius ipsa, refer.
exigit hoc socialis amor foedusque maritum:
moribus hoc, coniunx, exigis ipsa tuis.
hoc domui debes, de qua censeris, ut illam
non magis officiis quam probitate colas.
cuncta licet facias, nisi eris laudabilis uxor,
non poterit credi Marcia culta tibi.
nec sumus indigni; nec, si vis vera fateri,
debetur meritis gratia nulla meis.
redditur illa quidem grandi cum faenore nobis,
nec te, si cupiat, laedere rumor habet.
sed tamen hoc factis adiunge prioribus unum,
pro nostris ut sis ambitiosa malis.

ut minus infesta iaceam regione, labora,
  clauda nec officii pars erit ulla tui.
magna peto, sed non tamen invidiosa roganti:
  utque ea non teneas, tuta repulsa tua est.
nec mihi suscense, totiens si carmine nostro,
  quod facis, ut facias, teque imitere, rogo.
fortibus assuevit tubicen prodesse, suoque
  dux bene pugnantis incitat ore viros.
nota tua est probitas testataque tempus in omne:
  sit virtus etiam non probitate minor.
non tibi Amazonia est pro me sumenda securis,
  aut excisa levi pelta gerenda manu:
numen adorandum est, non ut mihi fiat amicum,
  sed sit ut iratum, quam fuit ante, minus.
gratia si nulla est, lacrimae tibi gratia fient:
  hac potes aut nulla parte movere deos.
quae tibi ne desint, bene per mala nostra cavetur:
  meque viro flendi copia dives adest.
utque meae res sunt, omni, puto, tempore flebis:
  has fortuna tibi nostra ministret opes.
si mea mors redimenda tua — quod abominor — esset,
  Admeti coniunx, quam sequereris, erat;
aemula Penelopes fieres, si fraude pudica
  instantis velles fallere nupta procos.
[si comes extincti Manes sequerere mariti,
  esset dux facti Laodamia tui.
Iphias ante oculos tibi erat ponenda, volenti
  corpus in accensos mittere forte rogos]
morte nihil opus est, nihil Icariotide tela:
  Caesaris est coniunx ore precanda tuo,
quae praestat virtute sua, ne prisca vetustas
  laude pudicitiae saecula nostra premat;
quae Veneris formam, mores Iunonis habendo
  sola est caelesti digna reperta toro.
quid trepidas et adire times? non impia Progne
  filiave Aeëtae voce movenda tua est,
nec nurus Aegypti nec saeva Agamemnonis uxor,
  Scyllaque, quae Siculas inguine terret aquas;
Telegonive parens vertendis nata figuris,
  nexaque nodosas angue Medusa comas:
femina sed princeps, in qua Fortuna videre
  se probat et caecae crimina falsa tulit:
qua nihil in terris ad finem solis ab ortu
  clarius, excepto Caesare, mundus habet.

eligito tempus captatum saepe rogandi,
exeat adversa ne tua navis aqua.
non semper sacras reddunt oracula sortis,
ipsaque non omni tempore fana patent.
cum status urbis erit, qualem nunc auguror esse,
et nullus populi contrahet ora dolor:
cum domus Augusti, Capitoli more colenda,
laeta, quod est et sit, plenaque pacis erit:
tum tibi, di faciant, adeundi copia fiat:
profectura aliquid tum tua verba putes.
si quid aget maius, differ tua coepta, caveque
spem festinando praecipitare meam.
nec rursus iubeo, dum sit vacuissima, quaeras:
corporis ad curam vix vacat illa sui.
omnia cum patribus fuerint stipata verendis,
per rerum turbam tu quoque oportet eas.
cum tibi contigerit vultum Iunonis adire,
fac sis personae, quam tueare, memor,
nec factum defende meum. mala causa silenda est:
nil nisi sollicitae sint tua verba preces.
tum lacrimis demenda mora est, summissaque terra
ad non mortalis bracchia tende pedes.
tum pete nil aliud, saevo nisi ab hoste recedam:
hostem fortunam sit satis esse mihi.
plura quidem subeunt, sed tunc turbata timore
haec quoque vix poteris voce tremente loqui.
suspicor hoc damno fore non tibi: sentiet illa
te maiestatem pertimuisse suam.
nec, tua si fletu scindentur verba, nocebit:
interdum lacrimae pondera vocis habent.
lux etiam coeptis facito bona talibus adsit
horaque conveniens auspiciumque favens.
sed prius imposito sanctis altaribus igni
tura fer ad magnos vinaque pura deos.
e quibus ante omnis Augustum numen adora
progeniemque piam participemque tori.
sint utinam mites solito tibi more, tuasque
non duris lacrimas vultibus aspiciant!

II.

MAXIMO COTTAE.

Quam legis a nobis missam tibi, Cotta, salutem,
missa sit ut vere perveniatque, precor.
namque meis sospes multum cruciatibus aufers,
utque sit e nobis pars bona salva, facis.

cumque labent aliqui iactataque vela relinquant,
  tu lacerae remanes ancora sola rati.
grata tua est igitur pietas. ignoscimus illis,
  qui cum fortuna terga dedere fugae.
cum feriant unum, non unum fulmina terrent,
  iunctaque percusso turba pavere solet.
cumque dedit paries venturae signa ruinae,
  sollicito vacuus fit locus ille metu.
quis non e timidis aegri contagia vitat,
  vicinum metuens ne trahat inde malum?
me quoque amicorum nimio terrore metuque,
  non odio, quidam destituere mei.
non illis pietas, non officiosa voluntas
  defuit: adversos extimuere deos.
utque magis cauti possint timidique videri,
  sic appellari non meruere mali.
aut meus excusat caros ita candor amicos,
  utque habeant de me crimina nulla, favet?
sint hi contenti venia, scierintque licebit,
  purgari factum me quoque teste suum.
pars estis pauci melior, qui rebus in artis
  ferre mihi nullam turpe putastis opem.
tunc igitur meriti morietur gratia vestri,
  cum cinis absumpto corpore factus ero —
fallor, et illa meae superabit tempora vitae,
  si tamen a memori posteritate legar.
corpora debentur maestis exsanguia bustis:
  effugiunt structos nomen honorque rogos.
occidit et Theseus et qui comitavit Oresten:
  sed tamen in laudes vivit uterque suas.
vos etiam seri laudabunt saepe nepotes,
  claraque erit scriptis gloria vestra meis.
hic quoque Sauromatae iam vos novere Getaeque,
  et tales animos barbara turba probat.
cumque ego de vestra nuper probitate referrem
  (nam didici Getice Sarmaticeque loqui),
forte senex quidam, coetu cum staret in illo,
  reddidit ad nostros talia verba sonos:
'nos quoque amicitiae nomen, bone, novimus, hospes,
  quos procul a vobis Pontus et Hister habet.
est locus in Scythia, — Tauros dixere priores —
  qui Getica longe non ita distat humo.
hac ego sum terra — patriae nec paenitet — ortus:
  consortem Phoebi gens colit illa deam.

templa manent hodie vastis innixa columnis,
perque quater denos itur in illa gradus.
fama refert illic signum caeleste fuisse:
quoque minus dubites, stat basis orba dea;
araque, quae fuerat natura candida saxi,
decolor adfuso tincta cruore rubet.
femina sacra facit taedae non nota iugali,
quae superat Scythicas nobilitate nurus.
sacrifici genus est, — sic instituere parentes —
advena virgineo caesus ut ense cadat.
regna Thoans habuit Maeotide clarus in ora,
nec fuit Euxinis notior alter aquis.
sceptra tenente illo liquidas fecisse per auras
nescio quam dicunt Iphigenian iter.
quam levibus ventis sub nube per aethera vectam
creditur his Phoebe deposuisse locis.
praefuerat templo multos ea rite per annos,
invita peragens tristia sacra manu:
cum duo velifera iuvenes venere carina
presseruntque suo litora nostra pede.
par fuit his aetas et amor. quorum alter Orestes,
ast Pylades alter (nomina fama tenet)
protinus inmitem Triviae ducuntur ad aram,
evincti geminas ad sua terga manus.
spargit aqua captos lustrali Graia sacerdos,
ambiit ut fulvas infula longa comas.
dumque parat sacrum, dum velat tempora vittis,
dum tardae causas invenit ipsa morae,
"non ego crudelis, iuvenes. ignoscite!" dixit,
"sacra suo facio barbariora loco:
ritus is est gentis. qua vos tamen urbe venitis?
quodve parum fausta puppe petistis iter?"
dixit. et audito patriae pia nomine virgo
consortes urbis comperit esse suae.
"alteruter votis" inquit "cadat hostia sacris:
ad patrias sedes nuntius alter eat."
ire iubet Pylades carum periturus Oresten:
hic negat, inque vices pugnat uterque mori.
extitit hoc unum, quo non convenerit illis:
cetera par concors et sine lite fuit.
dum peragunt iuvenes pulchri certamen amoris,
ad fratrem scriptas exarat illa notas.
ad fratrem mandata dabat: cuique illa dabantur, —
humanos casus aspice! — frater erat.

nec mora: de templo rapiunt simulacra Dianae
  clamque per inmensas puppe feruntur aquas.
mirus amor iuvenum, quamvis abiere tot anni,
  in Scythia magnum nunc quoque nomen habet.'
fabula narrata est postquam vulgaris ab illo,
  laudarunt omnes facta piamque fidem.
scilicet hac etiam, qua nulla ferocior ora est,
  nomen amicitiae barbara corda movet.
quid facere Ausonia geniti debetis in urbe,
  cum tangant diros talia facta Getas?
adde, quod est animus semper tibi mitis, et altae
  indicium mores nobilitatis habent,
quos Volesus patrii cognoscat nominis auctor,
  quos Numa maternus non neget esse suos,
adiectique probent genetiva ad nomina Cottae,
  si tu non esses, interitura domus.
digne vir hac serie, lapso succurrere amico
  conveniens istis moribus esse puta!

III.

FABIO MAXIMO.

Si vacat exiguum profugo dare tempus amico,
  o sidus Fabiae, Maxime, gentis, ades,
dum tibi, quae vidi, refero, seu corporis umbra
  seu veri species seu fuit ille sopor.
nox erat et bifores intrabat luna fenestras,
  mense fere medio quanta nitere solet.
publica me requies curarum somnus habebat,
  fusaque erant toto languida membra toro:
cum subito pinnis agitatus inhorruit aër,
  et gemuit parvo mota fenestra sono.
territus in cubitum relevo mea membra sinistrum,
  pulsus et e trepido pectore somnus abit.
stabat Amor vultu non quo prius esse solebat,
  fulcra tenens laeva tristis acerna manu,
nec torquem collo nec habens crinale capillo,
  nec bene dispositas comptus, ut ante, comas:
horrida pendebant molles super ora capilli,
  et visa est oculis horrida pinna meis,
qualis in aëriae tergo solet esse columbae,
  tractatam multae quam tetigere manus.
hunc simul agnovi, — neque enim mihi notior alter —
  talibus adfata est libera lingua sonis:
'o puer, exilii decepto causa magistro,
  quem fuit utilius non docuisse mihi!

huc quoque venisti, pax est ubi tempore nullo
  et coit astrictis barbarus Hister aquis?
quae tibi causa viae, nisi uti mala nostra videres?
  quae sunt, si nescis, invidiosa tibi.
tu mihi dictasti iuvenalia carmina primus,
  apposui senis te duce quinque pedes.
nec me Maeonio consurgere carmine nec me
  dicere magnorum passus es acta ducum.
forsitan exiguas, aliquas tamen, arcus et ignis
  ingenii vires comminuere mei.
namque ego dum canto tua regna tuaeque parentis,
  in nullum mea mens grande vacavit opus.
nec satis hoc fuerat: stulto quoque carmine feci,
  Artibus ut posses non rudis esse meis.
pro quibus exilium misero est mihi reddita merces,
  id quoque in extremis et sine pace locis.
at non Chionides Eumolpus in Orphea talis,
  in Phryga nec Satyrum talis Olympus erat,
praemia nec Chiron ab Achille talia cepit,
  Pythagoraeque ferunt non nocuisse Numam.
nomina neu referam longum collecta per aevum:
  discipulo perii solus ab ipse meo.
dum damus arma tibi, dum te, lascive, docemus,
  haec te discipulo dona magister habet!
scis tamen, et liquido iuratus dicere possis,
  non me legitimos sollicitasse toros.
scripsimus haec illis, quarum nec vitta pudicos
  contingit crines nec stola longa pedes.
dic, precor, ecquando didicisti fallere nuptas
  et facere incertum per mea iussa genus?
absit ab his omnis rigide summota libellis,
  quam lex furtivos arcet habere viros!
quid tamen hoc prodest, vetiti si lege severa
  credor adulterii composuisse notas?
at tu — sic habeas ferientes cuncta sagittas,
  sic numquam rapido lampades igne vacent,
sic regat imperium terrasque coerceat omnes
  Caesar, ab Aenea est qui tibi fratre nepos —
effice, sit nobis non implacabilis ira,
  meque loco plecti commodiore velit.'
haec ego visus eram puero dixisse volucri,
  hos visus nobis ille dedisse sonos:
'per, mea tela, faces et per, mea tela, sagittas,
  per matrem iuro Caesareumque caput,

nil nisi concessum nos te didicisse magistro,
Artibus et nullum crimen inesse tuis.
utque hoc, sic utinam defendere cetera posses!
scis aliud, quod te laeserit, esse, magis.
quicquid id est, — neque enim debet dolor ille referri —
non potes a culpa dicere abesse tua.
tu licet erroris sub imagine crimen obumbres,
non gravior merito vindicis ira fuit.
ut tamen aspicerem consolarerque iacentem,
lapsa per inmensas est mea pinna vias.
haec loca tum primum vidi, cum matre rogante
Phasias est telis fixa puella meis.
quae nunc cur iterum post saecula longa revisam,
tu facis, o castris miles amice meis.
pone metus igitur: mitescet Caesaris ira,
et veniet votis mollior hora tuis.
neve moram timeas: tempus, quod quaerimus, instat,
cunctaque laetitiae plena triumphus habet.
dum domus et nati, dum mater Livia gaudet,
dum gaudes, patriae magne ducisque pater,
dum sibi gratatur populus, totamque per urbem
omnis odoratis ignibus ara calet,
dum faciles aditus praebet venerabile templum:
sperandum est, nostras posse valere preces.'
dixit: et aut ille est tenues dilapsus in auras,
coeperunt sensus aut vigilare mei.
si dubitem, faveas quin his, o Maxime, dictis,
Memnonio cycnos esse colore putem.
sed neque mutatur nigra pice lacteus umor,
nec, quod erat candens, fit terebinthus, ebur.
conveniens animo genus est tibi: nobile namque
pectus et Herculeae simplicitatis habes.
livor, iners vitium, mores non exit in altos,
utque latens ima vipera serpit humo.
mens tua sublimis supra genus eminet ipsum,
grandius ingenio nec tibi nomen inest.
ergo alii noceant miseris optentque timeri,
tinctaque mordaci spicula felle gerant:
at tua supplicibus domus est adsueta iuvandis,
in quorum numero me, precor, esse velis.

IV.

RUFINO.

Haec tibi non vanam portantia verba salutem
Naso Tomitana mittit ab urbe tuus,

utque suo faveas, mandat, Rufine, Triumpho:
in vestras venit si tamen ille manus.
est opus exiguum vestrisque paratibus impar;
quale tamen cumque est, ut tueare, rogo.
firma valent per se nullumque Machaona quaerunt:
ad medicam dubius confugit aeger opem.
non opus est magnis placido lectore poetis:
quamlibet invitum difficilemque tenent.
nos, quibus ingenium longi minuere labores,
aut etiam nullum forsitan ante fuit,
viribus infirmi, vestro candore valemus:
quem mihi si demas, omnia rapta putem.
cunctaque cum mea sint propenso nixa favore,
praecipuum veniae ius habet ille liber.
spectatum vates alii scripsere triumphum:
est aliquid, memori visa notare manu.
nos ea vix avidam vulgo captata per aurem
scripsimus, atque oculi fama fuere mei.
scilicet affectus similes, aut impetus idem
rebus ab auditis conspicuisque venit?
nec nitor argenti, quem vos vidistis, et auri
quod mihi defuerit, purpuraque illa, queror:
sed loca, sed gentes formatae mille figuris
nutrissent carmen proeliaque ipsa meum,
et regum vultus, certissima pignora mentis,
iuvissent aliqua forsitan illud opus.
plausibus ex ipsis populi laetoque favore
ingenium quodvis incaluisse potest:
tamque ego sumpsissem tali clamore vigorem,
quam rudis audita miles ad arma tuba.
pectora sint nobis nivibus glacieque licebit
atque hoc, quem patior, frigidiora loco:
illa ducis facies in curru stantis eburno
excuteret frigus sensibus omne meis.
his ego defectus dubiisque auctoribus usus
ad vestri venio iure favoris opem.
nec mihi nota ducum nec sunt mihi nota locorum
nomina: materiam non habuere manus.
pars quota de tantis rebus, quam fama referre
aut aliquis nobis scribere posset, erat?
quo magis, o lector, debes ignoscere, si quid
erratum est illic praeteritumve mihi.
adde quod assidue domini meditata querelas
ad laetum carmen vix mea versa lyra est.

vix bona post tanto quaerenti verba subibant,
  et gaudere aliquid res mihi visa nova est.
utque reformidant insuetum lumina solem,
  sic ad laetitiam mens mea segnis erat. —
est quoque cunctarum novitas carissima rerum,
  gratiaque officio, quod mora tardat, abest.
cetera certatim de magno scripta triumpho
  iam pridem populi suspicor ore legi.
illa bibit sitiens lector, mea pocula plenus.
  illa recens pota est, nostra tepebit aqua.
non ego cessavi, nec fecit inertia serum:
  ultima me vasti sustinet ora freti.
dum venit huc rumor, properataque carmina fiunt
  factaque eunt ad vos, annus abisse potest.
nec minimum refert, intacta rosaria primus,
  an sera carpas paene relicta manu.
quid mirum, lectis exhausto floribus horto,
  si duce non facta est digna corona suo?
deprecor, haec vatum contra sua carmina ne quis
  dicta putet: pro se Musa locuta mea est.
sunt mihi vobiscum communia sacra, poetae,
  in vestro miseris si licet esse choro.
magnaque pars animae mecum vixistis, amici:
  hac ego vos absens nunc quoque parte colo.
sint igitur vestro mea commendata favore
  carmina, non possum pro quibus ipse loqui.
scripta placent a morte fere, quia laedere vivos
  livor et iniusto carpere dente solet.
si genus est mortis male vivere: terra moratur
  et desunt fatis sola sepulcra meis.
denique opus curae culpetur ut undique nostrae,
  officium nemo qui reprehendat erit.
ut desint vires, tamen est laudanda voluntas:
  hac ego contentos auguror esse deos.
haec facit, ut veniat pauper quoque gratus ad aras,
  et placeat caeso non minus agna bove. —
res quoque tanta fuit, quantae subsistere summo
  Aeneidos vati grande fuisset onus.
ferre etiam molles elegi tam vasta triumphi
  pondera disparibus non potuere rotis.
quo pede nunc utar, dubia est sententia nobis:
  alter enim de te, Rhene, triumphus adest.
inrita motorum non sunt praesagia vatum:
  danda Iovi laurus, dum prior illa viret.

nec mea verba legis, qui sum summotus ad Histrum,
non bene pacatis flumina pota Getis:
ista dei vox est, deus est in pectore nostro;
haec duce praedico vaticinorque deo.
quid cessas currum pompamque parare triumphis,
Livia? dant nullas iam tibi bella moras.
perfida damnatas Germania proicit hastas:
iam pondus dices omen habere meum.
crede, brevique fides aderit. geminabit honorem
filius et iunctis ut prius ibit equis.
prome, quod inicias umeris victoribus, ostrum;
ipsa potest solitum nosse corona caput;
scuta sed et galeae gemmis radientur et auro,
stentque super vinctos trunca tropaea viros;
oppida turritis cingantur eburnea muris,
fictaque res vero more putetur agi.
squalidus immissos fracta sub harundine crines
Rhenus et infectas sanguine portet aquas.
barbara iam capti poscunt insignia reges,
textaque fortuna divitiora sua:
et quae praeterea virtus invicta tuorum
saepe parata tibi, saepe paranda facit.
di, quorum monitu sumus eventura locuti,
verba, precor, celeri nostra probate fide!

V.

MAXIMO COTTAE.

Quam legis, unde tibi mittatur epistula, quaeris?
hinc, ubi caeruleis iungitur Hister aquis.
ut regio dicta est, succurrere debet et auctor,
laesus ab ingenio Naso poeta suo.
qui tibi, quam mallet praesens adferre salutem,
mittit ab hirsutis, Maxime Cotta, Getis.
legimus, o iuvenis patrii non degener oris,
dicta tibi pleno verba diserta foro.
quae quamquam lingua mihi sunt properante per horas
lecta satis multas, pauca fuisse queror.
plura sed haec feci relegendo saepe, nec umquam
non mihi, quam primo, grata fuere magis.
cumque nihil totiens lecta e dulcedine perdant,
viribus illa suis, non novitate, placent.
felices, quibus haec ipso cognoscere in actu
et tam facundo contigit ore frui!
nam quamquam sapor est adlata dulcis in unda,
gratius ex ipso fonte bibuntur aquae.

et magis adducto pomum decerpere ramo,
  quam de caelata sumere lance iuvat.
at nisi peccassem, nisi me mea Musa fugasset,
  quod legi, tua vox exhibuisset opus.
utque fui solitus, sedissem forsitan unus
  de centum iudex in tua verba viris,
maior et implesset praecordia nostra voluptas,
  cum traherer dictis adnueremque tuis.
quem quoniam fatum patria vobisque relictis
  inter inhumanos maluit esse Getas,
quod licet, ut videar tecum magis esse legendo,
  saepe, precor, studii pignora mitte tui,
exemploque meo, nisi dedignaris id ipsum,
  utere, quod nobis rectius ipse dares.
namque ego, qui perii iam pridem, Maxime, vobis,
  ingenio nitor non periisse meo.
redde vicem, nec rara tui monimenta laboris
  accipiant nostrae, grata futura, manus.
dic tamen, o iuvenis studiorum plene meorum,
  ecquid ab his ipsis admoneare mei?
ecquid, ubi aut recitas factum modo carmen amicis,
  aut, quod saepe soles, exigis ut recitent,
quaeror? an interdum tua mens, oblita quid absit,
  nescio quid certe sentit abesse sui?
utque loqui multum de me praesente solebas,
  nunc quoque Nasonis nomen in ore tuo est?
ipse quidem Getico peream violatus ab arcu
  (et sit periuri quam prope poena, vides!),
te nisi momentis video paene omnibus absens.
  gratia dis, menti quolibet ire licet!
hac ubi perveni nulli cernendus in urbem,
  saepe loquor tecum, saepe loquente fruor.
tum mihi, difficile est, quam sit bene, dicere, quamque
  candida iudiciis illa sit hora meis.
tum me, si qua fides, caelesti sede receptum
  cum fortunatis suspicor esse deis.
rursus ubi huc redii, caelum superosque relinquo,
  a Styge nec longe Pontica distat humus.
unde ego si fato nitor prohibente reverti,
  spem sine profectu, Maxime, tolle mihi.

VI.

AMICO.

Naso suo, posuit nomen cui paene, sodali
  mittit ab Euxinis hoc breve carmen aquis.

at si cauta parum scripsisset dextra, quis esses,
forsitan officio parta querela foret.
cur tamen, hoc aliis tutum credentibus, unus,
appellent ne te carmina nostra, rogas?
quanta sit in media clementia Caesaris ira,
si nescis, ex me certior esse potes.
huic ego, quam patior, nil possem demere poenae,
si iudex meriti cogerer esse mei.
non vetat ille sui quemquam meminisse sodalis
nec prohibet tibi me scribere teque mihi.
nec scelus admittas, si consoleris amicum,
mollibus et verbis aspera fata leves.
cur, dum tuta times, facis ut reverentia talis
fiat in Augustos invidiosa deos?
fulminis adflatos interdum vivere telis
vidimus et refici, non prohibente Iove.
nec, quia Neptunus navem lacerarat Ulixis,
Leucothee nanti ferre negavit opem.
crede mihi, miseris caelestia numina parcunt
nec semper laesos et sine fine premunt.
principe nec nostro deus est moderatior ullus:
iustitia vires temperat ille suas.
nuper eam Caesar facto de marmore templo,
iampridem posuit mentis in aede suae.
Iuppiter in multos temeraria fulmina torquet,
qui poenam culpa non meruere pati.
obruerit cum tot saevis deus aequoris undis,
ex illis mergi pars quota digna fuit?
cum pereant acie fortissima quaeque, vel ipso
iudice delectus Martis iniquus erit.
at si forte velis in nos inquirere, nemo est,
qui se, quod patitur, commeruisse neget.
adde quod extinctos vel aqua vel Marte vel igni
nulla potest iterum restituisse dies:
restituit multos aut poenae parte levavit
Caesar — et in multis me, precor, esse velit!
at tu, cum tali populus sub principe simus,
adloquio profugi credis inesse metum?
forsitan haec domino Busiride iure timeres,
aut solito clausos urere in aere viros:
desine mitem animum vano infamare timore.
saeva quid in placidis saxa vereris aquis?
ipse ego quod primo scripsi sine nomine vobis,
vix excusari posse mihi videor.

sed pavor attonito rationis ademerat usum,
cesserat omne novis consiliumque malis,
fortunamque meam metuens, non vindicis iram,
terrebar titulo nominis ipse mei.
hactenus admonitus memori concede poetae,
ponat ut in chartis nomina cara suis.
turpe erit ambobus, longo mihi proximus usu
si nulla libri parte legere mei.
ne tamen iste metus somnos tibi rumpere possit,
non ultra, quam vis, officiosus ero,
teque tegam, qui sis, nisi cum permiseris ipse:
cogetur nemo munus habere meum.
tu modo, quem poteras vel aperte tutus amare,
si res est anceps ista, latenter ama.

VII.

Verba mihi desunt eadem tam saepe roganti,
iamque pudet, vanas fine carere preces.
taedia consimili fieri de carmine vobis,
quidque petam, cunctos edidicisse reor.
nostraque quid portet, iam nostis, epistula, quamvis
cera sit a vinclis non labefacta suis.
ergo mutetur scripti sententia nostri,
ne totiens contra, quam rapit amnis, eam.
quod bene de vobis speravi, ignoscite, amici:
talia peccandi iam mihi finis erit.
nec gravis uxori dicar: quae scilicet in me
quam proba, tam timida est, experiensque parum.
hoc quoque, Naso, feres: etenim peiora tulisti.
iam tibi sentiri sarcina nulla potest.
ductus ab armento taurus detractet aratrum,
subtrahat et duro colla novella iugo:
nos, quibus adsuevit fatum crudeliter uti,
ad mala iam pridem non sumus ulla rudes.
venimus in Geticos fines: moriamur in illis,
Parcaque ad extremum qua mea coepit, eat!
spem iuvat amplecti, quae non iuvat, inrita semper?
et fieri cupias si qua, futura putes?
proximus huic gradus est bene desperare salutem,
seque semel vera scire perisse fide.
curando fieri quaedam maiora videmus
vulnera, quae melius non tetigisse fuit.
mitius ille perit, subita qui mergitur unda,
quam sua qui tumidis bracchia lassat aquis.

cur ego concepi, Scythicis me posse carere
  finibus et terra prosperiore frui?
cur aliquid de me speravi lenius umquam?
  an fortuna mihi sic mea nota fuit?
torqueor en gravius, repetitaque forma locorum
  exilium renovat triste recensque facit.
est tamen utilius, studium cessasse meorum,
  quam, quas admorint, non valuisse preces.
magna quidem res est, quam non audetis, amici:
  sed si quis peteret, qui dare vellet, erat.
dummodo non nobis hoc Caesaris ira negarit,
  fortiter Euxinis inmoriemur aquis.

VIII.

MAXIMO COTTAE.

Quae tibi, quaerebam, memorem testantia curam
  dona Tomitanus mittere posset ager.
dignus es argento, fulvo quoque dignior auro:
  sed te, cum donas, ista iuvare solent.
nec tamen haec loca sunt ullo pretiosa metallo:
  hostis ab agricola vix sinit illa fodi.
purpura saepe tuos fulgens praetexit amictus:
  sed non Sarmatico tinguitur illa mari.
vellera dura ferunt pecudes, et Palladis uti
  arte Tomitanae non didicere nurus.
femina pro lana Cerealia munera frangit
  suppositoque gravem vertice portat aquam.
non hic pampineis amicitur vitibus ulmus,
  nulla premunt ramos pondere poma suo.
tristia deformes pariunt absinthia campi,
  terraque de fructu, quam sit amara, docet.
nil igitur tota Ponti regione sinistri,
  quod mea sedulitas mittere posset, erat.
clausa tamen misi Scythica tibi tela pharetra:
  hoste, precor, fiant illa cruenta tuo.
hos habet haec calamos, hos haec habet ora libellos,
  haec viget in nostris, Maxime, Musa locis!
quae quamquam misisse pudet, quia parva videntur,
  tu tamen haec, quaeso, consule missa boni.

IX.

BRUTO.

Quod sit in his eadem sententia, Brute, libellis,
  carmina nescio quem carpere nostra refers:
nil nisi me terra fruar ut propiore rogare,
  et quam sim denso cinctus ab hoste, loqui.

o quam de multis vitium reprehenditur unum!
hoc peccat solum si mea Musa, bene est.
ipse ego librorum video delicta meorum,
cum sua plus iusto carmina quisque probet.
auctor opus laudat: sic forsitan Agrius olim
Thersiten facie dixerit esse bona.
iudicium tamen hic nostrum non decipit error,
nec, quicquid genui, protinus illud amo.
cur igitur, si me video delinquere, peccem
et patiar scripto crimen inesse, rogas?
non eadem ratio est, sentire et demere morbos:
sensus inest cunctis, tollitur arte malum.
saepe aliquod verbum cupiens mutare reliqui,
iudicium vires destituuntque meum.
saepe piget — quid enim dubitem tibi vera fateri? —
corrigere et longi ferre laboris onus.
scribentem iuvat ipse labor minuitque dolorem,
cumque suo crescens pectore fervet opus:
corrigere at res est tanto magis ardua, quanto
magnus Aristarcho maior Homerus erat;
sicque animum lento curarum frigore laedit,
ut cupidi cum quis frena retentat equi.
atque ita di mites minuant mihi Caesaris iram,
ossaque pacata nostra tegantur humo,
ut mihi conanti nonnumquam intendere curas
fortunae species obstat acerba meae,
vixque mihi videor, faciam quod carmina, sanus,
inque feris curem corrigere illa Getis!
nil tamen in scriptis magis excusabile nostris,
quam sensus cunctis paene quod unus inest.
laeta fere laetus cecini, cano tristia tristis:
conveniens operi tempus utrumque suo est.
quid nisi de vitio scribam regionis amarae,
utque loco moriar commodiore, precer?
cum totiens eadem dicam, vix audior ulli,
verbaque profectu dissimulata carent.
et tamen haec eadem cum sint, non scribimus isdem,
unaque per plures vox mea temptat opem.
an, ne bis sensum lector reperiret eundem,
unus amicorum, Brute, rogandus eras?
non fuit hoc tanti. confesso ignoscite, docti:
vilior est operis fama salute mea.
denique materiam quamvis sibi finxerit, ipse
arbitrio variat multa poeta suo.

Musa mea est index nimium quoque vera malorum
  atque incorrupti pondera testis habet.
nec liber ut fieret, sed uti sua cuique daretur
  littera, propositum curaque nostra fuit.
postmodo collectas utcumque sine ordine iunxi:
  hoc opus electum ne mihi forte putes.
da veniam scriptis, quorum non gloria nobis
  causa, sed utilitas officiumque fuit.

LIBER QUARTUS.

I.

SEXTO POMPEIO.

Accipe, Pompei, deductum carmen ab illo,
  debitor est vitae qui tibi, Sexte, suae.
qui seu non prohibes a me tua nomina poni,
  accedet meritis haec quoque summa tuis:
sive trahis vultus, equidem peccasse fatebor;
  delicti tamen est causa probanda mei.
non potuit mea mens, quin esset grata, teneri:
  sit, precor, officio non gravis ira pio.
o quotiens ego sum libris mihi visus in istis
  impius, in nullo quod legerere loco:
o quotiens, alii cum vellem scribere, nomen
  rettulit in ceras inscia dextra tuum!
ipse mihi placuit mendis in talibus error,
  et vix invita facta litura manu est.
'viderit' ad summum dixi. 'licet ipse queratur:
  a, pudet offensam non meruisse prius!'
da mihi, si quid ea est, hebetantem pectora Lethen:
  oblitus potero non tamen esse tui.
idque sinas oro, nec fastidita repellas
  verba nec officio crimen inesse putes;
et levis haec meritis referatur gratia tantis:
  si minus, invito te quoque gratus ero.
numquam pigra fuit nostris tua gratia rebus,
  nec mihi munificas arca negavit opes.
nunc quoque nil subitis clementia territa fatis
  auxilium vitae fertque feretque meae.
unde, rogas forsan, fiducia tanta futuri
  sit mihi? quod fecit, quisque tuetur opus.
ut Venus artificis labor est et gloria Coi,
  aequoreo madidas quae premit imbre comas:
arcis ut Actaeae vel eburna vel aerea custos
  bellica Phidiaca stat dea facta manu:

vindicat ut Calamis laudem, quos fecit, equorum:
ut similis verae vacca Myronis opus:
sic ego sum rerum non ultima, Sexte, tuarum,
tutelaeque feror munus opusque tuae.

II.

SEVERO.

Quod legis, o vates magnorum maxime regum,
venit ab intonsis usque, Severe, Getis:
cuius adhuc nomen nostros tacuisse libellos,
si modo permittis dicere vera, pudet.
orba tamen numeris cessavit epistula numquam
ire per alternas officiosa vices:
carmina sola tibi memorem testantia curam
non data sunt. quid enim, quae facis ipse, darem?
quis mel Aristaeo, quis Baccho vina Falerna,
Triptolemo fruges, poma det Alcinoo?
fertile pectus habes, interque Helicona colentes
uberius nulli provenit ista seges.
mittere ad hunc carmen, frondes erat addere silvis.
haec mihi cunctandi causa, Severe, fuit.
nec tamen ingenium nobis respondet, ut ante,
sed siccum sterili vomere litus aro.
scilicet ut limus venas excaecat in undis,
laesaque suppresso fonte resistit aqua:
pectora sic mea sunt limo vitiata malorum,
et carmen vena pauperiore fluit.
si quis in hac ipsum terra posuisset Homerum,
esset, crede mihi, factus et ille Getes.
da veniam fasso: studiis quoque frena remisi,
ducitur et digitis littera rara meis.
impetus ille sacer, qui vatum pectora nutrit,
qui prius in nobis esse solebat, abest.
vix venit ad partes, vix sumptae Musa tabellae
imponit pigras paene coacta manus.
parvaque, ne dicam scribendi nulla voluptas
est mihi, nec numeris nectere verba iuvat.
sive quod hinc fructus adeo non cepimus ullos,
principium nostri res sit ut ista mali:
sive quod in tenebris numerosos ponere gestus,
quodque legas nulli, scribere carmen, idem est.
excitat auditor studium, laudataque virtus
crescit, et inmensum gloria calcar habet.
hic mea cui recitem nisi flavis scripta Corallis,
quasque alias gentes barbarus Hister habet?

sed quid solus agam, quaque infelicia perdam
otia materia surripiamque diem?
nam quia nec vinum nec me tenet alea fallax,
per quae clam tacitum tempus abire solet,
nec me — quod cuperem, si per fera bella liceret —
oblectat cultu terra novata suo,
quid, nisi Pierides, solacia frigida, restant,
non bene de nobis quae meruere deae?
at tu, cui bibitur felicius Aonius fons,
utiliter studium quod tibi cedit ama,
sacraque Musarum merito cole: quodque legamus,
huc aliquod curae mitte recentis opus.

III.

AD INGRATUM.

Conquerar, an taceam? ponam sine nomine crimen,
an notum, qui sis, omnibus esse velim?
nomine non utar, ne commendere querela,
quaeraturque tibi carmine fama meo.
dum mea puppis erat valida fundata carina,
qui mecum velles currere, primus eras.
nunc, quia contraxit vultum Fortuna, recedis,
auxilio postquam scis opus esse tuo.
dissimulas etiam, nec me vis nosse videri,
quisque sit, audito nomine, Naso, rogas.
ille ego sum, quamquam non vis audire, vetusta
paene puer puero iunctus amicitia!
ille ego, qui primus tua seria nosse solebam
et tibi iucundis primus adesse iocis:
ille ego convictor densoque domesticus usu,
ille ego iudiciis unica Musa tuis!
ille ego sum, qui nunc an vivam, perfide, nescis,
cura tibi de quo quaerere nulla fuit.
sive fui numquam carus, simulasse fateris:
seu non fingebas, inveniere levis.
aut age, dic aliquam, quae te mutaverit, iram:
nam nisi iusta tua est, iusta querela mea est.
quod te nunc crimen similem vetat esse priori?
an crimen, coepi quod miser esse, vocas?
si mihi rebus opem nullam factisque ferebas,
venisset verbis charta notata tribus.
vix equidem credo: sed et insultare iacenti
te mihi nec verbis parcere fama refert.
quid facis, a! demens? cur, si fortuna recedet,
naufragio lacrimas eripis ipse tuo?

haec dea non stabili, quam sit levis, orbe fatetur,
  quem summum dubio sub pede semper habet.
quolibet est folio, quavis incertior aura:
  par illi levitas, improbe, sola tua est.
omnia sunt hominum tenui pendentia filo,
  et subito casu, quae valuere, ruunt.
divitis audita est cui non opulentia Croesi?
  nempe tamen vitam captus ab hoste tulit.
ille Syracosia modo formidatus in urbe
  vix humili duram reppulit arte famem.
quid fuerat Magno maius? tamen ille rogavit
  summissa fugiens voce clientis opem.
cuique viro totus terrarum paruit orbis,
. . . .
ille Iugurthino clarus Cimbroque triumpho,
  quo victrix totiens consule Roma fuit,
in caeno Marius iacuit cannaque palustri,
  pertulit et tanto multa pudenda viro.
ludit in humanis divina potentia rebus,
  et certam praesens vix habet hora fidem.
'litus ad Euxinum' si quis mihi diceret 'ibis,
  et metues, arcu ne feriare Getae':
'i, bibe' dixissem 'purgantes pectora sucos,
  quicquid et in tota nascitur Anticyra.'
sum tamen haec passus: nec, si mortalia possem,
  et summi poteram tela cavere dei.
tu quoque fac timeas, et quae tibi laeta videntur,
  dum loqueris, fieri tristia posse puta.

IV.

SEXTO POMPEIO.

Nulla dies adeo est australibus umida nimbis,
  non intermissis ut fluat imber aquis.
nec sterilis locus ullus ita est, ut non sit in illo
  mixta fere duris utilis herba rubis.
nil adeo fortuna gravis miserabile fecit,
  ut minuant nulla gaudia parte malum.
ecce domo patriaque carens oculisque meorum,
  naufragus in Getici litoris actus aquas,
qua tamen inveni vultum diffundere causa
  possem, fortunae nec meminisse meae.
nam mihi cum sola spatiarer tristis harena,
  visa est a tergo pinna dedisse sonum.
respicio. nec erat corpus, quod cernere possem;
  verba tamen sunt haec aure recepta mea:

'en ego laetarum venio tibi nuntia rerum
  Fama, per inmensas aëre lapsa vias.
consule Pompeio, quo non tibi carior alter,
  candidus et felix proximus annus erit.'
dixit, et ut laeto Pontum rumore replevit,
  ad gentes alias hinc dea vertit iter.
at mihi dilapsis inter nova gaudia curis
  excidit asperitas huius iniqua loci.
ergo ubi, Iane biceps, longum reseraveris annum,
  pulsus et a sacro mense December erit,
purpura Pompeium summi velabit honoris,
  ne titulis quicquam debeat ille suis!
cernere iam videor rumpi paene atria turba,
  et populum laedi deficiente loco,
templaque Tarpeiae primum tibi sedis adiri,
  et fieri faciles in tua vota deos,
colla boves niveos certae praebere securi,
  quos aluit campis herba Falisca suis:
cumque deos omnes, tum, quos impensius aequos
  esse tibi cupias, cum Iove Caesar erunt.
curia te excipiet, patresque e more vocati
  intendent aures ad tua verba suas.
hos ubi facundo tua vox hilaraverit ore,
  utque solet, tulerit prospera verba dies,
egeris et meritas superis cum Caesare grates
  (qui causam, facias cur ita, saepe dabit),
inde domum repetes toto comitante senatu,
  officium populi vix capiente domo.
me miserum, turba quod non ego cernar in illa,
  nec poterunt istis lumina nostra frui!
quod licet, absentem, qua possum, mente videbo:
  aspiciet vultus consulis illa sui.
di faciant, aliquo subeat tibi tempore nostrum
  nomen, et 'heu!' dicas 'quid miser ille facit?'
haec tua pertulerit si quis mihi verba, fatebor
  protinus exilium mollius esse meum.

V.

EIDEM.

Ite, leves elegi, doctas ad consulis aures,
  verbaque honorato ferte legenda viro.
longa via est, nec vos pedibus proceditis aequis,
  tectaque brumali sub nive terra latet.
cum gelidam Thracen et opertum nubibus Haemum
  et maris Ionii transieritis aquas,

luce minus decima dominam venietis in urbem,
ut festinatum non faciatis iter.
protinus inde domus vobis Pompeia petatur:
non est Augusto iunctior ulla foro.
si quis, ut in populo, qui sitis et unde, requiret,
nomina decepta quaelibet aure ferat.
ut sit enim tutum, sicut reor esse, fateri,
verba minus certe ficta timoris habent.
copia nec vobis nullo prohibente videndi
consulis, ut limen contigeritis, erit.
aut reget ille suos dicendo iura Quirites,
conspicuum signis cum premet altus ebur:
aut populi reditus positam componet ad hastam,
et minui magnae non sinet urbis opes:
aut, ubi erunt patres in Iulia templa vocati,
de tanto dignis consule rebus aget:
aut feret Augusto solitam natoque salutem
deque parum noto consulet officio.
tempus ab his vacuum Caesar Germanicus omne
auferet: a magnis hunc colit ille deis.
cum tamen a turba rerum requieverit harum,
ad vos mansuetas porriget ille manus;
quidque parens ego vester agam, fortasse requiret.
talia vos illi reddere verba volo:
'vivit adhuc vitamque tibi debere fatetur,
quam prius a miti Caesare munus habet.
te sibi, cum fugeret, memori solet ore referre
barbariae tutas exhibuisse vias:
sanguine Bistonium quod non tepefecerit ensem,
effectum cura pectoris esse tui:
addita praeterea vitae quoque multa tuendae
munera, ne proprias attenuaret opes.
pro quibus ut meritis referatur gratia, iurat
se fore mancipii tempus in omne tui.
nam prius umbrosa carituros arbore montes
et freta velivolas non habitura rates,
fluminaque in fontes cursu reditura supino,
gratia quam meriti possit abire tui.'
haec ubi dixeritis, servet sua dona, rogate:
sic fuerit vestrae causa peracta viae.

VI.

BRUTO.

Quam legis, ex illis tibi venit epistula, Brute,
Nasonem nolles in quibus esse locis.

sed tu quod nolles, voluit miserabile fatum:
ei mihi! plus illud, quam tua vota, valet.
in Scythia nobis quinquennis olympias acta est:
iam tempus lustri transit in alterius.
perstat enim fortuna tenax, votisque malignum
opponit nostris insidiosa pedem.
certus eras pro me, Fabiae laus, Maxime, gentis,
numen ad Augustum supplice voce loqui:
occidis ante preces, causamque ego, Maxime, mortis —
nec fueram tanti — me reor esse tuae.
iam timeo nostram cuiquam mandare salutem.
ipsum morte tua concidit auxilium.
coeperat Augustus deceptae ignoscere culpae:
spem nostram terras deseruitque simul.
quale tamen potui, de caelite, Brute, recenti
vestra procul positus carmen in ora dedi.
quae prosit pietas utinam mihi, sitque malorum
iam modus et sacrae mitior ira domus!
te quoque idem liquido possum iurare precari,
o mihi non dubia cognite Brute nota.
nam cum praestiteris verum mihi semper amorem,
hic tamen adverso tempore crevit amor.
quique tuas pariter lacrimas nostrasque videret,
passuros poenam crederet esse duos.
lenem te miseris genuit natura, nec ulli
mitius ingenium, quam tibi, Brute, dedit:
ut qui, quid valeas, ignoret, Marte forensi,
posse tuo peragi vix putet ore reos.
scilicet eiusdem est, quamvis pugnare videntur,
supplicibus facilem, sontibus esse trucem.
cum tibi suscepta est legis vindicta severae,
verba velut tinctum singula virus habent.
hostibus eveniat, quam sis violentus in armis,
sentire et linguae tela subire tuae.
quae tibi tam tenui cura limantur, ut omnes
istius ingenium corporis esse negent.
at si quem laedi fortuna cernis iniqua,
mollior est animo femina nulla tuo.
hoc ego praecipue sensi, cum magna meorum
notitiam pars est infitiata mei.
inmemor illorum, vestri non inmemor umquam,
qui mala solliciti nostra levatis, ero.
et prius hic nimium nobis conterminus Hister
in caput Euxino de mare vertet iter,

utque Thyesteae redeant si tempora mensae,
  solis ad Eoas currus agetur aquas,
quam quisquam vestrum, qui me doluistis ademptum,
  arguat, ingratum non meminisse sui.

VII.

VESTALI.

Missus es Euxinas quoniam, Vestalis, ad undas,
  ut positis reddas iura sub axe locis,
aspicis en praesens, quali iaceamus in arvo,
  nec me testis eris falsa solere queri.
accedet voci per te non inrita nostrae,
  Alpinis iuvenis regibus orte, fides.
ipse vides certe glacie concrescere Pontum,
  ipse vides rigido stantia vina gelu:
ipse vides, onerata ferox ut ducat Iazyx
  per medias Histri plaustra bubulcus aquas.
aspicis et mitti sub adunco toxica ferro,
  et telum causas mortis habere duas.
atque utinam pars haec tantum spectata fuisset,
  non etiam proprio cognita Marte tibi!
tendisti ad primum per densa pericula pilum,
  contigit ex merito qui tibi nuper honor.
sit licet hic titulus plenis tibi fructibus ingens,
  ipsa tamen virtus ordine maior erit.
non negat hoc Hister, cuius tua dextera quondam
  Puniceam Getico sanguine fecit aquam:
non negat Aegisos, quae te subeunte recepta
  sensit in ingenio nil opis esse loci.
nam, dubium, positu melius defensa manune,
  urbs erat in summo nubibus aequa iugo.
Sithonio regi ferus interceperat illam
  hostis et ereptas victor habebat opes:
donec fluminea devecta Vitellius unda
  intulit, exposito milite, signa Getis.
at tibi, progenies alti fortissima Donni,
  venit in adversos impetus ire viros.
nec mora, conspicuus longe fulgentibus armis,
  fortia ne possint facta latere, caves,
ingentique gradu contra ferrumque locumque
  saxaque brumali grandine plura subis.
nec te missa super iaculorum turba moratur,
  nec quae vipereo tela cruore madent.
spicula cum pictis haerent in casside pinnis,
  parsque fere scuti vulnere nulla vacat.

nec corpus cunctos feliciter effugit ictus:
sed minor est acri laudis amore dolor.
talis apud Troiam Danais pro navibus Aiax
dicitur Hectoreas sustinuisse faces.
ut propius ventum est admotaque dextera dextrae,
resque fero potuit comminus ense geri,
dicere difficile est, quid Mars tuus egerit illic,
quotque neci dederis, quosque, quibusque modis.
ense tuo factos calcabas victor acervos,
impositoque Getes sub pede multus erat.
pugnat ad exemplum primi minor ordine pili,
multaque fert miles vulnera, multa facit.
sed tantum virtus alios tua praeterit omnes,
ante citos quantum Pegasus ibat equos.
vincitur Aegisos: testataque tempus in omne
sunt tua, Vestalis, carmine facta meo.

VIII.

SUILLIO.

Littera sera quidem, studiis exculte Suilli,
huc tua pervenit, sed mihi grata tamen,
qua, pia si possit superos lenire rogando
gratia, laturum te mihi dicis opem.
ut iam nil praestes, animi sum factus amici
debitor, et meritum velle iuvare voco.
impetus iste tuus longum modo duret in aevum,
neve malis pietas sit tua lassa meis.
ius aliquod faciunt adfinia vincula nobis,
quae semper maneant inlabefacta precor.
nam tibi quae coniunx, eadem mihi filia paene;
et quae te generum, me vocat illa virum.
ei mihi, si lectis vultum tu versibus istis
ducis et adfinem te pudet esse meum!
at nihil hic dignum poteris reperire pudore
praeter fortunam, quae mihi caeca fuit.
seu genus excutias, equites ab origine prima
usque per innumeros inveniemur avos:
sive velis, qui sint mores, inquirere, nostri, —
errorem misero detrahe, — labe carent.
tu modo si quid agi sperabis posse precando,
quos colis, exora supplice voce deos.
di tibi sunt Caesar iuvenis: tua numina placa;
hac certe nulla est notior ara tibi.
non sinit illa sui vanas antistitis umquam
esse preces: nostris hinc pete rebus opem.

quamlibet exigua si nos ea iuverit aura,
  obruta de mediis cumba resurget aquis.
tunc ego tura feram rapidis sollemnia flammis
  et, valeant quantum numina, testis ero.
nec tibi de Pario statuam, Germanice, templum
  marmore: carpsit opes illa ruina meas.
templa domus facient vobis urbesque beatae:
  Naso suis opibus, carmine, gratus erit.
parva quidem fateor pro magnis munera reddi,
  cum pro concessa verba salute damus.
sed qui quam potuit dat maxima, gratus abunde est,
  et finem pietas contigit illa suum.
nec, quae de parva pauper dis libat acerra,
  tura minus, grandi quam data lance, valent.
agnaque tam lactens, quam gramine pasta Falisco
  victima Tarpeios inficit icta focos.
nec tamen officio vatum per carmina facto
  principibus res est aptior ulla viris.
carmina vestrarum peragunt praeconia laudum,
  neve sit actorum fama caduca, cavent:
carmine fit vivax virtus, expersque sepulcri
  notitiam serae posteritatis habet.
tabida consumit ferrum lapidemque vetustas,
  nullaque res maius tempore robur habet:
scripta ferunt annos; scriptis Agamemnona nosti,
  et quisquis contra vel simul arma tulit.
quis Thebas septemque duces sine carmine nosset,
  et quicquid post haec, quicquid et ante fuit?
di quoque carminibus, si fas est dicere, fiunt,
  tantaque maiestas ore canentis eget.
sic Chaos ex illa naturae mole prioris
  digestum partes scimus habere suas:
sic adfectantes caelestia regna Gigantes
  ad Styga nimbifero vindicis igne datos:
sic victor laudem superatis Liber ab Indis,
  Alcides capta traxit ab Oechalia.
et modo, Caesar, avum, quem virtus addidit astris,
  sacrarunt aliqua carmina parte tuum.
si quid adhuc igitur vivi, Germanice, nostro
  restat in ingenio, serviet omne tibi.
non potes officium vatis contemnere vates:
  iudicio pretium res habet ista tuo.
quod nisi te nomen tantum ad maiora vocasset,
  gloria Pieridum summa futurus eras.

sed dare materiam nobis, quam carmina, mavis:
nec tamen ex toto deserere illa potes.
nam modo bella geris, numeris modo verba coerces,
quodque aliis opus est, hoc tibi lusus erit.
utque nec ad citharam nec ad arcum segnis Apollo est,
sed venit ad sacras nervus uterque manus,
sic tibi nec docti desunt nec principis artes,
mixta sed est animo cum Iove Musa tuo.
quae quoniam nec nos unda summovit ab illa,
ungula Gorgonei quam cava fecit equi,
prosit opemque ferat, communia sacra tueri
atque isdem studiis imposuisse manum,
litora pellitis nimium subiecta Corallis
ut tandem saevos effugiamque Getas:
clausaque si misero patria est, ut ponar in ullo,
qui minus Ausonia distet ab urbe, loco,
unde tuas possim laudes celebrare recentes
magnaque quam minima facta referre mora.
tangat ut hoc votum caelestia, care Suilli,
numina, pro socero paene precare tuo.

IX.

GRAECINO.

Unde licet, non unde iuvat, Graecine, salutem
mittit ab Euxinis hanc tibi Naso vadis,
missaque, di faciant, Auroram occurrat ad illam,
bis senos fasces quae tibi prima dabit:
ut, quoniam sine me tanges Capitolia consul
et fiam turbae pars ego nulla tuae,
in domini subeat partes et praestet amici
officium iusso littera nostra die.
atque ego si fatis genitus melioribus essem
et mea sincero curreret axe rota:
quo nunc nostra manus per scriptum fungitur, esset
lingua salutandi munere functa tui,
gratatusque darem cum dulcibus oscula verbis,
nec minus ille meus, quam tuus, esset honor.
illa, confiteor, sic essem luce superbus,
ut caperet fastus vix domus ulla meos:
dumque latus sancti cingit tibi turba senatus,
consulis ante pedes ire viderer eques:
et quamquam cuperem semper tibi proximus esse,
gauderem lateris non habuisse locum.
nec querulus, turba quamvis eliderer, essem:
sed foret a populo tum mihi dulce premi.

prospicerem gaudens, quantus foret agminis ordo,
  densaque quam longum turba teneret iter.
[quoque magis noris, quam me vulgaria tangant:
  spectarem, qualis purpura te tegeret;]
signa quoque in sella nossem formata curuli
  et totum Numidae sculptile dentis opus.
at cum Tarpeias esses deductus in arces,
  dum caderet iussu victima sacra tuo,
me quoque secreto grates sibi magnus agentem
  audisset, media qui sedet aede, deus.
turaque mente magis plena quam lance dedissem
  ter quater, imperii laetus honore tui.
sic ego praesentes inter numerarer amicos,
  mitia ius urbis si modo fata darent:
quaeque mihi sola capitur nunc mente voluptas,
  tunc oculis etiam percipienda foret.
non ita caelitibus visum est, — et forsitan aequis!
  nam quid me poenae causa negata iuvet?
mente tamen, quae sola loco non exulat, utar;
  praetextam fasces aspiciamque tuos.
haec modo te populo reddentem iura videbit
  et se decretis finget adesse tuis:
nunc longi reditus hastae supponere lustri
  cernet et exacta cuncta locare fide:
nunc facere in medio facundum verba senatu,
  publica quaerentem quid petat utilitas:
nunc pro Caesaribus superis decernere grates,
  albave opimorum colla ferire boum.
atque utinam, cum iam fueris potiora precatus,
  ut mihi placetur principis ira, roges!
surgat ad hanc vocem plena pius ignis ab ara,
  detque bonum voto lucidus omen apex.
interea, qua parte licet, ne cuncta queramur,
  hic quoque te festum consule tempus agam.
altera laetitiae est nec cedens causa priori:
  successor tanti frater honoris erit.
nam tibi finitum summo, Graecine, Decembri
  imperium Iani suscipit ille die.
quaeque est in vobis pietas, alterna feretis
  gaudia, tu fratris fascibus, ille tuis.
sic tu bis fueris consul, bis consul et ille,
  inque domo bimus conspicietur honor.
qui quamquam est ingens, et nullum Martia summo
  altius imperium consule Roma videt,

multiplicat tamen hunc gravitas auctoris honorem,
et maiestatem res data dantis habet.
iudiciis igitur liceat Flaccoque tibique
talibus Augusti tempus in omne frui.
ut tamen a rerum cura propiore vacabit,
vota precor votis addite vestra meis.
et si quem dabit aura sinum, laxate rudentes,
exeat e Stygiis ut mea navis aquis.
praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus, et illo
ripa ferox Histri sub duce tuta fuit.
hic tenuit Mysas gentes in pace fideli,
hic arcu fisos terruit ense Getas.
hic raptam Troesmin celeri virtute recepit
infecitque fero sanguine Danuvium.
quaere loci faciem Scythicique incommoda caeli,
et quam vicino terrear hoste, roga:
sintne litae tenues serpentis felle sagittae,
fiat an humanum victima dira caput:
mentiar, an coeat duratus frigore Pontus,
et teneat glacies iugera multa freti.
haec ubi narrarit, quae sit mea fama, require,
quoque modo peragam tempora dura, roga.
non sumus hic odio nec scilicet esse meremur,
nec cum fortuna mens quoque versa mea est.
illa quies animi, quam tu laudare solebas,
ille vetus solito perstat in ore pudor.
sic ego sum longe, sic hic, ubi barbarus hostis,
ut fera plus valeant legibus arma, facit,
rem queat ut nullam tot iam, Graecine, per annos
femina de nobis virve puerve queri.
hoc facit, ut misero faveant adsintque Tomitae:
haec quoniam tellus testificanda mihi est.
illi me, quia velle vident, discedere malunt:
respectu cupiunt hic tamen esse sui.
nec mihi credideris: extant decreta, quibus nos
laudat et immunes publica cera facit.
conveniens miseris et quamquam gloria non sit:
proxima dant nobis oppida munus idem.
nec pietas ignota mea est; videt hospita terra,
in nostra sacrum Caesaris esse domo.
stant pariter natusque pius coniunxque sacerdos,
numina iam facto non leviora deo.
neu desit pars ulla domus, stat uterque nepotum,
hic aviae lateri proximus, ille patris.

his ego do totiens cum ture precantia verba,
Eoo quotiens surgit ab orbe dies.
tota — licet quaeras — hoc me non fingere dicet
officii testis Pontica terra mei.
Pontica me tellus, quantis hac possumus ora,
natalem ludis scit celebrare dei.
nec minus hospitibus pietas est cognita talis,
misit in has si quos longa Propontis aquas.
is quoque, quo laevus fuerat sub praeside Pontus,
audierit frater forsitan ista tuus.
fortuna est impar animo, talique libenter
exiguas carpo munere pauper opes.
nec vestris damus haec oculis, procul urbe remoti:
contenti tacita sed pietate sumus.
et tamen haec tangent aliquando Caesaris aures:
nil illum, toto quod fit in orbe, latet.
tu certe scis hoc, superis ascite, videsque,
Caesar, ut est oculis subdita terra tuis:
tu nostras audis inter convexa locatus
sidera, sollicito quas damus ore, preces.
perveniant istuc et carmina forsitan illa,
quae de te misi caelite facta novo.
auguror his igitur flecti tua numina; nec tu
inmerito nomen mite parentis habes.

X.

ALBINOVANO.

Haec mihi Cimmerio bis tertia ducitur aestas
litore pellitos inter agenda Getas.
ecquos tu silices, ecquod, carissime, ferrum
duritiae confers, Albinovane, meae?
gutta cavat lapidem, consumitur anulus usu,
et teritur pressa vomer aduncus humo;
tempus edax igitur praeter nos omnia perdit,
cessat duritia mors quoque victa mea?
exemplum est animi nimium patientis Ulixes,
iactatus dubio per duo lustra mari:
tempora sollicita sed non tamen omnia fati
pertulit, et placidae saepe fuere morae.
an grave sex annis pulchram fovisse Calypso
aequoreaeque fuit concubuisse deae?
excipit Hippotades, qui dat pro munere ventos,
curvet ut impulsos utilis aura sinus.
nec bene cantantis labor est audire puellas:
nec degustanti lotos amara fuit.

hos ego, qui patriae faciant oblivia, sucos
   parte meae vitae, si modo dentur, emam!
nec tu contuleris urbem Laestrygonis umquam
   gentibus, obliqua quas obit Hister aqua.
nec vincet Cyclops saevum feritate Piacchen,
   qui quota terroris pars solet esse mei?
Scylla feris trunco quod latret ab inguine monstris,
   Heniochae nautis plus nocuere rates.
nec potes infestis conferre Charybdin Achaeis,
   ter licet epotum ter vomat illa fretum.
qui quamquam dextra regione licentius errant,
   securum latus hoc non tamen esse sinunt.
hic agri infrondes, hic spicula tincta venenis,
   hic freta vel pediti pervia reddit hiems,
ut, qua remus iter pulsis modo fecerat undis,
   siccus contempta nave viator eat.
qui veniunt istinc, vix vos ea credere dicunt:
   quam miser est, qui fert asperiora fide!
crede tamen: nec te causas nescire sinemus,
   horrida Sarmaticum cur mare duret hiems.
proxima sunt nobis plaustri praebentia formam
   et quae praecipuum sidera frigus habent.
hinc oritur boreas oraeque domesticus huic est
   et sumit vires a propiore loco.
at notus, adverso tepidum qui spirat ab axe,
   est procul et rarus languidiorque venit.
adde quod hic clauso miscentur flumina Ponto,
   vimque fretum multo perdit ab amne suam.
huc Lycus, huc Sagaris Peniusque Hypanisque Calesque
   influit et crebro vertice tortus Halys,
Partheniusque rapax et volvens saxa Cynapses
   labitur et nullo tardior amne Tyras,
et tu, femineae Thermodon cognite turmae,
   et quondam Grais Phasi petite viris,
cumque Borysthenio liquidissimus amne Lycastus
   et tacite peragens lene Melanthus iter,
quique duas terras, Asiam Cadmique sororem
   separat et cursus inter utramque facit,
innumerique alii, quos inter maximus omnes
   cedere Danuvius se tibi, Nile, negat.
copia tot laticum, quas auget, adulterat undas,
   nec patitur vires aequor habere suas.
quin etiam, stagno similis pigraeque paludi,
   caeruleus vix est diluiturque color.

innatat unda freto dulcis leviorque marina est,
quae proprium mixto de sale pondus habet.
si roget haec aliquis cur sint narrata Pedoni,
quidve loqui certis iuverit ista modis,
'detinui' dicam 'curas tempusque fefelli:
hunc fructum praesens attulit hora mihi.
afuimus solito, dum scribimus ista, dolore,
in mediis nec nos sensimus esse Getis.'
at tu, non dubito, cum Thesea carmine laudes,
materiae titulos quin tueare tuae,
quemque refers, imitere virum. vetat ille profecto
tranquilli comitem temporis esse fidem.
qui quamquam est factis ingens et conditur a te
vir tanto, quanto debuit ore cani,
est tamen ex illo nobis imitabile quiddam,
inque fide Theseus quilibet esse potest.
non tibi sunt hostes ferro clavaque domandi,
per quos vix ulli pervius Isthmos erat:
sed praestandus amor, res non operosa volenti.
quis labor est, puram non temerasse fidem?
haec tibi, qui perstas indeclinatus amico,
non est quod lingua dicta querente putes.

XI.

GALLIONI.

Gallio, crimen erit vix excusabile nobis,
carmine te nomen non habuisse meo.
tu quoque enim (memini) caelesti cuspide facta
fovisti lacrimis vulnera nostra tuis.
atque utinam rapti iactura laesus amici
sensisses ultra, quod quererere, nihil!
non ita dis placuit, qui te spoliare pudica
coniuge crudeles non habuere nefas.
nuntia nam luctus mihi nuper epistula venit,
lectaque cum lacrimis sunt tua damna meis.
sed neque solari prudentem stultior ausim,
verbaque doctorum nota referre tibi:
finitumque tuum, si non ratione, dolorem
ipsa iam pridem suspicor esse mora.
dum tua pervenit, dum littera nostra recurrens
tot maria ac terras permeat, annus abit.
temporis officium est solacia dicere certi,
dum dolor in cursu est et petit aeger opem:
at cum longa dies sedavit vulnera mentis,
intempestive qui movet illa, novat.

adde quod — atque utinam verum tibi venerit omen —
coniugio felix iam potes esse novo!

XII.

TUTICANO.

Quo minus in nostris ponaris, amice, libellis,
nominis efficitur condicione tui.
ast ego non alium prius hoc dignarer honore:
est aliquis nostrum si modo carmen honor.
lex pedis officio fortunaque nominis obstat;
quaque meos adeas, est via nulla, modos.
nam pudet in geminos ita nomen scindere versus,
desinat ut prior hoc incipiatque minor.
et pudeat, si te, qua syllaba parte moratur,
artius appellem Tuticănumque vocem:
nec potes in versum Tŭticani more venire,
fiat ut e longa syllaba prima brevis:
aut ut ducatur, quae nunc correptius exit,
et sit porrecta longa secunda mora.
his ego si vitiis ausim corrumpere nomen,
ridear et merito pectus habere neger.
haec mihi causa fuit dilati muneris huius,
quod meus adiecto faenore reddet amor:
teque canam quacumque nota, tibi carmina mittam,
paene mihi puero cognite paene puer,
perque tot annorum seriem, quot habemus uterque,
non mihi, quam fratri frater, amate minus.
tu bonus hortator, tu duxque comesque fuisti,
cum regerem tenera frena novella manu.
saepe ego correxi sub te censore libellos:
saepe tibi admonitu facta litura meo est,
dignam Maeoniis Phaeacida condere chartis
cum te Pierides perdocuere deae.
hic tenor, haec viridi concordia coepta iuventa
venit ad albentes inlabefacta comas.
quae nisi te moveant, duro tibi pectora ferro
esse vel invicto clausa adamante putem.
sed prius huic desint et bellum et frigora terrae,
invisus nobis quae duo Pontus habet,
et tepidus boreas et sit praefrigidus auster,
et possit fatum mollius esse meum,
quam tua sint lasso praecordia dura sodali:
hic cumulus nostris absit, abestque, malis!
tu modo per superos, quorum certissimus ille est,
quo tuus assidue principe crevit honor,
effice constanti profugum pietate colendo,

ne sperata meam deserat aura ratem.
quid mandem, quaeris? peream, nisi dicere vix est —
si modo, qui periit, ille perire potest!
nec quid agam, invenio, nec quid nolimve velimve,
nec satis utilitas est mihi nota mea.
crede mihi, miseros prudentia prima relinquit,
et sensus cum re consiliumque fugit.
ipse, precor, quaeras, qua sim tibi parte iuvandus,
quoque viam facias ad mea vota vado.

XIII.

O mihi non dubios inter memorande sodales, *CARO.*
quique, quod es vere, Care, vocaris, ave.
unde saluteris, color hic tibi protinus index
et structura mei carminis esse potest.
non quia mirifica est, sed quod nec publica certe:
qualis enim cumque est, non latet esse meam.
ipse quoque, ut titulum chartae de fronte revellas,
quod sit opus, videor dicere posse, tuum.
quamlibet in multis positus noscere libellis,
perque observatas inveniere notas.
prodent auctorem vires, quas Hercule dignas
novimus atque illi, quem canis, esse pares.
et mea Musa potest proprio deprensa colore,
insignis vitiis forsitan esse suis.
tam mala Thersiten prohibebat forma latere,
quam pulchra Nireus conspiciendus erat.
nec te mirari, si sint vitiosa, decebit,
carmina, quae faciam paene poeta Getes.
a! pudet, et Getico scripsi sermone libellum,
structaque sunt nostris barbara verba modis,
et placui, — gratare mihi — coepique poetae
inter inhumanos nomen habere Getas!
materiam quaeris? laudes de Caesare dixi.
adiuta est novitas numine nostra dei.
nam patris Augusti docui mortale fuisse
corpus, in aetherias numen abisse domos:
esse parem virtute patri, qui frena rogatus
saepe recusati ceperit imperii:
esse pudicarum te Vestam, Livia, matrum,
ambiguum, nato dignior anne viro:
esse duos iuvenes, firma adiumenta parentis,
qui dederint animi pignora certa sui.
haec ubi non patria perlegi scripta Camena,
venit et ad digitos ultima charta meos,

et caput et plenas omnes movere pharetras,
et longum Getico murmur in ore fuit.
atque aliquis 'scribas haec cum de Caesare,' dixit
'Caesaris imperio restituendus eras.'
ille quidem dixit: sed me iam, Care, nivali
sexta relegatum bruma sub axe videt.
carmina nil prosunt. nocuerunt carmina quondam,
primaque tam miserae causa fuere fugae.
at tu, per studii communia foedera sacri,
per non vile tibi nomen amicitiae, —
sic capto Latiis Germanicus hoste catenis
materiam vestris adferat ingeniis:
sic valeant pueri, votum commune deorum,
quos laus formandos est tibi magna datos: —
quanta potes, praebe nostrae momenta saluti,
quae nisi mutato nulla futura loco est.

XIV.

TUTICANO.

Haec tibi mittuntur, quem sum modo carmine questus
non aptum numeris nomen habere meis,
in quibus, excepto quod adhuc utcumque valemus,
nil, me praeterea quod iuvet, invenies.
ipsa quoque est invisa salus, suntque ultima vota,
quolibet ex istis scilicet ire locis.
nulla mihi cura est, terra quo mittar ab ista:
hac quia, quam video, gratior omnis erit.
in medias Syrtes, mediam mea vela Charybdin
mittite, praesenti dum careamus humo.
Styx quoque, si quid ea est, bene commutabitur Histro,
si quid et inferius, quam Styga, mundus habet.
gramina cultus ager, frigus minus odit hirundo,
proxima Marticolis quam loca Naso Getis.
talia suscensent propter mihi verba Tomitae,
iraque carminibus publica mota meis.
ergo ego cessabo numquam per carmina laedi,
plectar et incauto semper ab ingenio?
ergo ego, ne scribam, digitos incidere cunctor,
telaque adhuc demens, quae nocuere, sequor?
ad veteres scopulos iterum devertor et illas,
in quibus offendit naufraga puppis, aquas?
sed nihil admisi, nulla est mea culpa, Tomitae,
quos ego, cum loca sim vestra perosus, amo.
quilibet excutiat nostri monimenta laboris:
littera de vobis est mea questa nihil.
frigus et incursus omni de parte timendos

et quod pulsetur murus ab hoste, queror:
in loca, non homines, verissima crimina dixi.
culpatis vestrum vos quoque saepe solum.
esset perpetuo sua quam vitabilis Ascre,
ausa est agricolae Musa docere senis,
et fuerat genitus terra, qui scripsit, in illa:
intumuit vati nec tamen Ascra suo.
quis patriam sollerte magis dilexit Ulixe?
hoc tamen asperitas indice nota loci est.
non loca, sed mores scriptis vexavit amaris
Scepsius Ausonios, actaque Roma rea est:
falsa tamen passa est aequa convicia mente,
offuit auctori nec fera lingua suo.
at malus interpres populi mihi concitat iram,
inque novum crimen carmina nostra vocat.
tam felix utinam, quam pectore candidus, essem!
extat adhuc nemo saucius ore meo.
adde, quod Illyrica si iam pice nigrior essem,
non mordenda mihi turba fidelis erat.
molliter a vobis mea sors excepta, Tomitae,
tam mites Graios indicat esse viros.
gens mea Paeligni regioque domestica Sulmo
non potuit nostris lenior esse malis.
quem vix incolumi cuiquam salvoque daretis,
is datus a vobis est mihi nuper honor.
solus adhuc ego sum vestris immunis in oris,
exceptis, si qui munera legis habent.
tempora sacrata mea sunt velata corona,
publicus invito quam favor imposuit.
quam grata est igitur Latonae Delia tellus,
erranti tutum quae dedit una locum,
tam mihi cara Tomis, patria quae sede fugatis
tempus ad hoc nobis hospita fida manet.
di modo fecissent, placidae spem posset habere
pacis et a gelido longius axe foret.

XV.

SEXTO POMPEIO.

Si quis adhuc usquam nostri non inmemor extat,
quidve relegatus Naso, requirit, agam:
Caesaribus vitam, Sexto debere salutem
me sciat: a superis hic mihi primus erit.
tempora nam miserae complectar ut omnia vitae,
a meritis eius pars mihi nulla vacat.
quae numero tot sunt, quot in horto fertilis arvi
Punica sub lento cortice grana rubent,

Africa quot segetes, quot Tmolia terra racemos,
  quot Sicyon bacas, quot parit Hybla favos.
confiteor: testere licet; signate, Quirites
  (nil opus est legum viribus, ipse loquor):
inter opes et me, parvam rem, pone paternas;
  pars ego sim census quantulacumque tui.
quam tua Trinacria est regnataque terra Philippo,
  quam domus Augusto continuata foro,
quam tua, rus oculis domini, Campania, gratum,
  quaeque relicta tibi, Sexte, vel empta tenes:
tam tuus en ego sum, cuius te munere tristi
  non potes in Ponto dicere habere nihil.
atque utinam possis, et detur amicius arvum,
  remque tuam ponas in meliore loco!
quod quoniam in dis est, tempta lenire precando
  numina, perpetua quae pietate colis.
erroris nam tu, vix est discernere, nostri
  sis argumentum maius an auxilium.
nec dubitans oro: sed flumine saepe secundo
  augetur remis cursus euntis aquae.
et pudet et metuo semperque eademque precari,
  ne subeant animo taedia iusta tuo.
verum quid faciam? res inmoderata cupido est:
  da veniam vitio, mitis amice, meo.
scribere saepe aliud cupiens delabor eodem:
  ipsa locum per se littera nostra rogat.
seu tamen effectus habitura est gratia, seu me
  dura iubet gelido Parca sub axe mori:
semper inoblita repetam tua munera mente,
  et mea me tellus audiet esse tuum;
audiet et, caelo posita est quaecumque sub ullo,
  transit nostra feros si modo Musa Getas:
teque meae causam servatoremque salutis,
  meque tuum libra norit et aere minus.

XVI.

AD INVIDUM

Invide, quid laceras Nasonis carmina rapti?
  non solet ingeniis summa nocere dies,
famaque post cineres maior venit. et mihi nomen
  tunc quoque, cum vivis adnumerarer, erat,
cumque foret Marsus magnique Rabirius oris
  Iliacusque Macer sidereusque Pedo,
et qui Iunonem laesisset in Hercule, Carus,
  Iunonis si iam non gener ille foret;
quique dedit Latio carmen regale, Severus,

et cum subtili Priscus uterque Numa;
quique vel imparibus numeris, Montane, vel aequis
sufficis et gemino carmine nomen habes;
et qui Penelopae rescribere iussit Ulixen
errantem saevo per duo lustra mari;
quique suam Chrysen imperfectumque Dierum
deseruit celeri morte Sabinus opus;
ingeniique sui dictus cognomine Largus,
Gallica qui Phrygium duxit in arva senem;
quique canit domito Camerinus ab Hectore Troiam,
quique sua nomen Phyllide Tuscus habet,
velivolique maris vates, cui credere possis
carmina caeruleos composuisse deos;
quique acies Libycas Romanaque proelia dixit,
et Marius scripti dexter in omne genus,
Trinacriusque suae Perseidos auctor, et auctor
Tantalidae reducis Tyndaridosque Lupus,
et qui Maeoniam Phaeacida vertit, et una
Pindaricae fidicen tu quoque, Rufe, lyrae,
Musaque Turrani tragicis innixa coturnis,
et tua cum socco Musa, Melisse, levis;
cum Varus Gracchusque darent fera dicta tyrannis,
Callimachi Proculus molle teneret iter,
Tityron antiquas Passerque rediret ad herbas,
aptaque venanti Gratius arma daret,
Naidas a satyris caneret Fontanus amatas,
clauderet imparibus verba Capella modis;
cumque forent alii, quorum mihi cuncta referre
nomina longa mora est, carmina vulgus habet;
essent et iuvenes, quorum quod inedita cura est,
appellandorum nil mihi iuris adest.
te tamen in turba non ausim, Cotta, silere,
Pieridum lumen praesidiumque fori,
maternos Cottas cui Messallasque paternos,
Maxime, nobilitas ingeminata dedit.
dicere si fas est, claro mea nomine Musa
atque, inter tantos quae legeretur, erat.
ergo summotum patria proscindere, Livor,
desine neu cineres sparge, cruente, meos.
omnia perdidimus: tantummodo vita relicta est,
praebeat ut sensum materiamque mali.
quid iuvat extinctos ferrum demittere in artus?
non habet in nobis iam nova plaga locum.

HALIEUTICA.

Accepit mundus legem. dedit arma per omnes,
admonuitque sui. vitulus sic namque minatur,
qui nondum gerit in tenera iam cornua fronte,
sic dammae fugiunt, pugnant virtute leones
et morsu canis et caudae sic scorpius ictu,
concussisque levis pinnis sic evolat ales.
omnibus ignotae mortis timor, omnibus hostem
praesidiumque datum sentire et noscere teli
vimque modumque sui *est.* sic et scarus arte sub undis
si n.......
decidit adsumptaque dolo tandem pavet esca,
non audet radiis obnixa occurrere fronte,
aversus crebro vimen sed verbere caudae
laxans subsequitur, tutumque evadit in aequor.
quin etiam si forte aliquis, dum praenatat, arto
mitis luctantem scarus hunc in vimine vidit,
aversi caudam morsu tenet atque citato
verbere, servato quem texit cive, resultat.
sepia tarda fugae, tenui cum forte sub unda
deprensa est, iamiamque manus timet illa rapacis,
inficiens aequor nigrum vomit ilic*et umorem*
avertitque vias oculos frustrata sequentis.
clausus rete lupus, quamvis inmitis et acer,
dimotis cauda submissus sidit harenis.
in auras
emicat atque dolos saltu deludit inultus.
et murena ferox, teretis sibi conscia tergi,
ad laxata magis conixa foramina retis
tandem per multos evadit lubrica flexus
exemploque nocens cunctis iter invenit una.
at contra scopulis crinali corpore segnis
polypus haeret et hac eludit retia fraude,
et sub lege loci sumit mutatque colorem,
semper ei similis quem contigit. atque ubi praedam
pendentem saetis avidus rapit, hic quoque fallit,

elato calamo cum demum emersus in auras
bracchia dissolvit populatumque expuit hamum.
at mugil cauda pendentem everberat escam,
excussamque legit. lupus acri concitus ira
discursu fertur vario fluctusque ferentes
prosequitur quassatque caput, dum vulnere saevus
laxato cadat hamus et ora patentia linquat.
nec proprias vires nescit murena nocendi
auxiliumque sui, morsu nec comminus acri
deficit aut animos ponit captiva minacis....
anthias his, tergo quae non videt, utitur armis,
vim spinae novitque suae versoque supinus
corpore lina secat fixumque intercipit hamum.
  Cetera, quae densas habitant animalia silvas,
aut vani quatiunt semper lymphata timores,
aut trahit in praeceps non sana ferocia mentis.
ipsa quati natura monet vel comminus ire.
impiger ecce leo venantum sternere pergit
agmina et adversis infert sua pectora telis:
quoque venit fidens magis et sublatior ardet
concussitque toros et viribus addidit iram,
procidit atque suo properat sibi robore letum.
foedus Lucanis provolvitur ursus ab antris,
quid nisi pondus iners stolidaeque ferocia mentis?
actus aper saetis iram denuntiat hirtis
et ruit oppositi nitens in vulnera ferri,
pressus et emisso moritur per viscera telo.
altera pars fidens pedibus dat terga sequenti,
ut pavidi lepores, ut fulvo tergore dammae
et capto fugiens cervus sine fine timore.
hic generosus honos et gloria maior equorum:
nam capiunt animis palmam gaudentque triumpho.
seu septem spatiis Circo meruere coronam,
nonne vides, victor quanto sublimius altum
attollat caput et vulgi se venditet aurae?
celsave cum caeso decorantur terga leone,
quam tumidus quantoque venit spectabilis actu,
compescitque solum generoso concita pulsu
ungula sub spoliis graviter redeuntis opimis!
quae laus prima canum, quibus est audacia praeceps
venandique sagax virtus viresque sequendi:
quae nunc elatis rimantur naribus auram,
et nunc demisso quaerunt vestigia rostro,
et produnt clamore feram dominumque vocando

increpitant. quem si conlatis effugit armis,
insequitur tumulosque canis camposque per omnes.
Noster in arte labor positus: spes omnis in illa . . .
nec tamen in medias pelagi te pergere sedes
admoneam vastique maris temptare profundum.
inter utrumque loci melius moderabere finem . . .
aspera num saxis loca sint (nam talia lentos
deposcunt calamos, at purum retia litus),
num mons horrentes demittat celsior umbras
in mare (nam varie quidam fugiuntque petuntque),
num vada subnatis imo viridentur ab herbis,
obiectetque moras et mollis vestiat alga.
discripsit sedes varie natura profundi,
nec cunctos una voluit consistere pisces.
nam gaudent pelago, quales scombrique bovesque,
hippuri celeres et nigro tergore iuli
et pretiosus helops, nostris incognitus undis,
ac durus xiphias, ictu non mitior ensis,
et pavidi magno fugientes agmine thunni,
parva echeneïs — at est, mirum, mora puppibus ingens —
tuque, comes ratium tractique per aequora sulci,
qui semper spumas sequeris, pompile, nitentes,
cercyrosque ferox, scopulorum fine moratus,
cantharus ingratus suco, tum concolor illi
orphus, caeruleaque rubens erythinus in unda,
insignis sargusque notis, insignis et alis,
et super aurata sparulus cervice refulgens,
et rutilus phager, et fulvi synodontes, et ex se
concipiens channe gemino fraudata parente,
tum viridis squamis, parvo saxatilis ore,
et rarus faber, et pictae mormyres, et auri
chrysophrys imitata decus, tum corporis umbrae
liventis, rapidique lupi, percaeque tragique,
quin laude insignis caudae melanurus, et ardens
auratis murena notis, merulaeque virentes,
intutusque suae conger per vulnera gentis,
et capitis duro nociturus scorpios ictu,
ac numquam aestivo conspectus sidere glaucus.
at contra herbosa pisces laetantur harena,
ut scarus, epastas solus qui ruminat escas,
fecundumque genus maenae, lamyrosque smarisque,
atque inmunda chromis, merito vilissima salpa,
atque avium dulces nidos imitata sub undis,
et squatus, et tenui suffusus sanguine mullus,

fulgentes soleae candore, et concolor illis
passer, et Hadriaco mirandus litore rhombus,
tunc epodes lati, tum molles tergore ranae,
extremi pasçuc...
. . . .
. . . .
lubricus et spina nocuus non gobius ulla,
et nigrum niveo portans in corpore virus
lolligo, durique sues, sinuosaque caris,
et tam deformi non dignus nomine asellus,
tuque, peregrinis acipenser nobilis undis.
. . . .
. . . .

OVIDII OPERUM FRAGMENTA

deque deperditis carminibus testimonia.

I

Quintil. VIII 5, 6: apud Ovidium Medea dicit

serváre potui: pérdere an possím, rogas?

II

Seneca suasor. 3, 7: esse autem in tragoedia eius (*sc.* Nasonis)

feror húc illuc, ut pléna deo.

cf. de Medea tragoedia Quintil. X 1, 98. Tacitus dial. 12. Valerii ad Rufinum epistula in edd. Hieronymi vol. ult. — Ovid. Am. II 18. III 1. Trist. II 553.

III

Priscianus V p. 149, 13 H. Ovidius in Epigrammatis:

Larte ferox caeso Cossus opima tulit.

IV

Quintil. IX 3, 70: apud Ovidium ludentem

cur ego non dicam, Furia, te furiam?

V

Probus in Verg. Georg. I 138: Ovidius in Phaenomenis dicens de Perseo

Pleiades ante genus septem radiare feruntur,
sed tamen apparet sub opaca septima nube.

VI

Lactant. inst. div. II 5: Naso-eum librum quo Φαινόμενα breviter comprehendit, his tribus versibus terminavit:

Tot numero talique deus simulacra figura
imposuit caelo, perque atras sparsa tenebras
clara pruinosae iussit dare lumina nocti.

VII

Priapeum III:

Obscure poteram tibi dicere: 'da mihi, quod, tu
des licet assidue, nil tamen inde perit.
da mihi, quod cupies frustra dare forsitan olim,
cum tenet obsessas invida barba genas,
quodque Iovi dederat, qui raptus ab alite sacra
miscet amatori pocula grata suo,
quod virgo prima cupido dat nocte marito,
dum timet alterius vulnus inepta loci.'
simplicius multo est 'da pedicare' Latine
dicere. quid faciam? crassa Minerva mea est.

cf. Seneca controv. I 2, 22: Ovidianum illud 'inepta loci [*v.* 8].'

VIII

Quintil. VI 3, 96: adiuvant urbanitatem et versus commode positi, seu toti, ut sunt, quod adeo facile est, ut Ovidius ex tetrastichon Macri carmine librum in malos poetas composuerit — —

IX

Ovidius ex Ponto I 7, 27 sqq. (*Messallino*):

nec tuus est genitor [*Messalla*] nos infitiatus amicos...
cui nos et lacrimas, supremum in funere munus,
et dedimus medio scripta canenda foro.

X

Ovidius ex Ponto I 2, 131 (*Fabio Maximo*):

ille ego, qui duxi vestros Hymenaeon ad ignes
et cecini fausto carmina digna toro

XI

Ovidius ib. III 4 (*Rufino*), *cf. ib. II 5, 27 —:*

utque suo faveas, mandat, Rufine, Triumpho... 3
est opus exiguum vestrisque paratibus impar... 5
spectatum vates alii scripsere triumphum.. 17
nos ea vix avidam vulgo captata per aurem 19
scripsimus, atque oculi fama fuere mei...
quo magis, o lector, debes ignoscere, si quid 43
erratum est illic praeteritumve mihi...
quo pede nunc utar, dubia est sententia nobis: 87
alter enim de te, Rhene, triumphus adest...
danda Iovi laurus, dum prior illa viret. 90

XII

Ovid. ib. IV 13, 19 sqq. (Caro), cl. Trist. III 14, 48:

19 a! pudet, et Getico scripsi sermone libellum
structaque sunt nostris barbara verba modis...
23 materiam quaeris? laudes de Caesare dixi...
25 nam patris Augusti docui mortale fuisse
corpus, in aetherias numen abisse domos:
esse parem virtute patri, qui frena rogatus
saepe recusati ceperit imperii:
esse pudicarum te Vestam, Livia, matrum,
30 ambiguum, nato dignior anne viro:
esse duos iuvenes, firma adiumenta parentis,
qui dederint animi pignora certa sui.

XIII

Ovid. ib. IV 6, 17 (Bruto):

quale tamen potui, de caelite, Brute, recenti
vestra procul positus carmen in ora dedi.

cf. ib. 9, 131 (Graecino):

perveniant istuc et carmina forsitan illa,
quae de te misi caelite facta novo.

XIV

Servius ad Verg. Georg. IV 495: Ovidius

bis rapitur vixitque semel.

XV

Porphyrio ad Hor. carm. II 5, 20: Gyges] de huius pueri pulchritudine etiam Ovidius locutus est.

XVI

Quintil. XII 10, 75: lana tincta fuco citra purpuras placet;

at si contuleris eam, lacernae
conspectu melioris obruetur,

ut Ovidius ait.

XVII

Paulus Festi p. 327, 4 M.: Ovidius

nymphaeque salaces

XVIII

Plinius H. N. XXX 33: Anginis felle anserino cum elaterio et melle citissime succurritur, cerebro noctuae, cinere hirundinis ex aqua calida poto. huius medicinae

auctor est Ovidius poeta. *Ovidium Plinius in indicibus auctorum libr. XVIII XXIX XXXI XXXII nominat.*

XIX

Ovidius Amor. II 1:

ausus eram, memini, caelestia dicere bella
centimanumque Gygen *sqq.*

XX*

Martial. II 41: 'Ride, si sapis, o puella, ride: Paelignus puto dixerat poeta' (*inde habet Martianus Capella VIII p. 300 E.*) *ad Art. amat. III 513 ni fallor spectat.*

XXI*

De dub. nomin. in Gramm. Lat. ed. Keil. V p. 576, 6: Ovidius:

currus crystallo lucidus alba

XXII*

ibid. p. 592, 27: Ovidius

innumerosque vehes

* * *

Denique conferenda sunt quae dixi ad Anthologiae latinae c. 1. 2. 210. 238. 262. 269. 674. 682. 787. Taceo de Pulice aliisque Ovidio adscriptis medii aevi versiculis.

XXIII

Seneca contr. II 2, 9—11: Haec illo (Nasone) dicente excepta memini:

Quicquid laboris est, in hoc est, ut uxori virum et uxorem viro diligere concedas. necesse est deinde iurare permittas, si amare permiseris. quod habuisse nos iusiurandum putas? tu nobis religiosum nomen fuisti; si mentiremur, illa sibi iratum patrem invocavit, ego socerum. parce, pater, non peieravimus. ecce obiurgator nostri quam effrenato amore fertur! queritur quemquam esse filiae praeter se carum. quid est quod illum ab indulgentia sua avocet? di boni! quomodo hic amavit uxorem? amat filiam et abdicat; dolet periclitatam esse et ab eo abducit, sine quo negat se posse vivere; queritur periculum eius, qua paene caruit hic, qui amare caute iubet. facilius in amore finem impetres quam modum. tu hoc

obtinebis, ut terminos quos approbaveris custodiant, ut nihil faciant nisi considerate, nihil promittant nisi ut tu vis facturi, omnia verba ratione et fide ponderent? senes sic amant. pauca nosti, pater, crimina: et litigavimus aliquando et cecidimus et, quod fortasse non putas, peieravimus. quid ad patrem pertinet, quod amantes iurant sibi, credere? nec ad deos pertinet. non est quod tibi placeas, uxor, tamquam prima peccaveris: periit aliqua cum viro, periit aliqua pro viro; illas tamen omnis aetas honorabit, omne celebrabit ingenium. fer, socer, felicitatem tuam! magnum tibi quam parvo constat exemplum! in reliquum, ut iubes, diligentiores facti sumus; errorem nostrum confitemur; exciderat iurantibus esse tertium, qui magis amaret. sic, di, sit semper. perseveras, socer? recipe filiam: ego qui peccavi, poena dignus sum; quare uxori notae causa sim, socero orbitatis? discedam e civitate, fugiam, exulabo, utcumque potero desiderium misera et crudeli patientia perferam: morerer, si solus moriturus essem!

INDEX.

(Littera omissa Fastos, T Tristia, P Epistulas ex Ponto, Ib. Ibin, H Halieutica, fg. fragmenta indicat. Nomina propria et quidem ea quoque fere quae poeta tacite significat, dedi omnia; ex reliquis memorabilia quaedam.)